C. CRISPI SALUSTII

QUAE EXSTANT.

Recognovit, varias lectiones, e codicibus Basileensibus, Bernensibus, Turicensibus, Parisinis, Erlangensi, Tegernseensi ceterisque, quos Wassius, Havercampius, Cortius aliique Editores contulerunt, collectas, commentarios atque indices locupletissimos

ADIECIT

FRANCISCUS DOROTHEUS GERLACH,
PHIL. DR. LITT. LATINN. IN ACADEMIA BASILEENSI PROFESSOR,
BIBL. ACAD. PRAEFECTUS.

VOL. III.

BASILEAE IN LIBRARIA SCHWEIGHAUSERIANA.
TYPIS ET SUMPTIBUS
AUGUSTI WIELANDI, TYPOGRAPH. ACAD.
MDCCCXXXI.

COMMENTARII ET INDICES

IN

C. SALUSTII CRISPI

CATILINAM, JUGURTHAM ET HISTORIARUM FRAGMENTA.

AUCTORE

FR. DOROTHEO GERLACHIO.

VOL. II.

Accedunt fragmenta Vaticana, Julii Exsuperantii de bellis civilibus Marii Lepidi ac Sertori Opusculum et Varietas lectionis e Codicibus Parisinis, Sangallensibus et Einsidelensi.

BASILEAE IN LIBRARIA SCHWEIGHAUSERIANA,
TYPIS ET SUMPTIBUS
AUGUSTI WIELANDI, TYPOGRAPH. ACAD.
MDCCCXXXI.

F. D. GERLACHIUS ARNOLDO LUDOVICO HEERENIO

S. P. D.

Tibi potissimum, Vir Clarissime! hos Commentarios dedicare volui, duabus de causis; primum, quod mihi de historicis rebus agenti doctior et intelligentior veritatis existimator non erat quærendus; deinde ut meæ in te pietatis leve certe exstaret monumentum. Sed instituti operis ratio hæc est. Primum res gestas P. R. quæ Salustii fragmentis illustrantur, accuratius, quam adhuc factum erat, per annos digestas, breviter enarravi. Tum ipsa examinavi fragmenta, et reliquos rerum scriptores, tam Græcos quam Latinos priorumque interpretum conjecturas in auxilium vocando, quantum fieri potuit, illustravi, digessi et quo loco et ordine singula ponenda essent, exposui. Sequitur brevis totius operis Salustiani descriptio, quam facilius conjecturis quæsiveris quam firmis ad probandum argumentis docueris. Adjeci tres indices; unum fragmentorum, a Bardilio, doctissimo viro, summa cum diligentia confectum; alterum historicum, prioribus multo emendatiorem atque auctiorem; tertium Latinitatis, ad exemplum Wassiani et Cortiani institutum, sed melius dispositum, aliis

locis auctum, aliis in compendium redactum. Accedit Commentatio de Elocutione Salustiana, in qua quid secutus sim, eo loco exposui. Neque de Vaticanis fragmentis, Julii Exsuperantii libello, lectionumque Variantium farragine quod addam habeo. Quibus omnibus quid profecerim, quantumque ad Salustiani ingenii monumenta illustranda contulerim, Te potissimum, Vir clarissime! qua soles libertate judicare velim. Sive enim laudis aliquid merui, sive labori atque studio eventus parum respondit, id ipsum in lucro appono, quod ad gravissimum rerum Romanarum scriptorem illustrandum, aliorum studia accenderim. Vale mihique, ut adsoles, Fave.

Dabam Basileae X a Cal. April. MDCCCXXXI.

☞ Der Buchbinder ist ersucht statt pag. 23—30 den zum zweitenmal gedruck-

COMMENTARII
IN
C. SALUSTII CRISPI HISTORIARUM FRAGMENTA.

RES P. R. INDE AB ANNO DCLXXVI U. C. USQUE AD DCXC PER ANNOS DIGESTÆ.

Anni DCLXXVI P. U. C. *Consules M. Aemilius Lepidus, Q. Lutatius Catulus.*

Sulla in Cumano decessit honosque ei a senatu est habitus, ut in campo Martio sepeliretur. Liv. Epit. XC. Plut. Sulla. c. 37. Tum M. Aemil. Lepidus Cos. qui jam antea plebem ad recipiendam libertatem accendisset, Sullæ funus frustra disturbare conatus, acta ejus rescindere paravit. Plut. Pomp. c. 15. 16. Appian. B. Civ. I. 105. 107. Liv. l. l. Turbidæ ejus rogationes. Tac. Ann. 3. 27. Flor. 3. 23. Cujus conatis cum alter Consul, Catulus, obviam iret, (Cic. pro Cælio c. 29. Act. in Verr. I. 10. in Catil. 3. 10;) senatus metuens, ne ex studiis civilibus novum bellum oriretur, Coss. jurejurando obstrinxit, armis inter se non esse certaturos. Appian. l. l. Præterea provincias sortiri et decretis exercitibus maturrime proficisci jussi. Salust. fr. I. 20. Catulo Italia, Lepido Gallia Transalpina obvenit. *)

---

*) Ita statuit Freinshemius, supplem. Liv. 55. c. 12. secutus, credo, Appianum auctorem, apud quem est: κληρωσάμενος δὲ Λέπιδος τὴν ὑπὲρ Ἄλπεις Γαλατίαν. Contra pugnare videtur Plutarchus, qui V. Pomp. c. 16. Pompejum contra Lepidum ducem electum esse narrat, τὴν ἔντος Ἄλπεων Γαλατίαν κατέχοντα διὰ Βρούτου στρατεύματι. Neque tamen hanc ei provinciam decretam fuisse confirmat; id quod jam eo parum est probabile, quod Lepidus, in ipsis Italiæ finibus Proconsul cum exercitu constitutus, belli civilis reliquias facilius excitare potuit. Alteram provinciam in sortem conjectam Italiam fuisse, Pighius recte statuere videtur; quod et reliquæ provinciæ aliis decretæ erant, et Sullanæ factionis dux, tam perturbata republica, ab Italia procul abesse non potuit. Ceterum de causis belli a Lepido excitati cfr. Ampel. Lib. Mem. c. 40.: secundum bellum

Qui cum in Etruria subsisteret, proscriptos revocaret, et bellum civile moveret, a senatu ad comitia consularia habenda revocatus, cum exercitu Romam contendit. (Appian. c. 107.) Igitur a Catulo lex Plautia relata et multa severius sancita sunt. Cic. pro Cælio 29; Act. in Verr. I. 10; *) Simul Janiculum et Pons Mulvius præsidiis occupatus et exercitus, Catulo et Pompejo ducibus, hosti obviam ductus est. Flor. 3. 23. A quibus primo statim impetu retro pulsus, Lepidus in Etruriam recessit. Flor. l. l. Sed cum Gallia Cisalpina a M. Bruto, ejus legato, præsidiis teneretur, Pompejus cum exercitu eo missus, reliquam provinciam facili negotio pacavit et Mutinam urbem, quo hostium dux confugerat, obsidione clausit. Plut. Pomp. 16. Quæ dum geruntur, Lepidus in Etruria novos delectus habuit, et bellum reparavit. Sal. frag. Orat. Phil. Zonaræ Annal T. II. Edit. Basil. 1557. p. 120. **)

Eodem anno bellum in Hispania duce Metello varia fortuna contra Sertorium gestum. Qui quidem a L. Scipione et C. Norbano Coss. in Hispaniam proprætor missus, (Plut. Sert. c. 6.) Julio Salinatore, ejus legato, qui saltus Pyrenæos valida manu occupaverat, per proditionem inter-

---

Lepidus contra Catulum ob metum Siciliæ exspoliatæ (scil. excitavit).» Illum accusatum de repetundis fuisse, confirmat Ascon. Ped. ad Cic. Or. in Verr. Actt. II. 2. 3. ubi ad Ciceronis verba: «tametsi et illum annum pertulerunt, qui sic eos afflixerat, ut salvi esse non possent,» hæc adnotavit: « M. Lepidi prætoris, qui accusari cœperat a duobus Metellis, Celere et Nepote, qui cum legibus interrogassent, victi ejus apud populum gratia destiterunt.» cfr. Ascon. Edit. Lugd. 1644. p. 113; cfr. eadem pagina paulo infra. et p. 17. praeterea in Sal. fragm. Or. Philippi: « angitur enim et laceratur animi cupidine et noxarum metu.» Cic. Act. II. in Verr. 3. 91.

*) *Lutatiam* hanc legem ab auctore appellatam esse, Ernestius statuit. Sed dubitaverim, num, capitibus aliquot veteri legi adjectis, nomen mutaverit. Neque lex Calpurnia de ambitu, cui Cicero Consul multa addiderat, ideo *Tullia* dicta.

**) Ejusdem belli socius Scipio quidam fuit, Orosio teste cfr. 5. 24. f. fin. et 22; quem quidem Scipionis consulis a Sulla dimissi filium fuisse conjicio. Cfr. App. de bellis Civ. 1. 85.

fecto, cum ab Annio, Sullano duce, provincia pulsus esset, post varios casus a Lusitanis dux electus, iterum in Hispaniam redierat. Plut. Sert. c. 7. 10. Ubi victo Fufidio, Bæticæ proprætore, et Cotta classis præfecto aliisque Romanorum ducibus, tantum terrorem omnibus injecerat, ut Sulla Q. Metellum Pium, virum et armorum usu et consilio clarum, Proconsulem cum imperio in ulteriorem Hispaniam mitteret. cfr. Appian. B. Civ. I. 108. Plut. Pomp. 17. Sertor. c. 12. Flor. 3. 22. Oros. Hist. 5. c. 23. *)

---

*) Nulla fere rerum Romanarum, quæ accuratius a scriptoribus Romanis expositæ fuerant, obscurior bello Sertoriano. Neque enim quo anno unum quidque gestum sit, neque qua ratione duces bellum administraverint, satis constat. Viri docti igitur, qui in hac re illustranda elaborarunt, Sigonius, Pighius, Freinshemius et Debrossius, quantum conjecturis consequi poterant, rerum ordinem constituere conati sunt. Qui quidem multa satis acute vidisse, in aliis errasse mihi videntur.

Jam primum ex Julii Exsuperantii, qui dicitur, opusculo, quamvis multus sit in Sertorii rebus exponendis, nihil plane efficias. Is enim rerum ordinem plane confundit. Cfr. de bellis civilibus Marii, Lepidi ac Sertorii c. 7. et 8. Sed Appianus B. Civ. I. 86. et 87. aperte dicit, Sertorium Scipione et Norbano Coss. sub finem anni in Hispaniam esse profectum. Cum enim de Sertorii profectione exposuisset, hæc addit: τοῦ δὲ ἐπιόντος ἔτους ὕπατοι μὲν ἐγενέσθην, Παπίριός τε Κάρβων αὖθις καὶ Μάριος ὁ ἀδελφιδοῦς Μαρίου τοῦ περιφανοῦς. Id quod etiam inde efficitur, quod jam sequenti anno equites ex Hispania consulibus auxilio missos esse narrat. cfr. I. l. c. 89. Neque Plutarchus discrepat, vita Sertorii c. 6. quamvis enim inter causas ejus profectionis vel hoc enumeret, quod Marius juvenis invito Sertorio et contra leges consulatum acceperit, tamen ex sequentibus recte colligitur, hoc ad designatos consules esse referendum. Accedit quod tota ejus salus in celeritate posita esse videbatur, cfr. c. 6. Καιρὸν ὠνεῖσθαι φήσας — τὴν δὲ Ἰβηρίαν ἐπειχθεὶς κατέσχε, eumque in Alpium transitu χειμῶσι χαλεποῖς χρησάμενον scribit.

Ipsum bellum per X deinceps annos extractum esse videtur; Orosius enim Histor. lib. 5. 23. Sertorium decimo demum anno belli inchoati

Qui quidem et novi bellandi generis, quod latrocinio quam justo bello similius erat, insuetus; et insidiis hostium laboribusque fatigatus, L. Domitium proconsulem ex citeriori Hispania cum omnibus copiis, quas paraverat, arcessivit. Plutarch. Pomp. 17. Sertor. 12. Salust. fragm. I. 27. Is æque ac alter Metelli legatus Thorius, ab Hirtulejo Sertorii duce, ad Anam

---

interfectum esse narrat, bellique initium ab anno sexcentesimo septuagesimo tertio p. U. C. repetit. Livius quidem (Epit. 96.) Sertorium octavo ducatus sui anno interfectum statuit, id quod confirmat Eutropius Hist. 6. 1. et Appianus B. Civ. I. 108. cum τὸ Σερτωρίου ἔργον ὀκταετὲς dicat, sed hæc discrepàntia inde orta est, quod bellum duobus annis post exarsisse statuunt.

Nam Tullio et Dolabella Coss. C. Annium Luscum proconsule in Hispaniam missum esse Pighius docuit cfr. Comment. in Annal. T. II. p. 267. et Debross. Hist. Reip. Rom. I. p. 444. Neque fieri potuit, in tanta hostium sævitia, bellique civilis atrocitate, ut anno ante exercitus in Hispaniam dimitteretur. Recte igitur belli Hispaniensis initium ab anno DCLXXIII. U. C. repetas. Sed cum et hoc et sequenti anno Sertorius tantum levia prœlia cum hostibus habuerit, nec nisi duobus annis post Sulla et Metello Coss., a Lusitanis dux electus, in Hispaniam redierit, eo demum anno Livius, Eutropius, Appianus bellum ortum esse statuunt. Jam, quæ res a Sertorio ante Metelli adventum gestæ fuerint, non minus obscurum est. Complures quidem duces Romanos devicit, inter quos *Fufidium*, (cfr. Sal. Fragm. I. 17. et 52.) Baeticæ præsidem, cujus nomen apud Plutarchum corruptum est; (Φίδιον enim legitur) Freinsheimius ex nonnullis libris *Furfidium* scripsit. Quem quidem eo anno Hispaniam ulteriorem obtinuisse, nullius quidem, quantum equidem scio, scriptoris testimonio confirmatur, sed Plutarcho et Salustio auctoribus conjicere licet. Neque, quem Pighius nominat, *Didius*, cfr. Annal. II. 272. ad hunc annum referendus esse videtur, quippe qui multo ante huic provinciæ præfuerit. Cfr. Ernest. Clav. Cic. Vellej. 2. 16; Sal. fragm. inc. lib. 65. Postea Sertorius victos Romanos persecutus esse et Hispaniæ partem occupasse videtur. Hanc enim causam fuisse statuo, cur Metellus pro Consule in Hispaniam cum imperio mitteretur.

Qui utrum Consul an ex consulatu in provinciam abierit, parum cer-

fluvium cum exercitibus oppressi sunt. Cfr. Oros. 5. 23; Flor. l. l. Plut. Sertor. 12. Tum Manilius, proconsul Galliæ, in Hispaniam cum tribus legionibus, et mille quingentis equitibus transgressus, iniquam cum Hirtulejo *) pugnam conseruit, a quo copiis castrisque nudatus in oppidum Ilerdam pæne solus refugit. Cfr. Oros. 5. 23. Liv. Epit. XC. **)

---

tum est. Sed cum Appiani testimonium l. l. c. 97. in utramque partem trahere liceat, Pighio et Sigonio assentior, qui Servilio Vatia et Appio Claudio Coss. Metellum urbe profectum esse judicant. Igitur hoc demum anno Domitius et Thorius ejus legati victi sunt. Qua de re quæ Debrossius, ut adsolet, accuratius exposuit, cfr. Hist. Reip. Rom. Vol. I. p. 510. sq. eorum fides apud auctorem sit. Hoc unum ex Floro intelligitur, duces illos, antequam Metellus ipse cum Sertorio congressus sit, ab ejus legato Hirtulejo cæsos fuisse. Sed *Thorius* apud Plutarchum Vita Sert. c. 12. Θωράνιος dicitur; paulo infra apud eundem Δομέτιον δὲ καὶ Λούσιον scriptum est, quod nomen, cum haud dubie corruptum sit, Havercampius ad Oros. 5. 23. recte emendasse videtur; nam Λούκιον Δομέτιον scribendum judicat. Etsi Livius Epit. XC. ejus prænomen Marcum fuisse auctor est.

*) Ita hoc nomen scribendum est. Cfr. fragmentum Livii Histor. Lib. XCI. a Brunsio ex Vaticanis Codd. editum. Ap. Liv. Epit. XC. male *Herculejus* expressum est. Hirtulejus est in plurimis Orosii, Eutropii et Flori libris et apud Ciceronem pro Fontejo 1.

**) Ceterum Sertorium post victos Metelli legatos magnam Hispaniæ partem percurrisse, jam inde est probabile, quod hoc prœlium haud procul Ilerda urbe commissum est. Sed pro Manilio falso apud Livium Epit. XC. *Manlius* scriptum. Ceterum Freinsheim. supplem. Livii 55. c. 29. etiam Manilii legatum L. Valerium Præconinum interfectum dicit. cfr. Debross. Hist. Reip. Rom. p. 511. sq. qui quidem ad hoc prœlium locum Frontini stratagem. 1. 5. 8. referendum esse judicat. Præterea eodem anno gesta esse videntur, quæ Plutarchus Sertor. c. 13. enarrat, ubi Metellum a Sertorio ad certamen singulare provocatum et callidis ejus consiliis impeditum esse dicit, quominus Laccobrigas (ap. Plutarchum λαγγοβρίτας) Celticorum in Lusitania urbem caperet. Quo facto Metelli legatus Aquinus

Tot victoriis elatus Sertorius eo audaciæ processit, ut e Romanis, qui ejus partes sequebantur, electos, senatum Romanum appellaret, neque pro exule sed publicæ libertatis vindice ageret. Plut. Sertor. 23; Appian. Bell. Civ. 1. 108.

Dum hæc in Hispania geruntur, P. Servilius, pro consule in Ciliciam missus, cum leves et fugaces piratarum naviculas non incruenta victoria superasset, mari eos submovisse non contentus, in terram escendit, et triennio validissimas urbes et diutina præda abundantes, Phaselin, Corycum et Olympum evertit, Isauronque ipsam arcem Ciliciæ cepit. cfr. Flor. 3. 6. Liv. Epit. XCIII. *)

Eodem anno Mithridates, cum Sullæ et senatus jussu Cappadocia cessisset, legatos denuo Romam misit ad fœderis leges scribendas. Sed

---

cum magna militum manu ad frumentandum emissus, per insidias a Sertorio oppressus, cum paucis effugit. Unde factum est, ut paulo post et reliquus exercitus Lusitania excedere cogeretur. Quæ quidem omnia hoc anno peracta esse, Livius his verbis significare videtur. «Q. Sertorius proscriptus in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul et M. Domitius legatus ab Hirtulejo quæstore prælio victi sunt.» Reliqua quidem non commemorat, utpote leviora, quam quæ in brevi argumento fusius enarrarentur; sed quamvis Plutarchus in rerum ordine parum sit diligens, tamen, cum hæc ante Pompeji adventum et initio quidem belli gesta esse adfirmet, hæc eodem tempore Sertorium contra Metellum gessisse statuo, quo duo Consulares exercitus, ei auxilio missi, a Sertorii legatis prœlio superati sunt. Accedit, quod præterea nihil de Metelli rebus hoc anno gestis constat, nisi quod Eutropius auctor est: Metellum vario eventu contra Sertorium dimicasse.

*) Hæc quoque expeditio tot tantisque tenebris obscurata est, ut omnia illustrari vix possint. Quod igitur Debrossius primum escensionem in Rhodum insulam factam, ibique plures naves captas statuit, id ex quibus Suidæ verbis collegerit, nescio cfr. Hist. Reip. Rom. Vol. I. p. 551. Oros. Hist. V. 23. de hoc bello ita exponit: «P. vero Servilius, ex consule, Ciliciam et Pamphyliam crudelissime adortus, dum subdere studet, pæne delevit. Lyciam et urbes obsessas oppresasque cepit. Præterea Olympum montem pervagatus, Phaselim evertit, Corycum diruit,

quia, defuncto tum Sulla, propter civiles in urbe dissensiones, de ea re Consules ad senatum referre non poterant, rex, Romanis iratus, Tigranem, Armeniæ regem, generum suum subornavit, qui Cappadociam invaderet cfr. Appian. Mithridat. c. 67.

Præterea initio anni foedus cum Gaditanis ictum est. Cic. pro Balbo 15. Compluribus Asiaticis civitatibus privilegia data. cfr. Gruteri Inscriptt. f. 504. Lepido Cos. auctore et suasore lex sumptuaria sive cibaria lata. Aul. Gell. N. A. II. 24. Macrob. Saturn. II. 17. Plin. H. N. VIII. 27. Pons sublicius a M' Aemilio, M' filio, M' Nepote, quæstore, ex ligneo lapideus factus, unde postea pons Aemilius appellatus est. cfr. Sal. fragm. ap. Fest. s. v. *sublicius* et Debross. H. R. R. Vol. I. 397 et 434. Præterea prodigium

---

Tauri quoque montis latera in Ciliciam vergentia perscrutatus, Isauros bello fractos in ditionem redegit, primus Romanorum per Taurum duxit exercitum ac limitem itineris fecit. Triennio emenso, quo bellum gestum est, Isaurici nomen adsumpsit. Iisdem fere verbis Eutropius: «Ad Ciliciam et Pamphyliam missus est P. Servilius, ex consule, vir strenuus. Is Ciliciam subegit, Lyciæ urbes clarissimas oppugnavit, et cepit; in his Phaselidem, Olympum, Corycum Ciliciæ. Isauros quoque aggressus, ad deditionem redegit, atque inter triennium bello finem dedit. Primus omnium Romanorum in Tauro iter fecit. Revertens triumphum accepit et nomen Isaurici meruit.» Sexti Rufi Breviarium c. 11. «Pamphyliam, Lyciam, Phrygiam, Pisidiam, Cariam, Isauriam Servilius, proconsul, ad bellum piratarum missus, obtinuit.» Ammian. Marcell. XIV. 8: «Hæ duæ provinciæ, (Cilicia et Isauria) bello quondam piratico, catervis mixtæ prædonum, a Servilio proconsule missæ sub jugum, factæ sunt vectigales.» Cfr. Strabo Rer. Geograph. XIV. 3. p. 214. 224. 225. Ed. Tauchn. (Plin. H. N. XXI. 17. Isidor. XIV. 3. Pomp. Mela I. 13. Solin. c. 38.) Sal. fragm. I. 55. II. 23. Inc. 90. 95. Cic. Act. II. in Verr. 1, 2. Ascon. Pedian. in Verrem de Præt. Urb. p. 85. Cic. de lege Agrar. II. 19. Front. 3. 7. 1. Meruit sub Servilio C. Julius Cæsar, sed Sullæ morte comperta Romam propere rediit. Sueton. Jul. c. 3. Ceterum Debrossius vel hoc loco lacunas librorum Hist. Salustii, multa cum arte sed non satis ex rerum fide supplevit. cfr. Hist. Reip. Rom. Lib. II. p. 553—566.

nunciatum, «in Ariminensi agro in villa Galeri locutum gallinaceum» Plinius H. N. X. 25. Ed. Bipont. *)

Anni DCLXXVII. P. U. C. Consules D. Junius D. F. D. N. Brutus Mamercus, M. Aemilius M. F. Lepidus Livianus.

Cum res propter discordias civiles ad interregnum rediisset, consules serius creati sunt. cfr. Ascon. Pedian. Comm. in Cornelianam p. 142; Cic. de Offic. II. 27. Sal. fragm. I. 17; Lepidus proconsul, exercitu reparato, iterum urbi bellum inferre paravit, ubi graves contentiones inter factionem nobilium et populares, qui dicebantur, homines exarserant. cfr. Orat. Philippi apud Salustium.

Sed vicit sententia Philippi, viri consularis; Lepidus enim hostis a senatu judicatus. Flor. III. 23; et S. C. factum, ut App. Claudius interrex, cum Q. Catulo, proconsule, et cæteris, quibus imperium esset, urbi præsidio esset operamque daret, ne quid respublica detrimenti caperet. Or. Phil. fin. Interea D. Brutus, Mutinæ obsessus, in deditionem venerat. Plut. Pomp. 16. Oros. V. 22. Lepidus autem ne tum quidem patriæ bellum facere omisit et, iterum prœlio victus, Cosam, maritimam Etruriæ urbem, se recepit. Unde paulo post in Sardiniam transgressus et gravi morbo oppressus obiit **) Flor. l. l. App. B. Civ. I. 107.

---

*) Capitolium, quod L. Scipione, C. Norbano Coss. conflagraverat, Appian. B. Civ. I. 83. victoris Sullæ cura restitutum, a Catulo dedicatum esse Debrossius putat, sed vide infra. Tac. Hist. III. 27. Plin. H. N. XXXIII. 18. id. XXXIV. 19. 1. Cic. Act. II. in Verr. 4. 31.

**) Cfr Plin. H. N. VII. 36; «M. Lepidus Apulejæ uxoris caritate post repudium obiit. Flor. l. l. morbo et pœnitentia obiit.» Plut. Pomp. 16. Λέπιδος μὲν οὖν εὐθὺς ἐκπεσὼν τῆς Ιταλίας, ἀπέδρασεν ἐις Σάρδονα κἀκεῖ νοσήσας, ἐτελεύτησε δι᾽ ἀθυμίαν, οὐ τῶν πραγμάτων, ὥς φασιν, ἀλλὰ γραμματίῳ περιπεσὼν, ἐξ οὗ μοιχείαν τινα τῆς γυναικὸς κατεφώρασε. Ceterum bellum a Lepido motum in alterum annum fuisse extractum, sola Philippi oratione satis confirmatur. Imo in oratione M. Licinii tr. pl. totum ad sequentem annum refertur, «tumultus intercessit Bruto et Aemilio Mamerco Consulibus» cfr. Eutrop. VI. 5. «inter unam tamen æstatem motus ejus oppressus est.» Flor. l. l.: «civile bellum citius pæne oppres-

Cujus socius et administer Perperna, propter scelus supplicium timens, ex Sardinia in Liguriam transvectus, Hispaniam petivit. App. B. Civ. I. 107. Plut. Sert. 16.*)

---

sum est, quam inciperet «Oros. V. 22:» ita hoc bellum civile eadem celeritate, qua exarsit, evanuit. App. B. C. I. 107. καὶ οὐκ ἐς πολὺ ἔτι ἀντισχὼν κ. τ. λ. Sed Lepidum iterum contra urbem duxisse, recte ex Plutarchi verbis colligitur. Pomp. 16. ἐν δὲ Μουτίνῃ τῆς Γαλατίας ἀντεκάθητο τῷ Βρούτῳ σύχνον χρόνον (scil. Πομπήϊος) ἐν ᾧ Λέπιδος ἐπὶ τὴν Ρώμην ῥυεὶς καὶ προσκαθήμενος ἔξωθεν ὑπατείαν ᾔτει δευτέραν κ. τ. λ. cfr. Or. Phil. med. «An exspectatis dum exercitu rursus admoto ferro atque flamma urbem invadat» et in fin. «Quoniam Lepidus exercitum privato consilio paratum — ad urbem ducit.» Sed Bruto capto atque interfecto, nihil ausus, itinere converso, in Etruriam recessisse videtur, ubi iterum acie certatum est. cfr. Oros. l. l. qua de re ita exponit Jul. Exsuperantius c. VI.

«Sed in Etruriæ litore commisso prœlio cœperat Lepidus esse superior per armatam multitudinem, quæ odio rerum Sullanarum se Lepidi partibus applicarat. Sed Pompejus de Gallia rediens, non passus est Lepidi audaciam cum publicis detrimentis impune bachari. Nam fugientes ejus copias ac se implicantes festinatione formidinis ita prostravit, ut, majore numero privatus, in Sardiniam confugeret; ut, impedito commeatu, populum Romanum fatigaret inopia ac suas vires armis copiisque et omni instrumento reficeret. Atque ibi contrario proprætore, variis prœliis gravibusque conflixit. Nam solertissime tutando provinciam, effecit, ut Lepidi consilia vana forent. Undique enim prohibitus munitionibus ac civitatum expugnatione depulsus, nequivit cogitata perficere. Ac dum multa parat, morbo gravi oppressus ac mortuus est.

*) Perperna, antequam in Hispaniam proficisceretur, in Liguria bellum renovasse videtur. cfr. Oros. V. 24. «Perperna in Liguria et post cum Sertorio in Hispania.» Ad bellum in Liguria gestum etiam referenda sunt, quæ Oros. V. 22. narrat: «Albanorum civitas obsidione expugnata atque excruciata fame ultima miserabilium reliquiarum deditione servata est. Ubi tunc Scipio, Lepidi filius, captus atque occisus est.» Quæ quidem lectio si genuina est, hunc Scipionem affinitate cum Q. Cornelio Scipione Asiatico conjunctum et a Lepido adoptatum fuisse statuo, qui DCLXX

Unde novus metus exortus, ne bellum a Sertorio iterum in Italiam transferretur. App. B. Civ. I. 108. Quo factum est, ut Cn. Pompejus, quum adhuc eques esset, cum imperio consulari adversus Sertorium mitteretur. Liv. Epit XCI. Cic. pro Lege Manilia. c. 10. 21. Is, novo itinere per Alpes patefacto et Gallicis populis victis, hiemem in Gallia Narbonensi transegit. *)

---

cum Norbano Consul fuit. Conjecturis locum tentare ut facile, ita sine ulla codicum auctoritate temerarium est. Sed Alba cum postea *Pompeja* appellata sit et incolæ *Albenses Pompejani*, a Pompejo capta et postea colonia eo deducta esse videtur, ita ut inscriptio, quam Mannert Geog. Italiæ p. 295. falsam esse judicavit, non sine quadam probabilitatis specie inventa sit; de urbe cfr. Plin. H. N. XVII. 4. Ceterum, ut hoc obiter moneam, quod Orosius l. l. paulo infra commemorat: «Brutus in Cisalpinam Galliam fugiens, ~~persequente Pompejo apud~~ *Rhegium* interfectus est,» eo loco haud dubie *Regium* emendandum est, nisi forte statuis, ab ipso Orosio *Rhegium* cum Foro Lepidi (hodie Reggio) fuisse mutatum. Plut. V. Pomp. c. 16. *πολίχνιόν τι τῶν περὶ τὸν Πάδον* commemorat, ubi Brutum a Geminio interfectum narrat. — Adscribere libet, quæ de tota Lepidi seditione apud Zonaram leguntur. cfr. Annal Vol. II. p. 120. Edit. Basil.

Λέπιδος μέντοι σπουδῇ Πομπηΐου ὑπατείας τυχὼν ἐις τὴν Σύλλα δύναμιν, ἐκείνου τελευτήσαντος, ἑαυτὸν ἐισεποίει, καὶ εὐθὺς ἐν ὅπλοις ἦν, τὰ τῶν ϛάσεων ὑπολείμματα ἀνακινῶν· καὶ ὁ Πομπήιος ἡγεμὼν ϛρατεύματος ἀπεδείχθη κατὰ Λεπίδου, ἤδη πολλὰ τῆς Ἰταλίας κεκινηκότος καὶ τὴν ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίαν διὰ Βρούτου κατέχοντος· τῶν μὲν οὖν ἄλλων ῥαδίως ἐκράτησεν ὁ Πομπήιος, ἀντικαθήμενος δὲ τῷ Βρούτῳ ἐχρόνισεν. εἶτα ἑαυτὸν ὁ Βροῦτος αὐτῷ ἐνεχείρισεν, ἢ μεταβαλλόμενος, ἢ προδοθείς· καὶ ὁ μὲν ἀνηρέθη, οὗπερ υἱος ἦν ὁ τὸν καίσαρα ὕϛερον διαχειρισάμενος Βροῦτος. Λέπιδος δὲ τῆς Ἰταλίας ἐκπεπτωκὼς νόσῳ ἀπέθανεν.

*) Cic. pro Fontejo c. 3. «Exercitus præterea Cn. Pompeji maximus atque ornatissimus hiemavit in Gallia, M. Fontejo imperante.» Quod ad aliam hiemem vix aliquis referat, cum maxime Gallicæ gentes, eo tempore a

In ipsa Hispania eo anno bellum lentius gestum. Metellus, tot cladibus acceptis, per devia oberrans, hostem mora fatigabat, donec castris Pompeji consociaretur Oros. V. 23. Sed Sertorius plurimas civitates in potestatem suam redegit. Liv. Epit. XCI. Plut. Pomp. 17. Sertor. 12. 16. 18. initio. — Appius Claudius proconsul, cui Macedonia provincia erat decreta, cum priore anno morbo, post discordiis civilibus in Italia retentus esset, post Comitia consularia urbe profectus, in provinciam abiit; unde Cn. Dolabella triumphaverat. Sed populi feroces ingenio et asperi cultu, singulis fere annis rebellabant et Romanorum tributarios incursionibus vastabant. Flor. Epit. III. 4. Appius igitur primum orientem versus contendit ibique varias gentes, quæ Rhodopæis montibus circumfusæ sunt, ac tum Macedoniam crudelissime vastabant, pellere conatus, rem minus prospere gessit. Oros. V. 23. Dein Thraces pluribus prœliis vicit. Liv. Epit. XCI. *) et ad Sarmatas usque pervenit. Flor. l. l. Qua re

---

Sertorio sollicitatæ, transitu Pompejum prohibuissent. Sed primus Debrossius vidit, nonnisi Octavio et Curione Coss. Pompejum ipsam Hispaniam ingressum; Sigonius et Pighius eo sunt in errorem inducti, quod vix fieri posse videbatur, ut nihil memorabile eo anno in Hispania gestum sit. Sed Metelli ignavia prioris anni cladibus satis excusatur. Accedit quod, cum duo hostium exercitus, alter Sertorio, alter Perperna duce contra eum proficiscerentur, summæ temeritatis erat, se in aciem committere et peritissimos hostium duces conjunctos aggredi, quibus singulis impar erat. Ceterum vel Ciceronis verba testimonio sunt, Manilium jam anno ante victum esse, quod hoc anno Fontejus Galliæ provinciæ præfuit.

*) Cfr Sexti Rufi Breviar. c. 9. «Per Appium Claudium, proc. hi qui Rhodopem incolebant, victi sunt. Europæ maritimas urbes antea Romana classis obtinuit.» Eutrop. VI. 2. «levia prælia habuit contra varias gentes, quæ Rhodopam provinciam incolebant, atque ibi morbo mortuus est.» Cn. Orestem (de quo cfr. Ernest. Clav. Cic.) tum classi præfectum fuisse Debrossius Hist. R. R. L. I. p. 429. et ex Salustii fragmento, et ex nummo quodam collegit. Contra eum Illyriam ex prætura proconsulem obtinuisse, Pighius statuit. Annal. II. 293. Sed Cn. Dolabella, qui antea Macedoniam obtinuerat, cum Lepido et Catulo Coss. triumphasset, (cfr. Fast. triumph.) a Julio Cæsare hoc anno accusatus esse videtur.

factum est, ut aliquot gentes in deditionem venirent; cfr. Sal. fragm. II. 22; Cic. in Pison. 19. Sed Appius, animo æger atque curis afflictus, et insuper morbo correptus ante pacem compositam periit cfr. Oros. l. l. — In Urbe, composito bello civili, Lepidi sociis qui ab armis discesserant, seditionis gratia facta. *) Qua in re præcipua Catuli laus erat; cujus clementiam plurimum ad sedandum tumultum fecisse, Orosius auctor est. Magnum quoque hac in re Cæsar posuit studium habuitque hac de re concionem cfr. Sueton. Jul. 5. A. Gell. N. A. XIII. 3. **)

Anni DCLXXVIII P. U. C. Consules C. Octavius, C. Scribonius Curio.

«Reate terræ motu ædes sacræ in oppido agrisque commotæ. Saxa, quibus forum stratum erat, discussa. Pontes interrupti, ripæ labentis

---

Nam Suetonio auctore, statim post triumphum Cæsar eum arripuit. V. Cæs. c. 4. Falsus igitur auctor dialog. de Orat. (c. 34.) qui tribus annis ante hoc actum esse statuit. Cum enim uno et vigesimo ætatis anno Cæsarem Dolabellam accusasse dicat, alius Dolabellæ, qui Asiam rexerat, causam cum hac commutasse videtur. cfr. Asc. Ped. p. 81. 91. 136. qui et ipse multa turbat. Dolabella enim, qui Asiam, Lyciam et Pamphyliam cum Verre quæstore expilaverat, Lepido et Catulo Coss. a Scauro repetundarum postulatus et damnatus fuerat. cfr. Cic. Brut. 91. Act. in Verr. I. 4. II. 1. 15. Pighii Annal. p. 280. et 286. Plut. Cæs. 4. Vellej. II. 2. 3. Val. Max. 8. 9. 3.

*) Flor. 3. 23. «Victores, quod non temere alias, pace contenti fuerunt.»

**) Sunt qui Suetonii et Gellii testimoniis comprobatum dicant, legem, de eorum, qui Lepidi arma secuti essent, reditu, a Plautio quodam latam, plane diversam a *Plautia* lege quam Catulus renovaverat. Jam Plautiæ legis etiam apud Asconium in Cornelian. p. 140 fit mentio, sed a nostro loco aliena est. Rectius igitur statuas, ejusdem legis, quantumvis severæ, capitibus aliquot fuisse sancitum, ut consilia mutantibus et pœnitentibus delicti gratia fieret. Fallitur quoque Debross. H. R. R. II, 501. qui multos, tanta senatus clementia confirmatos, de legibus Corneliis abrogandis cogitasse, eorumque impetum Ciceronis oratione de proscriptorum liberis paulisper repressum studiumque refrigeratum fuisse, autumat. cfr. Quinctil. Inst. Rhet. XI. fin. Plin. H. N. VII. 31. Cic. in Pison. 2. Hanc enim orationem Cicero Consul habuit. cfr. Fabric. H. Cic. p. 112,

fluminis in aquam provolutæ, fremitus inferni exauditi, et post paucos dies, quæ concussa erant, corruerunt. Saxum vivum cum provolveretur, in præcipiti rupe immobile stetit.» cfr. Jul. Obseq. 120. præterea alia prodigia facta. Plin. H. N. II. 35. Unde Curio Consul retulit ad senatum, ut legati Erythras mitterentur, ad carmina Sibyllæ, quæ Capitolii incendio conflagraverant, recolligenda. Missi sunt P. Gabinius, M'Otacilius, L. Valerius cfr. Tac. Ann. VI. 12. Lactant. de falsa religione I. 6. ubi Fenestellam hujus rei auctorem commemorat. Fame quoque ac pestilentia laboratum. cfr. Sal. fragm. 3. 11. Ep. Cn. Pomp. ad Sen. Quo facilius motæ seditiones domesticæ. Exortus est Cn. Sicinius trib. pleb., homo acer et seditiosus, (Cic. Brut. 60. Plut. Crass. 7. Ascon. Pedian. in Divinat. p. 19. Sal. fragm. 3. 22. Orat. M. Licin. tr. pl. ad plebem) primusque de restituenda potestate tribunicia egit. Consules, cum actionibus tribuniciis acriter resisterent, a Sicinio in concionem populi producti sunt, ubi Curio nobilitatis causam impigre defendit. Cic. Brut. 60. Sicinius libertatis pœnas dedit. Paulo post enim subita morte exstinctus est; facinoris invidia oneratur Curio. cfr. Or. M. Licin. Sal. fragm. 3. 22. 2, 35. Val. Max. IX. 14. 5. Ascon. Pedian. in Divinat. p. 19.

In Hispania, cum Pompejus Pyrenæos cum triginta millibus peditum et mille equitibus superasset, propter famam rerum ante ab eo gestarum multæ civitates defectionem agitabant. Quæ spes ut iis præcideretur ceterorumque fides retineretur, Sertorius Lauronem oppidum in Hispania Tarraconensi, cfr. Plin. 14. 6. Flor. 2. 22. 4. 2. cui Pompejus se auxilium esse laturum promiserat, in conspectu hostium captum incendio delevit. Plut. Sertor. 18. Appian. I. 109. ipsumque Pompeji legatum Lælium, insidiis oppressum, cum magna parte exercitus cecidit. Plut. l. l. Appian. l. l. Oros. l. l. Frontin. 2. 5. 31. *) Paulo post Contrebia, Carpetaniæ civitas, quæ et ipsa defecerat, a Sertorio obsessa et cum magna jactura militum quatuor et quadraginta diebus expugnata. cfr. fragm. Livii Hist.

*) Jul. Obseq. 119. M. Aemilio D. Bruto Coss. «Didius Lælius legatus Pompeji, cui prodigium Romæ erat factum, in lecto uxoris duo angues conspecti in diversumque lapsi. Proxime Pompejo in castris sedenti accipiter super caput accesserat, in Hispania adversus Sertorium inter pabulatores occisus.

Lib. XCI. initio. In Bætica Metellus cum Hirtulejo, Sertorii legato, acie non congressus est; quippe cui a Sertorio mandatum erat, ut, omni prœlio vitato, satis haberet, socias civitates tueri Metellumque in ulteriore Hispania retinere *) cfr. Liv. fragm. Hieme Sertorius conventum civitatium egit, arma, commeatus providit, et maxima cura bellum in sequentem annum paravit. cfr. Liv. fragm. Præterea legatis et reliquis ducibus imperavit, quo modo bellum administrarent. Nec minus Pompeji studium; nam et ipse hiemem in castris egit et milites laboribus assuefecit: cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat; ne multa, nullum strenui ducis officium omittebat. cfr. Ep. Pomp. ad Sen. Sal. fragm. Inc. 62. **)

Anni DCLXXIX. P. U. C. Consules L. Octavius Cn. F. Cn. N., C. Aurelius Cotta.

In urbe et propter annonæ caritatem et propter ærarii angustias tumultuatum est. Ad plebis iram placandam cum Consul Cotta frustra piaculi loco vitam obtulisset, cfr. Sal. fragm. Inc. 17. repugnante nobilitate duas leges tulit, alteram tribuniciam, ut iis, qui tribuni plebis fuissent, alios quoque magistratus capere liceret, cfr. Cic. Act. in Verr. 1. 60. et Ascon. Pedian. ad h. l. et ad Or. pro C. Cornelio p. 131; alteram judiciariam, de judiciis privatis, quæ in rebus parvis fuisse videtur; quas cum tulisset, retulit de iis abrogandis ad senatum. In Hispania bellum acerrime gestum. Primum Metellus cum Hirtulejo haud procul Italica, Bæticæ urbe, pugnam conseruit, et viginti millibus militum cæsis victum in Lusitaniam fugere coegit. cfr. Oros. l. l. Frontin. 1. 1, 12; 2. 1, 2.; 2. 3. 5.

---

*) Metellus haud dubie ideo nulla prœlia cum hoste iniit, quod viribus attritis, nisi loco opportuno, acie decertare non potuit. Id igitur potissimum egisse videtur, ut, suis copiis cum Pompejo junctis, communi consilio bellum gereretur. Quod ne fieret, Sertorius virtute et consilio prohibuit.

**) De bellis, in Cilicia a Servilio, in Macedonia ab Appio gestis supra expositum est. Hoc anno inprimis contra Mœdos, (Pigh. Ann. II. 294. *Moesios* emendat) varie dimicatum fuisse, auctor est Obsequens 120.

Liv. Epit. XCI. Paulo post iterum cum eodem ejusque fratre acie conflixit apud Segoviam, ubi duo fratres interfecti et major pars exercitus amissa est. cfr. Oros. l. l. Flor. 3. 22. *) Interea Pompejus, **) cum Segidam, nobilem Celtiberiæ urbem, captam teneret, cfr. Oros. l. l. Sertorii legatos, Herennium et Perpernam, haud procul urbe Valentia castra habentes, oppressit, amplius X. millia hostium interfecit ipsamque urbem Valentiam manu cepit. Plut. Pomp. c. 18. Oros. l. l. Sal. fragm. 3. 11. Epist. Pomp. ad Sen. Quo facto et Sertorius et Pompejus, ille ut damna accepta resarciret, hic victoriæ spe elatus, acie decernere festinarunt, priusquam Metellus cum victore exercitu adveniret. Plut. Pomp. c. 19.

Igitur apud Sucronem fluvium prœlium committitur; dubio eventu pugnatum, ita ut singula ex utraque parte cornua vincerent. Liv. Epit. XCIII. Flor. l. l. Sertorius enim, quo in loco ipse pugnæ adfuit, hostes vicit eorumque decem millia interfecit; sed, dum suis laborantibus, qui a Pompejo premebantur, auxilium fert, castra ejus ab Afranio, Pompeji legato, capta sunt, cfr. Appian. B. Civ. I. c. 110. Pompejus ipse, omnibus suis fuga dispersis, vulneratus, in extremum periculum venit, nec nisi equo dimisso hostium manibus elapsus est. Plut. Pomp. 19. Cic. pro Balbo. 2. Oros. l. l. Appian. B. Civ. I. 110. Plut. Sertor. 19. Die postero jam in eo erat, ut prœlium redintegraretur, sed, Metelli adventu cognito, Sertorius cum suis se recepit. Plut. Pomp. 19. Tum per aliquot dies pugnam detrectavit, donec, militum animis confirmatis et furore divino instinctis, tantum terrorem junctis hostium exercitibus injecit, ut, Metello auctore, duces acie decertare recusarent. Frontin. Stratag. II. 1. 3. Tandem, Romanis fame et inopia excruciatis, in agro Saguntino atrocissimum prœlium, inter utrumque exercitum commissum est, ubi Sertorius cum equitatu Pom-

*) Perperam Florus hanc pugnam ante Lauronis obsidionem factam esse statuit, sed ante Sucronense prœlium Hirtulejos interfectos fuisse testis est Frontin. Stratag. II. 7. 5.

**) Erravit Debros. quod jam hoc anno Pompeji exercitum duabus legionibus auctum esse statuit; cfr. Appian. 111. Plut. Lucull. c. 5. Pomp. 20. Neque est probabile, ante literas, a Pompejo ad Senatum datas, auxilia in Hispaniam missa fuisse.

peji exercitum iterum vicit, ejusque legatum Memmium cum sex millibus hostium interfecit. Plut. Sert. 21. Oros. l. l. Tum et in Metellum, qui contra Perpernam rem bene gesserat, infesto equo invectus est. Qui, quamvis ætate gravis, cum fortissime hostibus irruentibus resisteret, jaculo transfixus est. Tum vero, Romanis et periculo ducis et pudore incensis, Sertorius pulsus, prœlium restitutum, hostesque fugati sunt. cfr. Plut. Sertor. 21. Appian. B. Civ. I. 110. Liv. Epit. XCII.

Sertorius igitur, ut fuga sibi tutior esset, abire dispersos milites jussit, admonitos, in quem locum eos vellet convenire. Frontin. 2. 13. 3. Plut. Sertor. l. l. Sed Metellus *) ob victum Sertorium tantum sibi sumsit, ut et imperatorem se dici pateretur, ut in ulteriorem Hispaniam redux dies festos ageret, neque divinos honores recusaret. Plut. Sert. 22. Sal. fragm. II. 41. **)

---

*) Ad hanc pugnam hæc Livii verba referenda: «Q. Metellus Sertorium et Perpernam cum duobus exercitibus prœlio fudit, cujus victoriæ partem cupiens ferre Pompejus parum prospere pugnavit.» Cfr. Epit. XCII. et Oros. l. l. «Memmius, quæstor Pompeji, idemque vir sororis ejus, occisus est.»

**) Quamvis de hujus anni expeditionibus multa plura, quam de reliquis memoriæ sint prodita, tamen nondum omnia satis illustrata sunt. Quid rei enim post prœlium Saguntinum gestum sit, incertum est. Appiano auctore B. Civ. I. 110. Sertorius postero die, cœlo jam vesperascente, Metelli castra incurrit, sperans se, cum de improviso adesset, in hostium trepidatione atque tumultu facile superiorem discessurum. Sed Pompeji interventu cedere coactus est. Cui rei plane contrarium, quod Plutarchus narrat, Sertorium in urbem loco et manu munitissimam confugisse. Cujus in obsidione cum hostes tempus tererent, milites, qui consilio in diversas partes abierant, die constituto convenere, multis copiis aucti. Quorum adventu cognito, Sertorius facile hostium munitiones perrupit, et tam insidiis, quam commeatu terra marique intercipiendo hostesque perpetuo lacessendo, eos coegit, ut copiis sejunctis Metellus in Gallia, Pompejus in Vaccæis hibernaret. cfr. Plut. Sert. 21; quod quidem confirmari videtur Ep. Pomp. ad Ser. Sal. fragm. 3. 11. «Gallia superiore anno Metelli exercitum stipendio frumentoque aluit.». Sed Plutarchus,

Eodem anno C. Curio, Proconsul cum exercitu in Macedoniam profectus, cum militum seditionem severitate compressisset, « adtentatarum superiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma convertit, eamque superavit.» cfr. Oros. 5. 23. Liv. Epit. 92. 95. Frontin. Stratag. 4. 1. 43; Curionem Dacia tenus venisse sed tenebras saltuum expavisse, Florus

---

cum sæpius res pluribus annis gestas confundat, hoc quoque loco, ut, quanta in Sertorio fuerit ingenii magnitudo, luculento exemplo doceret, inconsiderantius egisse videtur. Quæ quidem conjectura satis est probabilis, comparato Livii testimonio, qui quidem idem fere, quod ad hunc annum refert Plutarchus, postero gestum esse tradit. Sed hoc inter eos convenit, Sertorium, prœlio facto, in castellum sese recepisse, ubi per aliquod tempus obsessus fuerit. cfr. Liv. Epit. XCII. « Obsessus deinde Cluniæ Sertorius, assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit.» Jam cum belli sequenti anno gesti fere eadem fuerit ratio, quippe quod Sertorius Calaguri cum exercitu inclusus, hostes ab oppugnatione depulsos cedere coegerit, facile fieri potuit, ut Plutarchus in errorem incurreret. Simili capti errore, Sigonius, Freinsheimius, Debrossius, Sertorium post cladem ad Saguntum acceptam Calagurin confugisse statuunt, cum Livio teste Cluniæ obsessus sit, urbe in Celtiberiæ fine sita, unde Clunensis conventus appellatus est. Plin. H. N. 3. 4. Accedit et Appiani testimonium B. Civ. I. 112. qui et ipse Calagurim sequenti anno oppugnatam tradit, et ipsius urbis situs, quippe quæ campo, ubi pugnatum est, propius sit, quam Calaguris. Non igitur hoc anno Metellus in Galliam est repulsus, quippe qui superior ex pugna discesserit, nec nisi hac hieme de victoriis ab hoste reportatis exsultare potuerit. Nihilominus tamen recte dici potuit, Metello ex Gallia frumentum subvectum fuisse. Cum enim in citeriorem Hispaniam transiisset, erat utique necesse, ut, cum hujus provinciæ civitates Pompeji exercitum commeatu sublevarent, alteri exercitui commeatus aliunde peteretur, id quod Ciceronis verbis confirmatur pro Fontejo c. 2. «magnas pecunias ad stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum imperavit (scil. Fontejus Galliæ proprætor.) Cum enim paulo post Pompeji exercitum in Gallia hibernasse dixerit, omittere non poterat, etiam Metellum ibi fuisse, quod ad Fontejum excusandum plurimum fecit.

auctor est. 3. 4. Eutropius quoque eum usque ad Danubium penetrasse triumphumque meruisse et intra triennium finem bello imposuisse testatur. cfr. Brev. VI. 2. Accedit Sexti Rufi testimonium. c. VII. «Dardanos et Mœsos Curio Proconsul subegit, et primus Romanorum ad Danubium usque pervenit.»

Anni P. U. C. DCLXXX. Consules L. Licinius Lucullus, M. Aurelius Cotta.

Populus Romanus duabus provinciis auctus est. Nam et Cyrene, quam adhuc S. P. Q. R. liberam esse voluerat, et Bithynia, cujus heredem Nicomedes rex moriens populum Romanum instituerat, in provinciæ formam redacta est. Liv. Epit. 93. App. B. Civ. 111. Qua re incensus Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Liv. l. l. Igitur Bithynia provincia Cottæ, Cilicia, Octavii proconsulis morte vacua, Lucullo data est. Liv. l. l. Cic. pro Muræna c. 15. «ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur.» Plut. Luc. 5. 6.

Ceterum in urbe seditiones tribuniciæ recruduere. L. Quinctius enim, tr. pl. homo turbulentus, iterum de legibus Corneliis abrogandis egit ægreque Luculli precibus et minis a consilio depulsus est. cfr. Plut. Lucull. 5. Sal. fragm. 3. 22. Or. M. Licinii tr. pl. ad plebem. Cic. pro Cluent. 27. Brut. 62. Præterea Q. Opimius, qui tr. pl. legem Aureliam de jure tribunicio suaserat ad C. Verrem prætorem in judicium adductus est, mulctaque ab eo petita, quod cum esset trib. pleb. contra legem Corneliam intercessisset. Cic. Act. in Verr. I. 60. Lex Aurelia de judiciis, priore anno a. C. Aurelio Cotta lata, ab ejus fratre M. Aurelio Cotta consule abrogata est. Ascon. Pedian Comment. in Cic. Or. pro Cornelio p. 130. Servilius Proconsul post quinquennale imperium in Cilicia egit triumphum cfr. Eutrop. VI. 3. Cic. Act. II. in Verr. Lib. III. c. 91. *)

---

*) Eutropius quidem triennio Ciliciam subactam dicit, sed id ad ipsius belli diuturnitatem pertinet, cum Cicero tempus intelligat, per quod ei imperium demandatum fuerat. Cum igitur hoc demum anno triumphaverit, eum per quinque deinceps annos imperium retinuisse nullum est dubium.

In Hispania bellum ut minore successu, ita atrocius gestum. Sertorius, cum exercitatiores hostium copiæ usu et disciplina in stataria pugna multo plus valerent, bellum defendere quam inferre satius habuit. Itaque castella opere et natura munita occupare, per insidias hostes circumvenire, subitis incursionibus fatigare atque terrere; qua hostium iter erat, omnia vastare, ipsum mare latrociniis infestare. cfr. Plut. Sertor. 21. Flor. 3. 22. Cui rei perquam opportunum fuit Dianium, haud pocul a Sucrone flumine in ora maritima situm; quod caput belli maritimi erat. cfr. Strabo Rer. Geograph. III. 4. p. 251. Ed.*) Tauchn. Cic. Act. II. in Verr. I. 43.

His artibus non modo animos militum confirmavit, sed etiam hostibus terrorem injecit, atque omni commeatu intercipiendo tantam fecit inopiam, ut, ab obsidione Calaguris oppidi depulsi, diversas regiones peterent, Metellus ulteriorem Hispaniam, Pompejus Galliam. cfr. Liv. Epit. XCIV. Pompejus igitur, jam antea Sertorii virtute a Pallantia occupanda prohibitus, et summa rei frumentariæ inopia pressus, Plut. Pomp. 19. 20. Sertor. 21. minaces ad senatum misit literas, et milites, frumentum et stipendium postulavit. cfr. Sal. fragm. III. 11. Ep. Pomp. ad Sen. Quæ omnia, quamvis in asperrimis reipublicæ rebus, missa sunt, inprimis auctoritate Lueulli, timentis, ne Pompejus, re non impetrata, in Italiam veniret atque belli Mithridatici imperium sibi eriperet. cfr. Plut. Luc. 5. Sertorius autem, legatis a Mithridate in Hispaniam ad eum missis, ut societas jungeretur, auxilii externi spe adduci non potuit, ut P. R. majestatem minueret, sed in paciscendo jus atque imperium reipublicæ integrum servavit. cfr. Plut. Sertor. 23. Ascon. Pedian. in Verr. de Præt. Urb. p. 93. Cic. Verr. I. 34. pro Lege Manil. 4. pro Muræna 15. Appian. de bello Mithridat. 68. Ceterum idem jam hoc anno in socios proditionis insimulatos **) sæviisse et plurimos ex amicis et secum proscriptis occidisse dicitur cfr. Liv. Epit. XCII. Appian B. Civ. I. 112.

---

*) Τὸ Ἡμεροσκοπεῖον, ἔχον ἐπὶ τῇ ἄκρᾳ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἱερὸν σφόδρα τιμώμενον, ᾧ ἐχρήσατο ὁρμητηρίῳ κατὰ θάλατταν Σερτώριος· ἐρυμνὸν γάρ ἐστι καὶ λῃστρικὸν, κάτοπτον δὲ ἐκ πολλοῦ τοῖς προσπλέουσι, καλεῖται δὲ Διάνιον.

*) Quod, cum multi postero demum anno factum esse statuant, tamen jam tum tentatum fuisse, satis est probabile; quod post victorias,

Eodem anno *) M. Antonius Creticus, clarissimi oratoris filius, M. Antonii triumviri pater, Cottæ consulis gratia et factione Cethegi infinitum imperium in omnes oras maritimas nactus est. Act. II. in Verr. II. 3. Qui cum multa contra sociorum salutem, multa contra utilitatem provinciarum et faceret et cogitaret Cic. Act. II. in Verr. 3. 91. 93. tandem Cretam insulam invasit, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeo ut plures catenas quam arma portaret; dedit igitur pœnas vecordiæ. Nam plerasque naves intercepere hostes captivaque corpora religata velis ac funibus pependere; ac sic velificantes triumphantium in modum, Cretes portibus suis adremigaverunt. Flor. III. 7. Sed ducem Romanum in mediis ejus imperiis et cupiditatibus mors oppressit. Cic. Verrin. 3. 91.

---

priore anno a Metello de hostibus reportatas, multi haud dubie de Sertorii rebus desperabant, et ad illum deficiebant. cfr. App. B. C. I. 111. Præterea eodem tempore Metellus, si quis Sertorium interfecisset, magna præmia proposuerat, unde suspicio perfidiæ apud Sertorium mota est. Ceterum Debrossius ad hunc expeditionum annum pertinere judicat, quæ apud Frontinum I. 12. 4. et Jul. Obseq. 121. leguntur. Eodem referre licet Frontini narrationem III. 7. 3. id quod confirmat Appianus his verbis: πόλεις δ' αὐτοῦ πολλὰς ἐπέτρεχον οἱ περὶ τὸν Μέτελλον cfr. App. B. C. I. 112. præterea Strabon. Rer. Geograph. III. 4. 261. Ed. Tauch.: καὶ Σεγόβριγα δ' ἐστὶ τῶν Κελτιβήρων πόλις καὶ Βίλβιλις περὶ ἃς Μέτελλος καὶ Σερτώριος ἐπολέμησαν.

*) Cfr. Ascon. Pedian. in Divinat. p. 37. «Quidam Antonius, curator totius oræ maritimæ tuendæ, qua Romanum erat imperium, non solum ipse nequam, verum etiam comitibus pessimis, rem inauditam invasit, et indicto Cretensibus bello, ibidem periit, antequam Pompejus contra piratas missus est;» idem in Verr. de præt. urb. p. 87. «M. Antonius, dissolutissimus curator totius oræ maritimæ, Cretæ mortuus, — quem Salustius ait perdundæ pecuniæ genitum et vacuum a curis nisi instantibus.» idem de prætura Siciliensi p. 113. «M. Antonius, qui gratia Cottæ consulis et Cethegi factione in senatu curationem infinitam nactus totius oræ maritimæ, Siciliam et provincias omnes depopulatus est, et ad postremum inferens Cretensibus bellum, morbo interiit.» cfr. Pigh. Annal.

Anni DCLXXXI. P. U. C. Consules M. Terentius M. F. Varro Lucullus, C. Cassius L. F. Varus.

Hoc anno cum Sertorio debellatum est. Qui proscriptos suspiciens, cum plus Hispanis tribueret, Romanorum animos a se abalienavit. Proscripti igitur, si qui parti exercitus præerant, socios vexando et diripiendo, magnam Sertorio contraxerunt invidiam, multosque ad defectionem perpulerunt. Qua re is exacerbatus, pueros obsides Hispanorum populorum, quos Oscæ instituendos curaverat, aut interfecit, aut sub

---

Lib. XVI. p. 302. ubi ex fragmentis Capitolinis hæc laudantur - - - f. - - - n. - - - «ex prætura classem atque oram Græciæ maritumam sortitus Procons. obtinuit» id quod haud dubie ad M. Antonium pertinet, qui anno priore prætor fuit. Ceterum bellum Cretensibus nonnisi tertio anno post illatum esse videtur, quod Livius Epit. XCVII. cum de Crassi prætoris rebus adversus fugitivos gestis exposuisset, hæc addit: «M. Antonius prætor bellum adversus Cretenses parum prospere susceptum morte sua finivit.» Sed emendandus Vellejus II. 31. qui, ubi de Lege Manilia exponit et æquam Pompejo in omnibus provinciis cum proconsulibus fuisse imperium usque ad quinquagesimum milliarium a mari dicit, idem ante *biennium* in M. Antonii prætura decretum fuisse, contendit. Antonius enim septem annis ante legem Maniliam latam prætor fuerat.

Cfr. præterea de Antonii imperio Lactant. de falsa religione I. 11: «Neptuni regnum tale fuisse dicimus, quale M. Antonii fuit infinitum illud imperium, cui totius oræ maritimæ potestatem senatus decreverat, ut prædones persequeretur et mare omne pacaret.» Juvenal. Satir. VIII. 104. ubi ad verba: «Inde Dolabella est, atque hinc Antonius, inde sacrilegus Verres» vetus scholiasta hæc adnotavit: «Antonius trium Antoniorum corruptor ille, Salustius, qui oræ maritimæ — qua Romanum esset imperium, contrarius piratis. Hi omnes socios, et maxime Græcos, Asiaticos ac Siculos fortunis omnibus spoliaverunt.» Apud Tac. Annal. XII. 62. Byzantii bello piratico M. Antonium affirmant a se esse adjutum. Diodorus Siculus X. p. 212. Ed. Bip. pacem cum Cretensibus compositam statuit. De rebus post Antonii cladem a Cretensibus gestis cfr. Appian. de Reb. Siculis p. 98. seq. Vol. I. Ed. Schweigh.

corona vendidit. Tanta crudelitate usus, luxui quoque atque libidinibus sese dedit. cfr. Appian. B. C. I. 113. Plut. Sertor. 25. *)

Quare Romanorum principes auctore Perperna conjurationem fecerunt; quæ detecta ut Sertorium suis infestiorem reddidit, ita conjuratorum consilia acceleravit. Ita factum est, ut Sertorius a M'. Antonio et M. Perperna aliisque conjuratis in convivio interficeretur, octavo ducatus sui anno; magnus dux et adversus duos imperatores, Pompejum et Metellum, sæpe par, vel frequentius victor; ad ultimum desertus et proditus. Imperium partium ad M. Perpernam translatum est. Quem Cn. Pompejus victum captumque interfecit, ac recepit Hispanias decimo fere anno, quam cœptum erat bellum. **)

---

*) Eodem anno Debrossius judicat expeditionem a Pompejo in Gallæciam factam; quo cum venisset, Perpernam a Sertorio præmissum invenit. Itaque in Lusitaniam contendit, sed militum timore prohibitus, Lethen fluvium transire non potuit; nihilominus tamen Perpernam Lusitania cedere coegit. cfr. Hist. Reip. Rom. Tom. II. p. 174. ubi male conjecit in Ep. Pompeji ad Senatum *Gallaeciam* pro *Gallia* esse scribendum.

**) Liv. Epit. XCVI. Val. Max. IX. 15. 4. Plut. Pomp. 20. Sertor. c. 26. 27. Appian. de bellis Civ. I. 113. 114. 115. Flor. III. 22. qui de belli fine ita exponit: Victo deditoque Perperna, ipsæ quoque in Romanam fidem venere urbes Osca, Termes, Tutia, Valentia, Auxima et in fame nihil non experta Calaguris. Victores duces externum id magis quam civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.» cfr. Oros. V. 23. «Postremo ipse Sertorius X demum anno belli inchoati iisdem, quibus et Viriathus, suorum dolis interfectus, finem bello fecit Romanisque victoriam sine gloria dedit, quamvis Perpernam postea pars ejus exercitus secuta sit; qui a Pompejo victus cum universo exercitu suo interfectus est. Civitatibus vero cunctis ultro ac sine mora per deditionem receptis, duæ tantum restiterunt, hoc est Uxama et Calaguris; quarum Uxamam Pompejus evertit, Calagurim Afranius, jugi obsidione confectam, atque ad infames escas miseranda inopia coactam, ultima cæde incendioque delevit.» cfr. Val. Max. VII. 6. 3. externa. Ceterum Vellejus II. 30. Sertorium *Etoscæ* interemptum esse tradit, ubi editores alii *Oscæ*, alii *Ileoscæ* emendarunt. cfr. Nott. Variorum ad h. l. apud Ruhnkenium. cfr. Eutrop. Brev.

Mithridates ingenti apparatu facto magnoque exercitu coacto Bithyniam invadit, qua occupata M. Aurelium Cottam Cos. ad Chalcedonem vicit. cfr. App. de b. M. c. 69—71. Sed L. Licinius Lucullus Cos. equestribus prœliis adversus Mithridatem feliciter pugnavit, expeditiones aliquot prospere fecit, poscentesque pugnam milites a seditione inhibuit. Liv. Epit. XCIII. XCIV. Dejotarus præfectos Mithridatis bellum in Phrygia moventes cecidit. Liv. l. l. Tum totius belli impetus ad Cyzicenorum urbem constitit, quam Mithridates summa vi oppugnavit, obsessus et ipse et commeatu interclusus a Lucullo. *)

In Urbe summa annonæ caritas, cum et commercia piratarum latrociniis sublata, et mare prædationibus infestatum esset. Flor. III. 6. Itaque lex Terentia et Cassia frumentaria lata. Cic. in Verrem III. 70. C. Licinius Macer, tr. pl. irritis aliorum conatis non deterritus, turbulentas conciones de restituenda tribunicia potestate habuit, sed callido consilio senatus tota res ad Pompeji reditum rejecta est. cfr. Sal. fragm. III. 22.

Lib. VI. 1. «Octavo demum anno (Sertorius) a suis occisus est et finis ei bello datus per Cn. Pompejum adolescentem et Q. Metellum Pium: atque omnes prope Hispaniæ in ditionem populi Romani redactæ sunt.» Plin. H. N. VII. 27: «Pompejus excitatis in Pyrenæo tropæis oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad fines Hispaniæ ulterioris in deditionem redacta victoriæ suæ adscripsit.» Sed hæc omnia anno post Gellio et Lentulo Coss. gesta.

*) Livio auctore Epit. XCIV. Cotta et Lucullus Coss. ad bellum profecti sunt; quod admodum probabile. Imminens enim periculum nonnisi festinatione propulsari posse videbatur. Præterea privatam belli maturandi causam Lucullus habuit metum Pompeji; accedit quod Livius, cum in hujus temporis historia illustranda singulorum annorum res singulis fere libris enarraverit, XCIII. libro Cottæ cladem, XCIVmo Luculli prosperas pugnas adversus Mithridatem exposuit. Cotta igitur Consul, dum Lucullus in confirmando exercitu occupatus fuit, male rem gessit. Plut. Luc. 8. init. Anno postero levia prœlia a Lucullo cum rege facta, et obsidio Cyzici urbis coepta. cfr. Liv. Epit. XCIII. CXIV. Appian. Mithr. 71. 72. Plut. Lucull. 7. 8. Sed neque Appianus, neque Plutarchus satis accurate tempora distinguunt. Mecum facit Andreas Schottus, qui hoc loco *Pighii Annales* imperfectos supplevit; vide Lib. XVI. p. 304.

Or. Lic. Tr. Pl. ad plebem. Cic. Brut. 67. pro Rabir. 2. Epp. ad Att. I. 4. *) Contentionibus tribuniciis compositis, bellum intestinum a servis fugitivis concitatum est. Quatuor enim et septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerant et congregata servitiorum ergastulorumque multitudine, Crixo et Spartaco ducibus, bello excitato, Claudium Pulchrum legatum et P. Varenum prætorem prœlio vicerunt. **)

Anni DCLXXXII P. U. C. Consules L. Gellius Publicola, Cn. Cornelius Lentulus Clodianus.

Ad bella externa, quæ in Hispania, Macedonia, Asia et contra piratas gerebantur, servilis tumultus terror accessit. Cum enim fugitivi jam ad septuaginta millia essent, App. B. Civ. I. 106. et Coram, Nolam, Nuceriam, totam Campaniam atque Metapontum terribili strage populati essent, Flor. III. 20. ambo Consules cum duabus legionibus contra eos missi sunt. Præterea Arrio prætori exercitus datus isque seorsim imperium a consulibus habere jussus est. cfr. Freinsh. Suppl. Liv. Hist. L. LXI. 1. A quo Crixus fugitivorum dux cum viginti millibus hominum cæsus est. cfr. Liv. Epit. XCVI. Plut. Crass. c. 9. Appian. B. Civ. I. 117. ***) Jam cum Spartacus celeri fuga Alpes peteret, alter consulum angustias viarum antea insedit, alter a tergo hostes insecutus est. Spartacus igitur signis primum in hunc, post in illum conversis, utrumque profligavit. In Gallia Cisalpina prætor Cassius ei obviam duxit, et magna parte mili-

*) Idem rerum Romanarum historias scripsit. Ernesti Clav. Cic. s. v. *Macer.* Voss. de historicis Latinis I. 10. Lachmann de Fontibus Histor. T. Livii Comment. Pr. p. 38. sq. cfr. Weichert. de Licinio Calvo. p. 5. et 14.

**) Cfr. Flor. III. 20. Plut. Crass. c. 8. 9. Appian. B. Civ. I. 116. Eutrop. VI. 7. Frontin. I. 5. 20 21. 22. Liv. Epit. XCV. Magna scriptorum discrepantia in ducum nominibus scribendis. *Claudius* ap. Oros. *Clodius* ap. Flor. Claudius Glaber, apud Appian. Ουαρίνιος Γλάβρος. Varenus ap. Plutarchum Π. Βαρῖνος, ap. Appian. Π. Ουλέριος, ap. Salustium fragm. Inc. 166. et Frontinum *Varinius.* Appiani negligentia omnibus nota. Apud Ciceronem *Varinus* audit, pro Flacco 19. De cognomine *Glabro,* quod Sigonius falsum esse judicavit, cfr. Muratori Thes. nov. Inscript. T. I. 4.

***) Prœlium ad Garganum montem commissum, sed Crixum a Gellio consule superatum esse auctores sunt Orosius V. 24. et Plutarchus. l. l.

tum cæsa, ægre fuga elapsus est Plut. et App. ll. ll. *) Quibus victoriis elatus, Spartacus de invadenda urbe Romana deliberavit, Flor. l. l. atque Consules, cum se fugitivis in agro Piceno objecissent, insigni clade affecit App. l. l. Unde, consilio mutato, Italiam inferiorem petivit Thuriosque urbem expugnavit. App. Quo facto Senatus Consules pro imperio agere vetuit et M. Licinio Crasso prætori imperium contra fugitivos detulit.

Eodem tempore Cn. Lentulus Consul, ut ærario exhausto succurreret, legem de pecunia, quam Sulla emptoribus bonorum, quæ quondam proscriptorum fuerant, exigenda promulgavit, cfr. Sal. fragm. IV. 1. **)

---

*) Liv. Epit. XCVI. «C. Cassius proconsul et Cn. Manlius prætor male adversus Spartacum pugnaverunt, idque bellum M. Crasso prætori mandatum est.» Cassius proconsul dicitur, ut alii multi, qui quæstores vel prætores creati, consulare imperium in provinciis tenent. Manlii, quantum equidem scio, apud solum Livium fit mentio; contra is prœlium in agro Piceno commissum silentio prætermisit, de quo Appianus ita: *καὶ τῶν ὑπάτων αὖθις περὶ τὴν Πικηνίτιδα γῆν ὑποστάντων, μέγας ἄγων ἕτερος ὅδε γίγνεται καὶ μεγάλη τότε ἧσσα Ῥωμαίων.* et Orosius: «Post etiam, collatis frustra ambo consules copiis, accepta gravi clade, fugerant. Dehinc C. Cassium proconsulem idem Spartacus oppressum bello interfecit.»

**) Sunt, qui legem de tribunicia potestate jam hoc anno a *M. Lollio Palicano* tr. pl. relatum putent; inter quos Pighius. Cujus errorem quamvis Debrossius refutaverit, H. R. IV. p. 441. sq. tamen ne is quidem rem obscuram satis illustravit. Primum hoc pro certo ponendum, Palicanum quendam eo tempore fuisse inter oratores celebrem. Cic. Brut. 62. Eundem fuisse tr. pl. et ex Ciceronis loco conjicere licet, et ab Asconio significatur, (in Divinat. p. 19. Ed. Hottom.) qui ejus operam in tribunicia potestate restituenda positam laudat. Idem a Salustio commemoratus fuisse videtur. Alterius enim Palicani cur mentionem injiceret, vix ullam causam satis probabilem invenias. Sed in hujus hominis gentili nomine scribendo Codd. maxime variant. Nam ap. Quinctil. Institut. Rhet. 4. 2. 2. septem libri *Acilius* habent, cfr. ad Quinctil. IV. 2. 2. Edit. Spald. T. V. p. 187. alii ap. Burm. *Attelius* vel *Atillius*; sed Ambrosian. I. *M. ollius pal.* Turicensis: *per-*

Mithridatis regis exercitus fame ferroque deletus et Bithynia pulsus est; ipse variis belli ac naufragiorum casibus fractus in Pontum profugit.*) Cujus post fugam Lucullus cum, navibus instructis et armatis, Helles-

sone ut palicanus humili loco at m. olius picens loquax etc.» Lasbergianus: *ut m. olius palicanus humili loco*» Flor. m. sec. *M. olius* qui libri cum omnium sint antiquissimi, Codicum auctoritate rem ad liquidum perduci non posse per se patet. Sed *Lolliam* gentem cognomen Palicanum habuisse confirmant nummorum interpretes, cfr. Eckhel. Doct. numm. Vol. V. p. 236. *Mionnet Description des Medailles antiques* Tom. 6. Paris 1813. p. 571. Ursinus Famil. Rom. ex antiquis numism. p. 143. qui tamen ipse de sua interpretatione dubitat ad Sal. Edit. Havercamp. p. 125. Accedit ipsius Perizonii auctoritas, qui in dissertat. de ære gravi ut et responsione ad epistolas Andreæ Morellii de variis familiarum Romanarum nummis Lugd. Batav. 1712. 12. p. 275. L. Lollium apud Cic. Famil. VIII. 8. M. Lollii Palicani fratrem esse credidit. Sed vel Perizonius unius nummi testimonio permotus esse videtur, ut ita statueret, cum Fulvius Ursinus, qui primus hac de re disputaverat, probe intelligeret, illum denarium, cum nomen gentile non inscriptum haberet, parum firmum testimonium esse. Nam quod sunt, qui ad Pseudo-Asconium, in Comment. ad Verrin. Oratt. provocant, inde nihil efficiunt, quod ab hoc grammatico res diversissimæ inter se conglutinatæ sunt; quippe qui, quem tribunum Verre Prætore 680. fuisse dixerat, eundem iterum tribunum plebis faciat atque Pompejo Cons. tribuniciæ auctoritatis restituendæ auctorem fuisse judicet. cfr. Comment. ad Divin. I. 3. Act. I. 14. 15. 47. Sed eo loco in Edit. princ. *M. Jolius Pal.* expressum, nomenque gentile non minus incertum est. Sed nuper V. D. Madvigius bene docuit, Disputat. de Q. Ascon. Comment. Append. p. 116. sq. Asconium neque personas neque tempora satis distinxisse Palicanumque Cn. Aufidio, P. Lentulo Coss. tribunum fuisse, quem cur potius *Lollium* quam *Acilium* nominemus, mihi quidem nulla ratio esse videtur. Cic. Epp. Att. I. 1. et 18. et cfr. ad Att. II. 3. ubi M. Acilio legendum esse censeo Val. Max. III. VIII. 3.

*) «Centum amplius navium classem apparatuque belli gravem in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage laceravit, ut navalis belli instar efficeret; plane quasi Lucullus, quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur.» Fl. III. 5.

pontum teneret, ad hostium classem investigandam, quæ Mithridatis jussu Italiam petebat, partem in Achæorum portu deprehensam, reliquas ad Samon insulam in terram subductas demersit vel expugnavit cfr. Plut. Luc. 12.*)

Quibus perfectis, ad ipsum Mithridatem persequendum perrexit, qui, quamvis magna tempestate deprehensus, tamen in ipsa fuga Heracleam Ponticam ceperat, inde Sinopen ac post magna cum difficultate Amisum pervenerat. cfr. Oros. VI. 2. Lucullus igitur, per Bithyniam atque Galatiam itinere facto, ipsum Ponti regnum petivit. Ubi cum per aliquod tempus inopia frugum laborasset exercitus, postea summa omnium rerum abundantia fuit. Qua re permotus et ut Mithridatem e fuga retractum ad prœlium ineundum compelleret, lentius bellum gessit et dum Mithridates novum parat exercitum, opulentissimas urbes Amisum, Eupatoriam aliasque ad voluntariam deditionem perlicere studuit. cfr. App. B. M. c. 78. Plut Luc. 14. 15.

Anni DCLXXXIII. Consules P. Cornelius Lentulus Sura, C. Aufidius Orestes.

Contra fugitivos, duce Crasso, res bene gesta est. Cujus legato Mummio audacius hostes aggresso, cum milites abjectis armis aufugissent, unius cohortis decimum quemque sorte ad supplicium lectum more militari interfecit et priscam disciplinæ severitatem restituit.**) Tum

*) Appian. de bello Mithridatico c. 77. Cic. pro Lege Manilia c. 8. qui de hoc prœlio ita disserit: «ab eodem imperatore classem magnam et ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammata raperetur, superatam esse atque depressam dico.» Id. pro Muræna c. 15. «Quid illam pugnam navalem ad Tenedum, quum contento cursu, acerrimis ducibus hostium classis Italiam spe atque animis inflata peteret, mediocri certamine et parva dimicatione commissam arbitraris.» Orosius Hist. Lib. VI. 2. «Lucullus postea, cum eodem Mario navali prœlio congressus, triginta et duas naves regias et complures onerarias aut demersit aut cepit. Multi ibi ex his, quos Sulla proscripserat, interempti sunt. Marius postero die de spelunca, ubi latebat, extractus, meritas hostilis animi pœnas luit.»

**) Cfr. Appian. de bello Civ. I. 118. Plut. Crass. 10.

Spartacum, per Lucaniam ad mare properantem *) secutus, in Rheginorum agro considere coegit. Fugitivi, Cilicum navibus in Siciliam transmittere conati, spe frustrata, re frumentaria laborare cœperunt. Crassus enim, altissima fossa per medium isthmum ducta, fame eos ad deditionem compellere studuit. **) Qui cum nocte procellosa elapsi Brundusium contendissent, Crassus tanto terrore perculsus est, ut literis ad senatum missis et Pompejum ex Hispania et Lucullum ex Thracia cum exercitibus in Italiam revocandos censeret. ***) Sed paulo post fugitivorum pars, quæ a Crasso discesserat, victa, et amplius duodecim millia hostium cæsa sunt. ****) Spartacum ipsum in saltus Petelinos recedentem, Quintus Crassi legatus et Scropha quæstor insecuti, subito fugitivorum impetu oppressi, effusa fuga castra petierunt. *****) Crassus igitur, ut et ignominiæ labem aboleret et Pompeji reditum anteveniret, atrocissimo

*) Spartacum nonnisi post duplicem cladem acceptam in Italiam inferiorem cessisse auctor est Appianus; confirmat Florus III. 20. «a quo pulsi fugatique in extrema Italiæ refugerunt.»

**) Plut. l. l. Appian. l. l. Ceterum hieme hoc factum esse testimonio sunt verba Plutarchi: νύκτα νιφετώδη καὶ πνεύματι χειμέριον παραφυλάξας.

***) Hoc sub hujus anni finem, vel sequentis initio factum esse videtur. Ceterum quod Debrossius addidit, senatui consilium fuisse, Lucullum quoque cum exercitu e Macedonia revocare, ejus rei nullum apud antiquos scriptores exstat testimonium. Solus Appianus auctor est, Spartacum falso nuntio de Luculli ex Asia reditu permotum, ultimum prœlium cum Crasso commisisse l. l. c. 120. De transitu in Siciliam cfr. Cic. in Verr. V. 2. «M. Crassi, fortissimi viri, virtute consilioque factum, ne ratibus conjunctis freto fugitivi ad Messanam transire possent; a quo illi conatu non tanto opere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia præsidia ad illorum adventum opposita putarentur. -

****) Liv. Epit. XCVII. «M. Crassus prætor primum cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit, cæsis hostium XXXV millibus et duce eorum Granico. Cum Spartaco deinde bellavit cæsis cum ipso millibus XL.» cfr. Plut. Crass. c. 11.

*****) Frontin. II. 4. 7. Strateg. II. 5. 24. «Triginta quinque millia armatorum eo prœlio interfecta cum ipsis ducibus Livius tradit, receptas quinque Romanas aquilas, signa sex et viginti, multa spolia, inter quæ quinque fasces cum securibus.» Plut. l. l.

prœlio fugitivos ad internecionem cecidit. Pauci fuga elapsi in Pompejum ex Hispania redeuntem inciderunt, a quo oppressi et interfecti sunt. Crassus ovans urbem ingressus est. *) Metellus et Pompejus de Hispanis victis triumpharunt.

In Asia Lucullus, vere ineunte, cum exercitu ad Caberam, regni Pontici caput, profectus, et diu magna regiorum equitum multitudine commeatu interclusus, tandem hostes sponte fugientes pæne ad internecionem cecidit; ita ut Mithridates cum paucis equitibus ad Tigranem regem perveniret. Quo facto, Lucullus Heracleam, Amisum et Sinope ex-

---

*) Appian. B. Civ. I. 120. Plut. Crass. c. 11. Plut. Pomp. 21. Appiano teste hæc omnia a Crasso sex mensibus gesta; sed nihilominus tamen bellum in sequentem annum extractum fuisse videtur; ceterum tertio anno huic bello finis impositus, ut recte Eutrop. VI. 7. Minus accurate Schol. Horat. ad. Od. III. 14. 19., quatuor deinceps annos gestum esse dicit. Jam quod Appianus ante Crassum ducem dicit c. 118: *τριέτης τε ἦν ἤδη καὶ φοβερὸς αὐτοῖς ὁ πόλεμος* hunc ipsum annum intelligit. De belli fine cfr. Cic. pro lege Manilia c. 11. «Italia, cum servili bello tetro periculosoque premeretur, ab hoc auxilium absente expetivit; quod bellum exspectatione Pompeji attenuatum atque imminutum est, adventu sublatum ac sepultum. Tac. Annal. 3. 73; «ne Spartaco quidem post tot consularium exercituum clades, inultam Italiam urenti, quanquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret respublica, datum, ut pacto in fidem acciperetur.» cfr. Tac. Ann. 15. 46. Vellej. II. 30. Horat. Epod. XVI. 5. Od. III. 14. 19. et Schol. ad. h. l. Steph. Byzantinus s. v. *Σπάρτακος*; quod urbis nomen fuisse narrat. Serv. ad. Virg. Aen. VII. 632. Athen. VI. 21. *καὶ Σπάρτακος δὲ ὁ μονόμαχος ἐκ Καπύης πόλεως Ἰταλικῆς ἀποδρὰς κατὰ Μιθριδατικὰ πολὺ πλῆθος, ἀποστήσας οἰκετῶν (ἦν δὲ καὶ αὐτὸς οἰκέτης, Θρᾲξ τὸ γένος) κατέδραμε πᾶσαν Ἰταλίαν χρόνον οὐκ ὄλιγον, πολλῶν δούλων καθ᾿ ἑκάστην ἡμέραν συῤῥεόντων ὡς αὐτὸν καὶ εἰ μὴ ἀπέθανεν ἐν τῇ πρὸς Λικίνιον κράσσον παρατάξει, οὐ τὸν τυχόντα ἂν ἱδρῶτα τοῖς ἡμεδάποις παρεσχήκει· ὡς ὁ κατὰ Σικελίας Ευνους· — σύγγραμμα δὲ ἐκδέδωκε περὶ τῶν δουλικῶν πολέμων καικίλιος ὁ ῥήτωρ ὁ ἀπὸ καλῆς ἀκτῆς.*

cepta, reliquas Ponti urbes obsidione cepit*) et cum Machare, Mithridatis filio, cujus imperio Bosporus parebat, amicitiam et societatem junxit. Eodem tempore M. Lucullus qui Macedoniam administraverat, triumphavit. Bessis enim, primus Romanorum bellum intulerat eosque ingenti prœlio in Hæmo monte superaverat; præterea oppidum Uscadamam, eodem die, quo aggressus est, vicit, præterea Cabylen ceperat, et ad Danubium usque penetraverat. Ibi Appolonia eversa, Calatis, Parthenopolis, Tomi, Barzino oppida capta. **)

Anni DCLXXXIV. P, U. C. Consules Cn. Pompejus Magnus, M. Licinius Crassus.

Tribunicia potestas a Consulibus, M. Atilio Palicano, tribuno plebis, agente restituta est. ***) Judicia quoque per L. Aurelium Cottam ad equites

---

*) Cfr. Appian. de bello Mithridatico c. 79—83. Plut. Luc. 15—19. Liv. Epit. XCVII. qui ita de hujus anni expeditionibus exponit. «L. Lucullus in Ponto adversus Mithridatem feliciter pugnavit, cæsis hostium amplius quam LX. millibus. Mithridates desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem Armeniæ regem confugit.» Ceterum Eutropius VI. 8. Sinopen et Amisum civitates ante prœlium ad Cabira commissum, captas statuit, et quæ hoc anno gesta sunt, a serioribus non sejungit. cfr. Epist. Mithridat. ad Arsacen R. in fragm. Sal.

**) Cfr. Eutrop. VI. 8. Oros. VI. 3. Sexti Rufi Breviarium c. 9. qui iisdem fere, quibus Eutropius, verbis hac de re exponit. Ammianus, Marcellinus Lib. XXVII. 3. p. 109. Ed. Bipont. Florus III. 4. Lucullum ad Tanain usque lacumque Mæotin pervenisse auctor est. Cic. in Pison. 19. — Ceterum eodem anno M. Antonius prætor, de quo supra memoratum est, bellum adversus Cretenses, parum prospere susceptum, morte sua finivit. cfr. Liv. Epit. XCVII.

***) Cfr. Epit. XCVII. «M. Crassus et Cn. Pompejus, consules facti, (sed Pompejus antequam quæsturam gereret ex equite Romano) tribuniciam potestatem restituerunt. Salust. Catil. 38. et loca ibi laudata. Cic. Divinat. in Cæcil. c. 3. Act. in Verr. I. 15. et Ascon. l. l. «Ipse denique Cn. Pompejus, cum primum concionem ad urbem Consul designatus

Romanos translata sunt.*) Cn. Lentulus et L. Gellius Censores asperam censuram egerunt, quatuor et sexaginta senatu motis; a quibus, lustro condito, censa sunt civium capita quadringenta quinquaginta millia. **)

In Asia Lucullus, post regis fugam, et in Asiæ rebus ordinandis atque constituendis et in Ponto pacando occupatus fuit, Sinopen urbem opulentissimam cepit et Macharen, Mithridatis filium, Bospori regem in amicitiam recepit. cfr. Appian. De B. Mithrid. c. 83. Præterea legatos ad Tigranem Armeniæ regem misit, qui ab eo peterent, ut Mithridatem

---

habuit, ubi id, quod maxime exspectari videbatur, ostendit se tribuniciam potestatem restituturum, factus est in eo strepitus et grata concionis admurmuratio. Plebem tribuniciam potestatem ideo postulasse Cicero auctor est, quod senatus judicia male et flagitiose tuebatur. cfr. Ascon. Pedian. Comm. in Prooem Act. in Verr. p. 61. Cic. De Legg. 3. 9. Plut. Pomp. c. 22.

*) «Per idem tempus Cotta judicandi munus, quod C. Gracchus ereptum senatui ad equites, Sulla ab illis ad senatum transtulerant, æqualiter inter utrumque ordinem partitus est.» cfr. Ascon. Pedian. in Verr. p. 43. Sed lege Aurelia etiam tribunos ærarios in judicum numerum fuisse admissos, testis est Ascon. p. 130 et p. 140. «Aurelia lege communicata judicia inter senatores et equestrem ordinem, et tribunos ærarios p. 167. in Pison. hæc lex eo ipso tempore ferebatur, quo Cicero contra Verrem dixit.» cfr. Cic. Div. in Cæcil. 3. «Ordo quoque alius ad res judicandas postulatur.» Ascon. p. 19. «*nunc* Aurelius Cotta legem fert, ut senatores et equites Romani ac tribuni ærarii simul judicent.» Ernesti Clavis Cic. s. v. *Aurelia*.

**) Cic. Divinat. in Cæcil. c. 3. Ascon. ad h. l. p. 20. Plut. Pomp. c. 22, Cic. pro Cluentio 42. Val. Max. V. 9. «L. Gellius omnibus honoribus ad censuram perfunctus etc. Ascon. in prooem. Act. in Verr. p. 63. «Convenerat autem ex municipiis cujuscunque modi multitudo, aut propter comitia suffragiorum causa, aut ludorum votivorum, Romanorum, Victoriæ, plebejorum, aut ut censerentur apud Censores Gellium et Lentulum, qui tunc erant.»

victum Romanis traderet. Plut. V. Luc. c. 20. 21. 23. 24. initio. Liv. Epit. XCVIII. *)

Eodem anno L. Metellus prætor in Sicilia adversus piratas prospere rem gessit. Liv. Epit. XCVIII. qua de re ita Orosius VI. 3: Metellus Siciliæ prætor, cum fœdissima illa C. Verris prætura Siciliam adflictam invenisset, maxime Pyrganione archipirata nefariis prædis et cædibus dilacerante, qui pulsa classe Romana Syracusanum portum obtinuerat, quem mox navali terrestrique prœlio comminutum, Sicilia decedere compulit. cfr. Cic. Act. in Verr. I. 9.

Anni P. U. C. DCLXXXV Consules Q. Hortensius L. F. Q. Cæcilius Metellus Creticus.

Sortitione provinciarum facta Hortensio Creta et bellum cum Cretensibus gerendum obtigerat; qui urbanæ vitæ et foro, in quo regnabat,

---

*) Cum neque Appianus, neque Plutarchus singula temporum momenta satis accurate distinguant, haud facile est ad decernendum, quo anno unaquæque res gesta sit. Accedit ipsius rei difficultas, quod Plutarcho teste non solum in obsidione Cyzici et Amisi milites in castris hibernarant, sed etiam reliquo tempore nunquam hibernatum in socias urbes profecti sunt, ita ut bellum fere sine ulla intermissione gereretur. cfr. Plut. Luc. 33. Hic unus annus magnis expeditionibus vacuus fuit, quia Lucullus recte judicabat, terras recens captas antea esse pacandas, antequam ad novum bellum proficisceretur. Neque est, quod dubitemus, in ære alieno tantæ provinciæ levando, tot tantisque negotiis fuisse distentum, ut æstatem hac in re peragenda consumserit. cfr. Plut. Luc. 20. Λούκουλλος δὲ τρέπεται πρὸς τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, τῶν πολεμικῶν ἔργων σχολάζοντος αὐτοῦ κ. τ. λ. Ceterum Sigonius in eo fallitur, quod hoc demum anno regias urbes Amastrim, Heracleam et Amisum captas statuit. Non solum enim Plutarchus Sinopen multo serius captam esse tradit c. 23. sed Appianus etiam, quamvis alias parum diligentem scriptorem se præbeat, alio tempore reliquas, alio Sinopen occupatas esse bene animadvertit.

magis quam bello assuetus, Metello exercitum et provinciam concessit. *)

Lucullus cum modica militum manu ad debellandum Tigranem profectus, Euphrate fluvio trajecto et regio præfecto superato, innumeras hostium copias brevi tempore fudit fugavitque et Armeniæ caput Tigranocertam proditione cepit, multosque finitimarum civitatum reges in deditionem accepit. Nam præter Arabum principes, ipse Arsaces, tum temporis rex potentissimus Asiæ, legatos ad eum misit, qui de fœdere cum Romanis jungendo agerent. Qui cum Punica fide ageret, et eodem tempore cum Tigrane de belli societate pacisceretur, Lucullus Parthis quoque bellum inferre paravit, sed seditione militum, qui in Ponto relicti erant, impeditus, incepto destitit. **)

---

*) Cfr. Dionis fragm. Ursin. ex libris XXXIV. prioribus c. CLXXVII et CLXXVIII 1. Ceterum hoc bellum Antonii crudelitate et avaritia excitatum, ne morte quidem nefarii auctoris sedatum est. Quamvis enim legati Cretenses de injuriis Antonii mitius responsum a senatu tulissent, tamen imprimis Lentuli Spintheris opera factum est, ut tales pacis conditiones iis imponerentur, quibus, salva libertate, parere non poterant. cfr. Diodori Siculi fragm. Lib. XXXVIII et XXXIX. Tom. X. p. 212. Ed. Bipont. Ceterum sequenti demum anno Cretensibus bellum fuisse illatum, ex more illius temporis satis est probabile.

**) Cfr. Plut. Lucull. c. 24—30. Appian. de B. Mithrid. c. 84.—86. Dionis fragm. Ursin. CLXXVIII. 3. et Lib. XXXV. 1. 2. 3. Liv. Epit. XCVIII. «L. Lucullus, in Armenia Mithridatem et Tigranem et ingentes utriusque regis copias, pluribus prœliis fudit.» Oros. VI. 3. «præterea Lucullus transgressus Euphratem et Tigrin apud Tigranocertam urbem cum Mithridate et Tigrane congressus, parvissima suorum manu, magnum hostium numerum occidit. Nam triginta millia hominum in eo bello cæsa referuntur. Tigranes vix centum et quinquaginta equitibus comitatus aufugit, diademate et tiara, ne agnosceretur, abjectis. Tunc ad Lucullum totius pæne Orientis venere legati.» Eutropius L. VI. 8. et 9. «Susceptus tamen est Mithridates post fugam a Tigrane, Armeniæ rege: qui tum ingenti gloria imperabat, Persas sæpe vicerat, Mesopotamiam occupaverat, et Syriam et Phœnices partem. Ergo Lucullus repetens hostem fugatum, etiam regnum

Anni DCLXXXVI. P. U. C. Consules L. Cæcilius, L. f. Q. n. Metellus, Q. Marcius Q. f. Rex.

Cum, Metello Consule mortuo, filius quoque, in patris locum suffectus, antequam magistratum iniret, diem supremum obiisset, neminem subrogari placuit, et Marcius solus per reliquum annum consulatum gessit. *) His consulibus Collegia, quæ contra rempublicam inita videbantur, senatusconsulto sublata sunt. **) Marcio Regi Cilicia provincia decreta est.. Lucullus, cum reges novas copias parassent, media æstate Taurum montem primus Romanorum ducum transgressus, pluribus levioribus prœliis factis, tandem apud Artaxata, urbem munitissimam et Hannibalis consilio loco perquam opportuno sitam, Tigranem regem atroci prœlio vicit, et a Mithridate persequendo coeli sævitia prohibitus, Mesopotamiam repetivit, ubi media hieme Nisibin, urbem opulentissimam cum ipsius Tigranis fratre cepit. ***) Sed eodem tempore et Tig-

---

Tigranis, qui Armeniis imperabat, ingressus est. Tigranocerta, civitatem nobilissimam, cepit: ipsum regem cum sexcentis millibus Clibaniorum et centum millibus sagittariorum et armatorum venientem, XVIII millia militum habens ita vicit, ut magnam partem Armeniorum deleverit.»— Ceterum eodem anno M. Pupium Pisonem Calpurnianum ex Hispania triumphasse, Cicero auctor est. cfr. Orat. in Pison. 26. et Ascon. ad h. l. p. 166. Cic. pro Flacco. 3.

*) Cfr. Dion. Cassii Hist. Rom. Libri XXXV. fragm. c. 4.

**) Ascon. Pedian. Comment. in Pisonianam p. 159. Cic. in Pison. c. 4.

***) Omnium scriptorum diligentissime Dio Cassius de hujus anni expeditionibus exposuit. l. l. c. 5—11. Sed prœlium ad Artaxata, in quo celebrando multus est Plutarchus, silentio prætermisit. Livius inprimis hanc victoriam laudibus extulisse videtur. cfr. Plut. V. Luc. c. 31. Contra Plutarchus in causis Lucullianæ cladis illustrandis multo est diligentior l. l. 32—36. Appianus c. 87—88. ne Nisibin quidem oppugnatam captamque commemorat. In Livii Epitome nihil scriptum, quod ad hunc annum pertineat. Oros. VI. 3. «is (scil. Lucullus) imminente hieme per Armeniam in Mesopotamiam regressus, Nisibin urbem, illis tunc locis inclytam, expugnavit et cepit.» Idem fere Eutropius; sed uterque in eo falluntur, quod hujus anni expeditionibus omissis, hoc priore anno factum statuunt.

ranes in Armeniam irrupit et Luculli legatum M. Fannium obsidione clausit, et Mithridates cum expedita manu in patrium regnum regressus, multos Romanorum inopinantes et dispersos oppressit, Marciumque Fabium prœlio vicit, qui in fugam conjectus, Cabiræ a Mithridate obsessus, et postea a Triario obsidione exemptus est. A quo Mithridates victus in Commagenen refugit. cfr. Dion. Cass. L. XXXV. 8—10.

Q. Metellus proconsul contra Cretenses, bellum parantes, classe profectus, cum in terram escendisset, Lasthenem cum exercitu sibi obviam missum, vicit, et Cydoniam urbem, præterea Gnosson, Lyctum et alias plurimas urbes expugnavit, diuturnoque bello domitam insulam in potestatem redegit, legesque Minois Romanis legibus permutavit.*)

Anni DCLXXXVII. P. U. C. Consules C. Calpurnius Piso, M'. Acilius Glabrio.

Multæ leges aut a tribunis, aut ab aliis rogatæ, impugnatæ et magno partium studio perlatæ sunt. Inde per totum fere annum vehe-

---

*) Cfr. Oros. VI. 4. Liv. Epit. XCVIII et XCIX. Diodor. Sic. fragm. lib. XXXVIII et XXXIX. p. 212. Tom. X. Edit. Bipont. Vellej. II. 37. «Creta, ducibus Panare et Lasthene XXIV. millibus juvenum coactis, velocitate pernicibus, armorum laborumque patientissimis, sagittarum usu celeberrimis, per triennium Romanos exercitus fatigaverat.» Perperam Oros. l. l. «Cretam insulam per biennium Metellus evertit.» Nam in tertium annum bellum extractum est, quo tempore Pompejo imperium contra piratas delatum fuerat. cfr. Appian. de rebus Siculis Lib. V. 6. p. 54. Ed. Teucher. Dion. Cassii fragm. Ursin. CLXXXVIII et Lib. XXXVI. 1. 2. Flor. 3. 7. «Metellus deinde, totam insulam igni ferroque populatus, intra castella et urbes redegit, et Gnossum et Erythræam et, ut Græci dicere solent, urbium matrem Cydoneam: adeoque sæve in captivos consulebatur, ut veneno se plerique interficerent, alii deditionem suam ad Pompejum absentem mitterent. Et quum ille res in Asia gerens, eo quoque præfectum misisset Antonium, in aliena provincia inclytus fuit: eoque infestior Metellus in hostes jus victoris exercuit: victisque Lasthene et Panare, Cydoneæ ducibus, victor rediit. Nec quidquam amplius tamen

mentissimæ contentiones in urbe fuere. Primum L. Roscius Otho tr. pl. cum magna populi invidia legem tulit, ut in theatro equitibus Romanis XI ordines spectandi gratia darentur. cfr. Ascon. Pedian. in Cornelianam p. 140. quæ quidem lex, Cicerone auctore, equitibus dignitatem et voluptatem restituit, pro Muræna c. 19. Vellej. II. 32.*) Multæ leges a Cornelio tr. pl. rogatæ; una, «ne quis in senatu legibus solveretur, nisi CC. affuissent, neve quis, cum solutus esset, intercederet, cum de ea re ad populum ferretur.» Altera, «ut prætores ex suis edictis perpetuis jus dicerent.» Tertia, ne quis legatis externarum nationum pecuniam expensam ferret; et quarta, ne quis, nisi per populum legibus solveretur; quæ omnes promulgatæ quidem sed intercessione antiquatæ sunt; qua de re tanta populi ira fuit, ut Consulis fasces frangerentur, lapidesque etiam ex ultima concione in consulem jacerentur. Aliis Cornelii legibus plerique ejus collegæ intercesserunt. cfr. Ascon. Pedian. Argum. Cornelianæ p. 121—123. Dion. Cass. XXXVI. 22. 23. Legem quoque de ambitu proposuerat, sed senatus eadem de re consulem legem ferre jussit, quæ Calpurnia ab eo appellata; in qua præter alias pœnas pecuniaria quoque pœna erat

---

de tam famosa victoria, quam cognomen Creticum reportavit.» Plutarchus Pomp. c. 29. Lucium Octavium a Pompejo missum tradit, eumque cum ab hostium partibus stetisset, a Lucullo captum et male habitum, dimissum fuisse; consentit Dio Cassius Lib. XXXVI. 1. 2. De controversiis, quæ inter Metellum et Pompejum de Cretensium deditione ortæ sunt, cfr. Appian. et Dion. ll. ll. qua de re Livius Epit. XCIX: «prætera res gestas a Q. Metello adversus Cretenses continet, et epistolas Cn. Pompeji et Metelli invicem missas; queritur Metellus, gloriam sibi rerum gestarum a Pompejo præripi, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompejus rationem reddit, hoc se facere debuisse.» id. Epit. C. «Q. Metellus, perdomitis Cretensibus, liberæ in id tempus insulæ leges dedit.» cfr. Vellej. l. l. «Ne ab hujus quidem usura gloriæ temperavit animum Cn. Pompejus, quin victoriæ partem conaretur vindicare. Sed et Luculli et Metelli triumphum, cum ipsorum singularis virtus, tum etiam invidia Pompeji apud optimum quemque fecit favorabilem.»

*) Liv. Epit. XCIX. L.: «Roscius, tr. pl. legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi adsignarentur.»

adjecta. cfr. Dion. Lib. XXXVI. 21. Ascon. Pedian. Comment. in Cornelianam p. 132. Ernesti Clavis Cic. s. v. *)

Sed nulla lege majores turbæ excitatæ, quam rogatione Gabinia, ut Pompejo imperium contra piratas, qui tum omnia maria non furtivis expeditionibus sed classibus infestabant, deferretur essetque ei imperium æquum in omnibus provinciis cum proconsulibus usque ad quinquagesimum milliarium a mari. Quo S. C. pæne totius terrarum orbis imperium uni viro deferebatur. cfr. Vellej. II. 31. Dissuadebant optimates, sed consilia impetu victa sunt. Vellej. l. l. **) Denique extremo anni mense C. Manilius legem tulit, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset. cfr. Ascon Pedian. in Milon. p. 197. Dion. Cass. Lib. XXXVI. c. 25. ***) M'. Acilio Glabrioni Bithynia provincia decreta est. cfr. Dion. Cass. Lib. XXXVI. c. 14. et 17. C. Piso Galliam Narbonensem obtinuit. cfr. Dion. Cass. L. XXXVI. c. 20.

---

*) C. Piso, cum legem de ambitu ex S. C. graviorem, quam fuerat antea, ferret, et propter multitudinem divisorum, qui per vim adversabantur, e foro ejectus esset, edixerat, ut qui rempublicam salvam vellent, ad legem accipiendam adessent, et majore manu stipatus ad legem perferendam descenderat. cfr. Ascon. in Cornel. p. 137. et in Toga Cand. p. 148.

**) Dion. Cass. XXXVI. c. 6—20. Plut. Pomp. 25. ἐδίδου γὰρ ἄρχειν ὁ νόμος αὐτῷ τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν θαλάσσης, ἠπείρου δὲ πάσης ἐπὶ σταδίους τετρακοσίους ἀπὸ θαλάσσης — πρὸς δὲ τούτοις ἑλέσθαι πεντεκαίδεκα πρεσβευτὰς αὐτὸν ἐκ βουλῆς ἐπὶ τὰς κατὰ μέρος ἡγεμονίας· χρήματα δὲ λαμβάνειν ἐκ τῶν ταμιείων καὶ παρὰ τῶν τελώνων, ὅσα βούλοιτο καὶ ναῦς διακοσίας, κύριον ὄντα πλήθους καὶ καταλόγου στρατίας καὶ πληρωμάτων ἐρετικῶν. Sed postea plebiscito et navium et copiarum numerus auctus. cfr. Plut. Pomp. 26.

***) Ascon. l. l. «Nam eo tempore, cum Cn. Manilius, (ita emendandum) tr. pl. subnixus libertinorum et servorum manu, perditissimam legem ferret, ut libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, idque per tumultum ageret, et clivum Capitolinum obsideret, discusserat perruperatque coetum Domitius, ita ut multi Manilianorum interficerentur, quo facto et plebem infimam offenderat et senatus magnam gratiam inierat.»

Mithridates hoc anno totum fere regnum recepit, quod legati Roma in Asiam missi, jam in eo erant, ut in provinciæ formam redigerent. Triario enim legato ante Luculli adventum victo ejusque exercitu pæne ad internecionem cæso, reliquus exercitus Luculli imperio diutius parere recusavit. Imo Valerianae legiones a Publio Clodio sollicitatæ, non solum Lucullum sequi nolebant, sed et ipsis castris discedebant. Ita Cappadocia a Mithridate vastata est; nam neque Marcius Rex, Ciliciæ proconsul, neque Glabrio, cui Bithynia evenerat, auxilio venit. cfr. Dion. Cass. Lib. XXXVI. 12—17. Plut. Lucull. c. 35. Appian. Mithrid. c. 90. *)

Anni P. U. C. DCLXXXVIII Consules M'. Aemilius Lepidus, L. Volcatius Tullus.

Cn. Pompejus bellum maritimum extrema hieme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. **) Quibus rebus gestis, cum in Cili-

---

*) Cfr. Liv. Epit. XCVIII. «C. Triarius legatus Luculli adversus Mithridatem parum prospere pugnavit; Lucullus ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem summamque victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, quia sequi nolebant i. e. quia legiones Valerianæ, impleta a se stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.» Cic. pro lege Manil. 9. «Nam quum (Mithridates) se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, ut illam posteaquam pulsus esset, terram unquam attingeret, sed in exercitum vestrum, clarum atque victorem, impetum fecit. — Clades tanta fuit; ut eam ad aures L. Luculli non ex prœlio nuntius, sed ex sermone rumor afferret. Hic in ipso illo malo, gravissimaque belli offensione, L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro jussu coactus, quod imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis, partem militum, qui jam stipendiis confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit.»

**) Cfr. Cic. pro lege Manil. c. 12. «nondum tempestivo ad navigandum mari, Siciliam adiit, Africam exploravit; inde Sardiniam cum classe venit, atque hæc tria subsidia reipublicæ firmissimis præsidiis classibusque munivit. Inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispaniis et Gallia Cisalpina præsidiis ac navibus confirmata, missis item in oram Illyrici,

cia cum exercitu esset, C. Manilius trib. pleb., legem tulit, ut bellum Mithridaticum per Cn. Pompejum administraretur. Qua de re gravissimæ contentiones ortæ, quod alii tantam Pompejo potentiam invidebant, alii hac lege libertatem imminui querebantur. Sed Cicerone et Cæsare adjutoribus Manilius magno plebis studio legem pertulit. *) Lucullus, per hanc æstatem, quamdiu exercitui præerat, in eo acquievisse videtur, ut milites,

---

maris et in Achaiam omnemque Græciam navibus, Italiæ duo maria maximis classibus firmissimisque præsidiis adornavit, ipse autem ut a Brundusio profectus est, undequinquagesimo die totam ad imperium populi Romani Ciliciam adjunxit: omnes qui ubique prædones fuerunt, partim capti interfectique sunt, partim unius hujus imperio ac potestate se dediderunt. Idem Cretensibus, quum ad eum usque in Pamphyliam legatos deprecatoresque misissent, spem deditionis non ademit obsidesque imperavit.» De causis belli piratici cfr. Appian. Mithridat. c. XCII—XCVI. Dion. Cass. Lib. XXXVI. c. 3—6. Plut. Pomp. c. 24—29. Cic. pro lege Manil. 11. 12. Vellej. Paterc. II. 31. 32. Flor. III. 6. Oros. Histor. VI. 4. Eutrop. VI. 12. Strabo X. p. 477. b. Edit. Paris. 1620. p. 572. 664. 668. 669. Liv. Epit. XCIX. «Cn. Pompejus lege ad populum lata, persequi piratas jussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expulit, belloque cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis agros et urbes dedit. Lucan. Pharsal. II. 567.

*) Facile crediderís Manilium non publicæ salutis studio impulsum hanc tulisse rogationem. Vellejus certe, II. 33. eum *semper venalem et alienæ ministrum potentiæ* dicit. Dio Cassius autem eum præmiorum, quibus Gabinius ornatus fuerat, spe accensum fuisse judicat Lib. XXXVI c. 25. Accessisse metum et iram, quod legem ejus de suffragiis libertorum novi consules Kalendis Januariis abrogaverant l. l. c. 26. Cæterum præter imperium contra Mithridatem, Manilius etiam Ciliciam et Bithyniam provincias, quas eo tempore Acilius Glabrio et Marcius Rex proconsules administrabant, ad Pompejum detulit. Quæ enim Plutarchus provinciarum nomina addit Phrygiæ, Lycaoniæ, Galatiæ, Cappadociæ, Armeniæ, eæ, cum aut ad Asiam provinciam pertinerent, aut nondum in provinciæ formam essent redactæ, lege comprehensæ fuisse videntur. cfr. Cic. Orat. pro Lege Manil.

qui non ab armis recesserunt, in officio retineret; quos Glabrioni tradidit. Postea imperio contra Mithridatem ad Pompejum delato, cum eo de injuriis sibi illatis expostulavit, quod ille omnia fere Luculli acta, quæ ad provinciam ordinandam pertinebant, rescindi jusserat.*)

Sed Pompejo, cum ad bellum gerendum sese accingeret, omnia bene et prospere processere. Nam et a Phraate, Arsacis filio, Parthorum rege, quem ad amicitiæ fœdus jungendum invitavit, benignum responsum tulerat, et in Armenia discordiis domesticis ortis, nulla inde Mithridati spes auxilii fuit. Qui quidem initio omnibus pacis conditionibus rejectis, mox cum se imparem Pompejo intelligeret, a suis bellum componere prohibitus, moram et tarditatem bello inferre hostiumque impetum rei frumentariæ inopia frangere studuit. Igitur omnibus circa vastatis, castrisque loco munito positis, per aliquod tempus hostium impetus repressit ac retardavit. Sed equestri prœlio victus unam salutis spem in fuga posuit, iterumque non procul ab Euphrate nocturno prœlio oppressus, cum paucis equitibus Colchidem et paludem Mæotidem petivit, ut in Taurica Chersoneso bellum repararet. Pompejus igitur ab hostibus persequendis in Armeniam reversus, ipso regis filio duce, regni arcem Artaxata cepit, et dissensionem inter patrem et filium ortam ita composuit, ut Tigrani regi patrium regnum, Syria, Phœnice, Cappadocia, reliquisque, quas Lucullus expugnaverat, terris exceptis, restitueret, et filium Sophenes et Gordyenes regem constitueret. Quem quidem postea his condicionibus parum contentum, et bellum fugamque agitantem in vincula conjecit, magnaque hostibus pecunia imperata, in Armenia hibernavit. Sed ne hiems quidem bellis vacua. Nam ab Albanorum rege,

*) Plut. Lucull. c. 35. 36. Pompejus adeo milites a Lucullo avocaverat. Plut. Pomp. 31. Cic pro lege Manilia c. 15. «Hujus (scil. Pompeji) adventus et Mithridatem insolita inflammatum victoria continuit, et Tigranem magnis copiis minitantem Asiæ retardavit.» Quod quidem ad expeditionem Pompeji in Ciliciam factam pertinet, satisque declarat, cur nihil memorabile ne ab hostibus quidem gestum sit. Cæterum, si Fastis triumphalibus fides habenda, Lucullus nonnisi tertio anno post ex Ponto, Cappadocia, Armenia, de Regibus Mithridate et Trigrane triumphavit.

de tanto armorum successu sollicito, Romani in hibernis repetino impetu oppressi, magnam cladem hostibus, ipsis Saturnaliorum diebus intulerunt. *)

Præterea his consulibus conjuratio in rempublicam facta, de qua cfr. Sal. Catil. c. 18. 19. **)

Anni DCLXXXIX. P. U. C. Consules L. Aurelius Cotta, L. Manlius Torquatus.

Vere ineunte Pompejus adversum Iberos Albanorum finitimos duxit, et duobus prœliis victos, pacem facere et obsides dare coegit. Tum usque

---

*) Cfr. Dion. Cass. L. XXXVI. c. 28—37. Plut. Pomp. 30—34. Appian. Mithrid. c. 97—105. Oros. VI. 4. Flor. III. 5. Eutrop. VI. 12. «Mox Pompejo delatum bellum etiam contra regem Mithridatem et Tigranem; quo suscepto Mithridatem in Armenia minore nocturno prœlio vicit, castra diripuit quadraginta millibus ejus occisis, viginti tantum de suo exercitu amisit, et duos centuriones; Mithridates cum uxore fugit et duobus comitibus.» cfr. c. 13. Liv. Epit. C. «Cn. Pompejus ad gerendum bellum adversus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit, equestri prœlio Mithridatem vicit — bellum inter Phraatem, Parthorum regem, et Tigranem Armeniorum, ac deinde inter Tigranem filium patremque gestum; id. CI. «Cn. Pompejus Mithridatem nocturno prœlio victum coegit Bosporon profugere, Tigranem in deditionem accepit eique, ademtis Syria, Phœnice, Cilicia, regnum Armeniæ restituit.»

**) Cfr. Ascon. Pedian. Comm. in Cornelianam p. 129 et in Orat. in tog. Candid. p. 152. Dion. Cass. Lib. XXXVI. 27. Liv. Epit. CI. «Conjuratio eorum, qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis consulibus, oppressa est.» De Pisone, qui inter conjuratos fuit, Sigonio teste, Romæ hoc monumentum exstat:

Cn. Calpurnius Cn. F. Piso Quæstor pro Pr. ex S. C. provinciam Hispaniam citeriorem obtinuit. cfr. Comment. in Fast. triumph. Rom. p. 273. Eodem anno Cotta proconsul, qui in Heraclea oppugnanda crudelem et avarum se præbuerat, de repetundis accusatus esse videtur. cfr. Dion. Cass. Lib. XXXVI. c. 23.

ad Phasin fluvium progressus, cum et terrestri itinere et cum classe Mithridatem peti posse desperaret, navibus præsidio relictis, quæ et commeatum intercluderent, et a reditu in Pontum eum prohiberent, in Armeniam convertit, Albanorumque regem cum magna manu sibi obviam factum, insidiis oppressit, ita ut cum alii populi regesque, quorum sedes inter mare Caspium et Caucasum erant, legatos ad pacem petendam mitterent, tum ipse Phraates de amicitiæ fœdere renovando ageret. Cujus quidem legatis Pompejus superbius respondit atque provinciam, de qua illi cum Tigrane fuerat controversia, per Afranium occupavit. Quo facto exercitum in hiberna deduxit. *)

Romæ in hunc annum censores creati Q. Lutatius Catulus et M. Licinius Crassus; cum inter se de civitate coloniis Transpadanis danda dissentirent, neque censum civium egerunt, neque senatum legerunt, sed otiosa censura gesta, magistratu se abdicarunt **) Præterea hoc anno a C. Papio tr. pl. lex lata, ne quis peregrinus in urbe esset. ***) Catilina cum ex Africa rediisset, accusatus est repetundarum a P. Clodio adoles-

---

*) Cfr. Dion. Cass. XXXVII. 1—6. Appian. Mithridat. 105. Qui de hujus anni expeditionibus nil nisi Nicopolin urbem conditam commemorat. Plutarchus (Lucull. c. 34—38.) Pompejum hiberna Amisi transegisse significat, quippe quo et multi dynastæ atque tetrarchæ et duodecim reges pervenerint. cfr. Flor. III. 5. «At in septentrionem Scythicum iter tanquam in mari stellas secutus, Colchos cecidit, ignovit Iberiæ, pepercit Albanis; regem Colchorum Oroden, positis sub ipso Caucaso castris, jussit in plana descendere; Artocen, qui Iberis imperabat, et obsides liberos dare.» Liv. Epit. CI. «Pompejus, quum Mithridatem persequeretur, in ultimas ignotasque gentes penetravit, Iberos Albanosque, qui transitum non dabant, prœlio vicit.» Eutrop. VI. 14. «Pompejus mox etiam Albanis bellum intulit et eorum regem Oroden ter vicit, postremo per epistolas ac munera rogatus veniam ei ac pacem dedit. Iberiæ quoque regem Artocen vicit acie et in deditionem accepit.»

**) Cfr. Plut. Crass. c. 13. Cato 16. Dio Cass. XXXVII. 9. Plutarcho auctore dissensio inter eos orta, quod Crassus Aegyptum Romanis vectigalem facere voluit.

***) Cfr. Cic. de Offic. III. 11. pro Balbo 23. Ern. Clav. Cic. s. v.

cente, qui a reo pecunia corruptus turpissime prævaricatus est. Ascon. in Or. in Tog. candid. p. 145. 147. Cic. de Harusp. Respons. c. 20.

Anni DCXC. P. U. C. Consules L. Julius L. f. L. n. Cæsar, C. Marcius C. f. C. n. Figulus.

Cum in dies licentia ambitus augeretur, propter præcipuam Catilinæ et Antonii audaciam, censuerat senatus, ut lex ambitus aucta etiam cum pœna ferretur. Cui legi cum Q. Mutius Orestinus tr. pl. intercessisset, Cicero, qui tum consulatum petebat, graviter senatu intercessionem ferente, contra Catilinam et Antonium competitores orationem habuit. cfr. Ascon. Argum. Or. in tog. Candid. Extremo hujus anni mense P. Servilius Rullus, legem promulgavit agrariam, de qua cfr. Cic. Orat. in Rullum. Julius Cæsar, judex quæstionis, in exercenda de sicariis quæstione, eos quoque sicariorum numero habuit, qui proscriptione, ob relata civium Romanorum capita, pecunias ex ærario acceperant. cfr. Suet. Jul. 9. Dion. Cass. XXXVII. 10.

Pompejus ubi Pontum in provinciæ formam redegerat, Liv. Epit. CII. Plut. Pomp. c. 38. Ariobarzani non solum patrium Cappadociæ regnum restituit, sed etiam Gordyenen et Sophenen addidit; quo facto in Syriam contendit. App. Mithridat. c. 150. In itinere Romanis, qui Triario duce adversus Mithridatem rem male gesserant, et etiam tum insepulti jacebant, justa magnifice solvit. Sed dum ejus legatus, Afranius, aliquot populos qui Amanum accolebant, ditionis Romanæ facit, novum bellum inter Phraatem et Tigranem exortum est. Ille enim Romanis infestus, ut Pompejum bello lacesseret, magna manu regnum Tigranis, Romanorum socii, invaserat et prœlio victus, novo exercitu collecto, Armenios superavit. Quibus Pompejus, quamvis multis adhortantibus, neque ipse opem tulit, neque partem exercitus auxilio misit, simulans, quod Mithridates etiamnum in armis esset, se injussu populi, Parthis bellum inferre non audere. cfr. Dion. Cass. XXXVII. 6. 7. Satis habuit legatos mittere, qui discordias de finibus inter Phraatem et Tigranem ortas, judicio componerent; quorum decretis reges non metu Romanorum paruerunt, sed consilio, ne mutuis cladibus attriti hostibus prædæ essent. cfr. Dion. l. l. *)

---

*) De Pompeji hibernis idem: Πομπήιος δὲ ἐν τῇ Ασπίδι καὶ τότε ἐχείμασε· unde aliquis conjiciat, jam anno ante eodem loco illum esse

versatum. Quæ res ad liquidum perduci vix potest, cum ne situs quidem hujus urbis satis certus sit. Quamvis enim multæ urbes hoc nomine appellatæ fuerint, tamen neque in Cappadocia, neque in Ponto, neque in Armenia hoc urbis nomen apud geographos memoratum inveni. Cæterum de fine belli Mithridatici, qui in sequentem annum incidit, cfr. Liv. Epit. CII. «Pharnaces, filius Mithridatis patri bellum intulit. Ab eo Mithridates obsessus in regia, quum ex veneno sumpto parum profecisset, ad mortem, a milite Gallo nomine Bitoeto, a quo ut adjuvaret se petierat, interfectus est. Cn. Pompejus Judæos subegit, fanum eorum in (?) Hierosolyma inviolatum ad id tempus, cepit.» Dion. Cass. XXXVII. 11—20. Plut. Pomp. 39—42. Appian. Mithridat. c. 106—115. Oros. VI. 4. 5. 6. qui unus Pompejum Parthiam bello petivisse, et ad Ecbatanam urbem, caput Parthici regni, quinquagesimo die venisse narrat. Qua de re cfr. Freinsheim. Supplem. Liv. L. LXVII. qui Orosium nominum similitudine in errorem inductum et Ecbatana Syriaca significari docuit. Flor. III. 5. 25. «Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, et Indis, qui adhuc nos non noverant, omnis Asia inter rubrum mare et Caspium et Oceanum Pompejanis domita vel oppressa signis tenebatur.» Eutrop. Histor. VI. 14. Zonaræ Annal. T. II. p. 122. sqq.

HISTORIARUM FRAGMENTA.

Lib. I.

Totius operis titulum quod attinet, nullum est dubium *Historias* hunc librum fuisse inscriptum, id quod ex innumeris veterum Grammaticorum locis manifestum est; quippe qui idem nomen Catilinæ adeo et Jugurthæ imponunt. cfr. Indices Vett. Gramm. in Fabricii Bibliotheca Latina Vol. III. - I. - *Res populi Romani.* «Hoc autem primo loco historiæ posui, quod Tiberius Donatus sub initium Aeneidos, Virgilium, qui prius rem, deinde posuerit personam, ita tueatur, ut Salustium, omni metrorum ratione liberum, sic historiam cœpisse scribit, primo ut rem, mox populi Romani personam poneret.» *Carrio.* accedit Rufini testimonium cfr. de compos. et metris Orat. p. 355. Ed. Caperroner. «Nunc si videtur, Salustianæ periodi numeros inspiciamus: *Res popu* dactylus, *li Romani*, *Marco* tres spondæi, *Lepido* anapæstus. *Quincto Catulo* spondæus et anapæstus, *Consulibus* pæan primus; *ac deinde* dichoræus sive ditrochæus; *militi* dactylus; *et domi* creticus, *gestas* spondæus, *composui* choriambus.» Ex his verbis intelligitur, Salustium initio libri nondum certum quendam finem, ad quem sibi progrediendum esse putavit, constituisse. Sed ei consilium fuisse, usque ad Ciceronem et Antonium consules Res p. R. perscribere, plerisque probabile visum est, quod ita libellus de conjuratione Catilinaria apte historiarum libris continuaretur. Sed hoc opus a Salustio absolutum fuisse valde dubito; in fragmentis enim quinque librorum, quæ a scriptoribus laudantur, pauca sunt, quæ ad res a Pompejo in Asia gestas commode referri possint. Præterea Ausonii versus cfr. Comment. P. I. p. 14. significare videntur, belli Mithridatici finem his in libris non fuisse perscriptum; nam inde a Lepido Catuloque Coss. tantum duodecim annorum res a Salustio illustratas fuisse innuit; ita ut Debrossius haud immerito historiarum libros usque ad Pompeji et Luculli conventum in Phrygia deductos fuisse, conjecisse videatur. Salustium igitur aut alia causa prohibitum aut morte præventum fuisse existimo, quo minus opus, quod instituerat, ad finem perduceret; odio enim Pompeji impulsum, res ab eo præclare gestas enarrare noluisse, indigna tanto homine suspicio est. Nisi forte judicas, Salustium, quod historias in Luculli juvenis gratiam conscripserit, (quod nescio

quo auctore viri docti affirmant) gloriam rerum ab ejus patre gestarum Pompeji laudibus celebrandis obscurare noluisse. Ceterum ex hujus libri introitu facile patet, Salustium ipsum in Historiarum libris componendis majus quoddam opus aggredi sibi visum esse, unde inter præclarissimorum scriptorum laudes suæ gloriæ locum futurum esse arguraretur. Quamobrem breviter de historicorum Romanorum virtutibus egit, et qua quisque re excelluerit, paucis exposuit. Id enim Marius Victorinus significat in Rhetor. Cic. p. 149. «Historia et brevis esse debet in expositione et aperta et probabilis, ut Salustius sibi omnia in Catilina tribuit: *Quam verissime potero paucis absolvam*; et cum aliis historiographis singula tradidisset Lib. I. Historiarum, dat Catoni brevitatem: *Romani generis disertissimus multa paucis absolvit*; Fannio veritatem.» Haud dubie etiam reliquos historicos, Fabium Pictorem, Cælium, Pisonem, Claudium Quadrigarium, Valerium Antiatem, Rutilium aliosque commemoraverat, de quibus cfr. præter Vossium de Histor. Latinis Fried. Lachmann. de Fontib. Hist. T. Livii Comm. Pr. 16—23. Comm. Alt. S. 8—17. Cui quidem scriptorum enumerationi verba adjunxisse videtur fr. 3. *Nos in tanta doctissimorum hominum copia.*

Sed nulli historico Salustius plus quam Cornelio Sisennæ tribuisse videtur cfr. Jugurth. c. 95. quod testimonium a Cicerone confirmatur, qui eum doctum virum, studiis optimis deditum, bene Latine loquentem gnarumque reipublicæ dicit. Qui cum belli civilis Sullani historiam scripserit, Salustius ejus vices quasi excepisse, et sui operis initium fecisse videtur, qui illius historiarum finis fuerat. Quam ad rem suscipiendam eum non modo ipsius argumenti gravitas permovisse videtur, sed etiam quod ipse illorum temporum æqualis fuit, et recte judicavit, summam historiæ laudem iis in rebus illustrandis esse positam, quæ ipsius scriptoris memoria gestæ sint. Ceterum quamvis in historiarum libris Salustius aliud secutus esse videutur, quam in Jugurtha atque Catilina, neque strictim carptimque sed fusius atque perpetua historia illius temporis acta perscripsisse, tamen per se patet, eundem orationis colorem ab eo servatum fuisse. Cum enim varia aliorum ingenia facile innumerabiles dicendi formas figurasque complectantur, ea fuit Salustii indoles, ut sui dissimilis esse non posset. Itaque prooemium quo in historiarum libris usus esse videtur, non multum ab iis abhorret, quæ et in Catilina c. 10—13. et Jug. c. 41. 42. exposuerat: sed ut majorem quandam ingenii maturitatem

facile intelligas. - 4. - *Neque me diversa* i. e. contraria cfr. Sueton Cæs. c. 20. *diversa factio* Liv. 34. 4. *Diversa duo vitia, avaritia et luxuria* atque ita sæpius apud historicos, Tacitum inprimis atque Suetonium. *in civilibus armis* hoc Cortius ita explicare videtur, quod in bello civili contrarias partes secutus sum; quæ quidem explicatio si satis certa esset, recte inde colligeres, Salustium in animo habuisse, bellum quoque civile, inter Cæsarem et Pompejum gestum, scribere, quod ante hoc tempus partium studium ei vitio verti non potuit. Dixerit tamen aliquis, Salustium his verbis in universum veritatis studium esse professum, ita ut ne partium quidem studio ad eam infirmandam impelli potuerit. Quam rem in medio relinquo. Sed cum argumento, quod erat tractaturus, admodum conveniens esset brevis de discordiis civilibus disputatio, in hujus mali causas accuratius inquisivit, et omnia fere exstare putaverim, quæ de hac re in ipso exordio disseruit. cfr. Augustin de Civ. Dei. II. c. 18. - 5. - *Nobis primæ dissensiones — evenere.* cfr. Cic. Ep. ad Div. VI. 21. «timebam ne evenirent ea, quæ acciderunt;» ita sæpius promiscue hæc verba usurpantur. *inquies atque indomitum.* cfr. infra Or. Phil. «expers consilii, inquies, hæc atque illa temptans, metuit otium odit bellum.» Justin. 44. 2. Vellej. II. 68. «Vir inquies et ultra sortem temerarius» id l. l. 78. Tacitus non uno loco, alii. *indomitum* Plaut. Men. 1. 2. 1. mulier indomita imposque animi Trin. 3. 3. 22. adolescens indomitus, plenus amoris atque lasciviæ. Bachid. 4. 2. 92. Animo cupido atque oculis indomitis fui; Cic pro Cluent. 6. O libidinem indomitam atque effrenatam.» *certamen libertatis.* cfr. Catil. 7.

- 6. - *Nam a primordio,* hoc fragmentum sequenti postponendum, quod his verbis suum de Romanorum moribus judicium confirmaverat. *Persi,* genitivus contractus pro *Persei* non *Persis,* quæ Cortii fuit opinio; cfr. Schneider de Formis L. L. p. 73.*) - 7. - *Res Romana plurimum imperio valuit Serv. Sulpitio et M. Marcello Coss.* is est annus P. U. C. DCCIII., et tertius ante bellum civile inter Cæsarem et Pompe-

*) Criticus quidam in Ephemerid. Lit. Heidelberg. hanc tituli versionem, ut minus Latinam notavit, nescius, credo, Varronem, Quinctilianum, Gellium ita locutum esse cfr. de L. L. VIII. 49. Institut. Rhetor. X. 1. N. A. XII. 10.

jum exortum. Ex quo quidem loco colligere licet, ante hunc certe annum Salustium historias scribere non esse aggressum; sed aliunde satis constat, nonnisi post Cæsaris mortem ad historiæ scribendæ studium Salustium se contulisse. *mare nostrum* cfr. Jug. 17. *Oceanus* ut apud Tacit. Germ. 2. et 43., etiam mare, quod ad septentrionem spectat, complectitur. cfr. Cic. Somn. Scip. c. 6. *invia a paludibus*, præpositio a, quam nonnulli vel corruperunt, vel ejecerunt, optimi cujusque scriptoris usu satis comprobata. cfr. Jug. 31. initio: animus ab ignavia corruptus. Cic. Acad. 1. 7; nihil est enim potentius, a quo intereat. Liv. 2. 65. a pugna infelici ceciderunt animi, cfr. idem 7. 10; 6. 2; 9. 4. Drakenborch ad 5. 5; et ad Sil. Italic. 11. 246. Pierson. ad Virgil. Aen. 8. 548; et Cort. ad Lucan. Pharsal. 4. 108; 4. 153; 2. 85. et 493; idem est usus Græcæ particulæ ἀπὸ cfr. Aeschyl. Supplic. 218; et Mathiæ Gr. Gr. S. 401. Anm. 2. *optimis moribus* cfr. Jug. 41. initio. - 8. - *At discordia et avaritia atque ambitio* cfr. Catil. 10. *secundis rebus oriri sueta mala.* cfr. Cato apud Gell. N. A. 7. 3; *metus a Tarquinio* cfr. Liv. 33. 20; demto metu a Philippo omni; Ter. Eunuch. 3. 5. gratia ab eo; ubi vide Donatum. Salustio usitatior Genitivus objecti, quem dicunt, cfr. infra frag. 11. *metus Pompeji — positum est.* cfr. Sil. Italic. 4. 397. ponere prœlia; *ponere* innumeris locis pro *deponere*, cfr. Liv. 9. 7; 7. 16, 33. 8; 1. 53; 1. 19; 7. 32; hoc loco verbum simplex admodum concinnum, cum metum deponere, bellum componere vulgo dicatur. *plebem exercere.* Tac. Agric. 39, curis exercitus. id. 5. Britannia exercitatior; *regio more*, i. e. tyrannorum more; cfr. Tac. Annal. 6. 1; more regio pubem ingenuam stupris polluere, Hist. 2. 70. regium in morem Annal. 16. 23. Plin. Panegyr. 7. superbum illud et regium est. Ovid. Fast. 6. 595; regia res scelus est, *agro pellere* cfr. Jug. c. 41. *sævitiis*, pluralis Salustiano stilo conveniens; cfr. ad Cat. 9. et 15. *montem sacrum atque Aventinum.* «Diomedes II. p. 439 prolepsin in his observat, quia mons postea, quam populus eum insederat, sacer dictus et Jovi consecratus est, utrumque montem jungit etiam Plin. 19. 4.» «Nemo sacros Aventinosque montes et iratæ plebis secessus circumspexerit.» Duæ igitur aut plures secessiones his verbis indicantur, vide ad Catil. 33. «Cort. Sed cfr Cic. de Rep. II. 33. «Nam quum esset ex ære alieno commota civitas, plebs montem sacrum prius, deinde Aventinum occupavit,» *discordiarum* etc. memoratu dignum, quod Salustius certaminum inter patres et plebem bellum secundum Punicum finem ponit; cum jam a bello,

cum Pyrrho, Epirotarum rege, gesto, omnes discordiæ compositæ esse viderentur; et inter secundum et tertium bellum Carthaginiense, omnia illa mala parata sint, quibus postea respublica lacerata est. - 9. - *Postquam — vacuum fuit* cfr. Dictys II. c. 7. «Interea in eo otio Agamemnoni cum Menelao fratre exercere discordias vacuum fuit.» cfr. Tac. hist. 2. 38. «Ubi subacto orbe, et æmulis urbibus excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit.» Terent. Andria 4. 2. 22; vacuum esse ad narrandum Cic. ad Attic. 12. 38; animum vacuum ad res difficiles scribendas afferre. — Apud poetas usitatius *vacat*. — *Quorum in gratia*; casus sextus satis defenditur testimonio grammatici sive Arusianus est, sive Cornelius Fronto s. v. *concesserant* cfr. ad Catil. 9. sub finem, locis ibi laudatis adde Munker. ad Hygin fab. L. et XCII. Davis. ad Bell. Gall. 8. 8; Cort. ad Cic. Epp. X. 11; Casaubon. ad Lamprid. c. 8. Scheffer ad Phædr. Fabb. V. 1. 25; «quinam cinædus ille in conspectu meo audet venire.» Manil. Astron. V. 385. cum venit in regione tuæ, capricorne, figuræ. Clark. et Oudendorp. ad Cæs. B. G. 4. 12. et 7. 48; b. Civ. 2. 27. et 37. Voss. de Constructione LXV. Parei Lex. Critic. p. 583; Contraria antiptosis accusativi pro ablativo non minus usitata. cfr. Vechneri Hellenolexias L. I. P. II. c. XVI. p. 256 sqq. Thom. Linacer. de Emendat. structur. Lat. Serm. Sanct. Minerv. IV. c. 11. fin. ibique Perizonius. Græv. ad Cic. Verr. 3. 71; haud aliter in Græca lingua sæpissime dativus cum accusativo mutatur. cfr. Mathiæ §. 423; *sub honesto patrum aut plebis nomine*, de his moribus cfr. Jug. c. 41. Catil. c. 37; *injuria validior*; *quia præsentia*-interpunctio tollenda, quæ ad Cortii exemplum interposita est; idem verba: *injuria validior* male interpretatus est, validior quam injuria, i. e. validior illis, qui injuste præsentia defendebant; pejus etiam est, quod addit: «Non male etiam *præsentia defendere* intelligas præsentia mala propulsare.» Nam præsentia defendere nihil aliud significat quam τὰ ὄντα σώζειν apud Thucydidem, civitatis formam et rerum statum, qui nunc est, defendere atque tueri, qua in re optimatium studia posita sunt. *torrentis modo* i. e. χειμάῤῥος cfr. Ovid. Rem. Am. 651. flumine perpetuo torrens solet acrius ire, et Amor. 1. 7. 43; tumidi ritu torrentis agebar. Cic. de Fin. II. 1. «cum fertur quasi torrens oratio.» cfr. Vellej. II. 1. «Remoto Carthaginis metu, sublataque imperii æmula, non gradu sed præcipiti cursu a virtute descitum, ad vitia transcursum.» - 10. - *Igitur venditis proscriptorum*. Hæc ad

Sullam spectare nemo non intelligit. Consentit Augustin. De Civ. Dei. II. 18 sub. fin. «Dicit deinde plura Salustius de Syllæ vitiis ceteraque foeditate reipublicæ etc.» Jam cum alia quoque servata sint fragmenta, quæ et ad bella civilia, Grachorumque seditiones commode referre liceat, haud improbanda videtur conjectura Debrossii, qui Salustium de Grachanis discordiis, et de bello sociali, brevius de seditionibus ab Appulejo et Saturnino commotis, et de bello Sullano fusius egisse existimat. Sed ex multis, quæ ad hanc opinionem confirmandam, laudavit fragmentis, pauca modo certiora sunt. cfr. Inc. 43. 7. 42. I, 61. I. 21. et 11. de quibus infra accuratius agemus; fragmentum, quod sequitur, -11.- eo pertinere luce clarius est. cfr. Plut. Pomp. c. 12. *εἷλε δὲ καὶ τῶν βασίλεων Ἰάρβαν, τὸν συμμαχήσαντα Δομιτίῳ, τὴν δὲ βασιλείαν Ἱεμψᾳ παρέδωκε.* Hoc enim ad initia belli Sertoriani pertinere, cum is in Africa regi a Sullanis expulso auxilium ferret, parum pròbabile videtur. cfr. Plut. Sertor. c. 9; -12.- hoc fragmentum Debrossius ad finem tumultus a Lepido commoti spectare judicat, ubi variis curis patrum mentes fatigabantur. -13.- *Quin lenones et vinarii laniique-lenones* h. l. pro lixis et cauponariis dictum esse videtur, sed exempla hujus significationis desidero; sed Wassio teste ap. Charis. p. 58. lectio est, *lenones vinarii*; aliis auctoribus, *lenones* omissum est; id certe non dubium est, lenones hoc loco propria significatione stare non posse; ad bellicos apparatus Lepidi hoc pertinere videtur; *compositi* pro redimere dictum esse putat Non. Marcellus IV. 62; rectius dixeris esse idem quod *parati*, facta pactione. -15.- *Oratio Lepidi Cons. ad populum Romanum.* is titulus est in Vat. 1. nam in Vat. II. nullus est. Difficillimum est ad dijudicandum, quo tempore hæc oratio sit habita; quod quamvis et titulo et orationis fine satis declarari videatur, tamen multis suspicio incidit, fieri non posse, ut talis oratio Sulla vivo, vel post abdicatam dictaturam haberetur, ita ut non in foro et ad concionem, sed in ædibus et inter parietes ad paucos conjuratos verba consulem fecisse putarent. Primum igitur extra omnem dubitationem est positum, Lepidum consulem hanc orationem pro rostris ad populum habuisse. *Quirites* enim nonnisi populi concio appellari potuit, neque recte dixeris consulem designatum, cui nulla potestas, nullum imperium, se plebi ducem ad recipiendam libertatem profiteri potuisse. Igitur hæc missa faciamus. At orationi multa insunt, quæ Sullam etiam tum dictaturam retinuisse demonstrant. Hac de re disputandum, tum

singula excutienda. Appianus et Orosius innuere videntur, jam anno DCLXXIV., quo anno Sulla ipse cum Metello Pio consul fuit, vel anno post, Servilio et Claudio Coss., illum dictatura se abdicasse cfr. de Bell. Civ. I. 103. Τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει, ὁ μὲν δῆμος καὶ τότε τὸν Σύλλαν θεραπεύων ᾑρεῖτο ὑπατεύειν· ὁ δὲ οὐκ ἀνασχόμενος ὑπάτους μὲν αὐτοῖς ἀπέφηνε Σερουίλιον Ἰσαυρικὸν καὶ Κλαύδιον Ποῦλχρον· αὐτὸς δὲ τὴν μεγάλην ἀρχὴν οὐδενὸς ἐνοχλοῦντος, ἑκὼν ἀπέθετο. cfr. Oros. V. 22. «Creatis itaque P. Servilio et Ap. Claudio Consulibus visus est tandem Sulla privatus.» Ex Plutarcho V. Sullæ c. 34; colligas, hoc paulo aute comitia consularia anni DCLXXV. U. C. factum fuisse; Nam cum de abdicata dictatura commemorasset, hæc addit: καί τις παρὰ γνώμην αὐτοῦ, θρασὺς ἀνὴρ καὶ πολέμιος, ἐπίδοξος ἦν ὕπατος αἱρεθήσεσθαι, Μάρκος Λέπιδος. κ. τ. λ. Aurelius Victor de Viris Illustr. CLXXV. rem in medio relinquit: «Republica ordinata, dictaturam deposuit; unde sperni coeptus, Puteolos concessit, et morbo, qui phthiriasis vocatur, interiit.» Qui quidem scriptores quamvis omnes per se parum certæ sint auctoritatis, tamen consensu fidem rei augent, ita ut mihi quidem non dubium esse videatur, quin Sulla anno ante Lepidum et Catulum consules dictatura se abdicaverit. Sed ut hac in re Appiano et Plutarcho fidem non derogandam esse censeo, ita ipsa dictaturæ abdicatio nihil admirationis mihi habere videtur; quam quidem istorum temporum æquales recte meram arrogantiam esse judicarunt. Dictatoris enim nomine deposito, nihil de Sullæ potentia detractum est, sed eo imminuta esse videbatur, quod et ipse voluptatibus et luxuriæ indulsit, et Pompejus, firmissimum Sullanæ factionis præsidium, sua ipsius consilia sequi cœpit. cfr. Plut. Pomp. 14. 15. Lepidus enim, nisi Pompejo suffragante consul creatus non esset. cfr. Plut. l. l. Qui quidem, quo acrioribus stimulis animos civium exploraret libertatisque amissæ dolore pungeret, populo persuadere studuit, non modo crudelem atque superbam, sed ignominiosam etiam et flagitiosam dominationem etiamnum iis esse ferendam. Quibus verbis facilius fides habita, quod animo cupido vel levior injuria intoleranda videtur, et revera Sullæ potentia non in ejus dictatura, sed in legibus Corneliis et in factione nobilium erat posita; quare orator hæc omnia simul exagitat, neque magis Sullæ tyrannidem, quam licentiam nobilium legesque injustas conqueritur. Quodsi igitur hanc orationem iræ et odii plenam esse reputaveris, haud ita multa invenies, in quibus

offendas. Adde quod Salustius ipse, ut inquietum et turbidum Lepidi animum ostenderet, in verbis atque sententiis modum excessit; quo dicendi genere fere utuntur populares, qui dicuntur, homines, ut lamentatione, miseratione et irarum facibus omnia conturbent, languorem depellant, animos incitent et ad audaciam incendant. *Clementia et probitas vestra* usitatæ dicendi formulæ, quibus oratores Romani sæpissime utuntur, ut populi vel senatus benevolentiam captent, cfr. Cæs. Orat. in Catil. et in Orat. Philippi: *ignoscendo pop. Romani magnitudinem auxisse.* cfr. Cic. Orat. pro Roscio Amer. c. 52; Græce: ἐπιεικεία καὶ χρηςότης — *maximi et clari* cfr. Catil. 53. Cato clarus atque magnus habetur. Jug. 14. magni estis, atque opulenti» — *timorem faciunt*: φόβον ἐμποιεῖν. *ne quæ ipsi nefanda*; hæc sola librorum est lectio; antiqui editores varie turbant; offendebant scilicet in oratione inconcinna et parum numerosa, quæ a stilo Ciceroniano est alienissima, sed perturbata oratione optime animus magnæ rei cogitatione confusus exprimitur. *intestabilis* cfr. ad Jugurth. 67; adde Ulp. Dig. 28. 1. 18; Tac. Histor. 4. 42; ἄτιμος cfr. Meier et Schömann de jure Attico. *Captivis* i. e. vobis, qui juris et imperii expertes captivorum instar estis; *captis* quod teste Carione Vaticanus, nescio quis, habet, ut usitatius, ita glossæ similius est. cfr. Ep. Mithrid. ad Arsac. *ager captivus* — *in tutandis periculis* i. e. defendendis cfr. Cæs. B. Civ. I. 52, tutari inopiam; græce φυλάττεσθαι, ἀμύνεσθαι *teneri in* i. e. occupatum esse in re aliqua, ita ut ad altiora adspirare non liceat; aliud est teneri re aliqua, v. c. amore, studio, desiderio, cfr. Liv. 4. 35. in æterno se ipsa teneret servitio; in manifesto peccato; κατέχεσθαί τινι vel ἔν τινι. rarius fit, ut duæ significationes commutentur, cfr. Liv. 1. 52; in eo fœdere teneri et 24. 29; fœdere teneri; *in ulciscendo* præpos. *in* duo Vaticani omittunt. *Satellites* Cic. de Agrar. 2. 13; stipatores corporis constituit eosdem ministros et Satellites potestatis. cfr. Tac. Annal. II. 45; Hist. IV. 50; Annal. VI. 3; *non minus* optimi libri Vat. 1. 2. ignorant, haud dubie errore librariorum ex antecedenti voce ortum, *dominationis suæ* pronomen a Vatic. codd. abest. contra Carrio in suo Vaticano *suæ* legi animadvertit, ita ut aut negligentius illum librum examinasse, aut alium a nostris diversum inspexisse videatur. *Brutorum* sequentis anni consulem significat, D. Junium Brutum, de quo cfr. Cic. Brut. 47. pro Rabir. 7 ad Att. XII. 22; *Aemiliorum.* etiam hoc loco consulem desig-

natum significare videtur, Mamercum Aemilium Lepidum Livianum, patruelem suum, quem ob nimiam parsimoniam notat Cic. de Offic. II. 17. nam propter avaritiæ suspicionem repulsam in consulatu petendo tulerat. *Lutatiorum.* collegam intelligit, Q. Lutatium Catulum, clarissimi patris filium, in cujus laudibus celebrandis multus est Cicero in Maniliana aliisque locis. cfr. Ernesti Clav. Cic. Ceterum quanta beneficia Junia, Aemilia et Lutatia gens in populum Romanum contulerit, memorare non opus est; *geniti ad*-triplex hujus vocabuli ap. Salustium constructio, cfr. fragm. 9. *genitos esse qui*, et *perdundæ pecuniæ genitus* fragm. III. 31. *suæ cuique sedes* cfr. Tac. Hist. 1. 15. *sua* cuique utilitas; *scævus iste* Vatic. 1. et Serv. ad Virgil. Eclog. 3. 13. *perverse Menalca* — «aut converse ad turpitudinem, aut intelligamus quemdam fuisse Menalcam nobilem, ut istum perversum Menalcam dixerit illius comparatione, sic Salust. *Scævus iste Romulus*» sed alii Codd. *sævus* legunt, *sævus* Vat. 2. Jam dicitur quidem, divi sinistri, omen sinistrum cfr. Ovid. Heroid. 13. 49; Tac. Hist. 5. 5; Val. Flacc. 3. 303; nihilominus tamen *scævus Rom.* a vulgari usu loquendi nimis abhorrere videtur, ita ut *sævus* reponendum censeam. Nam quod aliquis dicat, cum nomen Romuli in bonam partem dictum sit, epitheto adjecto laudis notionem esse tollendam, id pariter fiet, sive *sævus*, sive *scævus* legeris. Romulus enim Sulla appellatus est, vel potius apellari voluit, quasi alter urbis conditor, quam gloriam propter leges Cornelias adfectabat; jam sævitia quidem non plane aliena a persona Romuli fuit, ita ut hoc epitheton non cum ejus natura pugnet, vimque autithesis minuat; sed idem optime ingenio Sullæ convenit, quale hoc loco a Lepido depingitur, et ad hanc normam lectionis bonitas est exigenda. Ceterum hoc antonomasiæ genus rarius, cfr. infra Declam. in Ciceron. *Romule Arpinas.* Catul. Epigr. 25. *Cinæde Romule* et 26. Romuli Remique; ita *Nero* pro homine crudeli, *Mæcenas* pro literatorum hominum patrono dicitur. *non tot exercituum clade* cfr. Appian. B. Civ. I. 84—94; Flor. 3. 21; Oros. Hist. V. 20; Plut. Sulla c. 27—30; Pomp. 3—13. Cum alii multi, tum Carbo, Marius, Norbanus consules, Publius Antistius, Papirius Carbo, Mucius Scævola, Lucius Domitius aliique bello absumpti, vide ll. ll. cæterum ex superioribus manifestum est, lectionem *consulis* esse improbandam, *consulum* est in Valicanis. *post futuros*, nempe in proscriptorum liberos; vide Cat. 37. et Quinctil. XI. 1; «Ita Plautus *ante-parta* Cic. I. de Invent. *ante-facta.* Virgil. Aen. I. v. 201; *ante mala*

Varro III. R. R. c. 4; in *post-principia*; talia Plautus aliique. Plin. VII. 55; «*duplicat obitus, si dolore etiam post futuri æstimatione evenit*, multa vero a verbo esse talia composita dantur. Cat. c. 23; *post esse* c. 53. ante esse I. de Rep. Ord. *mox futurum malum.* Horatius, *post geniti* Paulus Ictus; post factum: Nemini etiam inaudita *nuper-nugæ, olim-magnus, ante-comæ* vide Vechner I. Hellenolex.» Corte. Ceterum de genere suppliciorum cfr. præter loca ad Catil. 37. laudata, Vellej. Pat. II. 28; «adjectum etiam ut bona proscriptorum venirent, exlusique paternis opibus liberi, etiam petendorum honorum jure prohiberentur, et, quod indignissimum est, senatorum filii et onera ordinis sustinerent, et jura perderent.» Seneca de ira II. 34; *adhuc tutus fuit. furit* pessima editorum conjectura, in libris est *fuit*, quod unice verum. Carrio lectionem *fuerit* laudat; *agendum atque obviam eundum est.* cfr. Liv. XXII. 14; audendo atque agendo res Romana crevit, ibid. c. 53; audendum atque agendum non consultandum in tanto malo esse; *obviam eundum*, dictio a re militari petita, non solum est resistere, sed ultro hosti bellum inferre; *spolia vestra*, plurima insunt huic orationi militaria dicta, quasi Lepidus insitam animi ignaviam verborum jactantia dissimulare voluerit; *penes illos*, hæc librorum lectio, quam editores corruperunt et *illum* emendarunt, nescii, nobilium causam et Sullæ dominationem sæpius a Lepido unam eandemque dici; et vere fuit; *votis paranda auxilia* cfr. Catil. c. 52. *tædium jam aut pudorem*-tam hæc verba, quam ipsum orationis initium eo pertinere videtur, ut, quæ spes a nonnullis de futuro ob abdicatam dictaturam conceptæ fuerant, vanas et irritas esse doceant, id quod maxime sequentia confirmant: *et eum per scelus occupata periculosius dimissurum*, ubi non dictatura sed summa, quam per factionem nobilium obtinuit, potentia intelligenda est; *dimissurum*-principatum cfr. Vellej. 2. 52; Cæs. B. Gall. 6. 4. Nepos Timol. 2. *Nihil gloriosum nisi tutum*. *tutum* active interpretatus est Cortius, pro eo quod tueatur dominationem; idque sæpius fieri docet, ut adjectivum et activam et passivam significationem habeat, cfr. loca ab eo laudata. Donat. ad Ter. Andriam 4. 1. 23. Tac. Annal. 1. 7; Plaut. Bach. 3. 6. 4; Catil. 5. 10. et 16. 39; Jug. 39; Phædr. 11. 2; Plaut. Pseud. 4. 2. 39; Rudens 1. 5. 17; ubi *ignotus, notus, profusus, infestus, innoxius, ignarus* ita usurpantur, nihilominus hæc significatio ab hoc loco aliena; imo etiamsi satis certa esset, nulla vis sententiæ additur.

Cortius dormitasse videtur, quod sententiam languere putavit; gloriam enim qui appetunt, iis nulla securitatis ratio habenda est. *retinendæ dominationis* cfr. ad Catil. 6. et Jug. 88. Orat. Phil. *exercitum opprimendæ libertatis habet — honesta extimet* Vatic. 2. *capessere* i. e. appetere, affectare cfr. Cic. Tusc. I. 18; *animus superiora capessit.* Aen. 4. 346. *Italiam. — nulla sunt*: Cic. Ep. 7. 3 et Cort. ad h. l.; vir ille summus imperator nullus erat. Seneca de ira II. 8; ut innocentia non rara sed nulla sit. Terent Eun. 2. 1. 10; memini, tametsi nullus moneas; Cic. ad Attic. 15. 22; Sextus ab armis nullus discedit,» perperam Carrio ita interpungi jussit: *nulla sunt hac tempestate*, quo modo orationis numerus plane perit. *habendus metus* — sic: bellum habendum est et ap. Liv. 3. 52; «aut plebs non est habenda, aut habendi sunt tribuni plebis.»

Nam quid ultra? plenius Cicero in Verrem. 5. 47; «Estne aliquid ultra, quo progredi crudelitas possit» cfr. Cic. de Univ. *humana superant* i. e. reliqua sunt; jus libertatis imminutum intelligere videtur; *moderator* — paulo sublimius dictum. cfr. Cic. De N. D. 2. 35; rector et moderator universi deus; Flor. 4. 2; pacis bellique moderator. *agitandi inops.* Vat. 2. *cogitandi.* ita et antiquæ editiones; quod absurdum; *agitandi* pro *vivendi dictum*; sic idem in epistola Pompeji: *et ipsa malis fructibus vix agitat* cfr. Jug. 18. 19. *propius mare agitabant*; *alios incultius vagos agitare* Tac. Ann. XI. 21; *porticibus agitat.* Virg. Georg. 4. 154; *agitare ævum;* Catil. 2. *agitare* vitam sed h. l. *agitandi* idem est, quod vitæ tolerandæ atque sustentandæ. Nam quod alicui in mentem veniat, *agitandi inops* idem esse quod: reipublicæ administrandæ expers, id jam antecedentibus expressum; neque, nullo accusativo addito, facile hunc sensum e verbis elicias; accedit, quod recte quidem *agitare* vel *agere* cum populo dicitur, atque magistratuum *acta* sæpius memorantur, sed *populum agere* vix invenias; *ne servilia quidem alimenta*, quinos farris seu frumenti modios in singulos menses intellige. cfr. Senec. Ep. LXXX. «servus est; quinque modios accipit.» cfr. infra Orat. Licinii: «quinis modiis libertatem omnium æstimavere.» cfr. Donat. ad Terent. Phorm. 1. 1. 9; «Servi quaternos modios accipiebant frumenti in mensem et id *dimensum* dicebatur,» hoc non erat, quod emendarent interpretes; fieri enim potuit, ut alio tempore, alia frumenti mensura daretur, cfr. Plaut. Menæchm. Prolog. 14. Atticum singulis Atheniensibus sex modios tritici dedisse Cornelius Nepos auctor est. cfr. V. Att. c. 22; Græce σιτομέτριον, ap. Hesiod.

8

Ἔργα 560. ἁρμαλιή. Imo probabilius est, initio quaternos modios servis datos fuisse; nam apud Græcos certe χοῖνιξ erat diurna alimentorum mensura, servorum inprimis, unde ἡμερεσία τροφή et ἡμεροτροφὶς dicta, et Galeno auctore c. 5. μοδιὸς Ἰταλικὸς ἔχει χοίνικας ὀκτώ. Igitur etiamsi postea apud Romanos servis quini modi dati sint, tamen in Terentio nil mutandum est. *Sociorum et Latii* magna vis; cfr. Appian. de bello Civ. I. 96. πολλὴ δὲ καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἀναίρεσις τε καὶ ἐξέλασις καὶ δήμευσις ἦν et infra καὶ ἐκόλασε καὶ πόλεις, τῶν μὲν ἀκροπόλεις κατασκάπτων, ἢ τείχη καθαιρῶν, ἢ κοίνας ζημίας ἐπιτιθείς, ἢ εἰςφοραῖς ἐκτρύχων βαρυτάταις ταῖς δὲ πλείοσι τοὺς ἑαυτῶ ϛρατευσαμένους ἐπώκισεν. cfr. Flor. 3. 21; «municipia Italiæ splendidissima sub hasta venierunt, Spoletium, Interamnium Præneste Florentia; Sulmonem — jussit Sulla deleri;» accedunt Fæsulæ et Volaterræ, Cic pro Cæcina 33. pro Domo 30; Nam Samnites, cum a Mario æquas fœderis leges tulissent, cfr. Appian. B. Civ. I. 68. a Sulla ad internecionem cæsi sunt; cfr. Strabo 249; Ed. Alm. C. πάντας τοὺς ἐν ὀνόματι Σαυνιτῶν διέφθειρεν, ἢ ἐκ τῆς Ιταλίας ἐξέβαλε. cfr. App. B. Civ. I. 93. et 87; Flor. 1. 16; *pauci satellites.* — maxima præmia L. Sullam suis amicis tribuisse, cum per se pateat, tum multis scriptorum testimoniis comprobatur. cfr. Catil. c. 57. Orat. Cæs. Cic. pro Roscio Amer. Appian. B. Civ. I. 96. *penes unum* cfr. Cat. 20. Jug. 31. Cic, Epp. ad Div. XII. 18; verbum substantivum Codd. ignorant; falso inde Cortius collegit, id in eadem formula ubique delendum; *humanas hostias*, pertinet hoc ad Marium Gratidianum, quem ad Catuli sepulchrum pertractum, effossis oculis, manibus cruribusque minutatim desectis vel etiam fractis, servatum aliquamdiu, ut per singula membra moreretur, Catilina ad extremum trucidavit. cfr. supra ad Catil. 5. Oros. V. 21. Val. Max. 9. 2. 1; Lucan. Pharsalia II. 173. *aliud reliqui* pro reliquum, quod non solum apud Salustium frequens, cfr. Cat. 8. 11. 28; sed etiam ap. Ciceronem Verr. 1. 1. 5. 26. Cæs. B. Gall. 2. 26; occurrit. Sulpicius Severus, imitator Salustii, vel hoc expressit. cfr. Historia Sacra I. extr. conferre licet Græcum: ἐς πᾶν κακοῦ ἀφικνεῖσθαι cfr. Herod. 7. 118; Plat. Rep. 9. 254 eandem sententiam vide apud Tacitum: Annal. II. 5; quid aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante servitium? *solvere injuriam* i. e. «sese liberare ab injuria, injuriæ facultatem eripere cfr.

Dictys 5. 16; servitium morte solvere Hegesippus 4. 2; facile est injuriam solvere, si se virtus recognoscat. Phædr. Fabb. 4. 33; solvit errorem omnium.» Cort. Nonius Marcellus 4. 419; male hujus vocis vim interpretatus est. cfr. Liv. I. 94. solvere morem, 8. 7; disciplinam Ovid Fast. V. 303; magnis injuria pœnis solvitur; respondet Græcum καταλύειν τὴν τυράννιδα Aelian. 3. 17. et Perizon. ad h. l. *unum omnibus finem.* Wassius conjecit *unam*, ita Virg. Aen. 2. 504; Cic. de Legg. 2. 22; præterea Varro, Sisenna, Cassius Hemina, Cæcilius, Accius, Lucretius, ap. Non. Marcell. 3. 90; sed nil contra libros mutandum. *ferro septis* eadem sententia apud Propertium Eleg. III. XIV. 25; Ille licet ferro cautus se condat et ære, mors tamen inclusum protrahit inde caput. Dem. pro Corona: πέρας μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις, ἐστι τοῦ βίου ὁ θάνατος κἂν ἐν οἰκίσκῳ αὐτὸ καθείρξας τηρῇ. de verborum structura cfr. Cic. Phil. XII. 10; cum sis septus legibus et judiciorum metu. id. Epp. ad Div. 16. 3; præsidiis philosophiæ septus, imitatus est Salustium Hegesippus 3. 24; ubi feriat hostis Romanum militem, reperire non potest; quem ferro septum circumspicit. *extrema necessitas*, i. e. mors, ea enim necessitas naturæ. sæpius ap. Tacitum cfr. Annal. 15. 61; Hist. 1. 3; 1. 72; Cic. Cat. 4. 4; cfr. Gronov. Observ. II. 2; *Vettius Picens. Vectius* Vat. 2. (idem *approbetis omnes.* Vat. 1. *inlustrium*) homo obscurus haud dubie, ut Roscius Capito aliique; idem esse videtur, à quo Cicero villam Catuli emit, quem ad Attic. VI. 1. mancipem, pro Cœlio 30. stupratorem Clodiæ dicit. cfr. in Vatin. 10. ad Attic. 3. 24; *de scriba Cornelio* cfr. Cic. de Off. II. 8; *bene parata.* alii *parta*, et ita ipse Salustius Cat. 51. et Jug. 31. Sed recte Wassius laudavit Liv. 26. 34; «qui eorum trans Tiberim moti essent, ne ipsi posterive eorum, uspiam pararent haberentve, nisi in Vejente aut Sutrino Nepesinove agro.» adde Sal. Jug. 31. ubi *parta* et *parata* promiscue usurpantur, Freinshem. ad Curt. IX. X. 27; *pretio soluto jure dominis*, sensus variat mutata interpunctione; nam et *pretio soluto* dicitur, et *jure soluto*, et sunt qui *jure dominis* jungendum esse censeant; jam *pretio* soluto bene dici, satis constat; et recte aliquis dicat, cum majore vi dictum esse quam simplici pretio, ita ut positum sit pro justo pretio et præsenti quidem pecunia soluto; quibus opposita est emtio speciosa, qualem Cicero describit in Orat. pro Rosc. Am. *jure soluto* si junguntur, hoc adjecit Orator, ut facinus suum excusaret, quippe quod eo tempore factum

est, quo omnia omnibus licebant; *jure dominis* Cortius et Wassius jungenda censuerunt; ille pro exemplo laudat *jure prætor* apud Ciceronem, addi poterat Cic. in Verr. 2. 61; *non quæro jure an injuria* sint inimici» nam verbum substantivum additum nihil mutat; nihilominus tamen mihi hæc verborum compositio durissima videtur; neque a Wassio laudandum erat, Orat. Phil. *cum legatis jure adhuc parentibus*, nam cum adjectivis et participiis hæc posse jungi nemo negat; paulo obscurius Carrio: «quæ prius adductus timore quodam sum mercatus, ea dominis soluto pretio restituo: jure inquis; fateor, sed tamen restituo,» scilicet *pretio soluto* cum *restituo* conjungit; quod haud absurdum videtur, nam Lepidum tam magnanimum et liberalem fuisse, ut gratis bonis emtis cederet, valde dubito, sed hac explicatione probata, etiam *jure dominis* utique jungenda sunt. Jam quæso, tecum reputes, num probabile sit, hæc verba: *pretio soluto jure dominis restituo* Salustium jungere voluisse? itaque ita interpungendum censeo: *pretio soluto, jure; dominis tamen restituo;* ita solum sequens *tamen* habet, quo referatur; *jure* enim addit, quod, cum pretium justum solvisset, recte possessor dicebatur. *Satis illa fuerunt* Vat. 2. conjunctivus orationis vim auget. *manus conserentis*. Vat. 1. 2. *in gloria numeret* vide ad Catil. 2. *quantum audeatis* Vat. 1. 2. quod restituendum, et pronomen *vos* ejiciendum, *ne alius alium principem exspectantes*. cfr. Dictys. II. c. 23. ubi *auctorem* pro *principem* legitur. cfr. Liv. II. «Cunctati aliquamdiu sunt, dum alius alium, ut prœlium incipiant circumspectant, vide ad Catil. 52. fin. Tac. Histor. 1. 55; *ante capiamini* i. e. falli, decipi; cfr. Cic. Acad. 4. 20; sapientis vim maximam esse, cavere ne capiatur, ne fallatur, videre; *futiles*; cfr. Fest. s. v. et Donat. ad Andriam 3. 5. 3; «futiles dicuntur, qui silere tacenda nequeunt, sic et vasa futilia a fundendo; cfr. Cic. de Fin. 3. 11; quis non credit sordidos, vanos, leves, futiles?» *raptum iri* ita duo Vaticani et reliqui libri, etiam Edit. Princeps; præterea Vatic. 2. *quam audias*. quæ lectionum varietas hujus loci difficultatem auget; oratio non minus inconcinna quam supra initio; primum tmesis est notanda in *antequam* de qua cfr. Virg. Eclog. 1. 60. durius etiam hoc, quod non solum pauca verba interposuit, sed duo orationis membra, quæ sibi sunt opposita; jam adde *raptum iri* quod per se positum sensu caret; itaque haud dubie *captum* emendandum, ut ex prioribus certe explicari possit; etiam *licet* minus accurate dictum. quid

enim hoc est, *capi licet*, ubi nulla hostium vis, sed fraus, dolus et malæ artes tyranni commemorantur? accedit ipsius temporis verbi inconcinnitas. Cur enim futurum pro præsente positum? quod quidem vitium tolli potest, si Cortium secuti *captum ire* emendamus; ubi *licet* ad Sullam referendum, quod ferri potest propter sequentia, et antiquo dicendi generi congruit. cfr. ad Catil. 36. *audeat* haud dubie legendum, *audeas* novas huic loco tenebras offundit; multo melius *audias* sed ne hoc quidem incorruptum. *videri felicem* etiam hoc a vulgari dicendi usu alienum; quamvis enim *videri* sæpius pro verbo impersonali usurpetur, ita ut accusativus cum infinitivo pro nominativo recte sequi possit, tamen mihi quidem durissimum videtur, accusativum ponere, antecedente verbo finito, cui inest notio subjecti, inprimis cum Salustius ex more Græcorum sæpius nominativum cum infinitivo pro accusativo usurpet. Neque quæ Cortius congessit loca, Catull. X. extr. et Gellius IV. 11. cum nostro comparanda; propius ad hanc verborum structuram accedunt locutionum exempla, quæ ad Catil. 1. collegimus; usitatius utique erat: quam audeat sperare tantam felicitatem. Ut igitur libere dicam, quod sentio, hæc periodus, si omnia sana sunt, mihi quidem inconcinna et incompta videtur; commodius enim et, ut ita dicam, rotundius finiri poterat oratio his verbis: *exspectantes capiamini.* quæ addita sunt, vim orationis frangunt, eo magis quod, quæ arctissime juncta sunt, alienis, quæ immiscuit, disjunguntur. Salustius igitur, sive consilio fecit, ut rudem et inconditam Lepidi orationem mentisque confusionem imitaretur, sive hæc ei invito exciderunt, et numerum oratorium, et verborum concinnitatem nimis neglexit. *commaculatos.* dixerit aliquis præpositionem h. l. primariam significationem retinere, et Sullam simul intelligi, sed usus loquendi alia suadet. cfr. supra Jug. c. 102. Cic. pro Cælio c. 7. commaculare se ambitu. et I. Ep. de Rep. Ord. ad Cæsarem c. 4; quorum flagitiis commacularetur bonorum laus,» similia sunt *impurus* Cat. 15. pollutus Seneca Herc. Fur. 1261. Cic. pro Domo 9. homo contaminatissimus. *Tarulæ Scyrtoque*, hæc vera scribendi ratio, quæ et Codicum auctoritate et editione principe et inscriptione apud Gruterum pag. 584. n. 5. confirmatur. *Fufidius*: cfr. supra pag. 6. eo auctore (Floro 3. 21. et Orosio 5. 21 testibus) Sulla proscriptionis tabulam proposuerat, ceterum apud utrumque perperam *Furfidius* exaratum est, quod emendandum esse jam V. Cl. Dukerus ad Florum l. l. docuit; *ancilla turpis*

cum summa contemtione dictum. cfr. Cic. ad Att. 1. 14. duce filiola Curionis et 4. 11; quid illa populi Appuleja? quod in Clodium dictum; ita apud Aristophanem sæpius virorum nomina in terminationem fœmininam desinunt, ut et ignavia et libidinum infamia notetur. cfr. Aristoph. Nubb. 674. κλεωνύμη. et scholiast. ad h. l. imitatus est Salustium Trebellius Pollio V. Claudii c. 5; Gallus Antipater ancillà honorum et historicorum dehonestamentum» sed si scriptura non corrupta est, male videtur interpretatus esse Salustium. *dehonestamentum* cfr. infra Fragm. Inc. I. 65; «quo ille dehonestamento oris maxime lætabatur; imitatus est Tacitus Hist. 4. 13. Civilis Sertorium se aut Hannibalem ferens simili oris dehonestamento. cfr. H. 2. 87; Annal. 12. 14; Dictys. 3. 10; *eversum profecti sunt.* cfr. Catil. 16. 22; Jug. 25. 33; infra Orat. Licin. neque ego vos ultum injurias hortor, magis uti requiem cupiatis,» hæc mutatio structuræ apud Salustium usitatissima. *judicia* pertinet ad judicia a Sulla ad Senatum translata, cum a Gracchis equitibus tradita essent. *relegati in paludes et silvas*, hoc ad indignitatem rei augendam acerbius quam verius dictum; haud aliter ap. Tacitum Annal. I. 17; milites queruntur, se per nomen agrorum, uligines paludum vel inculta montium accipere; *tanto agmine atque animis incedit.* cfr. Plaut. Asin. II. 3. 25; siquidem hercle Aeacidinis minis animisque expletus incedit. Lucret. 3. 75; claro incedere honore; cfr. infra Orat. Licin. «Lucullus — quantis animis ierit in L. Quinctium etc. Ceterum hæc tropice dicta pro: quæ igitur tantæ ejus confidentiæ causa est? *quia secundæ res mire sunt vitiis obtentui* — sententia est ex Demosthene Olynth. II. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τοιαῦτα ὀνείδη· quam Thucydidi tribuit Seneca Controvers. IV. 24; cfr. nostros Comment. Vol. II. p. 24; *obtentui* cfr. Tac. Annal. 1. 70; tempora reipublicæ obtentui sumpta. Hist. 2. 14. 1. 49; Annal. 12. 7; Justin. 5. 8; in I. Ep. de Rep. Ord. «tabella obtentui erit.» *Quibus labefactis* — hæc omnium librorum lectio, quam adhuc editores inconsideranter respuerunt. *nisi forte specie.* recte Cortius «adde: *tanto agmine atque animis incedit*;» hoc abrupto dicendi genere vehementissimus animi impetus, qui in Lepido erat, optime illustratur. *jus judiciumque omnium rerum*, hæc verba junguntur, ut summa potestas summumque imperium exprimatur. vide Gronov. ad Liv. XXXVI. 39; aliena sunt, quæ supra leguntur: ut jura et judicia sibi extorquerent; et Horatianum Satir 2. 1. 82; jus est judiciumque; *penes se quod*

publica res sit Vattic. 2. ex errore librariorum satis vulgato, idem liber: *pax et composita intelliguntur. intelligi* non tantum est haberi, nam haud dubie major pars plebis hoc errore tenebatur, sed hoc quærit orator, num re diligentius examinata at perpensa, hæc eadem esse judicaturi sint? ita ap. Plin. H. N. 28. 4. saluberrimum intelligitur. et 35. 10; ea res concitavit Rhodios ad intelligendum artificem. *turbamentum* iterum ap. Tacitum occurrit Hist. I. 32; quæque alia turbamenta vulgi; ceterum multum ponderis in his substantivis, *incitamentum*, *dehonestamentum*, irritamentum etc. quare adamata sunt Salustio. *exitia*-quæ exitium afferunt; pluralis etiam apud Ciceronem pro Milone 2. et Virg. Aen. 7. 23; *suimet sanguinis mercede circumveniundam* — summa sententiæ vis atque acrimonia, quæ Thucydidis ἐνθυμημάτων admonet, hoc enim inest: populus Romanus nullam pro libertate amissa accipit mercedem, sed insuper pro dominorum imperio sanguinem effundit. cfr. Tac. Agric. 30. «Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit.» *privatas opes facere*, dictio Salustio propria, auctore Seneca. Epp. 114. qui *argento exercitum fecit* et *fugam nostris fecere* laudat. cfr. Vellej. 2. 109. Tac. Annal. 6. 13. Cic. in Verr. II. 6; pro Cæcina 11. hæc ex Græco expressa; ceterum in duobus Vatieanis *ad rempublicam etc.* quem errorem supra notavimus; præterea Vatic. 1. *bene juvantibus — divis. — ducem et auctorem sequimini,* formula evocationis in re trepida repentinoque tumultu, consuli fere propria» Cort. cfr. Liv. XXXIV. 25; et interprett. ad Cic. post Redit. in Sen. c. 9. et Brisson. de Form. II. p. 214; - 16. - *Tunc vero et posci etc.* Recte Debr. judicavit, hoc ad bellum civile a Lepido paratum pertinere. - 17. - *Curionem quæsivit* etc. *adulescentior et a populi suffragiis integer* in veteri Prisciani exemplari scriptum esse, testis est Colerus; *suffragiis integer* Douza explicat, «qui honorum ad id tempus petitionis expers, per immaturam ætatem prensationibus publicis abstinuerat.» Sed idem sequenti anno consul fuit; rectius alii: nondum expertus cfr. Cic. N. D. 3. 3. rudem me discipulum et integrum accipe. *quæsivit* cfr. Fest. s. v. *quæso*: «quæso ut idem significat, quod rogo, ita quæsere ponitur apud antiquos pro quærere.» Sed perfectum hac significatione non usitatum, hoc fragmentum referendum est ad comitia consularia, in quibus Mamercum propter suspicionem avaritiæ repulsam tulisse, supra memoratum est. Curio, qui anno post consul creatus est, Appii Claudii interregis, credo, precibus permotus sponte petitione desti-

tisse videtur, de Mamerco cfr. Sigon. Comment. in Fast. et Triumph. p. 278; Debross. H. R. I. p. 425. et Val. Max. VII. 7. 6; et Ascon. Pedian. Comm. in Cornel. p. 142. -18.- *Philippus qui ætati,* hæc verba non modo ad Philippum, cujus oratio exstat, spectant, sed etiam eo ipso loco, quo nunc posita sunt, dicta esse videntur. Debrossius sæpissime in eo erravit, quod idem fragmentum ad duo loca diversissima traxit, vel alieno loco laudavit; hunc quidem in Sullani funeris descriptione positum fuisse statuit, ut explicaretur, cur Philippus potissimum laudationem funebrem habuerit.

-19.- *Or. Philippi in Sen.* ita Vatic. 1. Oratio L. Philippi. Vatic. II. De Philippo cfr. Ernesti Clav. Cic. et inprimis de Or. 3. initio; quibus ex locis intelligitur, eum juvenem quidem a populi partibus stetisse, ipsamque agrariam legem tulisse, sed tamen facile eam antiquari passum esse. Contra in Cinnæ dominatione arma capere noluit, et per totam vitam hominem vere popularem se præbuit. Cæterum optimus suæ ætatis orator post L. Crassum et M. Antonium est habitus. Ipsam orationem anno post esse habitam, quo tempore Lepidus reparato exercitu, iterum contra urbem duxit, cum ex ipsa oratione, tum ex iis, quæ de hujus anni rebus supra exposuimus, manifestum est. Genus dicendi ab omni oratorio fuco alienum, et minus quidem politum, atque ornamentis locisque communibus distinctum, sed incitatum, fervidum, acre, nervosum; sensus habet atque dolores, summamque contentionem, ita ut quasi torrens feratur. Neque accuratam argumentorum dispositionem invenias; Non enim rationibus atque argumentis adversarios oppugnat, sed potius eorum stoliditatem atque socordiam irridet; ejusque objurgatio plus acerbitatis et iracundiæ quam festivitatis habet. Itaque omnia in eum sententiam dicit, ut et Lepidi perversitatem, et senatorum, qui pacem suadebant, ignaviam gravissime castiget atque objurget. *consultoribus-*auctoribus cfr. Varro De Re Rust. 3. 2; malum consilium consultori est pessimum Tac. Annal. 6. 10; sua exempla in consultores recidunt, *et ab his quos* etc. hæc vera lectio, quam et Editt. vetustæ et Codd. confirmant. Cortius vel hoc loco pravo emendandi studio abreptus, *ab his* delet, quibus verbis maxima vis continetur. *Nisi forte cui pacem præstare;* de sententia cfr. infra: «illi a vobis pacem, vobis ab illo bellum suadet,» perperam Havercamp. *huic* vel *ei* legi jubet. *qui hanc urbem, omissa cura, adhuc regitis* — locus varie tentatus; alii enim, quod *omissa cura*

ad deos referri posse negabant, pronomen ad senatores spectare judicarunt; contra Cortius, «qui adhuc negligentes estis in regenda hac urbe» quam ob rem interpunctionem tollendam censet. Sed mihi hæc contradictio in adjecto esse videtur. Nullum enim regimen deorum esse potest, cura omissa, nam in ipsa cura gubernatio deorum est posita. Itaque hæc verba et interpunctione a ceteris sejungenda, neque ad deos, sed ad senatores, quos perstringit, referenda sunt. Similis est locus ap. Tacitum Hist. 1. 83; «pereunte obsequio, etiam imperium intercidit,» et multi ablativi absoluti, quos per quamvis grammatici circumscribunt. Usitatius erat dicere: in tanta incuria, vel tale quid; sed cum audientibus non ita difficile esset ad intelligendum, cujus cura omissa diceretur, oratori hæc paulo obscurius exprimere licuit. *flagitiosorum postremus* oppos. primus, i. e. eximius: cfr. infra Ep. Mithr. postremus servorum Archelaus; Jug. 4. extrema dementia. Seneca de Constantia 13. Cic. Cat. 2. 10; «postremum autem genus non solum numero, sed etiam genere ipso et vita.» C. Gracchus ap. Gell. 15. 12; omnium natorum postremissimum nequissimumque existimatote.» *deliberari non potest* i. e. statui; est enim a libella, qua quid perpenditur, dictum; idem quod examino; cfr. Cic. pro Roscio Amer. 11.» certum est deliberatumque omnia dicere, et ita sæpius; antecedens pro consequente. *Vos mussantes et retractantes verbis et vatum carminibus pacem optatis magis quam defenditis*, etiam hic locus prava interpunctione corruptus et male intellectus est. Nam post *retractantes* interpungendum, et duo participia a sequentibus ablativis sejungenda et cum verbo finito conjungenda sunt; prius tacitam indignationem exprimit cfr. Liv. 33. 31; «tota urbe id decretum clam mussantes carpebant.» *retractantes* i. e. tergiversantes Cic. Tusc. 1. 31; «Sive retractabis sive properabis» cfr. Liv. 3. 52; 37. 18; Virg. Aen. 12. 889; hoc verbo igitur certa quædam animi imbecillitas exprimitur, quæ neque injuriam propulsare, neque meliora sequi propter ignaviam audet; his participiis autem indicatur, quo modo animis affecti senatores nil audeant; jam jungenda sunt, *verbis pacem defenditis*, quod est hominum, lingua quam manu promptiorum, qui id quod optant, studio et labore assequi non conantur; verba igitur factis opponuntur, ut sæpius cfr. infra *metu pacem repetentes, quo habitam amiserant.* — *vatum carminibus* additum, quod hæc hominum est ratio, ut quo minor ipsorum est industria, eo sæpius ab aliis auxilium exspectent; qua quidem spe suam ipsorum ignavi-

Domo 31; pro Rabir. Post. 3. 6. 11. et tota oratio. *Damasippique* cfr. ad Catil. 51. locis ibi laudatis adde Oros. 5. 29; Cic. Epp. ad Div. 9. 21; quem a Marii partibus stetisse et ejus jussu viros amplissimos, Mucium Scævolam, pontificem maximum, Domitium, C. Carbonem, prætorium, consulis fratrem et Antistium ædilicium trucidasse satis constat. Nam quod Appianus B. Civ. I. 92; hujus facinoris auctorem Brutum dicit, hoc testimonium in consensu ceterorum scriptorum parum auctoritatis habet. *omnes reliquiae belli* Samnium et Galliam Cisalpinam intelligere videtur, ita infra in Orat. Licin. Mac. reliquiæ exsulum dicuntur; vel conjurationis Cic. Parad. 4. 1; partium Sueton. Cæs. 35; *arrectæ*, cfr. Virg. Aen. 1. 583: his animum arrecti dictis. Liv. 8. 37; arrecti animi ad bellandum. *in latere* cfr. Jug. 14. hostes ab latere, similia sunt: in faucibus; supra caput; cfr. ad Catil. 52; *ad integros contactu procedere.* cfr. Liv. 21. 48: ratus eo scelere contactos velut injecta rabie ad arma ituros; id. 4. 30; Tac. Histor. 2. 60; Catil. 10. *exercitu rursus admoto* «uti nempe Marius admovit urbi et nobilissimum quemque ferro aut fuga exstinxit.» Cort. confidentius etiam Douza: «Hoc contra historiæ fidem esse, omnia veterum monumenta consentiunt. Neque enim Lepidus ante postremam expeditionem illam, et pugnam commissam cum Catulo, qua victus deserta Italia in Sardiniam refugit, ad Romana moenia exercitum unquam admovisse legitur; nedum ut urbem ferro et flamma invaserit.» Sed omnia manifesta. Lepidum jam priore anno exercitum contra urbem duxisse, supra docuimus. *quod multo propius est ab eo, quo agitat, statu*, recte Cortius: «facilius multo ad hoc consilium labi potest, ut urbem invadat, cum exercitus illi sit in manu, quam facile videbatur, a concordia et pace, (quæ erat in republica, antequam Lepidus arma caperet) ad arma civilia desciscere.» Omnes priores interpretes scripturam mendosam esse judicarunt, ceterum *invadat* ex Vaticanis libris emendandum est. *quorum simulat injuria* Liv. 25. 32: ibi Cn. Scipio, cum quibus ante dictum est, copiis substitit. Dictys II, 16; circumventos, a quibus minime decuerat. cfr. Cort. ad Cic. Epp. ad Div. 5. 1; quod attractionis genus, Græcis usitatum, etiam apud Latinos quoque scriptores satis frequens est. cfr. Ruddim. Institut. Grammatic. L. p. 26. Vol. II. *legum ac libertatis* — hic genitivi usus memoratu dignus, cfr. supra: «cum privata arma opprimundæ libertatis cepisset.» Quamvis enim in universum eadem hujus genitivi sit notio, quæ substantivi, cum ad-

jectivo conjuncti, nonnullis tamen locis aperte finem et consilium designat. *Neque mihi satis consilii est.* i. e. haud facile decerneres, supra: deliberari non potest, similis est formula: est mei consilii; *secordia* ita Vatic. 2. et Balliol. *qui videmini intenta mala, quasi fulmen, optare, se quisque ne attingat.* hæc ex Græco expressa, quæ commode ita vertere licet: *οἱ δοκεῖτε τὰ παρόντα κακὰ, ὡς κεραυνὸν, ἕκαστος εὔχεσθαι, μὴ καθ' ἑαυτὸν γένηται.* apte contulit Gruterus ad Liv. 1. 38; Demosthen. Philipp. 3. 48. *ἀλλ' ὅμως ταῦθ' ὁρῶντες οἱ Ἕλληνες ἀνέχονται καὶ τὸν τρόπον ὅνπερ οἱ τὴν χάλαζαν ἔμοιγε δοκοῦσι θεωρεῖν· εὐχόμενοι μὴ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι γενέσθαι, κωλύειν δ' οὐδεὶς ἐπιχειρῶν.* Quæ qui cum Latinis comparaverit Salustio palmam deberi non negabit, quippe qui et apta verborum compositione et brevitate orationis et sententiæ concinnitate Græca longe superavit; ceterum *mala intenta* dicuntur, quæ instant et imminent. cfr. Cic. in Pis. 2: intenta tela jugulis civitatis, et Val. Flacc. Argon. 5. 340. nex intenta. *quam convorsa rerum natura sit.* i. e. quam conversa reipublicæ administrandæ condicio sit. Sed hæc plenius, ut multa alia dicta sunt. Sed vel his verbis eorum ignaviam accusat, qui timore compulsi, ne id quidem exsequi audebant, quæ reipublicæ utilia esse intellexerunt; sequentia enim rem explicant: *nisi forte pudet recte facere.* — *pax et concordia* ita Vatic. 1. 2. copulam editiones recentiores omittunt. — *An Lepidi mandata* etc. Scilicet Lepidus haud dubie legatos Romam miserat, qui pacis condiciones senatui populoque Romano proponerent, et de legibus Corneliis abrogandis agerent; hoc enim illum postulasse, ex sequentibus manifestum est. *civitatem confirmari, quibus ademptam negat.* hoc eo pertinet, quod Lepidus leges Cornelias antea negaverat ratas esse habendas, postea autem, cum de pace componenda ageretur, civitatem, quæ iisdem legibus, Etruscis civitatibus adempta fuerat, iterum confirmatam voluit. *plebei tribuniciam potestatem restitui.* plebei quod antiquioribus editionibus omissum est, Codd. retinent, confirmat Priscianus, et ipsa orationis concinnitas satis defendit. *quos per fidem aut perjurio violasti,* significat fidem a Lepido senatui datam, se cum Catulo de civitatis forma mutanda armis non esse certaturum; quam fidem cum fefellisset rectius perjurium dicebatur; ita fides sæpius usurpatur. cfr. Plaut. Mostell. 2. 2. 68; Liv. 1. 9: per fas et fidem decepti. cfr. Perizon. ad Sanct. 1. 18. et Gruter. ad

Liv. 1. 9; Davis. ad Cæs. 1. 46; 8. 48; *quasi primum reddideris* «reddere consulatum idem fere est quod abdicare se consulatu; sed ita ut simul notetur, reipublicæ traditum esse et libertatem habere alii conferendi. Sed Lepidus erat pro consule cum imperio, et omnia suo arbitrio agebat, quasi summum penes se esset imperium, consulumque auctoritas parum contra se valeret, igitur non reddiderat.» Cortius, sed rectius eo referas, quod neque solemniter se consulatu abdicaverat, quod moris erat, et etiam tum, nullis consulibus creatis, jus et potestatem consulis usurpabat. *perge qua coeptas.* hæc Codd. lectio, quæ jam in editione Veneta expressa sed a prioribus neglecta est. *merita* vox media apud Salustium non minus pro præmio quam pro pœna dicitur. cfr. Jug. 100. laudare, increpare merentis. *præsidia deducta atque imposita*, hæc haud dubie sunt apposita, quibus Lepidi licentiam acerbius notaret. *paratis* (et) *quanto mehercule.* Copulam Vat. 1. 2. ignorant, qua omissa oratio fit incitatior. *Nam qui-ait — retinet-censet*, perperam Douza in pluralem numerum mutavit; cum nil sit usitatius, quam *qui* pro quicunque poni. *patiamini censet.* cfr. Cæs. B. Gall. 1. 35; B. Civ. 1. 67; Cic. Phil. 3. fin. *Ita illi a vobis pacem, vobis ab illo bellum suadet*; simile Plautinum in Menæchmis, 5. 2: hinc stas, illinc causam dicis; vis sententiæ non tam in oppositis *pacem-bellum* vertitur, quam in additis pronominibus, sensus est: illi a vobis pacem præstat, vobis inermos illi tradit. *Si tanta torpedo.* vide infra: in Orat. Licin. Occupavit vos nescio quæ torpedō, qui neque gloria movemini, neque flagitio. Tac. Histor. 3. 63. tanta torpedo invaserat Vitellii animum. *ut obliti scelerum Cinnæ* cfr. Appian. de bell. Civ. 1. 64—75; *decus hujus ordinis*, interiere cum alii multi, tum Octavius Consul, L. Merula pont. max. C. et L. Julius Cæsares, Atilius Serranus, P. Lentulus, C. Numitorius, M. Bæbius, Crassus et Antonius, oratores nobilissimi, et C. Lutatius Catulus cfr. App. l. l. *Cethegi atque alia proditorum.* P. Cethegum intelligit cujus meminit Val. Max. 9. 2. 9; et Plut. V. Luc. 5. ὁ κρατῶν τότε τῆς πολιτείας τῷ πρὸς χάριν ἅπαντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν Cic. Parad. 5. 3; «Cethego homini non probatissimo, servire res coegit eos, qui sibi amplissimi videbantur; mittere munera, nocte venire domum ad eum; precari, denique supplicare.» Etiam Asconius Pedian. Comment. in Cic. Oratt. p. 113. Edit. Lugd. Batav. 1644. factionis Cethegi commemorat; cfr. Cic. Brut. 48; «ejus æqualis P. Cethegus, cui de republica satis suppeditabat oratio, totam enim tene-

bat eam, penitusque cognorat. Itaque in senatu consularium auctoritatem assequebatur: sed in causis publicis nihil, in privatis satis veterator videbatur.»

Ad eundem Cethegum Ernestius Cic. pro Cluent. 3. referendum esse censet, vide ad Catil. 17. quem a nostro diversum esse statuit Ern. quibus commotus rationibus nescio. *penatis* ita Vat. 1. 2. non solum hoc loco, sed ubique. *rempub. frustra curant.* cfr. ad Jug. 46. Catil. 59; *manus armare* Jug. 107; «qui manus armaverit.» *decernite digna nomini.* etiam hæc lectio Vaticani 1. et 2. auctoritate confirmatur, eadem verborum structura ap. Plaut. Pomp. 1. 2. 44; diem dignum et celebrem dignum Veneri pol; ita etiam *decet:* Ter. Andr. 5. 8. 5; Hercle ita nobis decet, infra fragm. 51. «quam victoribus decebat.» *et vera magis placent* i. e. justum, rectum cfr. Serv. ad Virg. Aen. 12. 694; Cic. de Legg. 2. 5.; id. 3. 15; Liv. 2. 48; *bella magis placent*, absurda nonnullorum conjectura. *augete ingenium*, cfr. Jug. 102 et 47. ita etiam Plaut. Bachid. 3. 3. 90; animum atque ingenium jungit: sed inprimis Enn. apud Ciceronem, de Or. 3. 58; «nemo tam firmo ingenio et tanta confidentia, quin refugiat timido sanguen atque exalbescat metu.» Videtur Salustius antiquiorem loquendi usum secutus esse, ex quo ingenium idem quod animus et indoles significabat, ita *vegetum ingenium* ap. Livium 6. 22; *ingenio ferox* id. 40. 45; quæ enim ap. Ciceronem hujus vocis exstat definitio de Fin. 5. 13. ea potius ex vulgari usu loquendi, quam ex etymologiæ studio petita est. *quæ collecta sunt socordia* — *secordia* Vat. 2. hoc loco et supra. — *collecta* i. e. coacta contracta sunt Cic. ad Q. Fr. 1. 1. quæ nostra culpa contracta sunt; nam *collecta* quoque in malam partem dictum est. *exercitum privato consilio paratum.* Quamvis enim Lepido exercitus decretus esset, tamen alium ac jussus erat, coegerat, scilicet ex reipublicæ hostibus. *Ad urbem ducit* locus memoratu dignus; est enim testimonio, Lepidum vel hoc anno impetum contra urbem parasse; sed eum haud dubie in ipso itinere revocavit nuntius, Pompejum ex Gallia in Etruriam reversum. *uti Appius Claudius interrex* — *uti* Vat. 1. 2.: de interrege cfr. Liv. 1. 17. cæterum num App. Claudius idem sit, qui duobus annis ante cum Servilio consul fuerat, admodum dubium est; per leges enim vix licuit, ut proconsul cum imperio rempublicam domi administraret. Itaque ejus fratrem fuisse putaverim, qui Appius Claudius Major appellabatur, de quo cfr. Cic. de

Or. II. 60. et 70; *ne quid* de hoc formula cfr. Catil. c. 29. et Cæs. B. Civ. I. 4; et interpp. ad hunc locum.

-20.- *Uti Lepidus* etc. hoc senatus consultum paulo post Sullæ mortem factum esse videtur, cum senatus consules ab armis abstinere posse diffideret -21- *segnior, neque minus gravis — cura*; *segnis* cura dicitur quæ minus vehemens et acris est; opposita est *cura instantior* Tac. Ann. 2. 56.-22.- *Obviam ire* hæc Debrossius ad ultimum fugitivorum prœlium refert. -24.- *Sic vero — competere.* i. e. Nonio interprete, constanter valere, compotem esse; cfr. Liv. 22. 5. «ut vix ad arma capienda competeret animus.» cfr. Tac. Hist. 2. 50; 3. 73; 3. 46; qui aperte Salustium imitatus est; similis est alius Salustii locus fragm. inc. 59; *Septimium neque animo neque lingua satis compotem.* ubi lectio variat. cfr. Donat. ad Terent. Adelph. 3. 2. 14; quodsi *competere* vera est lectio non dubium esse videtur quin hæc duo fragmenta pro uno sint habenda. de voce *competere* cfr. Schulting. ad Senec. I. Controv. VIII. p. 121; et Perizon. ad Sanct. IV. Minerv. c. 4. voc. *iter.* sed meliora Cortius: «*competo* est a *cum* et *peto* h. e. *eo* a pede notatque *convenire*, *simul ire* quod nostrates dicunt: *mitgehen.* Itaque recte dicimus: animus, auris, lingua competit, quando ista nobis respondent, apta sunt, conveniunt, constant, ut Seneca l. l. non animus non lingua constant; Sil. 1. 114; Suet. Aug. c. 31: competit animus; sed sicuti Livius recte dicit: Romani ne auribus quidem atque oculis satis constare poterant: sic Salustius *auribus competere atque lingua*, quod strenue æmulatus est Tacitus. Ita nempe studium flagrat et studio flagro; ætas provecta, ætate provectus; facta claruerunt, factis claruit vide ad Catil. c. XLVII. n. 2;» -25.- *Prudens omnium*, etiam hoc ad Lepidum spectare judicat Debros. ubi senatus, compertis Lepidi consiliis, eum ex itinere in Galliam suscepto in urbem ad comitia habenda revocavit. -26.- *operibus perfectis — profectis* quod vulgo legitur, sensu caret. *Sardicam*, urbem in Mœsia sitam hic intelligendum esse Debros. statuit. -27.- *Domitium proconsulem* etc. hoc ad bellum Sertorianum et quidem ad Metellum pertinet, qui Sertorii artibus fatigatus, Domitium ad auxilium sibi ferendum invitaverat; vide supra pag. 5. sq. -28.- *Sanctus aliter et ingenio validus.* Catuli ingenium his verbis describi putat Debr. Sed idem hunc locum etiam in Marii et Sullæ inimicitiis illustrandis adhibet. -29.- *gens raro egressa finis suos*, quod in multas gentes barbaras eadit, Debr. ad Thraciæ gentes describendas pertinere opinatur,

ceterum *egredi* cum accusativo jungi, docent exempla a Cortio laudata. Plin. Epp. 6. 20; *excedere* ap. Senec. Ep. 104; *evadere*, alia. -30.- *Nisi cum ira belli desenuisset.* i. e. deferbuisset. *senescere* passim apud scriptores hac significatione occurrit. -31.- *Maturaverunt.* hoc ad bella Macedonica spectare admodum verisimile est. -32.- *illo profectus* etc. hic locus cur magis ad Pompejum, quam ad Metellum, vel Servilium, vel Curionem, vel Lucullum, vel alium quenquam cum barbaris bellantem trahatur, non video; lectionis genuitatem quod attinet, nihil est, quod a vulgata *elate aut securissimus metu* discedamus. Nam *elate* pro *late* dici posse putaverim; quod si aliis parum probabitur, facillima conjectura est. Nam *e* quod initio est, ex fine antecedentis vocis ortum esse dicas. jam *neque* et *aut* sæpius ita jungi neminem fugit. *securissimus* dictum pro: plane securus, et cum dicatur *securus a* vel *de*, etiam simplici cum ablativo jungere licet. *ad furta belli* i. e. insidiæ vel impetus cum dolo et fraude in hostes facti, στρατηγήματα, ap. Thucyd. 3. 9. κλέμματα imitatus est Hegesippus, I. 30: vir ad furta belli peridoneus. cfr. Virg. Aen. 9. 350; 10. 734. Curt. 4. 13. 4. Silius Italic. 17. 91; Buchner. ad Tacit. Agric. - 33. - *Qui liberis ejus avunculus erat.* Clodium Pulchrum significari putat Debr. qui, legatus Luculli, ab eo ad Tigranem, Armeniæ regem, missus est; contra Ausonius Popma ad adulterium uxoris Lepidi spectare existimat. -34.- *Recens scripsi* — recte Debr. hoc frag. in ipso Historiarum primordio ponit, ubi Salustius veritatis studium professus erat, ubi addidisse videtur, veritatem minus a se inflecti potuisse, quod rerum, quas descripserit, æqualis fuerit. -35.- *Solis viis*; sunt viæ, quæ per vasta et deserta loca ducunt; ad Clodii iter in Armeniam illustrandum hoc adhibuit Debr. -37.- *Insanum aliter — atque aliarum mulierum* optime hoc Lepidi ingenio convenit, qui, quamvis libidinibus deditus, tamen discidium uxoris ferre non poterat cfr. supra pag. 9. -38.- *Jussu Metelli cornicines occanuerunt*, ita scribendum. *occinuerunt* mendum scripturæ, nam et Serv. et Priscianus a cano, inquiunt, veteres non *cecini*, sed *canui* dixerunt. -39.- *Nexuit catenæ modo* in Codd. *nodo* esse animadvertit Colerus. -41.- *Neque se recipere prœlio quivere — prœlio* pro dativo habendum. cfr. fragm. II. 8: *pugnæ instruere.* -42.- *Equi sine rectore.* hæc duo fragmenta in pugna Lauronensi illustranda laudantur a Debr. eodem modo Tacit. Agricola. 36: exterriti sine rectoribus equi. -43- *Occupatusque* hoc fragmentum Debr. I. 511. probabiliter argu-

mentatus, ad prœlium quod Hirtulejus Sertorii legatus cum Lollio, Galliæ Narbonensis præside, non procul Ilerda commisit, illustrandum pertinere statuit. cfr. Frontin. Stratag. I. 5. 8; cæterum in nonnullis Prisciani Codd. est: *cum multa cura circumdata*. Præterea Carrio *cum* in *eum* mutari jubet, quia Arus. Messus *circumdare aliquid re aliqua* ex Salustio laudat. Sed si *eum* emendaveris *circumdedit* corrigatur necesse est. -44.- *At inde nulla*. Ex Plutarchi loco, quem supra laudavi, recte colligas, hæc ad Laccobrigam a Metello obsessam pertinere. -46.- *Ardebat omnis Hispania*. «i. e. bello. Cic. Epp. ad Div. 4. 1: orbem terrarum imperiis distributis, ardere bello; pro vehementer commoveri. Cæs. B. Gall. 5. 29: ardere Galliam tot contumeliis acceptis sub populi R. imperium redactam. Dictys I. 16: ardebat studio belli omnis Græcia. Adde III. Hist. Or. Macri.» Corte. -47.- *Et ponere validam urbem*. secundam vocem esse corruptam nullum est dubium; ad conjecturas, quibus viri docti hunc locum sanare studuerunt, adde *Hipponam* et *Vizonem*; quam Putschius confirmavit auctoritate Stephani: Βιζώνη πόλις ποντική. «hac quoque syllaba, ait, nullum nomen reperi terminatum, nisi unum barbaræ civitatis lectum in Salustio Vizo Vizonis.» Quæ quidem conjectura mihi quidem admodum probabilis videtur. *Tigennam* conjecit Colerus. Debr. *et propterea* exprimendum curavit; *restare* pro *resistere* Livius 6. 30. et alibi dixit. -48. et 49.- cfr. Plut. V. Sertor. c. 9. ceterum *transgressos* quod de navigantibus dictum Asinius Pollio Salustio crimini verterat, usurparunt Suetonius, Tacitus, Livius; cfr. Suet. Cæs. 35. Tac. Agric. 18; Liv. 42. 1. simile est: *ambulare navibus* apud Ennium. Lipsius Epist. 4. 14. *in Mauritaniam*, et *furtim abiit*: *celeritate vitare* emendavit, et verbum *est* in fine delevit; melius utique Cortius, qui *furtim atque celeritate* legendum esse censet. nomen montis, qui in Codd. varie scribitur, *Belonam*, cujus Stephanus meminit, fuisse Putschius statuit. cfr. ap. Strabon. Rer. Geog. 3. p. 140. Ed. Almelov. Βηλὼν πόλις καὶ ποταμός. -50.- *Earum aliæ* etc. haud dubie *naves* supplendum; agi videtur de classe Mithridatis, quæ in Ponto naufragium fecit. cfr. Plut. V. Luc. c. 11. *cum agitaverat*; indicativus ex more priscæ linguæ ponitur; cujus structuræ innumera apud Plautum exempla. cfr. Lex Plantin. auctore Pareo. -51.- *Locum editiorem, quam victoribus decebat*. cfr. supra ad Orat. Phil. *digna nomini*. Græca constructio cfr. Vossius de Constr. c. 35; et multa exempla ap. Plautum. Amph. II. 2. 18; 3.

4. 24; Pers. II. 2. 31; Asin. 3. 2. 31; cfr. Ruddim. Institt. Gr. II. p. 207. Ceterum ad prœlium Cosanum, ubi Lepidus a Catulo victus cesserat, hoc referendum esse Debr. censuit. -52.- *Et mox Fufidius*, ita legendum; cetera, quæ fingunt, nomina incerta; contra *Fufidium* tum temporis Hispaniæ Bæticæ proprætorem fuisse supra docuimus. *Asperitates* quoque Carrio recte emendavit; *spiras* quod Codd. habent, ab hoc loco alienum et facile ex *asperitates* propter *tantas* quod antecessit, oriri potuit; primum prœlium ad Bætin, quod Florus commemorat, his verbis illustrari videtur, vide supra pag. 7.

-53.- *Cum Sertorius neque erumperet etc.* locus videtur esse corruptus; num duo orationis membra jungenda, et quo referenda sint, incertum; Debr. falsus, qui utrumque ad Sertorium pertinere statuit. -54.- *Et numeri eorum.* cujus libri auctoritate Carrio *itineris* emendaverit nescio; *Et numeri* Majus e codice Vaticano; totum fragmentum ad Hirtulejos fratres interfectos retulit Debr. -55.- Perperam hæc duo fragmenta conglutinanda censuit Carrio; aut enim emendandum est: *ægroto Tarenti collega*, aut aliud verbum supplendum v. c. *reliquit*, neque credibile est, Servilium statim ad Corycum urbem oppugnandam profectum esse, maxime cum consulem primum in ipso mari cum piratis congressum esse, satis constet; vide supra pag. 8. sed Havercampii conjectura, qui pro *pastusque — specu atque* emendat, mihi quidem admodum probabilis, ne dicam, unice vera videtur. -58.- *Apud Lethe oppidum*, haud dubie Hispaniæ fluvius intelligendus, si quidem lectio sana. Nam in Martinensi et Coloniensi libro est *Lepte*, in Thosano *Lœte*; alii legi jusserunt *Lete* Macedoniæ oppidum, Plinio, Stephano, aliis auctoribus. Sed cum multo celebrior sit fluvius hoc nomine, sequentia: *cui nomen oblivionis condiderant* sejungenda esse censeo. cfr. Liv. Epit. LV. «D. Junius Lusitaniam triginta urbium expugnationibus usque ad occasum et oceanum perdomuit: et quum fluvium *Oblivionem* transire nollent milites, ereptum signifero signum ipse transtulit, et sic ut transgredirentur persuasit;» de hoc fluvio cfr. Pompon. Mela 3. 1; Plin. 4. 22; Strabo 3, p. 153 et 14. 647. Almel. et Silius Italic. 1. 253: quique super gravior lucentes volvit arenas, infernæ populis referens oblivia Lethes. Quibus ex verbis Debr. similem quandam expeditionem Pompeji confinxit, quam omnes rerum scriptores ignorant. -65.- *Sertorius portis turbam morantibus* locus videtur esse corruptus; in verbis enim: *ad medium*

quasi deinsuper adstantium manibus in murum adtollitur participium omissum putaveris. e. gr. *sublatus*; etiam ad verba *in murum*, *summum* vel tale quid adjiciendum esse, maxime cum Serv. ad Aen. IX. 558. ita de hac re agit: «muri olim alti non erant, sed ad impetum tantum repellendum. Ut etiam Salustius ostendit, ubi Sertorium humeris sublatum muros ascendisse memorat.» Accedit Plutarchi auctoritas V. Sert. 14. *καὶ τοῖς ὤμοις ἐπαραμένους, ἄλλους πρὸ ἄλλων ἀνακουφίσαι πρὸς τὰ τείχη.* Sed in celebratissimo illo brevitatis studio hæc ommitti poterant. Sed quod mendum scripturæ est in sequentibus, hoc monendum: *super adstantium* esse conjungenda; de re ipsa cfr. Appian. B. Mithr. c. 71; et de Bell. Civil. I. 87; potuit hoc Sertorio accidere, post prœlium Saguntinum cum Cluniam se celeri fuga recepit. cfr. supra p. 13. et Plut. V. Sertor. 19; cfr. Perizon. Arimod. vers. Hist. C. X. Alii hoc ad fugam Calagurin factam referunt, quod quidem statuunt, Sertorium ex prœlio Saguntino eo confugisse; quem errorem l. l. refutavimus. -70.- *Idem fecere Octavius et Q. Cæpio.* de hoc fragmento Debr. acute disputavit, Hist. R. R. I. 407. sqq. Hæc Salustius haud dubie eo loco historiæ intexuit, ubi de interno reipublicæ statu et de variis hominum popularium conatibus disseruit, quibus libertatem publicam firmare et plebem senatumque ab impotenti licentia paucorum vindicare studebant, quæ scriptor verbo attingit, paulo fusius Cicero Brut. 25. et 62. de Offic. II. 21; N. D. 1. 38. et Plut. V. Tib. Grach. Sed Ernestius recte ut videtur hæc duobus diversis Octaviis tribuit, contra Debrossius et constantiam in Gracchi legibus oppugnandis et legem frumentariam antiquatam ad eundem rettulit. -74.- *Perperna, tam paucis profectus, vera est æstumanda*, locus integer esse vix potest; subjectum certe omissum est. Cæterum pæne putidum est enarrare, quanta cum temeritate et inconsiderantia Debrossius sæpius pauca verba ordinaverit, certum cuique locum adtribuerit, quasi omnia satis certa et firma essent, quæ quidem repetere hoc est vel eorum fidem minuere, quæ verisimilia recte dixeris. -75.- *At per omnem provinciam* etc. hoc fragmentum, quod nuper accessit, ad initia belli Sertoriani pertinere videtur, ubi Sertorius ex Africa redux, post primam victoriam totam Hispaniam terrore nominis sui implevit; sola vox in qua offendas, est *accitas*; sed vel hoc ita explices, ut additum statuas ad rei miraculum augendum.

Lib. II.

-1.- *Sardinia in Africo mari.* Salustium geographiæ plurimum tribuisse et historiis sæpius γεωγραφικὰ intexuisse, cum Catilina et Jugurtha, tum maxime historiarum libri comprobant. Itaque cum de rebus a Lepido in Sardinia gestis esset expositurus, antea insulæ situm incolarumque mores descripsit. cfr. fragm. Incc. 38. 196; 197; 221; V. 10. Sed non minus quam in Africæ descriptione in antiquitates insulæ originesque urbium inquisivit, non quo fidem iis tribueret, sed quod hæc fabulosa ne historicis quidem negligenda esse judicavit. De insulæ forma cfr. Claudian. de B. Gild. 507: Humanæ in speciem plantæ se magna figurat insula, Sardoam veteres dixere coloni; cfr. Heins. ad h. l. Manil. Astron. 4. 629: Sardinia in Libyco signat vestigia plantæ. Sil. Italic. XII. 355: Insula fluctisono circumvallata profundo, castigatas aquis compressaque gurgite terras enormes cohibet, nudæ sub imagine plantæ. Inde Ichnusa prius Grajis memorata colonis; mox Libyci Sardus generoso sanguine fidens Herculis, ex sese mutavit nomina terræ. cfr. M. Capellam. VI. et Dionys. 467. Hesych. Σανδαλώτη ἡ Σαρδὼ πάλαι. Adde Plinium III. c. 13. qui animadvertit, cum Sardinia aliis Sandaliotis appelletur, Melissum eam a similitudine plantæ humanæ Ichnusam dixisse; similia habet Solin. Polyh. c. 4. nisi quod hujus nominis originem Chrysippo, vel ut in aliis Codd. esse dicitur, Crispo tribuit. Unde novum Salustii fragmentum componunt: *Inde Ichnusa adpellata*, quæ non magis Salustiana, quam quæ sequuntur: «Mox Aristæum regnando his proximum in urbe Carali, quam condiderat, ipso conjuncto populo utriusque sanguinis, sejuges usque ad se gentes ad unum morem conjugasse, imperium ex insolentia nihil aspernatas. Sed et hic Aristæus Jolaum creat, qui ad id locorum agros ibi insedit.» Quæ Debr. inter fragmenta rettulit. Multa Solinum ex Salustio hausisse manifestum est, sed hæc verba ipsius Salustii putare absurdum est. Sed ejusmodi comparationes apud antiquos frequentes fuisse animadvertit Pignorius Symb. Epist. XI. ad Angel. Roccham; ita Europam et Africam nuci pineæ æquabant, Peloponesum platani folio, pontum Euxinum arcui Scythico, Indiam rhombo, montem Calpen urnæ. -2.- *Dubium an insula sit.* haud dubie corrigendum est *circumlavitur* quæ Coleri conjectura est. -3.- *Nam Sullam consulem.* Hoc fragmen-

tum jam Pighius Annal. p. 270. recte explicuit. Scilicet, ne Pompejus cum exercitu victore ex Africa in urbem rediret, Sullam hoc instituisse, ut quam ipse in illius gratiam ferret legem, ei tribunus plebis intercederet. Qua ratione Sulla et suspicionem vitavit, et Pompejus ipsius populi jussu prohibitus esse videbatur. - 6. - *Orbe terrarum patriaque extorres etc.* Male hæc composita. Itaque Majum puto, cum corruptam lectionem *orbe* pro *urbe* in suo codice invenisset, *terrarum* addidisse. - 12. - *Inter lœva mœnium et dextrum flumen Turiam* hoc fragmentum explicatur epistola Pompeji ad senatum Lib. III. Fr. 11. ubi prœlium apud flumen Turiam commemorat. Sed de grammatico genere hujus vocis jam apud antiquos dissensio erat. Probus etiam et Pompejus (in post. part. Donati) *Turia* videntur legisse; ille enim «lectum, inquit, unum neut. generis nomen hac declinatione ap. Salustium, *et dextrum flumen Turia*, et paulo infra: hoc Turia, nomen fluminis, lectum in II. Histor. Salustii.» Pompejus nullum, inquit, nomen neutrum Latinum *a* terminatur in nominativo singulari, excepto uno *Turia*, nomen id fluminis apud Salustium.» Ita etiam Phocas «neutro, inquit, genere barbara duo lecta sunt apud Salustium nomina fluminum *hoc Mulucha* et *hoc Turia*, qui amnis est citerioris Hispaniæ, de quo plura in Plinio. Contra Priscianus *Turiam* inquit, qui accusativus masculini est generis, non neutrius.» Græci quoque scriptores Θουρίαν πόταμον scribunt. - 14. - *Eodem anno in Macedonia* hoc anno U. C. DCLXXVIII vel LXXIX. gestum; dubium enim est, num Curio consul an proconsul Macedoniam provinciam adierit. De Dardania cfr. Strabo Rer. Geograph. Lib. VII. p. 316. Ed. Alm. *dictœ pecuniœ* i. e. imperatæ. Nonius *dictas* promissas interpretatur, melius Cortius: *constitutas* et præscriptas, Phædrumque laudat, 4. 4. 46: et dictam ventri conferent pecuniam. - 15. - *Sed ipsi ferunt taurum.* Salustius in Sardiniæ situ describendo etiam de insula Corsica egisse fabulasque narrasse videtur, quæ de ejus antiquitatibus circumferebantur cfr. infra fragm. inc. 222; similia habet Stephanus de urbibus: Κόρσις, νῆσος ἐν τῷ Τυῤῥηνικῷ πελάγει, ἀπὸ Κόρσης δούλης βουκόλου λέγεται καὶ Κορσική. - 16. - *ne illa tauro paria sint*, *ne* pro *nedum* positum esse interpretes animadvertunt. Donat. Ed. Froben. 1592. *parita.* Wassius «*pavita sit* quod Pasiphaen et Minotaurum cogitat,» additque: sin minus, ad Lucullum refer, qui taurum Εὐφράτῃ διαβατήρια ἔθυσε. Alii *parata* vel *parta* legunt, et vel hoc ad Corsicam insulam a tauro de-

detectam spectare opinantur, quare legendum esse videtur: *ne illa a tauro parta sit.* -17.- *Quem ex Mauretania rex Leptasta*, quod nomen Debr. in Ascalisiphta mutavit, cum Plutarchus c. 9 Sertorium Mauris opem tulisse narret contra Ἄσκαλιον τὸν Ἴφθα, quem Sulla auxiliis adjuverat. Sed hæc nomina plane diversa esse videntur; utrum Plutarchus an Salustius propius ad verum accedat, incertum est. -18.- *Quos advorsum multi ex Bithynia volentes occurrere, falsum filium arguituri.* «Mirum ni hæc ad Nusam, Nicomedis filium, referunda, quem regi illi haud dubie natum, hoc est haud vitio aut illegitime conceptum fuisse, epistola Mithridatis testabitur. Quod tamen Bithynos istos, qui a Romanis in regnum illud, mortuo Nicomede, quasi in vacuum venientibus ac possessionem occupantibus, gratiam sese inire studebant, redarguere conatos esse, fragmentum istud liquido significare videtur.» Douza. -21.- *argentum mutuum arcessivit*, in quibusdam *argentum multum arcessivi*, in vestustissimo Coloniensi *argentum mutum arcessivit* cum superlineari glossemate i. e. simulacrum. Ad bellicos apparatus Lepidi hoc referunt. -22.- *Eam deditionem* vide supra de bello Macedonico p. 7. -23.- *nisi qua flumen Durda. Clurda* est in multis Codd. in aliis *Lurda*, sed nullum horum nominum apud Geographos inveni. -25.- *Neque virgines nuptum* in Hispanorum moribus describendis hoc commemoratum fuisse videtur. -26.- *Modestus ad omnia alia* recte his verbis Debrossius judicat Pompeji mores a Salustio descriptos fuisse cfr. Plut. Pomp. 1. σωφροσύνη περὶ δίαιταν. -28.- *At Lucullum regis cura* etc. cfr. Plut. Lucull. 14; et Appian. de B. Mithrid. c. 80; ἀπορῶν δ' ἀγορᾶς et 81. καὶ τὸ μὲν ἐνθύμημα μέγα ἦν ἀποκλεῖσαι τροφῶν Λούκουλλον. -29.- *Tartessum.* pertinet hoc ad foedus olim cum Gaditanis percussum, et Lepido Catuloque Coss. confirmatum. cfr. Plin. 4. 222: «Timæus Cotinussam apud eos vocatam ait, nostri Tartessum appellant, Pœni Gadis, ita Punica lingua sepem significante» cfr. Avien. Fest: «Gaddir prima fretum solida supereminet arce adtollitque caput, geminis inserta columnis: Hic Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco Tartessumque dehinc Tyrii dixere coloni Barbara quin etiam Gades hæc lingua usurpat, Pœnus quippe locum vocat undique clausum.» -30.- *Neque subsidiis, uti soluerat, compositis* «pro solitus erat. Varro VIII. L. L. Contra quoniam est soleo, oportet dici *solui*, ut Cato et Ennius scribunt, non ut dicit vulgus: *solitus sum.* Plura Priscian. IX. p. 872. et VIII. p. 818; de

neutro — passivis ait: quorum tamen antiquissimi solebant etiam præteritum perfectum proferre hoc modo; gaudeo, *gavisi*; audeo *ausi*; soleo, *solui*; — sed nunc his non utimur; eadem ratione olim licitum, puditum, placitum est dicebant; sed sequior ætas maluit: *licuit, puduit, placuit.* Donat. ad Ter. Andriam II. 6;» Corte. -31.- *Neque inermos ex prœlio viros quenquam agnoturum.* «Uti Pacuvius: in turba Oresti cognita, *agnota* est soror. Diomed. I. p. 383. Ex quo fit compositum cognosco, cognovi, agnosco, agnovi: ex quo nonnulli veterum declinaverunt *agnotum* et *agnoturum*, ut Brutus in epistolis; sic *præstaturus*, *constaturus*, *domatus* de quibus ad Ciceronem et nostri Catil. c. 36. n. 4.» Corte. In Thosano est: *agnosciturum.* cfr. Serv. ad Aen. 4. 23; et Struve de Latin. Declin. et Conjug. Historica hujus loci interpretatio incerta. Sed e prœlio fugientium hunc fuisse sermonem verisimile est. -32.- *Ea continentia vir gravis, et nulla arte cuiquam inferior.* «pertinet fortasse hoc ad Sertorium de quo Plutarchus in fine ejus vitæ» Wasse. cfr. Sert. 26. -33.- *Omnes qui circum sunt.* refert hoc Debr. ad multa montium cacumina quæ Caucasum circumjacent. -35.- *Quia corpore et lingua percitum.* Curionem patrem intelligit cfr. Plin. H. N. 7. 12. Val. Max. 9. 14. «At M. Messala, Consularis et Censorius, Menogenis: Curioque, omnibus honoribus abandans, Barbuleji: ille, propter oris adspectum, hic propter parem corporis motum uterque scenici nomen coactus est recipere.» Debrossius Sicinium tr. pl. Curionem consulem hoc nomine appellasse conjecit, de quo cfr. Cic. Brut. 60. Cn. Licinius: «homo impurus, sed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris simile quicquam.» cfr. Plut. Crass. 7. qui illum omnium existimationem conviciis lacerasse auctor est, uno Crasso excepto, qui majori ei timori quam odio fuit. -37.- *Ibi Fimbriana seditione.* Magium et Fannium Romanos transfugas intelligi verisimile est. cfr. Appian. Mithridat. 68. δύο αὐτοῦ τῶν ϛασιωτῶν, Λούκιος Μάγιός τε καὶ Φάννιος, Μιθριδάτην ἔπειθον συμμαχῆσαι τῷ Σερτορίῳ et Oros. VI. 2; «Fannius et Magius, exercitu Fimbriæ profugi Mithridati se adjunxerant: quorum hortatu Mithridates cum Sertorio per legatos in Hispaniam missos, fœdus pepigit.» -40.- *Ad hoc rumoribus.* Perpernam aliosque conjuratos intelligit Debr. qui de laudibus Sertorii detrahebant. Sed idem Lucullo accidit, cujus fortia facta Pompeji fautores maligne interpretabantur. De sententia cfr. Jug. 92: omnia non bene consulta in virtutem trahi, et ibid. 53. Tac. Annal. 4. 78: cujus

adversa pravitati ipsius, prospera ad fortunam reipublicæ referebat. Adde Cic. pro M. Marcello c. 2. -41. - *At Metellus* etc. de tempore cfr. supra p. 18. et 19. *virile et muliebre secus*, hæc vera lectio recteque casum quartum esse docuit Cort. cfr. Dictys VI. c. 4: interea per omnem insulam multi undique virile et muliebre secus confluunt. *magna gloria* i. e. gloriatio, laudatio. Cic. pro Rabir. P. 14; quod genus tandem est istud ostentationis et gloriæ. Hirt. d. b. Africano 31: gloriam exsultationemque alicujus pati. Plaut. Mil. 1. 1. 22: perjuriorem hoc hominem si quis viderit, aut gloriarum pleniorem etc. *visebatur* i. e. honoris et officii causa adibatur. cfr. Donat. ad Terent. Hecyr. 1. 2. 113: visere officii est.» *cognita voluntate* i. e. vano gloriæ studio. *curabant* — bene et laute habebant et recipiebant; ita curare cutem, corpus, genium, se; Plaut. Pseud. 4. 7. 34: se suamque ætatem bene curare, edere, bibere. *per aulœa* cfr. Val. Max. 9. 1. 15; de Metello Pio. «Cum Attalicis aulæis contectos parietes læto animo intuebatur, tum immanibus epulis adparatissimos interponi ludos sinebat. Nempe et lecti cubitorii et parietes aulæis vestiebantur, ut imitatio tentoriorum fieret. vide Serv. ad Aen. I. 701.» Cort. *et insignia* haud dubie *et signa* legendum, quod Ciacconius conjecit; honorum enim insignibus ædes exornari non poterant. cfr. Ep. de Rep. Ord. «domum signis, aulæis aliisque operibus exornare.» *ad ostentationem.* scilicet scenæ exstructæ erant, in quas histriones prodirent et partes suas agerent, ut ex altiore loco facilius conspicerentur; cfr. Liv. 39. 6: tunc psaltriæ sambucistriæque et convivalia ludionum oblectamenta addita epulis, vide Bulenger. de Conviv. III. 30. *simul croco sparsa humus* — ut in theatris Horat. Ep. 2. 1. 79: recte crocum floresque perambulet Attæ fabula etc. Prop. 4. 6. 74. Ceterum neminem fugit, hoc loco crocum tritum et vino dulci solutum esse intelligendum. Stat. Silv. 2. 1. 160. Spartian. Adrian. c. 19; «In honorem Trajani balsama et crocum per gradus theatri fluere jussit.» *transenna demissum.* «Servius transennam extensum funem interpretatur. Nonius fenestram. Cum Servio facit Isidorus XIX. 1. et Plutarch. Sertor. c. 22: καὶ νῖκαι πεποιημέναι δἰ ὀργάνων ἐπιδρόμων χρύσεα τρόπαια καὶ στεφάνους διαφέρουσαι κατήγοντο. Sed si Nonius per fenestram opus cancellatum et reticulatum intellexit, non peccavit, ut pluribus docet Salmas. Exercit. Plin. p. 643. 647. Val. Max. l. c. demissusque lacunaribus, coronas velut cœlesti capite recipiebat.» Cort. sed hoc loco *transenna* haud dubie *funem* significat; nam per fenestram demittere ridiculum esset, et hæc

notio, a Nonio, ut sæpius a grammaticis factum, tantum ex scriptorum locis male intellectis, inventa esse videtur, neque ullum unquam locum exstare existimo, ubi *transenna* pro lacunari dictum sit; etiam frigidum erat hoc addere, quod per se patebat. idem fere honos Mithridati a Pergamenis est habitus. cfr. Plut. Sull. c. 11. καὶ νίκην ςεφανηφόρον καθιεμένην — ἔκ τινῶν ὀργάνων ἄνωθεν. *Cum machinato strepitu.* cfr. Phædr. Fabb. 5. 7: «aulæo misso, devolutis tonitrubus, dii sunt locati;» et interpp. ad h. locum. *venienti — thure supplicabatur.* Seneca de ira 3. 18: M. Mario, cui thure et vino P. R. supplicabat. cfr. Freinsheim. ad Curt. 5. 1. 20; Casaub. in Suet. Calig. XII. *Toga picta.* Val. Max. l. l. «cum palmata veste convivia celebrabat.» Plut. l. l. θριαμβικὴ cfr. Flor. 1. 5. qui palmatam vestem et pictam distinguit cfr. Plin. 8. 48; sæpius *toga* picta et *tunica* palmata dicitur. cfr. Liv. 30. 15; 10. 7; 31. 11: et Grævius ad Flor. I. 5; Fest. s. v. «Picta quæ nunc toga dicitur, purpurea antea vocitata est, eaque erat sine pictura.» Etiam Livius eandem modo pictam, modo purpuream dicit. -42.- *Ruuntque.* Coleri conjectura eo minus probabilis, quod hic locus haud dubie mutilus est. Neque cetera eo magis illustrantur, quod hoc verbum præponitur. Ad pugnam sub Chalcedonis muris cum Mithridate commissam hæc pertinere judicat Debr. *vice pecorum* cfr. Tac. Ann. 4. 37: qui omnia facta dictaque ejus vice legis observem. Dictys V. 13: trepidantes ac vice pecorum interficiuntur. idem 3. 14: foede et vice imbellium proculcati. Lactant. 5. 10: cum vivos, quos haberet in potestate, vice pecorum juberet occidi. Hegesippus 4. 11: quamvis exercitus ejus more pecorum obtruncaretur. Veget. 1. 21: quo se recipiant, non habent, et more animalium multi cadunt. -43.- *occurrere duci.* — aut *ducibus* aut *duces* legendum censeo, id quod sequentia postulant. *venire:* sæpius de telis i. e. cadere vel pertingere ad; Cic. Tusc. II. fin. venit plaga vehementior. Ovid. Trist. 5. 10 21. Veget. 6. 20; Aen. 5. 500 et 9. 692: fugit horrendum stridens elapsa sagitta, perque caput Remuli venit; ita fere ἱκάνω Græci. Q. Smyrnæus 7. 595. οὐ μὴν οὐδὲ βέλος κείνου χρόα ἵκανε πολλῶν βαλλομένων.» Wass. de re ipsa vide supra p. 16. -44.- «De pugna in Saguntinis campis a Sertorio commissa loquitur, in qua Memmius Pompeji legatus, contra conserta manu, acerrime pugnans occubuit. Metellus imperator, multa suorum strage defensus, ictu tragulæ a Sertorio sauciatus discessit.» Douza. *tragula* teli genus dictum a trajiciendo. cfr. Varro L. L. 4. 24. Cæs. B. Gall. 1. 26. Suidas s. v.

Fest. «tragula genus teli, dicta, quod scuto infixa trahatur.» *Avidi* dicuntur duces, quod strenui, pugnandi cupidi erant et audaces in prœlium ibant. ap. Tacit. Hist. 3. 41; *avidi periculorum* dicuntur etiam *avidius quam consultius* h. 2. 24. in eandem sententiam dictum. -46.- *Primo incidit forte.* — *lenunculus* melior scriptura et Codd. lapidumque auctoritate et etymologia confirmata. ita etiam Ammian. Marcell. 14. 7. *lenunculo se commisisse piscantis.* cæterum literas initiales r. et l. in pronuntiatione mutare facile erat. *remunculus* inde ortum esse videtur, quod erant, qui hujus vocis originem ad *remus* referrent. Tac. Annal. 14. 5. *lembunculus* si quidem lectio sana est. Cæterum Debr. hoc fragmentum ad Mithridatis fugam refert. cfr. Appian. Mithrid. c. 86. -47.- *Ad hoc pauca piraticæ* i. e. ad piraticam faciendam Qunict. 8. 3: «piraticam quoque ut musicam et fabricam dici adhuc dubitabant mei præceptores.» Sed occurrit ap. Cic. post redit. in Sen. c. 5. alii *piratica* legunt. videtur fragmentum haud alienum a Sertorii persona, cum Hispania pulsus oram maritimam latrociniis infestabat. -48.- *Omnia sacrata corpora.* «fallor ego? an de Chiis loquitur Crispus? quos a Zenobio, Mithridatici exercitus duce, exsutos armis, post M. M. talentorum exactionem, caussante deesse aliquid justo ponderi, mares seorsum a mulieribus et pueris in naves impositos atque ita dispulsos a patria in Euxinum porro deportari jussos memorat Appianus. sacrata corpora ergo destinata morti et quasi devota dis Manibus interpretor. Neque absimiliter Maro *sacratum corpus Sinonis* scripsit.» Douza. cfr. App. de b. Mithr. c. 46. et 47. -50.- *Ictu eorum* «Donatus activam vim verbum *ruere* habet, et notare toto corpore uti ad impellendum: quod ex hoc loco non ita vere concluderes; dictum enim ut Cic. Ep. 1. 9. n. 26. gravissime autem me in hac mente impulit Pompeji fides. Cum enim significare voluit, qui fuerit ruentium et cadentium in flumine effectus, non poterat: in flumen ruebant.» Cort. Pertinere hoc videtur ad victoriam de Fufidio reportatam, ubi in medio flumine Bæti pugnatum est. -51.- *Circumventi dextra.* his verbis Debr. putat mœrorem et tristitiam legionis a Curione proconsule dimissæ significari. -53.- *Immane quantum.* Græce: θαυμαστὸν ὅσον. cfr. Tacit. Hist. 3. 62; 4. 34. -54.- *At illi, quibus* — ad Amisum captam rettulit Debr. cfr. Appian. B. Mithr. c. 83. Plutarch. Lucull. 19.

---

*

Lib. III.

- 1. - *Exaudirique sonus Bacchanaliorum.* Debr. hoc refert ad Heracleam a Mithridate oppressam. cfr. Memnon. ap. Photium c. 52. sq. - 2. - *Diversa uti solet* etc. Nihil habet hic locus significationis, unde certum ei locum assignes. Debr. halucinatur, quod prœlium Saguntinum fugamque Hispanorum hoc fragmento illustrari opinatur. - 3. - *Unus — nomine Publipor.* is reliquias fugitivorum collectas trans Alpes ducere voluisse existimatur, sed in Pompejum ex Hispania redeuntum incidit, a quo cæsus est. cfr. Cic. Verr. 5. 15. 16. Debross. Hist. R. R. IV. p. 432 sqq. et supra p. 31. - 4. - *Male jam assuetum. vis* in plurali pro *vires.* Macrob. I. Saturn. c. 9. quæ vis cœli maxima duas vis dispares colligavit. Adde Charis. I. p. 19. Varro VII. L. L. Valer. Prob. p. 1476.» Cort. adde Lucret. 2. 586; multas vis possidet in se, et 3. 266. - 6. - *Quasi par in oppido festinatio* cfr. Plut. Lucull. 10. Appian. Mithridat. c. 74; Strabo. L. XII. p. 575. 76. Ed. Alm. quibus ex locis manifestum est, ad Cyzicenos obsessos hunc locum pertinere; *mador* vox insolita. Imitatus est hunc locum Ammian. Marcell. 20. 6: lapides recens structi et madore infirmi et 30. 1; infirmati periculoso madore. - 7. 8. - Afferuntur hæc loca a Prisciano, ut adjectivorum insolitorum *decor* et *dedecor* usus doceatur, laudant præterea grammatici ex Nævio: *magnamque domum, decoremque* et ex Statio l. 11. fin. *dedecorem amplexi vitam, reditusque pudendos.* — *terga* accus. græcus, apud historicos satis usitatus cfr. multa exempla a Ruddimanno collecta Institt. Gr. II. p. 62. - 9. - *Contra ille calvi ratus.* «decipere, frustrari. Plautus Casina 2. 2. 4; ubi domi sola sum, sopor manus calvitur. Pacuvius in Medo: sentio pater te vocis calvi similitudine. Sosipater I. p. 43. Calumnia prima syllaba correpta effertur: venit enim a verbo calvor, hoc est frustror. Post Salustium vix quisquam ea voce usus est; at *calvitas* quidam Codd. habent pro fraude l. 29; §. 5. D. mandati vel contra. «Ipse autem — propter suam calvitatem plectetur,» et Cajus l. 233. de V. S. Si calvitur, est moretur et frustretur, inde et calumniatores adpellati sunt, quia per fraudem et frustrationem alios vexarent litibus, unde et cavillatio dicta est.» Cort. cfr. Nonius l. l. ubi alia exempla ex Pacuvio et Lucilio affert. - 10. - *Parte consumpta reliqua cadaverum ad diuturnitatem usus sallerent.* hoc fragmentum in Martinensi Prisciani libro ex IV. L. Historiarum laudatur, et recte quidem; pertinet enim haud

dubie ad Calaguritanos a Pompejo obsessos et extrema fame laborantes. cfr. præter loca supra laudata Val. Max. l. c. «Calaguritani, quo perseverantius interemti Sertorii cineribus, obsidionem Cn. Pompeji frustrantes, fidem præstarent, quia nullum jam aliud in eorum urbe supererat animal; uxores suas natosque ad usum nefariæ dapis verterunt et cadaverum reliquias sallierunt» qui quidem Salustium secutus esse videtur. Sed Calaguritani nonnisi extremo belli Sertoriani anno obsessi sunt, cujus finis in tertio historiarum libro commemorari non potuit. Cæterum *sallere* etiam ap. Varronem occurit. Antiq. Hum. L. XV. mortuos sallunt. et L. L. IV. id pecus primum occidere cœperant Domini, et ut servarent sallere. Lucilius in VIII. sallere murænas. cfr. etiam Ammian. qui nostrum secutus est XVII. 8: frumentum ad usus diuturnitatem excoctum.

- 11. - *Ep. Cnei Pompei ad Senatum* ita duo Vaticani. Quo tempore hæc epistola scripta sit, vide supra p. 21. Queritur Pompejus, quod Senatus sibi neque commeatum, neque stipendium submiserit; res a se præclare gestas commemorat, et, nisi auxilium feratur, bellum in Italiam translatum iri minatur. In sermone arrogantiæ pleno facile agnoscas fallax hominis ingenium, qui simulata verecundia male innatam animi superbiam tegebat, quem quidem Salustius bene *oris improbi, animo inverecundo* dixerat. — *penatis* ita est in Codd. Vat. — *tot labores — quotiens.* hæc optimi cujusque libri lectio, quam defendere non opus est. *A prima adulescentia.* Pompejum tres et viginti annos natum exercitum privato consilio in agro Piceno collectum ad Sullam duxisse et anno post ex Africa triumphasse, satis constat. cfr. Plut. V. Pomp. c. 5. 14; *scelestissumi hostes fusi*: Marianos eorumque duces Carrinatem, Cælium, Brutum, Domitium et Lepidum intelligit. cfr. Plut. Pomp. c. 7. 8. 10. 11. 12. 16. *vobis salus quœsita est.* animum adverte, quanta hominis sit superbia; nullo enim in prœlio, quod Pompejo duce cum hostibus commissum fuerat, salus reipublicæ periclitabatur, nisi quod in campo Martio factum est. Sed ibi Catuli opera non minus utilis fuit. *nihil amplius* i. e. sævius, atrocius *agitis.* i. e. statuitis cfr. Cat. 52. med. et ib. 55. ubi *facitis* eadem notione. *projectum ad bellum.* vel hoc temere dictum; projecti enim dicuntur, quorum nemo curam agit, et qui præsentissima vitæ pericula adire coguntur. cfr. Liv. 22. 44: «projectis ac proditis ad inconsultam atque improvidam pugnam legionibus.» Virg. Aen. 11. 360: «quid miseros totiens in aperta pericula projicis» ubi Servius: quasi viles et abji-

ciendos. Sed Senatus nonnisi coactus Pompejo imperium contra Sertorium detulerat, et ipse infra profitetur, se *majore studio quam consilio ad hoc bellum profectum.* cfr. Plut. Pomp. c. 17. *fame confecistis*, ὑπερβολικῶς hoc dictum esse nemo non intelligit. *Hac in spe* emendavit aliquts *Haccine spe*, scilicet vim præpositionis non intellexit cfr. hac in fortuna Liv. 26. 13. et Lexica. *opes et spes.* Hæc jungere amat Salustius cfr. Cat. 21. Jug. 33. *volneribus* ita Vatic. 1. *per triennium* anni tres numerantur, adjuncto eo, quo profectus est, et in Gallia hibernavit. vide supra p. 12. *vicem œrari prœstare* simili modo ap. Phædr. prol. 3. 14; i. e. vice fungi, vicem explere. *œrari* Vat. 1. *exercitum habere* non modo ducere, sed et alere cfr. Jug. 6. et 70. Catil. 11. *diebus quadraginta exercitum paravi.* sed Plut. Pomp. 17; Πομπήϊος ἔχων ςρατιὰν ὑφ' ἑαυτῷ — Κάτλου κελεύοντος οὐ διέλυεν ἀλλ' ἐν τοῖς ὅπλοις ἦν περὶ τὴν πόλιν. ita ut hoc etiam arrogantius quam verius dictum esse videatur. *in cervicibus jam Italiœ agentes — agentis* Vat. 1. 2. Liv. 22. 33: bellum ingens in cervicibus erat. ib. 38. Tac. Hist. 1. 16; Hegesip. I. 20. oppos. Græcum: ἐκτραχηλίζειν. cfr. Cic. in Pis. 2. tela jugulis civitatis intenta. Etiam App. de rebus Hispan. 107. Sertorium ait contra Romam profectum, et Pompejo atque Metello mandatum esse ἵνα τὸν πόλεμον, ὅπῃ δύναιντο, ἐξωθοῖεν ἐκ τῆς Ἰταλίας. et de Bell. Civ. I. 108; Σερτώριος ἐπίδοξος ἦν ςρατεύσειν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν. Quod quidem fieri non potuisset, nisi et in Gallia Cisalpina et in Transalpina multæ nationes male pacatæ defectionis consilia agitassent: Gallia Cisalpina a Lepido et Bruto sollicitata, Liguria a Perperna, Gallia Transalpina inde a tempore belli civilis male fida agebat. cfr. Cic. pro M. Fontejo initio. Oros. 5. 22. et 24; quorum auxilio fretus parvam manum ad Alpes præmisisse videtur. *per eas — patefeci.* cfr. App. B. Civ. 109. ἑτέραν δὲ (ὁδὸν scil.) ἐχάραςσεν ἀμφὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ τε Ροδανοῦ καὶ Ἠριδανοῦ. Sed non Padum ipsum, sed Ticinum significari manifestum est. Cicero (pro lege Manilia c. 11.) pleniore ore: Testis est Gallia, inquit, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter Gallorum internecione patefactum est.» Appiani verbis si fides habenda est, Pompejus per Alpes Grajas exercitum duxisse videtur, quod jam eo est probabile, quod Alpes maritimæ atque Penninæ a Gallis occupatæ tenebantur. *Recepi Galliam, Pyrenœum, Laletaniam, Indigetis.* Gallos eo tempore bellum cum Romanis gessisse, testis est Cicero pro M. Fontejo I. Pyrenæum præsidia a Sertorio disposita inse-

derant. *Laletaniam, Indigetis* ita Vat. 1. et optimi libri. *lacettaniam* Vat. 2. *Laletani* et *Indigetes* junguntur ap. Plin. 3. 3; error facilis erat, quod Lacetani et Ilergetes quoque in Hispaniæ populis numerantur; vide Geographos: Cellar. II. 1. 144; *novis (quidem) militibus — quidem* a Vaticanis 1. 2. exulat, et delendum est. *sustinui* — substinui Vat. 1. Pugnam Lauronensem significare videtur, ipsi parum honorificam. cfr. Appian. B. Civ. 1. 109. Plut. Pomp. 18. 1. Oros. 5. 23. «Pompejus contracto apud Pallantiam exercitu, Lauronem civitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, frustra conatus defendere, victus aufugit. Sertorius superato fugatoque Pompejo Lauronem captam crudelissime depopulatus est.» *ex ambitione mea.* cfr. Gracchus ap. A. Gellium 15. 12: «Versatus sum in provincia, quomodo ex usu vestro existimabam esse, non quomodo ambitioni meæ conducere arbitrabar.» i. e. non ita ut gloriæ meæ favorem militum captando servirem. Sæpe enim ita imperatores per ambitionem peccabant, ut nimis molliter atque luxuriose exercitum colerent. Usus ita voce Livius 45. 36; ubi vide Gronov. nostra ad Jug. c. 86. 3. Cic. XIII. Epp. V. n. 2. Non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum. Adde Buddæum in Pandect. pag. 195. 196.» Cort. Adde Jug. 45. 64. 100. Sed videtur mihi Pompejus id potius significare, quod Tacitus Agric. 18. *officiorum ambitum* dicit cfr. interpretes ad hunc locum. *quid deinde* Vat. 1. *prœlia* idem. *castra hostium apud Sucronem capta.* cfr. Plut. Pomp. 19. App. 110. Oros. 5. 23. B. c. 1: «Sertorius deinde cum Pompejo congressus, decem millia militum ejus interfecit. Ex alio cornu, vincente Pompejo, tantundem pene ipse perdidit.» cfr. Liv. Epit. XCII. *apud flumen Durium* ita Vat. 1. 2. ita etiam Pompon. Mela Lib. III. 1. etsi in duobus Codd. Romanis *Turiam* esse Ciacconius testatur, recte Carrio: «ita hoc flumen nunc vocat, quod libro superiore *Turiam* sive *Turia*, ni fallor, dixit.» Similiter Cicero Oratione pro Balbo 2. *Turiensi prœlio*» — de quo prœlio cfr. Plut. Pomp. 18. fin. id quod ante pugnam Sucronensem factum est. *C. Herrenius — deleti.* hæc ad idem prœlium pertinent. *pro queis* Vat. 1. 2. et Vett. Codd. quos Carrio. laudat. *par condicio* ita Vat. 1. et ita ubique scribendum. *quod ego vos moneo quæsoque, ut animadvortatis neu cogatis necessitatibus.* «Eadem verba repetita habes postea in Oratione Macri Trib. pl.: *quod ego vos moneo quæsoque ut animadvortatis neu nomina rerum ad ignaviam mutantes etc.* item supra in Or. Philippi:

quod ego vos oro atque obsecro P. C. uti animadvortatis neu patiamini etc. quod eo magis visum est adscribere, ut ex hujusce et similium exemplorum collatione perspicere possit juventus, quam sui similis Salustius in historia ubique.» Douza. *necessitatibus* — *necessitates* eodem sensu Catil. 17; Sueton. Cæs. 68: famem et ceteras necessitates tantopere tolerabat id. Tib. 47. Plin. Epp. 5. 9; alio sensu Cic. de Offic. 1. 5. et Tac. Annal. 1. 11; *quæ non ab hostibus*: Calaguris, Clunia, Dianium, Uxama, Osca, Termes, Tutia, ab hostibus tenebantur. *ad internecionem vastavimus* cfr. Ammian. Marcell. 28. 33: Leptitanoque agro et Oeensi interneciva populatione transcursis cfr. supra Lib. II. 28. *internecio terræ* dicitur, cum et urbes exscinduntur, et agrorum cultores tolluntur. cfr. Colum. 4. 22: ad internecionem vineta perducere. *maritumas* Vat. 1. *maritumas civitates, ultro nobis sumptui onerique*, ita Ciacconii libri, et Edit. Veneta. Vaticani non consentiunt. Sed Latine ita dici posse nemo negat; etsi quibus hunc loquendi usum illustrat Cortius exemplis, omnia aliena sunt; *ultro* i. e. insuper cfr. Terent. Eun. 5. 4. 21: «etiam ultro derisum advenit.» et Donat. ad h. l. *Gallia superiore anno Metelli exercitum* — vide, quæ supra p. 19. exposuimus. *et nunc malis fructibus ipsa vix agitat* cfr. fragm. seq. supra pag. 15. et 57. *mali fructus* falso Cortius: «propter difficultatem annonæ, propter inopiam frugum. Sic passim malæ res pro inopia et bonæ pro divitibus.» Sed laudandum erat Virg. Georg. 2. 243. *malus ager* et Salust. Catil. 21. *mala res*, spes multo asperior.» scilicet hoc in universum dicitur de cujusvis rei parum prospera condicione. Jam cum auctor ipse infra biennii infecunditatem commemoret, fructus cœli temperie malos et corruptos fuisse per se patet. — *transgredientur.* — «ita optimi libri, quod non sine temeritatis nota recentiores mutarunt. *transgredietur* in Editt. Gruteri, Parei, Carrionis. Verum Parisiis et Amstelodami 1674 et 1675 cusi et Cod. Balliol. *transgreditur*;» C. quod Wassius melius putat, cum absurdum sit. Hæc Pompejus addidisse videtur, non quod in animo habuit, sed quo majorem senatui atque consulibus terrorem injiceret, quippe qui nil magis timebant, quam ne Pompejus Romam reversus imperium contra Mithridatem Lucullo eriperet. cfr. Plut. Lucull. 5. et Sertor. c. 21. Πομπήϊος δὲ περὶ Βακκαίους διαχειμάσας μοχθηρῶς ὑπ᾽ ἀχρηματίας, γράφων πρὸς τὴν σύγκλητον ὡς ἀπάξει τὸν στρατὸν, εἰ μὴ πέμποιεν ἀργύριον αὐτῷ. Καταναλωκέναι γὰρ ἤδη τὰ αὑτοῦ προ-

πολεμῶν τῆς Ἰταλίας, καὶ πολὺς ἦν οὗτος ἐν Ῥώμῃ λόγος, ὡς Πομπηΐου πρότερος εἰς Ἰταλίαν ἀφίξοιτο Σερτώριος. - 12.- *Namque, his præter.* Ad Octavium et Cottam Coss. hoc pertinere eo probabile est, quod iis Coss. seditiones domi ortæ, quarum cum aliæ causæ, tum fames atque pestilentia fuisse videntur. *vitiosi magistratus* vitio creati dicuntur. cfr. Cic. Phil. 2. 33. «Quamdiu tu voles vitiosus consul Dolabella: rursus cum voles, salvis auspiciis creatus.» Jam cum neque hos consules vitio creatos esse, memoriæ sit proditum, neque facile quis explicet, quæ *solita* mala vitiosis magistratibus accidant, orta est Havercampii conjectura: *vitiosis magis æstatibus* i. e. solito gravioribus atque pestilentioribus, quo tempore morbi fere ingravescunt; conjecerit aliquis: *præter solito vitiosis magis æstatibus* eamque conjecturam eo confirmet, quod Salustius aliis quoque locis *præter* adverbii loco posuerit, sed non solum eo verborum structura impeditior fit, sed etiam *his* non ad consules sed ad Metellum atque Pompejum, atque *omnem provinciam* ad Hispaniam referendum esset, in qua duces Romanos eo tempore sæpius fame laborasse, supra memoratum est. - 13.- *Hi saltibus occupatis tum externorum agros invasere frumentique ex gravi inopia satias facta.* In vetere codice Nonii est *in saltibus occupatus*, in Juniano: *ac saltibus occupatis tamen.* in alio etiam vetusto: *in saltibus occupatis tum — ex* h. l. ut sæpius *post* significat, ut in innumeris dictionibus. «*satias* nomen pro *satietas* adprobat Charis. p. 43. cfr. Hegesippus 1. 18: opera ejus ex indigentia gravi frumenti satietas facta. Agnoscit Livius XXVII. cap. XLIX. Victores sanguinis cædisve ceperat *satias.* ubi vide quæ notantur. Item Silius IV. 110: nec finis satiasve, novi sed sanguinis ardor gliscebat — et ibi Interpp.» Cort. Lips. Epist. IV. 14 emendavit ingeniose: *Hi saltibus occupatis Termestinorum agros invasere.* de qua conjectura, quamvis ingeniosa, Carrio: «habeo quod fugiam, quod sequar, non habeo.» Cæterum Termestinos a Q. Pompejo consule subactos tradit Liv. Epit. LIV. sed cum iisdem consulem pacem ignominiosam ab infirmitate fecisse. Præterea L. Pisonem prætorem in itinere adortum agrestem quendam nationis Termestinæ interfecisse Tacitus auctor est Ann. 4. 45: qua in re ridiculus Debrossii error notandus, qui hunc Pisonem cum Catilinæ socio eundem esse opinatus est. cfr. Hist. R. R. L. III. 77. cum spatio octoginta ferme annorum inter se sint disjuncti. Jam

cum nullus rerum scriptor hujus expeditionis in Termestinorum fines a Pompejo susceptæ mentionem faciat, tota res admodum incerta; et videndum, num ex melioribus Nonii Codd. huic loco aliquid auxilii paretur. -14.- *Neque jam sustineri poterat, immensum aucto mari et vento gliscente* — *immensum* adverbio loco positum sæpius ap. Tacitum. cfr. Annal. 3. 52; 3. 30; 4. 27. et 40; 6. 37; h. 4. 28. ratio dicendi poetica sed apud historicos satis frequens. de qua cfr. Gronov. ad Liv. 2. 30. Cort. ad Lucan. Pharsal. 1. 320; 353; 4. 451; 5. 107. 217; Ruddim. II. 159; 304. n. 3. *gliscenti* quod est in aliquot Codd. ferri non potest, etiamsi, quod Carrio suadet, cum *mari* jungatur. hunc locum Debros. ad pugnam navalem refert a Sertorio cum Annio prætore commissam. cfr. Plut. V. Sertor. c. 7. id quod fieri non potest, si quidem Nonius in numero libri non erravit. Cum enim in primo libro de prioribus Sertorii actis exposuisset, eo loco prœlium navale erat enarrandum. Sed Debr. in fragmentis disponendis grammaticorum antiquorum auctoritates plane negligit; neque hoc est diffitendum, eos parum esse diligentes et in verborum ordine et in ipsorum librorum numero commemorando; sed cum hoc fragmentum etiam ad naufragium classis Ponticæ pertinere possit, hæc quoque interpretatio admodum dubia et incerta est. -15.- *Ac tum maxime — extrema munia sequi — sequi* pro *exsequi* aliquis dictum putaverit, sed nimis a pedestri oratione recedit, quare *exsequi* emendaverim. *extrema munia* si vim oppositi spectas pro *vilissima* dictum esse putaveris. cfr. Seneca Epp. 70: extrema mancipia. Justin. 35. 1: extremæ sortis juvenis. Tac. Ann. 6. 24: extrema vitæ alimenta supra Orat. Phil. flagitiosorum postremos. Cyzicenorum virtutem et constantiam his verbis describi verisimile est. contra Cortius: «intelligit obligationem testamentorum, quæ in præsenti mortis metu a militibus facta. vide Flor. III. 10. n. 12.» -16.- *Et forte in navigando* etc. hoc fragmentum Nonius uno loco ex III. altero ex IV. Hist. laudat; *phaselus* navigium Campanum Nonius explicat. cfr. Serv. ad Georg. 4. 289: brevem naviculam, et Acron. ad Horat. Od. 3. 2. 29: navem velocem et oblongam, haud dubie a fabæ similitudine dictum. Quam ipsam a Phaselo insula Græciæ, ubi non procul Olympus est, Isidorus nomen traxisse statuit. Lib. 17. 10. cfr. 19. 1: phaselus est navigium, quod nos corrupte *baselum* dicimus: unde Hispanicum *Vascello* dictum putat Wassius cfr. Catull. 4; *myoparo*. Nonio interprete, navicula piratarum; addit Isid. l. l.

«est enim parva scapha, ex vimine facta, quæ contenta crudo corio genus navigii præbet, quales utuntur Germanorum piratæ in Oceani litoribus vel paludibus ob agilitatem.» Festo auctore «genus navigii ex duobus dissimilibus formatum; nam et midion et paron per se sunt. Scaliger: «Myoparo, ait, ex Myo et Parone componitur; a forma autem μυῶνες hoc est, angusta et oblonga; ut *myobarbum* angustus et oblongus Liberi patris cantharus.» *Parones* ab insula Paro dictos Suidas innuit, cui Aristophanis Interpp. assentiuntur. de re ipsa cfr. Plut. Lucull. 13. ubi Mithridates in fuga a piratis exceptus, salvus evasisse narratur.

-17.- *Eum atque Metrophanem.* de *Metrophane* cfr. Oros. VI. 2. qui eum prætorem regium dicit. Appian. de B. Mithr. 29. et Isidor. II. 21. n. 10: *Methrophanes promeruit gratiam Mithridatis obsequendo:* quæ verba Debr. pro fragmento Salustii habuit; eumque inter legatos fuisse judicat, qui a Mithridate in Hispaniam missi sunt, ad fœdus cum Sertorio jungendum. cfr. Cic. pro lege Manilia 16. -18.- *Duos quam maximos utris* cfr. Flor. 3. 5; Frontin. 13. 13; Oros. VI. 2. quibus in locis hoc fragmentum illustratur. -19.- *Nam qui enare conati fuerant,* pertinet ad classem regiam a Lucullo ad Tenedon deprehensam et demersam. cfr. Plut. Lucull. 12. Oros. VI. 2. sub fin. «*adflicti alveos* dictum ut adigere jusjurandum, advolare rostra, advolvi genua, adsidere mœnia h. e. adflicti vi undarum ad alveos navium vide Jug. c. 18. et 60.» C. *mulcato fœde corpore* cfr. Gronov. ad Livium 28. 31; Lips. ad Tac. Annal. I. 32; Val. Max. 1. 4. 5. cfr. Hegesippus 3. 20: «Cæterum natare adnisos, convulsa navium fragmenta crebris quatiebant ictibus, lateribusque illisa, miseros artus fœde mulcabant.» *postremo tamen periere.* Eleganter *tamen,* quod ostendit, nequicquam corpus fœde mutilatum aut laceratum esse: sine præcedente *quamvis* sic Jug. 55. «in adverso loco victor tamen virtute fuisset.» ubi vide Cort. -20.- *Nam tertia tunc erat,* pro *tertia* alii *terna, tetra, Thracia,* omnia corupte, *sublima* pro *sublimis* occurrit etiam apud Accium et Lucret. 1. 340, Debr. hoc fragmentum quatuor locis laudavit; quasi Salustius eadem verba toties repetivisset. -21.- *Illum raptis forum in castra,* ita emendandum censeo*; et* explicari vix potest. Pertinet hoc fragmentum haud dubie ad Dianium, de quo vide supra p. 21.

-22.- *Oratio Macri Trib. Pleb. ad Pl.* ita Vat. 1. *Oratio M. Licinii* Vat. 2. de tempore quo oratio sit habita et de ipso Licinio cfr.

*

supra pag. 26. n. falso antiquæ editiones: *Oratio Marci Lepidi tribuni plebis de tribunicia potestate recuperanda*: prænomen non *Marcus* sed *Cajus* fuit. De eo Cicero ita: «C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus. Hujus si vita, si mores, si vultus denique non omnem commendationem ingenii evertisset, majus nomen in patronis fuisset. Non erat abundans, non inops tamen: non valde nitens, non plane horrida oratio: vox, gestus et omnis actio sine lepore: at in inveniendis componendisque rebus mira accuratio: ut non facile in ullo diligentiorem majoremque cognoverim, sed eam ut citius veteratoriam, quam oratoriam diceres. Hic etsi etiam in publicis causis probabatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum.» Quod quidem judicium huic orationi non plane respondet; quamvis enim et inventionem et compositionem jure laudaveris, summa tamen admiratione dignus acer et præsens animus, mentis fervor et summa prudentia, qua plebis ignaviæ stimulos admovet. Neque virtutibus, quæ dicuntur, oratoriis hæc excellit oratio; veritas enim et nobilis quædam animi libertas magis simplicitate quam ornamentis commendatur. Nihilo minus tamen res sæpius agitata, tribuniciæ potestatis restitutio, non minore cum copia quam novo quodam dicendi genere tractata est.

Si Quirites parum existumaretis: «citat Donatus ad Ter. Phorm. I. 1, et vult pro æstumari accipi; sed est proprie post considerationem judicare, intelligere» Cort. Gronov. ad Liv. 34. 2. ad A. Gell. 1. 3. cfr. Cic. de clar. Orat. 21: orationes, ex quibus existimari de ingeniis oratorum potest. Terent. Heaut. 2. 3. 41. «Ea res dedit existumandi copiam quotidianæ vitæ consuetudinem.» *disserendum fuit* hæc Codd. lectio. de indicativo in propositionibus conditionalibus cfr. Krüger Disquisit Gram. Fasc. II. *Quotiens — plebes secessisset.* vide nostros Commentar. ad Catil. 33. p. 108. ad Jug. 31. et supra ad fragm. 8. *docendique* Vat. 2. quæ lectio memoratu dignissima, etsi minus probabilis. *et ire primum via.* falso Cortius: «*primum* posuit pro *ante omnia* Philargyr. ad Virg. II. Georg. vs. 475. Cic. II. Ep. 9. n. 1.» hoc enim dicit: se ducem illis itineris fore, quod esset ingrediendum. *libertatem capessere* non solum est affectare atque appetere, ut supra, sed eodem modo dictum ut bellum, pacem, rempublicam capessere. *spem bonam ex vobis.* sicuti supra *metus a Pompejo.* Cic. Epp. 13. 16. n. 1. Ex eo cum ab ineunte ætate bene sperassem.» Cort. *certaminis advorsa* ita Vat. 1. idem supra *Sulla et*

relicuum. Adjectivorum neutrum plurale pro substantivo positum sequente genitivo; quæ quidem verborum structura apud Tacitum est frequentissima, apud Salustium rarior. cfr. Ruddimm. Institutt. Gram. II. p. 65. de sententia cfr. Liv. 42. 50: «nec præclarius quidquam quam pro dignitate ac majestate omnem fortunam expertum esse. *potiora esse forti viro — forti* pro additamento habeo cujusdam interpretis: Salustius enim *viro* præcise ea notione ponere amat; vide Catil. 58. Jug. 31.» perperam ita Cortius, quia omnia Salustiana dicta ad unam eandemque normam exigit; eodem jure dicere licuit, *viro* additum esse cfr. Jug. 42: „sed bono vinci satius est.“ et supra Orat. Phil.; et augete ingenium *viris fortibus — omnes alii creati pro jure vestro* non modo tribunos, sed omnes magistratus intelligit, quod ex sequentibus *imperia* intelligitur. *meliusque habent mercede delinquere quam gratis recte facere.* cfr. supra Orat. Philipp. initio *per militare nomen* recte Cortius „per nomen militiæ,» i. e. quod bellum sibi contra hostes reipublicæ gerendum esse dicunt. falso Wassius: quia dicuntur *imperatores.* cfr. Jug. 41. *arcem habent ex spoliis vestris* ex iis, quæ vobis eripiant, sibi præsdia quærunt. *expoliis vestris* Vat. 1. cfr. supra Orat. Lepidi *ne spolia vestra penes illum sint. Arx* ut munimentum et præsidium sæpissime eá dicuntur, quæ securitatem præstant. ex innumeris locis unum laudasse sufficiet. Cic. Divin. in Cæcil. c. 5: lex repetundarum arx sociorum. *cum interim* cfr. Jug. 12: *multitudo singulis habendos» — multitudo* quia dixerat *paucorum*; *vos* semel tantum posuit, cum sensus bis requirat; sed sic solent, vide Catil. 52. n. 23.» Cort. cfr. Gronov. ad Liv. 32. 21. sed omnes fere, qui laudantur, loci alieni sunt; nostro enim pronomen *vos* bis ponere supervacaneum fuit. *Nisi quia nosmet ipsi per suffragia* ita antiquissimi Editores; *vosmetipsi* habet Rivius; ex libris *vobismet ipsis* emendavit Ciacconius, idque est in duobus Vaticanis nostris, sed *vobismet ipsi* quam lectionem Edit. princeps exhibet, unice verum cfr. ad Catil. 20. *concessere illuc* ita duo Vat. i. e. paucorum potentium partes sequuntur ut supra: *concessere jam in paucorum dominationem.* Liv. 29. 31; in ditionem alterius, id. 39. 2; in deditionem. unde patet *concedere ad aliquem* non modo esse: *se socium alicui addere*, sed etiam *se totum alicui permittere. — Ad vos redibunt plerique — redibunt* non est in Codd. neque in Edit. Veneta. itaque delendum. *raris* ita duo Vaticani, idque necessarium propter sequentia *ceteri. — raris — defendenda* hæc Cortius sine causa uncinis

inclusit. idem perperam *cætera* defendit. « Conjungenda enim hæc: mox si vestra receperitis, ad vos plerique concedent; cætera, i. e. ærarium, regna, provinciæ validiorum sunt, h. e. vestra, quando ita plus valetis.» præterea negat *validiorum* de paucis illis nobilibus dici posse; aliaque addit non minus absurda; sed plane neglexit explicare, quid *vestra* significent, si quidem *cætera* ærarium, regna, provincias etc. complectuntur, sed hæc eadem sunt, neque possunt opponi *vestra* et *cætera*. Accedit quod *validiores* in universum *potentiores* dicuntur, id quod neminem fugit; et quod *cæteri* omnium librorum lectio est: neque editorum conjecturæ optimi cujusque libri auctoritatem infirmant. Non nobiles solos auctor intelligit, quem errorem Cortius sibi inculcavit; sed inde a verbis: *Raris enim* — usque ad *validiorum sunt*» est locus communis, ad priora quæ dixerat, confirmanda. Sed eo ille est in errorem inductus, quod verba *raris — defendenda* uncinis inclusa invenerat; quod quidem credo, Pomponii inventum est. Denique jure quæsieris, quomodo *vestra* et *cætera* sibi opponi possint? *vestra* enim quæ dicuntur, siquidem *cætera* ærarium, provinciæ, regna significant? Sed hæc ipsa populi erant, quippe qui omnia beneficii loco in bene meritos conferat. Itaque et lectio quam Cortius recepit, et ejus interpretatio improbanda est. *An dubium habetis, ne.* Duo Vaticani nostri, Balliol. Carrionis libri, imo omnes Codd. credo, *num.* quod et ipsum Cortius rejecit, et *dubitare ne* idem fere ac *timere ne* in constructione esse, exemplis parum idoneis comprobare studuit. Sed vis negativa, quam editores *ne* recepto efficere voluerunt, inest in ipsa interrogatione, ita ut non opus sit, novum aliquod dicendi genus statuere: omnium igitur librorum lectio restituenda est. *nisi forte C. Cotta* vide supra p. 16. *L. Sicinius primus de potestate tribunicia loqui ausus.* primus quidem fuit, auctore Asconio Comment. in Cornel. fin. p. 142. *M. Terpolius* vel *M. Trapellius* (locus enim admodum corruptus;) sed nulla ejus fit mentio, quod Cicerone teste ejus nomen ejectum est ex iis, qui tribuni plebis fuerant, vide l. l. Debrossius *Turpilius* emendavit cfr. Hist. R. R. I. p. 530. *mussantibus vobis* vide supra ad Orat. Phil. initio *circumventus erat* i. e. occisus erat. cfr. supra p. 15. *invidiam mutuere* Vat. 1. id. *Bruto et Mamerco Coss.* — omisso, quod alii interponunt *Aemilio,* neque consentaneum, cum alterius cognomen commemorasset, alterius nomen gentile addere. *in L. Quinctium — Quintium* Vat. 1. Quam perversus et audax homo L. Quinctius fuerit, præcipue ex

Ciceronis oratione pro Cluentio intelligitur. cfr. Ascon. Comment. in Verr. p. 55. *incassum agebantur* hanc lectionem nostri Vatt. confirmant, et per se patet, conjunctivum ab iis esse profectum, qui structuræ rationem minus intelligerent. *agebantur* — et *facturi erant* alterum alteri respondet; et conditionales propositiones ita sæpius apud Tacitum exprimi, satis constat. *dicta alia, sed certatum utrimque de dominatione in vobis sit.* cfr. supra Catil. 38: «bonum publicum simulantes pro sua quisque potentia certabant.» *in vobis* cfr. Catil. 42. et supra p. 51. *in tempus arsere* i. e. in aliquod tempus, aliquamdiu, ad tempus cfr. Tac. Annal. 1. 39; 6. 11; 14. 20; 4. 66: *arsere* Cortius «cetera afflicta, vexata sunt, sicuti incendium ea notione de gravi casu dictum; vide Catil. 31. n. 9: sed dubium habeo, ne *cetera* sit quartus casus et ardere aliquid pro nimium cupere, maximo studio quærere dixerit. Virg. Eclog. 2. 1: Formosum pastor Corydon ardebat Alexin. ad Jug. 39. n. 5.» Utrumque absurdum; dictum ut Catil. 14: ut cujusque studium ex ætate flagrabat cfr. quem ibi Ciceronis locum laudavi pro Cœlio 5. «flagrabant vitia libidinis apud illum, vigebant etiam studia rei militaris« et in Verrem 4. 32: convivia stupris flagitiisque flagrant. Tac. Hist. 4. 12: et Annal. 14. 39: flagrante etiam tum libertate; quod recte interpretantur, «non durante tantum, sed in summo vigore constituta.» *permansit una res, quæ — quæsita est.* h. e. per totum hoc temporis spatium, sine ulla intermissione hoc petitum est; respondet Græcum: διάγειν, διατελεῖν cum participio. *telum — paratum* cfr. Liv. 3. 69; 5. 9; 9. 37; Seneca de ira 2. 11; Tac. Dialog. de Orat. c. 5: non hercle lorica aut gladius in acie firmius munimentum, quam reo et periclitanti eloquentia præsidium simul et telum, quo propugnare pariter et incessere — possis. Adde Interpp. ad Plaut. Epid. II. 2. 103. Abram. ad Cic. pro Cœlio c. 9. *nomina rerum ad ignaviam mutantes.»* de mutatione vocabulorum præclare Cato Catil. c. 52. et quem Thuc. locum ibi laudavimus. et Loccen. ad C. Nep. c. 5. Epam. Cort. *ad ignav.* i. e. secundum; Cic. Epp. ad Div. 6. 7: plurima scribere ad alieni sensus conjecturam, non ad suum judicium. cfr. Liv. 9. 30; 1. 7; 28. 26; 37. 16; 45. 38; et sæpissime alibi. Cæs. B. Civ. 3. 88. *quo jam ipso frui* etc. cfr. Orat. Lepidi: «illa quies et otium cum libertate — nulla sunt.» *si vera et honesta flagitium superaverit* i. e. si quidem pro pristina libertate servitii jugum vobis erit impositum. *condicio*: ita constanter optimus quisque

liber; et ita ubique scribendum est. *animum advortere*. Vat. 1. 2. Fabri et Briconeti libri et Venetæ Editt. qnod restituendum; sed ridicula Cortii interpretatio: «nempe conditio est, ut copia vivere, consilium relinquere.» *advortere* enim haud dubie 3. person. plur. perfecti est, et ad nobiles sive optimates pertinet; qui motibus popularibus excitati, jam ad omnia populi studia intenti sunt. igitur *animum advortere* hoc loco primaria significatione positum, quamobrem *animum* omnibus literis expressum, quod præterea in nullo libro me legisse memini, etsi Cortius, quæ ejus est audacia, ubique fere id scribendum curavit, contra ipsorum scriptorum consilium et optimi cujusque libri auctoritatem. *injuria gravitate tutior* cfr. Jug. 31: «quam quisque pessime fecit, ita maxime tutus est.» *artius habebunt* cfr. Jug. 85 fin. et Hegesipp. II. 3: «quia plerumque asperitas quo gravior, eo tutior.» *aliquis vestrum subjecerit* hæc Cortio suspecta visa, quia, vel his omissis, omnia aperta esse judicavit, quod ex illorum sententia dictum, quia vel durissima concoquere possunt, dummodo vulgatis breviora sunt. *subjecerit* i. e. ὑπολάβῃ vel ὑποβάλῃ. *impigræ linguæ, animi ignavi* cfr. Jug. 4. 4: *lingua quam manu promptior*; Plaut. Bach. 3. 6. 11; multi more isto atque exemplo vivunt: lingua factiosi, inertes opera, sublesta fide. Ceterum *linguæ* haud dubie nominativus est, qui appositionis loco antecedenti personæ addictus est; quod enim per jocum licet, ut aliquem *labellum, ocellum, cor, suavium, penem, linguam* appellemus, idem indignantium jus est. cfr. Plaut. Pœn. 1. 2. 173. Hesiod. Theog. 26: ποιμένες — γαςέρες οἷον Eurip. fragm. inc. 51; νεανίας — κόμη μόνος καὶ σάρκες ἔργα δ' οὐδαμοῦ. — *non ultra concionis locum libertatis memores* cfr. Demosthen. Philip. 4. p. 53. καὶ τοσοῦτον χρόνον σπουδάζετε, ὅσον ἂν καθῆςθε ἀκούοντες, ἣν προσαγγελθῇ τι νεώτερον. Εἶτ' ἀπελθὼν ἕκαςος ὑμῶν οὐδὲν φροντίζει περὶ αὐτῶν ἀλλ' οὐδὲ μέμνηται. *amittendum hunc morem*, hanc Arrusiani lectionem Carrio præferendam esse censuit. *Dein ne vos ad virilia illa vocem.* Quam exprimendam curavimus scripturam, duobus Vaticanis confirmatur. Sensum hujus loci bene expressit Cortius: «Dein censeo, (ne ad secessiones vos horter, quibus majores vestri et libera suffragia peperere,) uti in eam libertatem vos vindicetis, qua, quæ nunc ex aliorum imperio pro aliis subitis, ea in vestrum commodum pro vobis agere, aut plane ommittere et non

agere pro illis possitis. quod non adeo magnum aut difficile vobis erit, cum vis omnis in vobis sit.» In prioribus editionibus multa corrupta: *mandando* pro *modo*; pro *quo* alii *queis*, alii *quomodo*; per *virilia* virtus, fortitudo et constantia majorum intelliguntur. *quo* ad neutrum plurale refertur ut Catil. 56: «interea servitia repudiabat, cujus ad eum initio magnæ copiæ concurrebant,» ubi vide, quæ adnotavimus; simile sed non plane idem est Jug. 102: «multa atque opportuna habes, quo facilius errata officiis superes;» de tribunis plebei cfr. quæ supra ad Hist. 1. 8. et Catil. 31. animadvertimus. *patricium magistratum* consulatum intelligit, qui rogationibus Liciniis partus est. cfr. Liv. VI. *libera suffragia* cfr. Liv. 2. 16; 8. 12; Dionys. Halic. 9, 41. omnia fere, quæ scriptor leviter tangit, leges a Publilio dictatore A. 416 U. C. latæ complectebantur. Liv. 8. 12. «tres leges secundissimas plebei, adversus nobilitatem tulit: unam, ut plebiscita omnes Quirites tenerent: alteram, ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent: tertiam, ut alter utique ex plebe censor crearetur.» cfr. Liv. 3. 55. *Jovem — exspectatis?* Cortius, qui ante hæc verba plenam interpunctionem ponendam, et post ea interrogationis signum delendum censuit, a sua ipsius interpretatione recessit. Res per se manifesta. Jovem vel deum consultorem exspectare dicuntur, qui agendi copia neglecta, nullis incitamentis ad rem aliquam suscipiendam impelli possunt. *adjutum properatis* ita: ultum ire, raptum festinare, perditum trahere, vide ad Catil. 36; Jug. 68. et Gernh. Comm. Gr. P. V. p. 7. *ultum injurias hortor.* i. e. ad injurias ulciscendas. structura insolita. Sed cum hortari pacem etc. recte dicatur cfr. Charis. IV. s. fin. cum etiam infinitivus sequatur cfr. Horat. Epp. 1. 1. 69. et Schmidt ad h. l. pro infinitivo ex usu linguæ antiquioris vel supinum ponere licuit. recte enim pro substantivo verbali habetur, neque solis motus verbis jungitur. cfr. Ruddim. II. p. 257. n. 75. et Gernhard. l. l. p. 6. *non arma — tantummodo ne — præbeatis* de mutata structura cfr. Jug. 14: «prohibere injuriam, neque cujusquam regnum per scelus cresceret.» *censeo aliquid* iterum habes apud Livium 10. 12: bellum Samnitibus patres censuerant Tac. Annal. 4. 74: aram, clementiæ — censuere; Ann. 2. 83: cum censeretur clypeus auro. *frumentaria lege* «apparet latam fuisse legem factione patrum, ut quini modii tritici singulis mensibus viritim distribuerentur.» Ciaccon. quam quidem legem eo exagitat Licinius, quod patres tam

parva mercede populi levari miserias posse judicabant. *quinis modiis libertatem omnium æstumavere.* hæc invidiose dicta; nobiles enim accusat, largitionis causam non misericordiam sed dominandi cupidinem fuisse, quippe qua curam libertatis in plebis animis exstinguerent. *non amplius possunt* i. e. valent; Plaut. Asin. 3. 3. 46: Videtis viginti minæ quid pollent, quidve possunt. de re cfr. supra pag. 57. *exiguitate mors prohibetur, senescunt vires.* eandem fere sententiam Symmachus Ep. 1. 23. expressit: parvis nutrimentis quamvis a morte defendimur, nihil tamen ad robustam valetudinem promovemur. quæ ex Demosthene Olynth. 3. s. fin. hausta: ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε· καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν, οὔτε ἀποθνήσκειν ἐᾷ· aliter de *alimentis carceris* judicat Seneca Epp. XVIII. quem vide. ceterum cum *ignavi qui usque tenuissimas perfrustrantur* in Vaticano sit, videndum num emendandum sit: *et ignavi cujusque tenuissimas spes frustrantur* ita ut *frustrantur* ad nobiles referatur; quæ quidem conjectura minime a ductu literarum recedit. Gronovius *frustratur* legi jussit, ita ut subjectum sit *parva res.* Sed recte Cortius monuit, ad elegantias orationis Salustianæ pertinere, subjecta, quæ dicant, mutare; dictionem *tenui spe* idem commodis confirmavit exemplis cfr. Cic. pro Rosc. Com. c. 14. Liv. 25. 28. sensum quod attinet, Cortius hunc locum ita explicat: «decipiuntur quando sperant, quinis his modiis posse seque suosque sustentare.» Sed fraus potius in eo erat posita, quod hac parva mercede majoris præmii spes iis erepta est; explicant sequentia: *quæ tamen quamvis ampla, quoniam servitii pretium ostentaretur,* notandum est *quoniam* cum conjunctivo constructum, cujus usus exempla rarissima. cfr. Nep. Miltiad. 7. Cic. Tusc. Disp. 1. 12. Sed h. l. conjunct. sequitur, quod propositio conditionalis est. *ultro injuria gratiam debere.* de *ultro* vide supra Ep. Pomp.: *ultro nobis sumptui.* — *injuria* additum, ut judicium de hac agendi ratione interponeret; neque erat, quod interpp. hoc in loco offenderent, cum hæc dicendi ratio quam maxime Salustiana sit. cfr. Catil. c. 7: «in castris, per laborem, usu. militiam discebant.» *gratiam debere* i. e. non solum gratiam habere, sed etiam alicui propter aliquam rem tanquam beneficio se obligatum esse putare. cfr. Cic. Phil. 2. c. 11. alterum igitur est officii, alterum grati animi. Totius loci sensus est: Vos non modo res vestras repetitis, sed, quod indignissimum, adeo gratiam illis habetis; cum ipsum illud fru-

mentum, quod largiuntur, vestrum sit. apte Wassius verba Demosthenis laudat Olynth 3. p. 37. 3. Ed. Reisk.: Κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττετε· ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμάχοις ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει γεγένεσθε καὶ τὸ πάντων ἀνανδριότατον, τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε. Sed idem absurdissimis conjecturis Salustii verba tentavit. longius etiam a vero Gronovius aberravit Observ. III. 2. *neque conabuntur* ex antecedenti verbo simile quoddam substituendum. v. c. dominationem exercere. *Cavendus tamen dolus est.* cum Vatic. 1. et Edit. Princeps et Cod. Baliolensis Wassii *tamen* ignorent, particulam ejiciendam censeo, etsi oratio fit abruptior. ad alia transit orator; sed quo magis audientium animos adverteret, nulla particula interposita, sermo inducitur. *Tamen* si adjectum esset, proxime antecedenti verbo *conabuntur* hæc opposuisset. *Itaque.* Hæc particula sæpius ita usurpatur, ut non, quæ ex antecedentibus sequuntur, enarret, sed ut vim explicativam habeat; particulæ *igitur* eandem vim esse sæpius animadvertimus. cfr. Cic. Partit. c. 7: «est *itaque* id genus totum positum in commutatione verborum;» ubi *nempe* vel *nimirum* erat usitatius. *delinimentum* Vatic. 2. et Edit. Princ. falsus est Drakenborch. qui ad Liv. 7. 38. et 5. 31; 39. 11. discrimen inter *delen.* et *delin.* esse statuit. cfr. Duker. ad Liv. 39. 11; et Interpp. ad Tac. Agric. 21. de terminatione horum nominum supra disputavimus. cfr. Reinesium et Daumium de hujusmodi nominibus disputantes Epp. XIII. XIV. *sublatum in cervices suas.* «Quando præsens est cum imperio et exercitu, tunc timent.» Cortius; cujus in interpretationis testimonium Curt. VII. 7. princ. laudat: ratus urbem — suis impositam esse cervicibus; sed potius conferendus erat Liv. 22. 33: *bellum ingens in cervicibus erat* et Cic. Epp. ad Div. 12. 23: *legionem in cervicibus collocare.* nam non solum rei alicujus propinquitas, sed etiam ejus molestia et incommodum eo significatur. tum vim perfecti neglexit; non enim in universum hoc dictum, sed initium belli Hispanici innuit, ubi Pompejus ad summos honores evectus est, quo tempore tota civitas in summo timore erat. *mox* autem ad tempus præsens pertinet. *demto metu lacerant* i. e. conviciis et contumeliis onerare aliquem; hoc addidit ut doceret, vel hæc promissa irrita fore, cum jam nullus Pompeji metus sit. *remittere injuriam* i. e. si quidem sublatam tribuniciam potestatem injuriam habent; *jus* — si justum est; *tantæ*

gloriæ adolescentem sic supra Orat. Lepidi initio: *homines magni nominis*. Pompejus tum temporis triginta tres annos natus erat, cfr. Plut. Pomp. 5. Cic. pro Lege Manil. 10: cujus ætatis homines adolescentes nominari solebant. cfr. ad Cat. c. 4. et 38. *non in uno cuncti præsidia* etc. sententia libero homine dignissima Vellej. II. 32. Cic. pro Lege Manil. 17. Dio Cass. 36: *Neque enim ignorantia res claudit* «i. e. claudicat, non propter ignorantiam res minus procedit, quam a vobis contendo, nempe ut vos vindicetis a dominatione paucorum. Apulej. de deo Socratis: ut ubi dubitatione clauderet, ibi divinatione consisteret. Vide Donat. ad Terent. Eunuchum A. I. Sc. II. A. II. Sc. III. Cic. de N. D. 1. 38: tota res vacillat et claudicat. Sed plura Gronov. ad Liv. XXII. c. XXXIX. Lips. Var. Lect. II. VI. Scaliger Auson. Lect. II. XXII.» Cort. cfr. Ovid. Epp. ex Ponto. 3. 1. 86: Clauda nec officii pars erit ulla tibi. *qua non gloria* ita duo Vaticani. in promptu erat corrigere *qui*; sed Codd. lectio sana est; sensus enim hic est: torpedine oppressi gloria non movemini. de constructione cfr. supra: *qua tamen quinis modiis*. — *cunctaque præsenti ignavia mutavistis* — hæc non confundenda cum verbis hujus orationis: *nomina rerum ad ignaviam mutantes*. Sed potius in memoriam revocanda ex Orat. Phil.: *nemo diurna mercede vitam mutaverit*. neque is locus plane respondet; nam paulo durius est, aliquem omnia i. e. jura, libertatem etc. mutare. i. e. negligere, pro præsenti ignavia i. e. ut in præsentia ignavo ei esse liceat. Sed diversa interpretandi ratio minus etiam concinna; nam *cuncta* ad totum reipublicæ statum referre, et ablativum *ignavia* causalem habere, ut magis in promptu, ita a Salustiano dicendi genere magis alienum est. *Munera ditium dominorum* scilicet ne hæc pauca quidem, quæ vobis relicta sunt, pro jure usurpatis, sed quasi muneri vobis data sint, ita agite. Sed inest gravis ignaviæ objurgatio, quod talia servis domini gratificantur; de appositionis genere cfr. Interpp. ad Tac. Germ. c. 9. *Agrestibus* «h. e. plebi rusticæ quæ durioris erat conditionis, quam urbana, cfr. Asconium in Divinat. pag. 19: plebs rustica partim jus civitatis amisit, partim omnino proscripta est, victore Sulla, quod plebs Romana de Marianis partibus fuerat.» Sed h. l. inprimis severitas in delectu habendo intelligenda est. — Ceterum hæc oratio ut omnium Salustianarum est longe vehementissima et acerbissima, ita nescio an dignissima sit, quæ summis laudibus celebretur. Habet enim aculeos et nervos forenses, quos dicunt, ita ut non Thucydidis solum, sed ipsius Demosthe-

nis laudem Salustius exæquasse videatur. -24.- *Ad Cyzicum porrexit* — *perrexit* haud dubie legendum; ad Lucullum hoc pertinere vix est, quod dubites «ἐμεγαληγόρησεν, ὡς ὀλίγων ἡμερῶν ἀναιμωτὶ τὸ νίκημα παραδώσων αὐτοῖς Plut. Luc. c. 9. initio. -25.- *Ut sustinere corpora plerique nequeuntes*, (fessi) *arma sua quisque stans incumberet*. Frontini verbis comparatis cfr. supra p. 16. verisimile fit, hæc ad pugnam a Metello cum Hirtulejo haud procul urbe Italica commissam pertinere. Neque huic conjecturæ contrarium esse videtur, quod aliud fragmentum a grammaticis e libro secundo laudatum ad eandem pugnam refertur. Qui enim nuper hac de re disputavit, V. D. Kritzius, virumque de Salustianis fragmentis optime meritum, acerbissima laceravit vituperatione, eum monitum velim, ne, dum Debrossium inconsiderantiæ et temeritatis insimulet, ipse inconsideranter agat, grammaticorumque auctoritati nimium tribuat, quippe qui non modo in ipsis verbis laudandis parum diligentes se præbeant, sed etiam librorum numeros sæpissime confundant. -26.- *Ac statim fugitivi.* ad urbem aliquam a servis sive gladiatoribus captam recte hoc referas; Debrossius Metapontum intelligit. Sed cum alias quoque urbes, in Campania inprimis, et Thurios expugnaverint, hæc conjectura admodum incerta est. -27.- *Quibus a Sertorio.* nostro loco cum Frontin. 2. 5. 31. collato, V. supra pag. 15. facile credideris, insidias Lælio, Pompeji legato non procul Laurone urbe positas, his verbis significari. Sed hæc tertio libro enarrari vix poterant, cum primo statim anno belli cum Pompejo gesti acciderint. Igitur aut libri numerus a librariis mutatus, aut ipse Servius eum negligenter exscripsit; quod eo probabilius, quod duobus locis ubi hæc laudantur, libri numerus ne additus quidem sit. Nam præter pugnam apud Ilerdam multo ante commissam nihil de Sertorii rebus constat, quo hæc commode referantur. Cæterum ex eodem Frontini loco, pro *forte* quod exprimendum curavimus, *fronte* legendum esse videtur. -28.- *Ingens ipse virium.* hæc Debr. ad librum secundum et quidem ad Sertorii indolem describendam pertinere statuit. Sed cum Salustius haud dubie primo libro de Sertorii virtutibus exposuerit, utrumque falsum jure dixeris. laudant hujus sententiæ defensores Val. Max. 7. 3. 6: «Sertorius vero corporis robore atque animi consilio parem naturæ indulgentiam expertus.» Sed hæc aliena sunt. -30.- *At Oppius.* pertinet hoc ad inimicitias inter Cottam proconsulem ejusque quæstorem Oppium exortas, de quibus vide ap. Dion. Cass. 36. 23. Cic. fragm.

Orat. pro Oppio. Opp. Cic. IV. P. II. p. 444. Ed. Orell. et Quinctil. Institt. Rhett. V. 13. Debr. Hist. R. R. Lib. III. p. 133. sqq. -31.- *Castrisque collatis castra conferre* ap. Livium ceterosque historicos passim occurrit. cfr. Liv. 2. 30; 8. 23; 23. 28; 26. 12. etc. *ingenio loci.* cfr. Tac. Hist. 2. 4. ingenium montis h. 1. 51; loci cœlique 5. 14. campi suopte ingenio humentes. Jam quod in Ep. Mithridatis est: *quia multitudinem artis locis pugna prohibuere,* fuere qui hoc ad eandem pugnam referrent; contra Debr. prœlium ad Caberam intelligit. -32.- *Sed Pompejus a prima adulesc. — facta æmulus erat*: «pro factorum. Nomen retinet casum verbi Plaut. Mil. 3. 1: studiosus nullæ rei aliæ est, nisi adulterio. Id. Amph. 1. 3: quid tibi hanc rem curatio est? adde Bergger. ad Justin. 9. 8. 4: fuit rex armorum quam conviviorum apparatibus studiosior.» Cort. cfr. Carrion. Lectt. Antiq. Comment. II. 19: maxime adjectiva et substantiva verbalia hanc normam sequi satis constat. cfr. Ruddim. Inst. Gr. II. p. 239. seqq. ex Græco hæc expressa. cfr. Math. Gr. Gr. S. 324. Anm. et 416. de sententia cfr. Plut. Pomp. 2: ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα καὶ τῶν περὶ τὰ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης τοῦ προσώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας· ᾗ καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων οὐκ ἔφευγεν ὁ Πομπήϊος ὥστε καὶ χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν Ἀλέξανδρον. cfr. c. 46. App. de Bello Mithrid. c. 117. -34.- *Post reditum eorum* etc. cfr. supra p. 14. De dictione *gratiam facere* cfr. Catil. 52. initio. -35.- *Quod ubi frustra* etc. *non aptis armis* «cfr. Liv. 5. 49; arma aptare id. 9. 31; 10. 33; 44. 34: arma *apta.* descendit ab antiquo verbo *apere* græco ἅπτειν quod Festo teste est: vinculo comprehendere» C. ut enim tela expediuntur, ita arma, (galeam, scutum et loricam intellige) corpori aptantur. Græcum est: περὶ τὸ σῶμα ποιεῖσθαι τὰ ὅπλα. cfr. ap. Virg. Aen. 10. 131. Cæs. B. Civ. I. 30: omnia sibi esse ad bellum apta ac parata. simile est ap. Tacitum Hist. 1. 68: Lentum et rarum agmen et fluxa arma et segnes equi: Historicam interpretationem quod attinet, Gellii consulis exercitum a Crixo Gallorum fugitivorum duce oppressum intelligit Debr. cfr. Hist. R. R. V. 308. -36.- *Atque eum Curio* etc. ex his verbis idem similem quandam Liguris audaciam excogitavit, qualis est ap. Jugurth. 93. jungit enim fragm. inc. 93; quam conjecturam jure ingeniosam dixeris cfr. Debr. Hist. R. R. Lib. III. p. 187. *quibuscum*

optavisset recte Nonius interpretatur: cum iis, quos elegisset; cfr. Fest. s. v. *optio*. et supra Jugurth. 79: optionem facere. -37.- *Eodem tempore Lentulus* etc. cfr. supra p. 27. -38.- *Fine inguinum ingrediuntur mare.* «proprie: ita ut inguina finis, quo usque aqua pertineret, essent h. e. inguinum tenus. auctor Belli Afric. c. 85.: atque ita per mare umbilici fine ingressi, terram petebant; vide interpp. sed maxime Abrah. Gronov. ad Justin. 30. 4. n. 6.» Cort. cfr. Apulej. II. p. 31: saucius paulisper inguinum fine. Cato R. R. 113. -39.- *M. Antonius* etc. vide supra p. 22. -41.- *Saxaque ingentia — in modum ericii militaris.* «trabs erat, ex qua undique ferri aculei prominebant, a bestiolæ ita dictæ aculeis adpellata. Cellar. ad. Cæs. III. Civ. c. 57; adde Turneb. IV. adversar. c. VIII. Veruta sunt tela brevia a veru similitudine.» Cort. -42.- *Octavium mitem* cum hoc fragmentum ex libro tertio laudetur, fieri non potest, ut ad Cinnæ collegam, anni DCLXVI. consulem hoc referatur; sed ad Curionis coll. pertinet, de cujus ingenio vide supra pag. 15. quare frustra sunt interpretes, qui Plutarchi et Appiani verbis laudatis illius indolem illustrant; ceterum eorum ingenia non dissimilia fuisse, vel ex his locis intelligitur. -43.- *Igitur discubuere.* De accumbendi more apud Romanos cfr. Salmas. ad Solin. p. 153. Schegk. ad Vellej. II. 30; Freinsh. ad Curt. 8. 5. 22; Scalig. in Tibul. p. 283; Baron. Tom. I.; Ann. Eccles. p. 154. *dominum Perpernam.* «dominus vocabatur, quia convivium exhibebat, συμποσιάρχης, Petron. c. 34: laudatus propter elegantias dominus. Hinc dominia agitant ap. Gellium, II. 24. qui mutua inter sese celebrant convivia.» Cort. cæterum ad Sertorii necem hæc pertinere, testimonio Plutarchi comprobatur. V. Sertor. c. 26; cfr. App. de B. Civ. I. 113. -44.- *Quarum unam epistolam — scorpione.* «scorpio machina militaris, quæ cum sono expelleret tela. Seneca Q. N. II. 16. vide Lips. Poliorcet. III. 4.» C. ad Magii proditionem hoc refert Debr. cfr. Appian. Mithridat. c. 72. Falsus Colerus, qui epistolas principum Romanorum ad Sertorium datas et a Pompejo deprehensas intelligit. id quod refellit sola mentio Valerianorum militum injecta, qui in Asia militabant. cfr. Plut. Lucull. 34. -45.- *Dein lenita jam ira* etc. Quod Debr. hæc ad quartum librum pertinere statuit, in Crassi severitate illustranda hunc locum adhibuit. cfr. Plut. Crass. 10. rectius utique Hispanos intelligas, Sertorii nece exacerbatos, quos Perperna promissis in partes suas trahere statuit. cfr. Appian. de b. Civ. I. 114.

Lib. IV.

Bene de hoc libro Auson. Popma: «Continet historiam rerum gestarum Metelli et Pompeji contra reliquias Sertorii, Luculli contra Mithridatem et Tigranem, M. Crassi debellantis Spartacum L. Gell. Poblicola Cn. Corn. Lentulo Coss. U. C. 681 et C. Lentulo et Cn. Aufidio Oreste Coss. 682.» -1.- *At Cn. Lentulus* etc. vide supra pag. 27. num idem sit, qui XXV. annis ante cum P. Licinio Crasso consul fuerit, quod Colerus et Wassius statuerunt, valde dubito. *stolidior an vanior*. de his vocibus vide Gellium 18. 4. acute disputantem. -2.- *Omnes, quibus — ætas etc.* non absurdum, quod Debr. monet, videri delectum bello servili a Licinio Crasso habitum his verbis illustrari. -3.- *Implicitæ rates* etc. hoc fragmentum a Debrossio omissum est. -4.- *Igitur legiones.* pugnam ad Tigranocerta commissam his illustrari putaverim. cfr. Plut. Lucull. c. 27. Appian. de b. Mithrid. c. 85. Contra Debr. hæc cum fragm. 37. Lib. III. conjungit et duplex Consulum prœlium contra Spartacum his verbis significari judicat. -8.- *Amisumque* etc. cfr. Plut. Lucul. 15. initio: *ἐπὶ τοιούτων λογισμῶν γενόμενος ὁ Λούκουλλος, περί τε τὴν Ἀμισὸν διέτριψε μαλακῶς τῇ πολιορκίᾳ χρώμενος κ. τ. λ.* Appian. de b. Mithrid. c. 78. cum Mithridatem Amisenis obsessis auxilia misisse Appianus auctor sit, hæc ad eum referri posse videntur. -10.- *Castella, custodias thesaurorum.* «hæc jungenda ut Græcum: *φυλάκιον, θησαυροφυλάκιον. custodias* enim antiqui grammatici pro genitivo habuerunt, in quibus ipse Asper, Salustii interpres et Charisius, qui p. 82. 83. ita de hac terminatione præcipit: paterfamilias et materfamilias antiqui magis usurparunt; propterea quod nominativo singulari literam adjiciebant, ut facerent genitivum, *hæc familia, hujus familias, hæc Maja, hujus Majas*; quam declinationem et Salustius in tertio secutus est: *Castella custodias thesaurum in deditionem acciperentur*, sed emendatius custodiæ, familiæ, Majæ dicitur» Carrio. neque abhorret hæc forma ab antiqua orthographia, maxime cum Livio And. Nævio et Ennio usitata fuerit. Prisc. 697. et cfr. Schneider de Formis L. L. I. p. 21. etsi, hoc fragmento cum altero infra 41. comparato: *tenuit Lucullus thesauros custodias regias* fere in eam inclines sententiam, ut *acciperent* pro *acciperentur* emendandum putaveris; ibi enim aperte *custodias*

accusativus est, neque φρούρια sed δεσμωτήρια hac voce exprimi putaverim. Cæterum ex Coloniensi Cod. *thesaurum* videtur esse emendandum. post pugnam ad Caberam factam hoc ab eo gestum videtur. cfr. Plut. V. Luc. 18: τὰ δὲ κάβειρα λαβὼν καὶ τῶν ἄλλων φρουρίων τὰ πλεῖστα θησαύρους τε μεγάλους εὗρε, καὶ δεσμωτήρια κ. τ. λ. cfr. Appian. d. b. Mithr. c. 82: quod igitur Charisius ex tertio libro hæc laudavit, hoc vix fieri potuisse videtur, ut jam priore libro hæc narrarentur, cum quartus et quintus fere unice in Luculli rebus illustrandis occupatus fuerit.
- 11. - *Reliqua cadavera salita.* hæc incuria librariorum in contextu omissa, haud dubie cum priore fragmento 3. 10. jungenda, sed non pro eodem habenda; cum enim Diomed. I. 4: Veteres, dicat, ambiguitatis causa *salitus* dixerunt ab salo, non a salio, manifestum est, participium apud Salustium lectum fuisse; accedit quod hæc commode prioribus adjuguntur, nam fragm. 3. 10: mandatum, hoc effectum exprimit. Num vero prius in quartum, an hoc in tertium librum referendum sit, admodum dubium. Sed cum finis belli Sertoriani et gladiatorii in eundem annum inciderit, et Salustius in rerum ordine fere veteres Annalium scriptores secutus esse videatur, ita ut singulis annis, quæ ubique gesta erant exponeret, propius ad verum accedit, libro quarto Calaguris obsidionem fuisse narratam.

- 12. - *Epistula Mithridatis*, ita Vatic. 1. *Ep. Mithridatis.* Vat. 2. Epistolam post priorem Tigranis cladem non procul a capite regni acceptam, a Mithridate ad Arsacen sive Pacorum datam esse, ex iis manifestum est, quæ supra p. 35. memoravimus. Mithridates, quamvis fractæ ejus opes essent, tamen timorem dissimulat, imo magnam animi fiduciam certamque victoriæ spem præ se fert, et ut Arsacen ad belli societatem ineundam pelliciat, communes omnium hostes Romanos esse docet, eumque ne medium se gerat, dehortatur. Similia sed in alia re Livius habet 32. 21; 35. 49: inventio ipsa argumentorumque dispositio haud absimilis in Corcyræorum oratione apud Thuc. I. 32—36: sed absurdum, quod Ursinus dicit, videri fere totam epistolam ex illa oratione translatam. *societate morantur* Vat. 1. errore librariorum ita exaratum puta. *dein quod quæsitur* Vat. 1. quod haud dubie restituendum. cfr. fr. inc. 30: *indecorum sit.* hoc tantummodo postremæ voci oppositum, quare qui ἀντιθέσεις istas jactant, et in Salustio quoque plura loca hanc ad normam exigi ju-

bent, nulli sunt. cfr. supra ad Catil. c. 2. *Tibi si perpetua pace frui licet, nisi hostes opportuni et scelestissimi, egregia fama, si Romanos oppresseris, futura est*: ita Edit. Veneta et Vatt. 1. 2; quam quidem lectionem a prioribus editoribus varie corruptam et tentatam Carrio restituit; Cortius *sceleratissumi* pro *scelestissimi* recepit. tres scilicet condiciones proponit auctor, quæ Arsacen dehortari videbantur, ne societatem cum Mithridate faceret. «Probat autem in sequentibus eas condiciones nullas esse; nempe neque pacem habiturum, et hostes opportunos atque scelestissimos esse, et magnam gloriam secuturam, si Romanos oppresserit.» Cort. *mala mea cum tuis bonis misceri.*» Ipse Salustius interpretatur, Jug. c. 73. n. 1: *ne florentes res suas cum Jugurthæ perditis misceret*, opportuna et Plauti sententia a Douza laudata: *bonis tuis rebus meas res irrides malas.*» idem. *Atque ea* ita libri Mscrpt. et Edit. Venet. quod et hoc loco restituendum multisque aliis, ubi vulgo *atqui* legitur. *ira — belli* de bello Tigranis contra Parthos cfr. Plut. Lucull. c. 21: *καὶ τὴν Πάρθων, ὡς ἄλλος οὐδεὶς δύναμιν ἐταπείνωσεν.* et Dio Cass. XXXV. 1. 3. *si vera existumare voles.* ita Vatt. et Venet. non *æstumare* quod adhuc vulgatum est. cfr. Or. Licin. init. Cic. pro Cœlio cap. 1. Si attendere diligenter, existumare vere de omni hac causa volueritis. Cic. ita alibi: si verum quærimus, si verum scire vis; item: perspicere verum, vera judicare, quorum *æstimantes* nihil facunt.» C. obnoxius cfr. supra Jug. 31. Catil. 20. sed falso Cortius eum obnoxium, ex bello culpa contracta, dicit; nam potius ea causa fuit obnoxius, quod magna clade accepta alieni auxilii egebat. *usum dedit bene suadendi* cfr. Liv. 36. 7. Cato ap. Gell. 7. 3. *cupido profunda.* cfr. Jug. 81. et Justin. 38. 6; Tac. h. 4. 74. *qua primo cum* ita Vatt. quod propter euphoniam vulgatæ præferendum. Douza inde novam lectionem confinxit: *ad quæ, ea* etc. — *hortabuntur* — durissime et citra omnem necessitatem. *cum rege Macedonum Philippo bellum sumpsere.* cfr. ad Jug. 20; Tac. Hist. 4. 69: sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri; *sumere* igitur idem est, quod sponte suscipere, incipere, bello aliquem petere. Cæterum per se patet, quæ de causis bellorum exposuerit Mithridates, eorum fidem non Salustio esse præstandam. Mithridates enim ita loquens inducitur, ut regem olim totius Asiæ potentissimum, nunc cladis acceptæ dolore graviter afflictum verba fecisse facile credideris. Ingeniosus igitur, ut bene Cortius, est ad crimen fingendum Mithridates

et omnia pervestigat, ut inveniat. Quanquam hoc non est diffitendum, multa in hac epistola enarrata multo propius ad verum accedere, quam quæ a ceteris rerum scriptoribus memoriæ prodita sunt. Salustio enim excepto, vix ullus rerum Romanarum auctor a se impetrare potuit, ut senatus Romani fraudulentam amicitiam et cætera dedecora aperiret. *Dum a Carthaginiensibus premebantur* nullus, quantum equidem scio, rerum scriptor, Antiochum jam belli Punici tempore Asiam occupasse tradit. Sed hoc serius factum testis est Liv. l. 33. c. 38. 39. 44. et 32. 8. a. CXCVIII a. Ch. n. imo antea talia ne conari quidem potuit Antiochus, cum et in Parthis debellandis et in Cœlesyria et Palæstina occupanda occupatus fuerit. Liv. 32. 8: *amicitiam simulantes*, fieri potest, ut Romani legati tum temporis Antiocho persuaserint, se hoc amicitiæ dare, quod Asiam ab eo occupari paterentur, sed revera propter virium infirmitatem eum conatu non prohibuerunt. Ceterum fœdus Antiocho cum Philippo fuisse auctor est Livius 31. 14: sed Antiochus Philippo in Romanum bellum averso, multas Asiæ civitates ipsiusque, quæ in Philippi ditione fuerant, dissimulantibus Romanis cepit. Liv. 33. 39. nam et Romanis Antiochus socius et amicus erat. cfr. Liv. 32. 8. et 27: idque Mithridates *concessione Asiæ* dicit. cfr. Liv. 33. 43; et 19: *fracto Philippo.* ita Vatt. 1. 2. *ac mox Philippo — Antiochus* vacuo loco inter utrumque vocem relicto. Ed. Venet. Pr. qua de lectione non opus est fusius disserere; *tracto* quod adhuc in editionibus expressum est, sensu caret; pessime Cortius: sed *tracto* fortasse non mutandum, ut significet, Romanos Philippum tandem ad societatem traxisse ejusque opera vicisse Antiochum. Liv. 39. c. 28: id causæ et consilio Mithridatis magis servire videtur.» *omni cis Taurum agro* cfr. Cic. pro Sext. 26. pro Dejot. c. 13. Liv. 37. 45. *et X millibus talentorum.* quindecim millia habent Liv. 37. 45 et Appian. de reb. Syr. 38. qui hac de re tam diligenter exponunt, ut dubitari non possit, quin ista summa a Romanis postulata fuerit. Sed cum Antiochus non tributum integrum solvisset cfr. Liv. 42. 6: Salustius, solum quod amiserat commemorasse videtur. nam numerum errore librariorum corruptum esse vix credas, cum etiam apud Eutropium 4. 2: idem sit. *Persen.* de secundo bello Macedonico Liv. l. 42—45: Plut. V. Aemil. Pauli Diod. Sic. XXX. Flor. II. 12: *pacto vitam dederant* Livius auctor est. 45. 5: Paulum contendisse, ut rex se suaque omnia in fidem et clementiam populi Romani traderet. *insomniis occidere* i. e. ἀϋπνίᾳ de plurali cfr. supra Catil. 27:

falsum igitur quod Lipsius emendavit *insomnia* Ep. Quæst. 4. 14: ac de mortis genere, quo Perseus interiisse dicitur. cfr. Plut. V. Aemil. Pauli c. 37; Diod. Sic. XXXI. p. 14. Ed. Bip. Vellej. Pat. I. 11. *Eumenem — prodidere Antiocho* hoc eo referendum, quod Antiochus aliquot regni Pergameni oppida et castella oppugnavit. cfr. Liv. 32. 8: quas quidem injurias tum temporis bello Macedonico impliciti, defendere non ausi sunt. *cujus amicitiam gloriose ostentant.* cfr. Appian. d. b. Mith. ὄντινα τρόπον ἐκεῖνός τε ἑτέρως κέχρηται φίλοις καὶ ἡμεῖς Εὐμενεῖ καὶ Μασσανάσσῃ quæ in oratione ad Archelaum habita Sulla gloriatur. *post, habitum custodiæ* ita Vatic. I. quam lectionem veram existimo, maxime cum et reliqui libri eandem confirment, quæ enim ex libris Fabri et Briconeti et Edit. Ven. laudantur verba: *posthabitum custodi* ex eodem fonte fluxerunt. Scilicet id significat Mithridates, Romanos Asiam cis Taurum Eumeni non benevolentia concessisse, sed ut has terras ab hostili impetu defenderet. cfr. Liv. 37. 56: *sumptibus et contumeliis ex rege miserrumum servorum effecere.* cfr. Liv. Epit. XLVI. Diod. Sic. l. 31. Ed. Bip. Vol. IX. p. 8. et App. de reb. Syriac. c. XLV. ἀπὸ γὰρ τινων προσκρουμάτων ἤδη καὶ οἵδε Ῥωμαίους ὑπερβλέποντο. recte Cortius: «et Romani quidem per omnem ætatem reges atque populos devictos, per amicitiam suam magis fregere, quam hostes illos frangere potuissent.» *simulatoque impio testamento* «de testamento Attali Justin. XXXVI c. IV. qui rem ita narrat, ut facile sit demonstratu, Attalum, cum testamentum faceret, parum animo valuisse. vide ibidem Berneggerum et Flor. II. 20.» id. adde Liv. Epit. 58. *filium ejus Aristonicum* scilicet Eumenis, quem ex pellice Ephesia, citharistæ cujusdam filia, genuerat. cfr. Justinus l. l. unde manifestum est nomen *Attali* temere ab editoribus esse receptum; *ejus* enim pronomen non nisi ad proxime antecedens nomen referri potest. ridiculus est igitur Cortius, qui et Freinshemium *filium Eumenis Aristonicum* emendantem vituperat, et hunc ad Eumenem referri posse statuit. *per triumphum duxere.* «M. Aquillius de illo triumphavit. dubius est Vellejus II. 4. et Eutropius IV. 9: negare videtur sed cum in carcere necatum tradaut, nullus scrupulus remanet.» C. cfr. Justin. 38. 6: *Bithyniam — diripuere* pertinet hoc ad testamentum regis Nicomedis, quo Romanos heredes regni instituerat. vide supra p. 20. et Vellej. II. 4: *cum filius Nysa, quam reginam adpellaverat,* ita Vatt. 1. 2: recte; nam uti externos principes, ita et eorum uxores a Romanis regio nomine ornatas fuisse, mihi quidem ad-

modnm dubium esse videtur. Satis enim erat ad istius filii regiam stirpem comprobandam, quod Nusam non pellicis loco habuerat, sed reginam adpellaverat. nuper Havercampius nummis, quibus Μούσης βασιλίσσης inscriptum erat, omnes editores erroris convincere studuit; sed frustra. unum enim docere omisit, hunc nummum ad regis pellicem utique esse referendum, cum nomen, quod adscriptum est Ὀρσοβάριος plane contraria doceat. cfr. Scipio Maffei Galliæ Antiq. Epp. I. et II. p. 13 et 15. 16. etc. *Nam quid ego me adpellem, quem diunctum* ita Vat. 1. *tetrarchiis* hoc loco non ut Cat. 20. rei exornandæ causa additum, sed Galatas intelligit, quos tetrarchis subjectos fuisse satis constat. *per Nicomedem bello lacessiverunt.* hæc non injuria conquestum esse Mithridatem intelligitur ex Justino 38. 5. et Appiano de b. Mithr. 56. et 11. 16: *ea quæ accidere, testatum antea Cretenses*: quid fuerit, quod Cortius hoc in loco offenderit nescio, nam testari aliquem aliquid, quamvis haud facile inveneris, tamen analogia satis confirmatur, haud aliter enim dictum quam monere, hortari, aliquem aliquid et id genus alia. *Nicomedem Bithynia expuli* cfr. Appian. d. b. Mithrid. c. 20. *Archelaus exercitu prodito.* Archelaum: apud Orchomenum et Chæroneam proditorem fuisse ex historiarum monumentis probari non potest. Sed hoc Mithridatis iræ tribuendum, qui et clades acceptas et pacem ignominiosam aliena culpa contractam statuit. cfr. App. de b. Mithr. c. 42—45. 54. 55: proditionis autem jam tum insimulatum fuisse etiam Plutarchus auctor est V. Sull. c. 20; 22. 23; Liv. Epit. 82: nam quod postea Romanorum amicus factus est, Plut. Luc. 8. hoc non ejus perfidia sed Mithridatis crudelitate factum. *Ptolemæus pretio in dies bellum prolatans* ita Vatt. 1. 2; cfr. Dio Cass. et Justin. Ingentia munera Lucullo a Ptolemæo missa esse, est apud Plutarchum Luc. 2. et Romanos jam tum de Aegypto occupanda cogitasse, testis est Plutarchus. Plut. Crass. 13. Cato 16: *Cretenses impugnati semel jam* cfr. supra p. 22: *dilata prælia magis quam pacem datam.* hoc quoque recte a Mithridate dictum cfr. Flor. 3. 5. 12; Appian. d. b. Mithr. 58. Plut. Sulla 22: *bellum cœpi.* — *cepi* vulgo; utrumque recte dicere et bellum capere i. e. sumere, idem quod arma capere, capessere pugnam sive bellum Liv. 25. 25: Sed propter *rursus*, quod antecedit, *cœpi* elegantius est. *Calchedona* Vat. 1. de re cfr. Appian. de b. Mithrid. 71; et Plut. Luc. c. 8. cfr. supra p. 23: *exui classe pulcherruma.* de dictione vide ad Jug. 88. *Cyzicum* cfr.

p. 24. adde Flor. 3. 5. 15. Cic. pro L. Manil. 8; pro Archia 9. *in obsidio* ita Carrionis libri et omnes Venetæ accedunt Vaticani; eodem modo supra Cat. 10. contagium: sicuti alii *oblivium*, *consortium*. cfr. Varro L. L. 4. 16; Fest. s. v. *nullo circum adnitente*. i. e. nullo ex iis, qui circa erant adnitente, noto Græcismo de quo cfr. Vechner Hellenolex. p. 227. sqq. Casaub. ad Sueton. Cæs. 27; cfr. Liv. 1. 4; Flor. 3. 5; Tac. Annal. 2. 11; Quinctil. 1. 5; Curt. 4. 12. 20: Sed hoc notandum tales dictiones haud facile ad aliam particulam transferri. *hiems mari prohibebat*. *hiemps* Vat. 1. cfr. Appian. d. b. Mithridat. 76. Μιθριδάτου δὲ χειμὼν ἐπιγενόμενος ἀφῄρητο καὶ τὴν ἐκ τῆς θαλάττης ἀγοράν. *Ita sine vi hostium regredi coactus*. Vat. 1. 2. multo melius *conatus*. quodsi enim *coactus* dixisset, vel hac voce cladem professus esse videri poterat; etsi *coactus* quoque defendas, quod verbis *sine vi hostium* additis, jam omnem cladis suspicionem removerat; nam prœlium apud Lampsacum consilio prætermisit. *naufragiis apud Parium et Heracleam*. Plut. Lucull. 13. et Appian. d. b. Mithrid. 76. fin. et 78. Μιθριδάτῃ δ᾽ ἐς πόντον ἐσπλέοντι χειμὼν ἐς δὶς ἐπιγίγνεται, καὶ τῶν ἀνδρῶν ἀμφὶ τοὺς μυρίους καὶ νῆες ἀμφὶ τὰς ἑξήκοντα διεφθάρησαν. *restituto deinde apud Caberam exercitu*. cfr. App. 79. Plut. Luc. 15. de variis prœliis et de inopia vide ibid. et c. 17. et App. 80. ἀπορῶν δὲ ἀγορᾶς ἐς Καππαδοκίαν ἔπεμπεν id ipsum regnum Ariobarzanis, a Sulla ei restitutum App. c. 60. *in Armeniam concessi* his verbis turpem fugam tegit qua totus ejus exercitus dispersus est. cfr. Plut. Luc. 17. Appian. 81. *secutique Romani non me sed morem suum omnia regna subvortundi*. vide quam callide opes suas fractas oratione dissimulet. Nam post prœlium ad Caberam factum, totum regnum Ponti a Lucullo fuisse occupatum nemo est, qui n sciat. *multitudinem artis locis p. p.* «Ceterum studio Mithridates magnum illud Tigranis prœlium, quo opes ejus maxime adtritæ sunt, confundere videtur cum alio priore, quo Muræna Tigranem insequens aspera et arcta convalle longo agmine iter facientem adortus est, et in fugam, multis in angustiis occisis, conjecit.» C. cfr. Plut. Luc. 25. Sed etiam prœlii apud Tigranocerta fere eadem erat ratio; nam ibi quoque ducis Romani id erat consilium, ut paucis in fugam conjectis reliqui exercitus ordines turbarentur cfr. Plut. Luc. 28; Appian. 85. *ab illis ad prædam peteris*. hoc addit, quia jam inde ab eo tempore, quo

Sulla in Asiam pervenerat, Arsaces populi Romani amicitiam coluerat et iterum ad Lucullum legatos fœdus et amicitiam petentes miserat. cfr. Plut. Luc. 30; Appian. 87: *Ceterum consilium est.* locus difficillimus, in quo jam antiqui Grammatici hæsitarunt. Charisio enim auctore p. 177; Asper vetus Salustii interpres *cæterum* aut per *alioquin* aut per *reliquum* reddendum esse statuit. Charis. ipse verba *belli prudentibus* addidit, haud dubie, quia locus ei obscurior esse videbatur; nam hæc omnes Codd. et ipsi Vaticani ignorant; sed idem *parvo labore* omisit, quæ et ipsa multum obscuritatis habent. primum igitur quod lectionis integritatem attinet, hunc locum jam ita scribendum et interpungendum esse censeo. *Cæterum consilium est Tigranis, regno integro, meis militibus, procul ab domo, parvo labore, per nostra corpora, bellum conficere; quo neque vincere, neque vinci sine tuo periculo possumus. — belli prudentibus* omittendum, quod ab omnibus ipsisque Vaticanis Codd. absunt. *quo* ex Vat. 1. scribendum unde vulgatæ lectiones *quomodo, quando*, et *cum* quod in Vat. 2. est, ortæ esse videntur. locus paulo impeditior quod cum verbo finito plures ablativi conjunguntur; sed inde nulla corruptelæ suspicio movenda, quod hoc dicendi genus Salustio consentaneum esse jam sæpius docuimus. cfr. ad Cat 7.: *in castris, per laborem, usu.* — totius loci, ut ex extremis verbis manifestum, is finis est, ut Arsaci persuadeat, ei non licere medium agere, quod utriusque partis invidiam et magnum sibi periculum conflaturus esset. Cui quidem sententiæ cetera respondeant necesse est, si quidem bene composita oratio est. Primum igitur *Tigranis consilium* dicit, quod Mithridatis haud liberum erat arbitrium et obnoxium aliorum potius quam sua ipsius consilia sequi decet. *regno integro* ita interpretandum est, ut sui regni opes non atterat. quamvis enim Armeniæ pars a Lucullo occupata esset, tamen longe major etiam tum nullo hostium impetu vastata fuit; imo Lucullus castra hiberno tempore rettulit. *meis militibus*, i. e. quos Mithridates ante prœlium ad Tigranocerta factum paraverat et eo ipso tempore, novo delectu habito, collectos milites ordines servare et statariam pugnam facere docebat. cfr. App. 87: τοὺς δὲ ἐς ἴλας τε καὶ σπείρας ἀγχυτάτου τῆς Ἰταλικῆς συντάξεως καταλέγων, ποντικοῖς ἀνδράσι γυμνάζειν παρεδίδου. *procul ab domo* et *parvo labore*, ad superiora *regno integro* sunt referenda. scilicet hæc Mithridates addidit ut doceret, Armeniæ opes novo belli genere, quod ingressuri erant, neque labefac-

tari, neque atteri, ita ut novum bellum integris viribus geri posset. Nam minis quoque et terrore Arsacis animum commovere velle videtur. jam manifestum est, Tigranem, si eo bello superior discessisset, Arsaci bellum illaturum fuisse; contra si victus fuisset, Romanos potius regnum Parthorum quam Armeniam, procul remotam, bello fuisse petituros. *ad occidentem pergentibus* cfr. Justin. 39. 5: «Jam enim fortuna Romana porrigere se ad Orientalia regna, non contenta Italiæ terminis, cœperat.» *Sine patria et parentibus. et* in Vat. 1. omissum; recte. pessime Cortius: nec imperantes nec parentes fuisse in ista colluvie innuit, i. e. fuisse illos sine republica.» unice vera altera interpretandi ratio, quam ille rejecit, scilicet homines istos, qui ex suis sedibus profugi vel exsules Romam convenerant, obscuro et infimo loco ortos esse; Seneca Ep. 108. Anci pater nullus. Horat. Satir. 1. 6. 10: multos sæpe viros nullis majoribus ortos. Contra nobiles et patricii dicti, qui patrem ciere poterant; sed plebejis hominibus gentem esse negabant. *nisi partum habere* Vat. 1. — sed Ciaceonii conjectura *raptum* vel contra omnes Codd. retinenda. *peste conditos. pesti* fuerunt qui emendarent, ut dictio fere eadem esset ut infra: *perdundæ pecuniæ genitum» conditi* populi dicuntur ut collegium Liv. 5. 52. Romanam condere gentem Virg. Aen. 1. 33; Justin. 2. 6: genus hominum. *potentisque* Vat. 1. 2; *excindant* Vat. 1. optime cfr. Aen. 9. 137: *trahi* i. e. diripi Tac. Ann. 15. 1. *Seleucia Seleucea* Vat. 1. haud dubie significatur *Magna* sive Babylonia dicta, a Seleuco Nicatore condita, ad Tigrim fluvium, contra Ctesiphontem. Plin. 5. c. 26: de aliis ejusdem nominis urbibus cfr. Plin. 5. 12. et 23: *inclytis* Vat. 1. *justos dominos volunt.* cfr. Freinsh. ad Flor. 2. 10. 4; Justin. 38. 3. Grut. ad Liv. 45. 29: Cic. ad Attic. 7. 7. *Persidis* non provinciam quæ proprie hoc nomine appellabatur, intelligere videtur, sed *Persidis* pro *Persiæ* dixit, quod major Persici imperii pars Media, Elymais, Babylonia et Bactria Parthis subjecta fuit. eodem modo Mela et Plinius.

-13.- *Curio Vulcanaliorum.* hoc et sequens fragmentum ad eandem rem pertinere vix est, quod dubites, in secundum librum hæc transtulit Debr. neque facile doceas, quomodo hæc IV libro commemorari potuerint, cum post Curionem M. Lucullus Macedoniam provinciam obtinuerit; cujus res gestæ hoc loco erant enarrandæ. v. supra p. 32.

-16.- *Dissidere* etc. discordiæ inter Spartacum reliquosque fugitivorum duces his verbis significari videntur. eodem pertinere videtur fr. 19.

- 17.- *Multisque suspicionibus volentia plebi facturus videbatur.* Ad Pompejum hoc refero, quem tribuniciæ potestatis restituendæ arbitrum senatus fecerat, cujusque reditus ex Hispania a plebe vehementer exspectabatur. cfr. Plut. Pomp. c. 21. ejusdem argumenti est infra fragm. 42. *Volentia* i. e. βουλομένῳ ἦν τῷ δήμῳ cfr. Plut. l. l. Bernhardy Gr. Syntax. p. 87. Tac. Annal. 15. 36: hæc atque talia plebi volentia fuere. Hist. 3. 52: Muciano volentia scripsere. Ammian. Marc. 26. 4: *placentia* pro placita. Jug. 93: *gignentia* pro *genita.* Vechner. Hellenolex. p. 78. unde factum, ut Carrio et Palmerius etiam supra Jug. 73. pro *volenti animo* — *volentia* legi jusserint. - 18.- *Suspectusque fuit.* Ad Antonium, belli Cretici ducem, vel ad Verrem hoc pertinere putaveris. cfr. supra pag. 22. - 20.- *Quam maximis.* describitur iter Luculli contra Tigranem; expressit nostrum locum Plut. V. Luc. c. 24: Λούκουλλος δὲ συντόνως ὁδεύσας ἐπὶ τὸν Εὐφράτην. — paulo infra: *naves codicariæ* sunt πορθμεῖα, σχεδίαι Plut. l. l. cfr. Scheffer. de militia navali IV. 1. ap. Lucan. IV. 417. simile navium genus describitur. Varro ap. Nonium: quod antiqui plures tabulas conjunctas codices dicebant, a quo in Tiberi naves codicarias appellamus. Fest. s. v. Caudicariæ naves ex tabulis crassioribus factæ. *Ariobarzani.* sollemnis forma genitivi, quam Douza recte contra ceteros defendit. quare videndum, num supra quoque in Ep. Mithr. eadem forma reponenda sit. - 21.- *Namque primum.* ad antiquitates Ponti, cujus luculentissima in Salustii historiis erat descriptio, hoc referendum. - 22.- *Qui prætergrediebantur equites cataphracti.* eorum mentio fit apud Plut. V. Luc. c. 26. XV millia fuisse, Lucullus in publicis literis perscripserat. cfr. c. 28. Tigranes, cum Lucullo apud Tigranocerta prœlium commissurus, plurimum fiduciæ in iis reposuit. De armorum genere cfr. præter Plutarchum l. l. qui κόντοις αὐτοὺς χρῆσασθαι, κνήμας τε καὶ μήρους μόνα γύμνα τῶν καταφράκτων εἶναι dicit. Veget. 3. 21. Ammian. XVI. 10. XXIV. 2. et 4. XXV. 1. Athen. V. 5. Justin. XLI. 2. Tac. H. 1. 79. Tertullian. de pallio p. 49. Ed. Salmas. Julian. Orat. I. et quæ pag. 73. Spanheim collegit. Heliodor. IX. 431: quæ loca Wassius congessit. cum nostro loco jungenda, quæ infra Inc. 73. leguntur. - 23.- *Quum interim, lumine etiam tum incerto, duce Galliæ mulieres.* postremas voces defendit Bernegger. ad Justin. Prol. XXXII. Interpp. ad Cæs. B. Gall. 1. 30. Heins. ad Claud. Rapt. Proserp. 1. 17. similia sunt: *Græcia gens, Dardana arma, Arcadia nemora.* — *Ad menstrua*

solvenda. Turneb. Aversar. 1. interpretatur: sacra solvere, quæ singulis mensibus dabantur. ei suffragatur Plut. V. Crassi 11. ὀφθέντες δ' ὑπὸ δυοῖν γυναικῶν προθυομένων τοῖς πολεμίοις. Sed præterquam quod incertum est, num Plutarchus Salustium secutus sit, non uno loco eum male interpretatus est. nemo enim facile dixerit, cur ad sacrificia offerenda hominum conventum vitare necesse sit. accedit Lucretii et Taciti auctoritas, ille Lib. VI. 796: tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit, is Hist. V. 6. de Asphalto: «fugit cruorem vestemque infectam sanguine, quo feminæ per menses exsolvuntur.» de prœlio adversus fugitivos cfr. supra pag. 30. -25.- *Exercitum dimisit.* ad Pompejum hoc referendum esse Debr. videbatur; quem suspicio erat exercitum non dimissurum. Sed Plutarchi auctoritas pugnat, apud quem legitur: προειπὼν ἀφήσειν τὸ στράτευμα μετὰ τὸν θρίαμβον; accedit, quod cum exercitu manum fugitivorum oppressit. rectius igitur ad Metellum hæc retuleris. de constructione cfr. Hirt. de b. Afric. c. 37: parvulam proclivitatem digressus. -26.- *Tetrarchas.* cfr. Plut. Lucull. c. 21. ubi de Clodii ad Tigranem itinere ita exponit: πολλοὺς μὲν ᾠκειώσατο τῶν ὑπούλως ἀκροωμένων τοῦ Ἀρμενίου δυνάστων. nihilominus tamen non pro certo affirmaverim, et Salustii verba eo pertinere. -27.- *Simul eos et cunctos jam inclinatos.* hæc verba Debr. ad prœlium apud Rhyndacum fluvium illustrandum adhibuit. cfr. Plut. Luc. 11. quod fieri non potest, quod hæc priore libro exposita fuerant. propius ad verum accedere videtur, in pugna ad Tigranocerta commissa tale quid factum, ubi Lucullus loco superiore capto, inde apertum hostium latus invasit. cfr. Plut. Luc. 28. conjecturæ, quibus V. D. hunc locum tentarunt, omnes futiles sunt. -28 et 29.- *Hi locorum pergnari.* fugitivos significari non est dubium; sed alieno loco laudavit Debr. non enim initio tumultus servilis hæc enarrare necesse fuit, quippe de quo tertio libro erat expositum cfr. L. 3. fr. 3. et 26. *ad eam artem* idem quod *ea arte.* Douza *ad eas artes* conjecit, quod in aliis libris est: *ad eas arces.* Ursin. *ab ea arte* sed bene habet *ad* — quod est *secundum.* cfr. Liv. 1. 44. idem scutorum genus commemorat Thuc. 4. 9. Ammian. Marc. 24. 2: obtecti scutis vimine firmissimo textis et crudorum tergorum densitate vestitis. Cæterum Ursinus hoc fragmentum cum similibus verbis, quæ Servius ad Aen. 7. 632 habet, apte conjungit et totum locum ita constituit: *Lucani de vimine facta scuta coriis tegebant, quæ de pecore recens detracta quasi glutino adolescebant.*

-32.- *Revorsi* etc. Hoc modo Crixum, fugitivorum ducem, oppressum statuit Debr. cfr. Plut. Cato Min. c. 8. *cum se ibi cibo vinoque læti invitarent.* Nonius explicat: *repleri cibo*; sed bene Cortius docuit: invitare vino eandem esse verborum structuram, ut supra: instruere pugnæ. -35.- *Ubi se laniata navigia fundo emergunt.* pertinet hoc haud dubie ad naturam freti Siculi illustrandam. Cum enim Salustius enarrasset, fugitivos piratarum opera in Siciliam trajicere voluisse, de natura hujus loci, de Scylla et Charybdi egisse videtur. cfr. infra fr. 38. inc. 67. 97. 118. 127. 202. 220. *se emergere* occurrit etiam Cic. de Harusp. Resp. 25. cfr. Interpp. ad Sil. Italic. 7. 413. 12. 438. adde Gifan. ad Lucret. p. 338. Gronov. ad Liv. 36. 7. et ad Cæs. B. Civ. II. 14. -37.- Recte hoc ad Romanos a Cretensibus victos spectare Debr. judicat cfr. supra p. 22. *improbo patibulo*, sana lectio: improbum enim patibulum, quia pœna fuit improborum, ut bene Cort. epitheton additum, ut pœnæ ignominia eo clarior esset. Conjecturæ V. D. *in prora, in proris, in puppi, improbe* locum magis obscurant quam illustrant. -40.- *Naphtas* cum hoc bituminis genus inprimis in Mesopotamia nascatur cfr. Plin. H. N. 2. 105. Ammian. 23. 6. Salustium ejus mentionem fecisse putaverim, cum Nisibin urbem a Lucullo oppugnatam captamque diceret. Sed vel hoc testimonio est, nihil in historiis ab eo fuisse silentio prætermissum, quod ad loci cujusdam ingenium illustrandum faceret. -41.- Cfr. supra 10. -42.- Cfr. supra 17. et Orat. Licin. p. 235.

Lib. V.

«Hoc libro exposuit res gestas IV. annorum ab U. C. 683 ad 686. in quos incidit bellum piraticum et desertio exercitus Luculli.» Auson. Popma. minus recte hoc ab Ausonio dictum; videntur potius res inde ab anno 686—688 hoc libro enarratæ fuisse. -1.- *At Lucullus.* hoc anno 687 factum. Lucullus enim Marcii auxilium contra Mithridatem imploravit, sed frustra. cfr. Dio Cass. 35. c. 15. Plut. V. Luculli c. 25 et supra p. 40. De ablativo abs. *audito* cfr. quæ Cortius congessit exempla Liv. 31. 39; Cic. Offic. II. 12; Curt. 6. 5. 21; Cæs. B. Gall. 7. 52; Sil. 14. 97; et Drakenborch. ad h. l. et Periz. ad Dict. Cret. III. V. Dissert. S. XXXIX. et Dictys VI. 3. et supra ad Catil. 41. Tacit. Ann. 2. 9. et 60; 1. 75; 16. 33;

Hist. 4. 17; Ammian. 20. 4. -2.- *Legiones Valerianæ.* de iis cfr. Plut. Sulla 23. 25. Luc. 7. 34. 35. Appian. de b. Mithrid. 51. 52. 59. 60. *consuli* Acilius Glabrio est. cfr. supra p. 39. de seditione militum Plut. Luc. 34. 35. ἀπέλιπον τὰς τάξεις ὡς ἀφειμένοι δόγματι τῆς ϛρατείας καὶ μηκέτι τῷ Λουκούλλῳ προσῆκον ἄρχειν. Ad sensum explendum Douza bene addidit: militiam detrectavere. -3.- *Regem adversabatur.* Zarbienum intelligit Debr. cfr. Plut. Luc. 21. 29. -4.- *Ceteri negotia sequebantur.* his verbis confirmatur lectio fragmenti 15. lib. 4. pertinet hoc quoque ad Legiones Valerianas. cfr. Tac. Hist. 1. 46. -5.- *Et uxori ejus frater erat.* scil. Clodius cfr. Plut. Luc. 21. ἦν δ' ὁ Κλώδιος ἀδελφὸς τῆς τότε Λουκούλλῳ συνοικούσης. cfr. supra I. 33. -6. 7. 8. 9.- Hæc quatuor fragmenta ex Catuli oratione excerpta judicat Debr. quam contra legem Maniliam habuerit cfr. supra p. 39. de tertio non est dubium. cfr. Vellej. Paterc. II. 32. Cic. pro lege Man. c. 20: «si quid eo factum esset.» Val. Max. 8. 15. 9. Plut. Pomp. 25. ceterum de dictione: *si quid humani accidisset* cfr. Munker. ad Hygin. ClX. Scalig. in Tib. III. p. 198. in primo fr. pro *sæpe* fuerunt, qui *sed te* emendarent, satis concinne. in aliis libris *spe* est. etiam hoc in Pompejum dici poterat, qui Lucullo gloriam Mithridatis devicti invidebat. neque fr. 7. a Pompeji moribus abhorret, si locum recte intelligo: scilicet insimulat Pompejum, eum festinare ad ingentia præmia quærenda, quo gratiam sibi pararet. pro *gratiæ* in vetere codice *Græciæ* scriptum teste Carrione, quod minus etiam quadrat. Sed fr. 9. a Catulo dici non potuit, sed Pompeji verba esse putaverim, cum die postero, quam rogatio Manilia perlata fuit, in urbem venit et concionem habuit. cfr. Plut. Pomp. 26. de re cfr. ib. c. 8: ἀποπηδήσας τοῦ ἵππου — καὶ τἄλλα, δ' ἦν ὁμολογοῦντα ταῖς πρώταις φιλοφροσύναις, ὑπεξανιϛαμένου τε προσιόντι τῷ Πομπηΐῳ καὶ τῆς κεφαλῆς ἀπάγοντος τὸ ἱμάτιον. Servius ad Virg. Aen. XI. 500. «quatuor erant apud Romanos, quæ ad honorificentiam pertinebant: equo desilire, caput aperire, via decedere, assurgere: hoc etiam præcones magistratus clamare dicebantur.» *equo descendere* cfr. Seneca Ep. 64. Plaut. Trin. II. 3. 80. Val. Max. 2. 2. 14. *adsurgere de sella* Sueton. Cæs. 78; ibique interpp. Barth. ad Stat. 2. 60; Demster. ad Claudian. Rapt. II. 315. *caput aperire* «Romani enim, etsi nullus petasi, causiæ, pilei aut alius tegminis nisi extra urbem in peregrinatione aut in morbo usus esset, propter ventum tamen, æstum, sacrificia aliasve causas caput superiore

togæ parte ad cervicem, quæ nempe in sinistrum humerum, dextro exserto, rejiciebatur, operire solebant. Plut. Quæst. Rom. c. 10. Romani si cui obvii facti sunt, cui honos habendus κἂν τύχωσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχοντες ἱμάτιον, ἀποκαλύπτονται. Monuit de his et similibus moribus Lips. I. Elect. c. 19. ubi simul observat, pertinere hæc Salustii verba ad quandam orationem Pompeji, quem Sulla ita honoraverit.» Cort.

FRAGMENTA INCERTORUM LIBRORUM.

-1.- *Ne inrumiendi.* quomodo hunc locum V. D. emendaverint, vide ap. Fest. Edit. Dacierii. rettulit hoc Debr. ad pontem sublicium eo tempore restitutum. cfr. supra p. 9. in nonnullis Festi exemplaribus nota lib. IV. vel V. additur, sed totus locus corruptus est. -2.- *Cujus duas insulas* intelliguntur insulæ fortunatæ, de quibus cfr. fr. inc. 135. 213. 214; Plin. 6. 32; Mela 3. 10; Plut. Sertor. 8. αἳ δύο μέν εἰσι, λεπτῷ παντάπασι πορθμῷ διαιρούμεναι, μυρίους δ' ἀπέχουσαι Λιβύης σταδίους, καὶ ὀνομάζονται Μακάρων. hæc ex libro primo excerpta. *sitas* pro *satis*, quæ Carrionis est emendatio, citra necessitatem a me recepta est. -3.- *Serum bellum in angustiis futurum.* *serum* grammatici *grave* explicant, sed potius *frustra* est. cfr. Philargyr. ad Georg. 4. 144; Serv. ad Aen. 12. 864. eadem notio in notissimo proverbio est: *sero sapiunt Phryges.* -4.- *Illi tertio mense.* parum recte hujus libri numerum notavit C. Fronto, nam haud dubie ad tertium librum pertinet, ubi Luculli iter in Pontum descriptum erat. Plut. Luc. 14. -6.- *Pompejus oris improbi, animo inverecundo.* parum hæc consentiunt cum reliquorum scriptorum testimoniis, qui os probum Pompeji laudibus celebrant. cfr. Plin. H. N. 7. 12. et 37. 2. et Seneca Ep. XI: nihil erat mollius ore Pompeji, nunquam non coram pluribus erubuit: utique in concionibus cfr. interpp. ad Sueton. de claris Gramm. c. 10. Salmas. ad Spartian. Pescen. Nigr. c. VI. recte etiam animadvertunt, illis verecundum os tribui, quibus rubeat. cfr. Plin. Epp. 1. 14: «est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusus» hinc verecundus color apud Horatium. Quam ob rem Douza emendavit: *oris probi, animo inverecundo* satis acute. recte enim animadvertit, vix fieri potuisse, ut Salustius contra communem scripto-

rum consensum ejus os improbum dixerit, sed talem oppositionem rerum, quæ vulgo pares existimentur, et novam et Salustio dignam. quare nescio, an ita emendandum sit, maxime cum lectio *animo inverecundo* in bonis libris sit. - 7. - *Simulans sibi alvum purgari.* cfr. Plut. Mar. 30. πρόφασιν λέγων πρὸς ἀμφοτέρους κοιλίας διάῤῥοιαν, quæ hoc loco Mario crimini datur fœda malitia; eandem mortis moram quæsivisse dicitur Carbo, cum Pompeji jussu ad mortem duceretur. cfr. Plut. Pomp. 10. utrius nomini Salustius hanc turpitudinis notam inusserit, incertum; sed propter fr. 52. potius ad Carbonem retulerim, neque putaverim Salustium tam fuse de Saturnini seditione egisse, cum hæc digressionibus essent enarranda. Debr. ridiculus, qui iisdem verbis utriusque ignominiam a Salustio notatam statuit. - 10. - *Inter arma — famas petit* cfr. ad Catil. c. 15. hæc lib. 1. in Catuli laudem dicta fuisse Debross. statuit. - 11. - *Haud impigre, neque inultus occiditur.* locus videtur esse corruptus, alterum enim membrum cum altero pugnat; sed sine codicibus medelam adhibere dubitaverim, maxime cum, quo hæc referenda sint, parum certum sit. Spartaci enim acriter pugnantis mortem significari mihi quidem non persuasum est. - 12. - *Festinantibus* etc. propter mentionem *inopiæ* injectam hæc ad tumultum C. Aurelio Cotta Cos. Romæ ortum pertinere verisimile est. - 14. - *Exercitum argento fecit.* «h. e. comparavit, sive, ut Seneca, pecunia paravit. Sic ipse Cicero pecuniam facere; V. Verr. c. XXX: si pridie domo tua profugisset, si aliquam manum contra populum Rom. facere potuisset V. Phil. c. 16: princeps fuit exercitus faciendi et præsidii comparandi. Flor. III. c. XIX. n. 6: mox jure belli refractis ergastulis sexaginta amplius millium fecit exercitum.» Cort. - 16. - *Ibi triennio frustra trito.* hæc ad Servilium Proc. Ciliciæ referre licet, qui Eutropio teste tres deinceps annos bellum contra piratas gessit. cfr. supra pag. 8. et 9. 20. n.

Oratio Cai Cottæ ad populum Rom. ita Vat. 1. *Oratio Cottæ* Vat. 2. hanc Orationem ad III. librum pertinere, nullum est dubium; quippe quod jam Codd. et Edit. Princ. Veneta doceant, ubi ante orationem M. Licinii scripta est. Accedit ipsius nominis testimonium: Cajo enim Cotta Cos. seditiones domesticæ ortæ sunt, de quibus vide supra p. 16. a M. enim Cottæ persona, qui leges a fratre in populi gratiam latas abrogavit, talis oratio plane aliena fuit; eo enim anno patres populo non blandiebantur, sed potius in homines populares sæviebant. cfr. Orat. Licin. p. 254. et nostros Comm. supra p.

20. de C. Aurelio Cotta cfr. Cic. de Or. III. 3: «paucis diebus post mortem Crassi depulsus per invidiam tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus ejectus est e civitate.» ejus reditus commemoratur Cic. Brut. 90. eundem in libro de Oratore loquentem inductum esse, satis constat. Rutiliæ filium fuisse patet ex Cic. Epp. ad Att. 12. 20. homo dissertissimus nostræ civitatis dicitur pro Cæcina c. 33. perperam Ernestius in Cl. Cic. hæc loca ad duas diversas personas rettulit. *multa mihi pericula*. significare videtur exilium. *alia — partim* vide ad Catil. 2. *reppuli* Vatt. 1. 2. *deorum auxiliis et virtute mea* «hæc solemni more conjunguntur vide ad Jug. 14: virtute ac diis volentibus.» Cort. adde Catil. 52. p. 64. et Comm. ad h. l. *in que is omnibus* Vat. 2. *neque animus negotio defuit, neque decretis labos* opposita; simili fere ratione ut Catil. 1. fin. animus enim in universum dictus, et θῦμον et νοῦν complectitur, haud aliter supra *ingenium* Orat. Phil. p. 222. fin. apud Plautum sæpius *meo animo* idem quod mea sententia, meo judicio. cfr. Curcul. 4. 2. 19. et sæpius alibi. *negotio* i. e. rei alicui suscipiendæ, inest enim in hac voce molestiæ notio. *decretis* i. e. ubi consulueris. *labos* «functio quædam vel animi vel corporis gravioris operis et muneris.» Cic. Tusc. Disp. 2. 15. *mutabant*. hoc pro verbo neutro usurpari multa exempla a Cortio ad Jug. 39. congesta docent. «cfr. Cat. 22; Gell. 13. 3; Lucret. 1. 788; Liv. 3. 10;» et sæpius apud eundem; adde Virg. Aen. 1. 104. et interpp. ad hunc locum et Vechner. Hellenolex. pag. 70. sq. *senecta jam ætate*. male et contra libros ita in mea editione expressum. *acta* enim *ætate* constans omnium librorum est lectio, quam exemplis confirmare non opus est. vide Jugurth. 6. *parricida vestri* vide quæ animadvertimus ad Catil. 31. *vestri* h. l. omnes Codd. cum in simili verborum structura Cat. 33. *vestrum* genuinam lectionem esse docuerimus. Sed h. l. non singulos plebejos homines, sed totum populum intelligit, parricidii enim crimen non in privatis hominibus lædendis, sed in læsa populi majestate positum est. cfr. Cic. Verr. 5. 66. *bis genitus* recte Cortius «bis geniti in rep. dicebantur, qui post aliquam calamitatem singulares honores, aut ejecti ex rep. eandem recipiebant. Sic Cicero reditum suum παλιγγενεσίαν vocat ad Att. 6. 6. et exules quidam mori et mortui dicebantur vide Græv. ad Cic. pro Quinct. c. 13. Sic: diem natalem post Red. in sen. c. 11. adde Gronov. Diatrib. Stat. c. 12;» qui quidem Græcum δευτερόποτμον confert. Cottam ex exilio revocatum fuisse, testis est Cic. Brut. 90. qui

eum post rempublicam a Sulla receptam rediisse dicit. *Penatis* (ita ex Vatt. emendandum) — *vilia habeo*; jam per singula exprimit, quæ parricidii crimine continentur. *quin omnia* etc. ita Vatic. 1. quæ lectio haud dubie recipienda; quamvis enim *cum* eo defenderis, quod sæpius indicativum regit, ubi vis particulæ fere eadem quæ in quoniam est, cfr. Grotefend Comm. zu Mat. etc. p. 271. et quod ex usu linguæ priscæ in universum *cum* sæpius indicativo jungitur, (vide innumera loca ap. Plaut.) *quin* tamen orationi multo majorem vim addit. eandem lectionem ex suis libris Ciacconius, Ursinus, Carrio laudarunt. *callidam facundiam* immerito V. D. *caninam* legi jusserunt, quod hoc in fr. laudatur. sensum loci bene expressit Tac. Agric. 12: calliditatem fori non exercuit. *Quis victus cum illa simul.* videtur Cotta causam nobilium contra Saturnini et Sulpicii insaniam defendisse, quibus sæpius opponitur. cfr. Cic. Brut. 57. 59. 63. *jura naturæ — jure* Vat. 2. Sed illud melius. cfr. Liv. 34. 57: ipsius jus atque arbitrium esse; ita jus belli, regni, consulis, populi jus, sæpissime; *dono datur atque accipitur.* cfr. Jug. 85. p. 175. ubi eadem leguntur. *impeditissima rep.* cfr. Cic. in Pison. 1: impedita reipublicæ tempora. Græce est ἄπορος. *Namque Imperatores — poscunt* ex his verbis intelligitur, paulo ante epistolam a Pompejo ad senatum missam hanc orationem habitam fuisse. Nam Lucullo et M. Cotta Coss. Pompeji precibus satisfactum est. *Sertorii per montis fuga* ita Vatt. 1. 2. contemtim hæc dicta de belli gerendi ratione, qua Sertorius Romanos duces fatigabat; idem latrocinium dicebant. *manu certare* idem quod Jug. 57: prœlium in manibus facere. cfr. Liv. 2. 30: ad manum venire et 2. 46: pugna jam in manus, jam ad gladios venerat. *utilia parare* i. e. res ad bellum necessarias, commeatum etc. vide Jug. 86. *Asia* scilicet provincia Romana, quæ hoc nomine appellabatur; de ejus finibus cfr. Appian. de b. Mithr. c. 68. *exercitus — aluntur* et legiones Valerianæ per totum hoc tempus castra stativa in Asia habuerant, et aliæ copiæ a Sulla ibi relictæ fuerant. cfr. Plut. Luc. 7. Sulla 25. *Macedonia* vide supra pag. 19. *marituma* infesta erant piratarum incursionibus cfr. loca pag. 41. laudata. *quum interim.* vulgo hæ particulæ ita usurpantur, ut diversis orationis membris præpositæ, plures res uno eodemque tempore gestas esse, evidentius doceant. Sed vis causalis quæ in particula *cum* est, non perit, et multis in locis manifesta est; exempla vide ap. Horat. Tursel. p. 229 sq. Contra ubi componuntur, (ut

h. l.) in *cum* vis temporalis prævalet, quia, adjecta particula, temporis momentum accuratius definitur; sed ubi, mutato ordine, *interim* priorem locum obtinet, *cum* explicationis causa additur. cfr. Jug. 12. *quum Hiempsal interim.* Jam quod fuerunt, qui nescio quam vim oppositionis in particula *interim* quærerent, ii ejusmodi locis in errorem inducti videntur, ubi *tamen interim* conjuncta sunt. cfr. Jug. c. 39. 54. nam Ciceronis locus qui laudatur pro Rosc. Amer. 29. *interim mihi videris* etc. aperte temporis significationem habet. *vectigalia — incerta —* partim enim a piratis intercepta, partim quod provinciæ bello vastabantur, tributa solvi non poterant. *partem sumptuum sustinent* i. e. suggerunt, suppeditant, præbent. pro *sustinent*; *ita* Havercamp. conjecit: *sustinentia.* perperam. *quæ commeatus tuebatur* hanc lectionem nostri Vaticani confirmant. etiam Edit. Pr. *quæ commeatus convehebatur* Ciacconius et Ursinus ex suis libris laudant. ceterum falsus est Cortius, qui *tuebatur* pro *tueretur* vel *tueatur* positum statuit. Nam Imperf. indicativi propriam vim habet et sensus loci est is: classis, quæ nunc est, minor quam quæ antea commeatus tuebatur. *classe navigare.* usitatius est: classis navigat. Sed cum *navigare*, nullo casu addito, rebus maritimis operam dare, significet cfr. Cic. Verr. 5. 27. «homines a navigando rebusque maritimis remotissimi,» ablativus *minore classe* commode adjicitur, ut rei navalis condicio accuratius describatur. cfr. Virg. Aen. 1. 751: ingeminant plausu Tyrii — *vobis reque publica* ita libri Fabri et Bric. Sed ceteri libri non addicunt. *nobis vobisque re p.* Ed. Princ. *Agite, uti monet ira, suppl.* hanc lectionem nostri Vatt. confirmant; accedit Edit. Princ. sensus manifestus; locus in ceteris libris et editionibus multifarie corruptus; in Ciacconii et Ursini libris, *agite ut monet ira, et —* vulgata: *agite ut lubet, et ita.* unde Carrio conjecit *a. uti jubet ira*, sed præclara optimorum librorum lectio nullum dat locum conjecturis. *neque mox ingenio corporis* ita Vat. 1. 2. Edit. Pr. et omnes Codd. credo. unde alii *ingenuo corpori* emendarunt, Cortius *ingenui corporis* et *vita corporis* conjungi vult. Sed quam in hac verborum compositione sibi invenire visus est elegantiam, eam nullam esse manifestum est, cum maxime accedat contorta verborum structura. præterea recte in *mox* offenderunt interpretes; neque altera lectio satis expedita. duplex enim dativus minus concinnus; neque in tam paucis verbis *vitæ* per epexegesin additum esse putaveris; sensum quod attinet, his verbis ea confirmantur, quæ supra dixerat, se

mortem non deprecari, quippe quam vel *honestam* esse doceat; jam quod corpus *ingenuum* est, id nullam vim sententiæ addit, sed, si corpus jam infirmum et confectum erat, magis expetenda pro patria mors. vita enim ærumnosa æternum decus mutavit. cfr. Jug. *moriturum potius quam — incertæ ac forsitan post paulo morbo interituræ vitæ parceret.* Itaque vitium latere putaverim locusque conjectura videtur esse sanandus. Mihi hæc succurrebant. *Neque, morbis ægro corpore* etc. quæ conjectura eo confirmari videtur, quod Cicero Brut. 55. laterum infirmitatem et virium imbecillitatem in Cotta notat; penes intelligentes sit judicium. certe *corpori finem facere* barbare dictum, neque quod *vitæ* adjectum est, eo structura fit concinnior. *Adsum en! Cn. Cotta,* pro *Cn.* emendandum *C.* illud scripturæ mendum est. «en postponitur, ut alibi *ecce, sane, mehercule* aliæque particulæ. confirmavi ad Catil. c. LII. n. 35. Liv. 3. c. 17; primus en ego consul quantum mortalis deum possum, te ac tua vestigia sequar.» C. *voveo dedoque* cfr. Flor. 1. 14. et 17. Cic. pro Rab. Post. 1. adde Brisson. Form. 1. p. 108. et 109.» id. *fortunæ et maris* — quæ antea in editionibus expressa erat lectio, ea nullius libri auctoritate confirmata, soli grammaticorum socordiæ debetur. *belli ab aliis acti* — ita sæpius Sal. *agere* de rebus bellicis. cfr. Jug. 53. et 30. Sed non eadem sunt; bellum enim sive res geri dicitur, ubi nulla neque studii neque voluntatis significatione, simpliciter res aliqua suscepta et perfecta dicitur; et *res gestæ* nihil aliud est quam res facta, nisi quod ad bellum potissimum refertur; *agere* autem homines consilio, sive negotio intentos ostendit; quare recte Salustius, ubi de militum sermonibus: *acta edocent atque audiunt*, et c. 30. *res gestas et quomodo actæ forent* militum enim acta sunt, dux bellum gerit. Cotta h. l. bellum dicit actum, quod vitia ducum significat, qui imprudenter agendo bellum male gesserunt. igitur *bellum* et *pax* ut vita agitur; eodem modo differunt, agere et gerere personam, agere et se gerere regem. Sed seriores scriptores hæc confundunt cfr. Sueton. Claud. 25. Apud Tacitum in dictionibus, *amicum, principem* agere, simulationis significatio inesse videtur. *Per vos igitur Quirites — igitur* quod antea receperam, jam delendum esse censeo. de est enim in omnibus libris et a librariis adjectum esse videtur, qui etiam *precor* addiderant, quasi his omissis nimis aspera esset verborum structura. cfr. Jug. 14. extr. et Cat. 33. *nequiquam.* Vat. 1. *Aspera aut fessa bellis* i. e. infesta vel bello-

rum diuturnitate fatigata, attrita. proprie enim loca salebrosa et mare tumidum sive procellis agitatum *asperum* dicitur cfr. Virg. Aen. 6. 351. 8. 229; Liv. 37. 16. 38. 17. Sed cum bellis non solum mores hominum exasperentur, cfr. Liv. l. l. et 42. 16: sed ipsorum etiam locorum facies mutetur et asperior fiat, et ipsa bella aspera dicantur cfr. Jug. 48. terræ quoque bello vexatæ bene asperæ dicuntur. Cæterum de dicendi genere, quo usus est Cotta. cfr. Cic. Brut. c. 55: quo ex loco intelliges, vel hanc orationem ad ejus ingenium exprimendum summa cum arte esse compositam.

- 18. - *Germani intectum rhenonibus corpus tegunt.* etc. «rhenones sunt velamina humerorum, et pectoris usque ad umbilicum atque intortis villis adeo hispida, ut imbres respuant. hæc Isid. cfr. Voss. ad Cæs. B. Gall. 6. 21; Duker. ad Flor. 1. 17. 4.» C. adde Tacit. Germ. 17. et interpp. ad h. l. etiam Varro hujus tegumenti mentionem facit L. L. 4. 35. cfr. etiam infra fr. ino. 187. Sed mihi vitii aliquid h. in loco subesse videtur; quod non eo tollitur, quod *intecti* conjectum est, sed haud dubie alius vestimenti nomen adjiciendum est. nam ejusdem vocis repetitio nihil offensionis habere mihi videtur. Cæterum quo in loco Salustius de Germanorum moribus exposuerit, non facile dixeris. Cum multi Germani in Mithridatis exercitu stipendia facerent, cfr. Appian. de b. Mith. c. 71. (ubi expressis verbis Bastarni commemorantur.) vel eo loco hæc commemorari poterant, vel in Ponti Euxini situ et accolarum moribus illustrandis. Debros. hanc descriptionem ad Curionis expeditiones bellicas pertinere judicat. cfr. Hist. R. R. L. II. p. 640. idem hoc fragmentum ita explicuit. «Les — habitans — sont presque nuds, et ne font, comme les Germains, que jetter pour tout habillement, sur leurs corps, une espèce de pelisse, qu'ils apellent rhenon.» - 19. - *Unde pons in oppidum pertinens explicatur.* «Hoc pertinere arbitror fragmentum ad Festum de ponte sublicio lib. IV. hist.» Sed ita haud facile explices, quid sit *pontem explicare.* Quod enim ædificia explicari dicuntur. cfr. Cic. ad Att. 4. 16. hoc minus in pontem quadrat. Quare hæc verba potius ad belli machinam a Mithridate ad Cyzicum oppugnandum exstructam spectare putaverim ἐξ οὗ γέφυρα, ὅποτε προσπελάσειαν ἐς τὸ τεῖχον, ὑπὸ μηχανῆς ἐξήλλετο. cfr. Appian. de b. Mithr. 75: facit mecum Debr. uno loco, sed altero pontem intelligit, qui Cyzicum urbem cum continenti conjungat. Sed *explicare* nonnisi de machina bellica

recte dicitur, quæ ap. Vegetium 4. 21. Vitruv. 10. ult. Lips. Poliorcet. 1. 6: sambuca vel enostra dicitur, quippe quæ complicata, cum turris propius ad urbem acta esset, funibus extensis explicaretur et protenderetur. -21.- *Et Marius victus duplicaverat bellum.* ita supra in Or. Cottæ: *curam duplicat.* imitatus est Tacit. Hist. 4. 54: audita deinde Vitellii mors duplicaverat bellum. hoc ad Marium juvenem pertinet, quo ad Sacriportum victo. cfr. Liv. Epit. 87. Flor. 3. 21. fin. Vellej. 2. 26: Aurel. Victor. de Vir. illustr. c. 68. bellum non quidem atrocius fuit, sed latins sparsum est et plures exercitus contra Sullanos duces missi. cfr. Appian. de b. Civ. I. 89—93. Plut. Sulla 28. 29. Ceterum hæc pugna mihi nondum satis illustrata esse videtur. Plutarchus enim l. l. περὶ Σίγνιον prœlium commissum esse narrat; Appianus autem ad Ἱερὸν quidem λιμένα Marium in aciem eduxisse dicit, sed hunc locum non procul urbe Præneste remotum fuisse manifestum est, cfr. Mannert. Geogr. It. p. 645. ita, ut qui locum in quarta urbis regione intelligunt, egregie fallantur. Nam postea demum urbs a Sulla expugnata est. cfr. Plut. l. l. ceterum ad eandem rem referendum frag. 1. 61. *apud Præneste locatus.* -22.- *Atque eos incur.* cfr. Tac. Annal. 2. 16 17. 1. 51; et Dictys. II. 3. Veget. I. 9. -23.- *In hunc modum* his verbis Prisc. statuit, Salustium Græca: εἰς ταύτην πρόθεσιν expressisse. Sed hoc potius *in hanc sententiam* est. simile est Ciceronianum *hæc in hanc partem scripsit* ad Att. 16. 1: ceterum, quod satis notum, differunt hæc: *hoc modo* enim ipsa auctoris verba significat, *hunc in modum* tantummodo similitudinem quandam designat. - 24.- *Inde ortus sermo* etc. *Satin salve* solemnis formula salutantium. cfr. exempla ap. Plautum et Brisson. de Formm. p. 745. Edit. Francof. perversa Charisii et Diomedis de hac formula judicia vide ap. Putsch. 3. 225. 340. de scriptura jam omnibus persuasum est, *salve* unice verum esse; *agerentur* quod pro *augerentur* in aliquot Codd. est, Cortius meliorem lectionem habuit; immemor credo similis loci Sal. Cat. 6. *res — agris — aucta* melius haud dubie *agerent* quod idem conjecit, sed ne hoc quidem necessarium. Cæterum hoc fr. ad Luculli et Pompeji conventum retulerim, quippe quæ res memorabilior, quam quæ a Salustio omitti posset; accedit quod Plutarchus multis verbis hanc rem celebravit V. Pomp. 31. Luc. 36, προσεῖπον ἀλλήλους φιλοφρόνως καὶ συνήσθησαν ἐπὶ τοῖς κατωρθωμένοις ἑκατέρω. Dixerit aliquis, hæc eadem dici potuisse, ubi Metellus primum post pugnam Su-

cronensem Pompejum convenerit. cfr. Plut. Pomp. 19. idque Debr. statuit, sed hæc res haud ita magni momenti est. -25.- *Quo cupidius* etc. cfr. Jug. 60. initio. -26.- *Ventis per cava terræ citatis.* videtur hoc spectare ad terræ motum, de quo supra expositum est. p. 14. 15. et fragm. IV. 33. *citatis ventis* eodem sensu dictum, quo notissima formula: citatis equis. idem a Seneca Quæst. N. 1. dicitur. ventis in abdito tumultuantibus. Ceterum hanc multorum fuisse opinionem, ut terræ motus ventorum causam putarent, Servius, Appulejus et Isidorus monuerunt. De dictione *tumulique sedere* Cortius Danielem Heinsium et Drakenborch. ad Liv. VI. 647. conferri jubet. -27.- *Ubi multi nefanda casu super* etc. Sed plurimi libri *nefande* atque *multa*, quæ lectio potior esse videtur. præterea *casu* vulgo scribebatur. jam inter antiquos grammaticos, controversia *super* h. l. adverbium an præpositio sit? prius confirmare videtur Sulpicius Hist. Sacr. II. 30: «quin omnia nefanda insuper ausi, ne humanis quidem corporibus pepercerunt.» Equidem tamen Prisciano adsentior, et *casus* exitium explico et *casum* emendo; quod quantum equidem scio, *super* cum abl. nunquam simili quo *præter* sensu inveniatur, nam ap. Virg. Aen. II. 349. *super his* perperam nonnulli ita explicant; *super* enim apud Tacitum non modo pronominibus sed etiam aliis verbis postponitur cfr. Hist. 3. 26. 3. 19; Ann. 6. 35. 3. 46; 16. 33: historicam quod attinet interpretationem, hoc ad Calaguris obsidionem referendum esse videtur. cfr. supra p. 29. Contra Debr. hoc in Heracleæ urbis expugnatione illustranda adhibet et ita interpretatur «en un mot ils commirent et souffrirent mille excès plus horribles encore, que ne le comportoit la conjoncture même de cette affreuse catastrophe.» cfr. H. R. R. L. IV. 389. -28.- *Saguntium.* pro Saguntinorum dictum esse statuit Charisius; quod fieri posse non negaverim, sed exempla hujus terminationis desidero. Nam neque *Aruns* neque *Taguns* recte conferas, quod non gentilia sunt. cfr. incert 119. hæc haud dubie eo loco memorata, ubi Salutius de prœlio Saguntino, exposuit. cfr. p. 17. -29.- *Tota autem insula* — si hariolari licet, hæc ad desertam insulam haud procul Lemno sitam retulerim, ubi Mithridatis classis a Lucullo deprehensa est. cfr. supra p. 24. 25; et Appian. 77. Ουαρίον δὲ καὶ Αλέξανδρον καὶ Διονύσιον περὶ Λῆμνον ἐν ἐρήμῃ νήσῳ καταλαβὼν — ex eodem loco manifestum fit, Salustium de hujus insulæ antiquitatibus accuratius exposuisse. -31.- *Pro omni bello* h. l. *pro omine belli* emendandum esse videtur. -32.- *Tan-*

tum antiquitatis. «Servius interpretatur amorem et charitatem; uti alibi *nihil antiquius ducere.* Sed recte vidit Jo. Fr. Gronov. ad Liv. I. 32. Subesse figuram ἓν διὰ δυοῖν et dictum pro antiquæ et primæ curæ; eum adi.» C. Quid hæc sibi velint, non intelligo. Substantivo enim aliam significationem quam adjectivo inesse non posse per se patet. Sed hæc communis omnium populorum est opinio, priscos homines probiores, sanctiores, modestiores et frugaliores fuisse. Antiquitas igitur omnes illas virtutes complectitur, quibus antiquos homines excelluisse putabant. cfr. Cic. pro Plancio 18. pro Rab. Post. c. 10. Plin. Epp. 5. 15. et *antiquum* proprie est antiquo homine dignum, ergo præstans; ita antiqua virtus, officium, fides, victoria; inde paulo deflexit usus loquendi, quod antiqua dicebantur, quæ majore veneratione, studio, cura digna habebantur, ita Cic. ad Att. 10. 8: *antiquissima cura* et Phil. 13. 3: præcepit, ne quid vita existimem antiquius et sæpius ap. Liv.: *nihil ei fuit antiquius.* nostro igitur loco eadem substantivo significatio, et studium atque officium exprimit; similis sed non plane idem Ciceronis est locus supra laudatus pro Plancio 18. «plena sunt officii, plena observantiæ plena etiam antiquitatis; ibi enim *antiquitas* in universum pro antiqua consuetudine dictum, sed quam laude dignam orator existimat. quem huic fr. locum assignem nescio. potuit commemorari in causis belli civilis enarrandis, ubi ejus temporis perversitatem cum priscæ ætatis innocentia comparabat. -34.- Hoc quoque ad bellum sociale retulerim, quod parum prospere gestum notavit Salustius. -35.- *Non repugnantibus modo, sed ne deditis quidem A. B. C. M.* his literis Debr. hæc verba substituit: *atrocis belli clades metuentibus* et ad Scipionis milites pertinere statuit, qui vel precibus compulsi, vel fraude inducti, vel largitione corrupti, in Sullæ partes transierunt cfr. Plut. Sulla c. 28. Appian. de bellis Civ. I. 85. hæc omnia jure incerta dixeris, sed in his latius progredi non licet, quam ut probabilia sequamur cfr. infra 42. -36.- *In silva Sila fuerunt.* scil. fugitivi, eos enim significari nullum est dubium. Spartacum enim in Lucaniam se recepisse supra docuimus. cfr. supra p. 29; de silva Sila cfr. Mannert. Geograph. Italiæ. II. p. 198. -41.- Hoc ad Sardiniæ descriptionem spectat, quippe cujus insulæ situm a Salustio illustratum fuisse, supra docuimus. -43.- Hoc cum fragmento 8. et 9. libri primi jungendum. -44. *M. Atilius.* cfr. supra p. 27. et 28. -45.- De Mithridate vel Tigrane hoc dici potuit cfr. Plut. Lucull.

c. 11. 15. 25. App. de b. Mithr. c. 84. -47.- *Curubis* urbs Africæ cfr. Plin. 5. 4; apud Ptolemæum Κουοῤβιν quod Colerus corruptum habuit pro κοῤουβίν De Pompeji expeditione in Africam contra Domitium vel de fuga Sertorii in Africam hoc dictum. cfr. Plut. Sert. c. 9. Pomp. 11. 12. 13. -48.- *Tharros* ad hanc Sardinie urbem Lepidum ægrotum appulisse Debr. statuit cfr. Hist. R. R. II. 497. ap. Mannert. Geogr. It. II. p. 485. Tarras. -49.- *Camisos* castellum in finibus Armeniæ fuisse auctor est. Strabo XIV. p. 560. Ed. Alm. -51.- *Primam* etc. de Japidia cfr. Strabo VII. p. 314. 315. Ed. Alm. ad bellum a Curione in Macedonia gestum hoc refert Debr. -52.- *Carbo.* cfr. Plut. Pomp. 10. App. de b. Civ. I. 92. -54.- *Crebritate fluctuum* etc. Aut tempestas, qua Mithridates naufragium fecit, aut Sertorii pugna navalis, mari tempestuoso cum prætore Annio commissa, his verbis describi videtur. cfr. fr. 1. 50. -55.- *Mithrid. corpore ingenti* potuit hoc initio belli Mithridatici commemorari, vel in eo prœlio enarrando, ubi Mithridates vulneratus est. cfr. Appian. de b. Mithr. c. 88. -56.- *Tyrannumque et Cinnam adpellantes.* hæc optime Pompeji Strabonis personæ conveniunt, qui in discordiis civilibus medium egit et rempublicam in summum pæne discrimen adduxit. cfr. App. de b. Civ. I. 63. 66. 68. Plut. Pomp. 1. eundem Ascon. Ped. in Cornel. p. 140. hominem diis nobilitatique invisum dicit. igitur hæc in bello sociali enarrando legebantur, lib. 1. -57.- *Nomenque Danubium* etc. hæc aut ad Curionis Proc. expeditiones bellicas pertinent, aut in Ponti Euxini descriptione memorata sunt. -58.- *Cui nisi pariter obviam iretur.* Recte mihi statuisse videtur Debr., quod prava Lepidi consilia his verbis significari putavit. -59.- *Septimium* etc. cfr. supra pag. 9. Liv. Epit. XXV. Debr. Hist. R. R. Lib. I. 358. sqq. cfr. supra ad fragm. 1. 24. -62.- *Pompejus* cfr. supra n. 16. -65.- *Magna gloria* etc. scil. Sertorius. cfr. Plut. V. Sert. 3. qui et hoc loco et alias Salustium secutus esse videtur. ὑπὸ Δειδίῳ στρατηγῷ χιλίαρχος ἐπ' Ἰβηρίαις *paratu militum* cfr. id. c. 4. τοῦ γὰρ Μαρσικοῦ πολέμου συνισταμένου στρατιώτας τε προσταχθὲν αὐτῷ καταλέγειν, καὶ ὅπλα ποιεῖσθαι. *dehonestamento corporis lætabatur* ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ καλλωπιζόμενος ἀεὶ διετέλει. Ceterum innumeras lectionis varietates vide apud A. Gellium edit. Lion, ex quibus paucas notasse sufficiet. *magno usui* conjecit J. Gronov. sed quamvis dativus multo concinnior, sit, ne ablativi cumulentur, tamen hac mutatione non opus est, cum antiquior dativi terminatio *u* fuerit. cfr.

Priscian. p. 778. Burman. ad Propert. p. 119: multaque exempla apud Plautum et Lucretium. e. gr. Asin. 2. 2. 50. *usu* Lucret. 3. 984: imo Cæsarem, Virgilium ipsumque Ciceronem hac forma sæpius usos jam diu notarunt Grammatici. Igitur dativum esse et ipse putaverim, sed antiquiorem formam retinendam esse censeo, quæ haud dubie etiam multis aliis locis est restituenda. *curata* quod sæpius ap. Salustium in re militari usurpatur, non debebant in dubium vocare interpretes. *paratu* cfr. Tac. Hist. 2. 84. 95. Agr. 25. *scriptorum* Lips. Quæst. Epist. 4. 14: *proscriptorum* conjecit, acute quidem, sed citra necessitatem; nam plures scriptores fuisse, qui hujus temporis res illustrarent, ipse Salustius docet Jug. 95. fortasse Sullam ipsum et Sisennam innuit auctor. *minus celebrata* Havercampii est scriptura, quæ particula propter finem postremæ vocis facile omitti poterat. *quæ eminus facie sua ostentabat.* pessima hæc lectio; quasi, quæ Sertorius præclara facinora perpetraverat, hæc ejus oris adspectu jam e longinquo divinari potuissent; sed *faciem ostentare* dicuntur, qui ea gloriantur et se jactant; *quia reliqua glorisus retinebat. gloriosius* Haverc. conjecit. hæc Debr. ita interpretatur: «et regrettoit peu ce qu'il avoit perdu, au prix de ce qui lui en revenoit.» hoc est verbis tegere ignorantiam. vertit enim quasi legisset *redimebat.* sed quænam sunt *reliqua?* num membra? an in universum dictum, decus, honor, laus? sed appositum *gloriosus* ne hoc quidem patitur. itaque huic loco medela adhibenda: pro *retinebat* emendo *agebat*; *reliqua* ut *cætera* h. l. accusativum græcum, quem dicunt, esse statuo. ita *reliquum* apud Plautum occurrit Truc. Prolog. 15. cfr. infra fr. 180. jam igitur omnia manifesta: Sertorius cicatrices et effossum oculum non pudori habebat, quia reliqua ejus vita erat laudis plenissima. -66.- *Primos Cretenses.* hoc haud dubie ad bellum Creticum pertinet ab Antonio motum cfr. supra pag. 22. *Curetes* de his cfr. Hock. Kreta. Bd. 1. ceterum ante hanc vocem major interpunctio tollenda. *vetustatem* i. e. antiquitatem, priscos homines qui omnia in majus celebrabant, vel, uti Livii verbis utar, divina humanis immiscent. -67.- *Italiæ Siciliam* cfr. supra Lib. IV. 38. Inc. 98. 195. 220. quæ omnia haud dubie sunt conjungenda et eo loco dicta erant, ubi de consilio fugitivorum in Siciliam trajiciendi exposuit lib. IV. cfr. supra p. 30. *tam curvum sit.* ita emendandum: *tum* per incuriam a librariis expressum est. de re ipsa cfr. Barth. ad Claud. Rapt. Pros. I. 140. Interpp. ad Sil. 14. 15. -68.- *Pompejus.* hoc quoque fine Lib. IV. positum erat. cfr.

supra pag. 29. -70.- *Et in prœliis actu promptus* i. e. manu fortis, manu promptus. cfr. supra ad Orat. Cottæ fin. *prœlia agere* etiam ap. Livium. 22. 9. *astu* quod Carrio emendavit, mihi quidem multo minus aptum esse videtur. Quamvis enim *promptus consilio* bene dictum sit, ita, ut etiam astu promptus dici potuerit, *astus* tamen minus in prœliis quam in acie instruenda perspicitur. -71.- *Pactione amisso Publio legato* ita emendandum, quod jam apud Havercampium expressum est. intelligendus est Publius Clodius, quem Luculli legatum in bello Mithridatico fuisse jam supra docuimus; *amisso*, Donato teste, pro *dimisso* dictum; *dimissum* eum putaverim ob seditiones in exercitu motas; qua pactione incertum. -72.- *Ipsum mare Ponticum dulcius quam cætera.* cfr. Isidor. 13. 16. quod caput fere totum ex Salustio petitum esse Ursinus statuit. quod absurdum. adde Ammianum XXII. 8—10; Mela 1. 19; Plin. 9. 15. Grammatici in comparativo hæsitarunt, quod Sal. mare dulcius dixerit, cum neutrum dulce sit. Quod scilicet negligentius dictum esse statuerunt, cum proprie minus amarum esset dicendum. cfr. Arrianus Periplus Fol. 3. init. Ed. Stuk. πᾶς πόντος πολύ τε γλυκυτέρου τοῦ ὕδατός ἐστιν, ἤπερ ἡ ἔξω θάλασσα. Cæterum Avienum Festum in descriptione Ponti Salustium esse secutum, ipse profitetur cfr. supra Comm. P. I. p. 22. Sed in Arriani libro haud dubie multa insunt, quæ etiam ap. Salustium legebantur; testimonio sunt cum alia multa, tum mentio insulæ Achillis injecta; de qua multa apud Arrianum; multa quoque Ammianus Marcellinus ex Salustio hausisse videtur. cfr. Lib. XXII. 8. Cæterum quod Wernsdorfius conjecit (Poët. Latin. Minor. Tom. V. P. II. p. 661.) Salustium peculiarem librum de Situ Ponti scripsisse, hoc falsum est. Nam laudant quidem aliquoties vetusti Grammatici Salustium *de situ Ponti*, vel *de Ponto* cfr. Serv. ad Aen. 3. 533. Schol. ad Horat. Od. 1. 17. 18. Non. Marc. XII. 24. sed ita solent antiqui Grammatici. cfr. varii tituli Oration. Verrin. imo ex ipso Salustio etiam Celtiberiæ descriptionem laudant. cfr. Donat. ad Terent. Adelph. 3. 2. 16. Ceterum quo in loco Salustius de Ponto egerit, ab antiquis grammaticis non notatum est. Optime hæc digressio intexi potuit, ubi de Mithridatis fuga in Chersonesum Tauricam auctor exposuit. Sed cum parum probabile sit, belli finem in Salustii historiis fuisse scriptum, hæc potius belli initio enarrata fuisse putaverim. Ibi enim in Mithridatis opibus explicandis commode fieri potuit, quod rex ille omnes fere gentes, quæ

has terras incolebant, amicitiæ fœdere secum conjunxerat. cfr. Appian. de b. Mithrid. c. 15. Cum enim hæ terræ tum primum a Romanis accuratius cognitæ essent, situs locorum et natura regionum erat illustranda; et cum Salustius, ut jam supra animadversum est, in res geographicas studiosius inquirat, non solum regnum Ponti, sed etiam ceteras gentes, quæ tum Pontum Euxinum accolebant, luculenter, ut videtur, descripsit. Ne fabulosa quidem eum aspernatum esse inde intelligitur, quod Jasonis mentionem fecit cfr. supra l. 4. 21; inc. 82. 99. 100. 124. 126. 172. 174. 189. 215. 216. 217. alia, quæ a Debrossio eo referuntur, aut incerta aut plane aliena sunt. - 73. - *Equis paria operimenta.* videtur hoc ad currus falcatos pertinere, de quibus Salustium egisse et hoc genus armorum descripsisse antiqui grammatici animadvertunt. vide infra fragm. 209. apud Plut. Lucullum c. 7. in apparatu bellico Mithridatis describendo commemorantur τέθριπποι δρεπανήφοροι. equites cataphractos idem c. 26. inter Tigranis copias enumerat. vide supra 4. 22. - 74. - *Rebus supra votum fluentibus. fluere* dicuntur res ut *cedere*, procedere, προχωρεῖν. Cic. de Offic. 1. 26: res prosperæ et ad voluntatem nostram fluentes. ad Pompejum hoc referunt, sed talibus fragmentis certum quendam locum assignare vix licet. - 75. - *Aenum et Maroneam et viam militarem.* Aenos sita contra Chersonesum Thracicam ad ostia Hebri fluminis; nec procul remota Maronea. cfr. Plin. L. IV. c. 11. et Salmas. ad Solin. p. 161. et 164. hæc oppida commemorasse videtur Salustius in bellis, quæ per totum hoc temporis spatium contra Thraces gerebantur. via militaris jam ab eo inde tempore per Thraciam munita fuerat, cum primum Romani in Asiam trajecerunt. cfr. Liv. 37. 7. 32. 38. 40. 41. cfr. Strabo Geograph. p. 319. 331. Ed. Almelov. - 78. - *Ut tanta* etc. ad Sertorii exercitum hoc pertinere Debr. judicat. recte, si quid video; cfr. supra pag. 17. Frontin. 2. 1. 3. - 79. - *In ore gentibus agens.* Hæc Pompeji personæ conveniunt; ridiculus est Debr. qui Catuli exercitum intelligit et verba, *populo civitati*, quæ pro genuinis habebat, his adjuncta esse voluit. - 81. - *Hunc igitur redarguit Tarquinius. Tarquitius* Carrio conjecit. quæ quidem conjectura recipienda esse videtur, primum quod admodum verisimile est, hæc ad eundem qui, supra Lib. 3. fragm. 43. laudatur, pertinere; tum quod hujus nominis scriptura et nummis et Codd. auctoritate satis confirmata est. acute Debr. hæc verba ita interpretatur, ut jurgium in epulis a Perperna instructis ex composito a conjuratis cœptum esse statuat.

-82.- *Dein campi Themiscyrii.* cfr. supra ad fr. 72. Strabo. Ed. Alm. p. 52. 554. 556. 126. 503. 547. -83.- cfr. supra Lib. 3. fr. 30. Nam de Oppio hæc dicta esse nullum est dubium; apud Servium perperam *Appio* scriptum. Sed bene de his verbis Carrio: «quanquam explicatio potius verborum Salustii quam ipsa Salustianæ orationis verba esse videntur.» -84.- *Et Metello procul agente longa spes auxiliorum.* hæc in Cinnano tumultu illustrando habet Debr. Satis enim constat, quo tempore Cinna exercitum contra urbem duxit, Cæcilium Metellum in reliquiis belli socialis persequendis occupatum, in Samnio castra habuisse cfr. Appian. de b. Civ. I. 68. -85.- *More equestris prœlii sumptis tergis atque redditis* etc. cfr. Jug. 59: «non ut equestri prœlio solet, sequi dein cedere;» jam *terga dare*, præbere vel *reddere* ut h. l. τὰ νῶτα δεῖξαι pro *fugere*, *refugere* dici, in vulgus notum; sed *t. sumere* pro insequi apud nullum unquam scriptorem me legisse memini; hanc igitur dictionem a Salustio κατ᾽ ἀναλογίαν antecedentis fictam esse putaverim; *nuda terga invadere* Liv. et Tacitus dixerunt; Liv. 1. 27. Ann. 2. 17. h. 4. 66. -87.- *Multos tamen ab adulescentia.* ad Cethegi mores illustrandos hoc pertinere statuit Debr. cfr. supra pag. 70. -88.- *Cosa.* Salustium singulari numero dixisse auctor est Servius. de hoc oppido ita Rutilius Itiner. I. 295. sq. Inter castrorum vestigia sermo retexit, Sardoam Lepido præcipitante fugam, litore namque Cosæ cognatos depulit hostes, virtutem Catuli Roma secuta ducis. -90.- *Fessus in Pamphyliam.* Cum nullo fere loco nisi in bello piratico describendo hujus loci mentio fieri posset, facile putaveris, hoc fr. eo pertinere. Sed num Servilius an piratarum dux significetur, incertum. *Fessus* Serv. explicat: egens consilii; nam corpore fatigatum dicimus, animo fessum. -91.- *Profectus quidam Ligus ad requisita naturæ.* cfr. Ammian. XXXIII. c. ult. «super his nec stando mingens, nec ad requisita naturæ secedens facile visitur Persa: ita observantius hæc aliaque pudenda declinant.» Wasse. cfr. Spartian Carac. VI. Hieron. adv. Jovinian. I. ceterum hoc loquendi genus Quinctilianus periphrasim vel circuitum loquendi dicit, quæ nonnunquam habeant necessitatem, quotiens dictu deformia operiantur. scilicet *requiri* dicuntur etiam, quæ necessaria sunt cfr. Cic. pro Man. 22. Cæterum scite hæc Debr. cum fr. 3. 36. conjungit et a Ligure illo transitum saltus asperrimi inventum judicat. quæ quidem conjectura eo firmatur, quod verba iis, quæ in Jugurtha c. 93. leguntur, sunt simillima. -92.- *Apud*

latera certos collocaverat. recte Servius explicat *firmos.* ita passim apud Ciceronem ceterosque auctores. -94.- *Hispaniam sibi antiquam patriam esse.* Sertorii verba, quibus Hispanorum sibi conciliaret animos. bene enim Servius hæc ad laudem non ad veritatem dicta esse monuit et 3. 297. addit provinciam pro patria positam esse, scilicet quia Sertorius ante in Hispania stipendia fecerat. cfr. supra fr. 65. -95.- *Lyciæ Pisidiæque agros despectantem.* montem aliquem significari putaverim. ad Castellum Olympi hæc refert Debr. bene Servius: «rei insensibili dat Salustius sensum.» -96.- *Sorte ductos fusti necat* verba *furti negati* quæ antea legebantur, emendavit Petrus Pithœus; sed *eductos* quod Douza conjecit, non necessarium; nam *sorte ductus* non minus usitatum. cfr. Tac. Annal. 6. 2. et 3. 21. ubi Salustiana verbo tenus expressit. de hoc more cfr. Polyb. 6. 35. hoc de severa Crassi disciplina dictum esse, jam Douza conjecit et per se patet. cfr. pag. 29. -97.- cfr. supra fr. 67. -99.- cfr. fr. 72: notandum apud Tacitum, ubi de situ Byzantii agit, vim piscium *in* Pontum erumpentem dici, quod quidem et ipsum fieri solet, quod pisces ad ova parienda huc et illuc migrare solent; imo hoc probabilius, quod pisces marini dulcem aquam quærunt. cfr. Stuk. Comment. in Arrian. Peripl. pag. 19. Sed mihi quidem manifestum est, hæc ad exemplum Salustiani loci a Tacito scripta esse. -100.- *Igitur introrsus prima Asiæ Bithynia est.* Admodum verisimile est, inde descriptionem terrarum, quæ Pontum circumjacent, incepisse Salustium; multa quæ ad Bithyniam spectant. Isidorus 14. 3. med. ex Salustio hausisse videtur, sed, quæ ejus est ratio, non integra auctoris verba laudavit, sed alia mutavit, alia addidit, alia omisit. -101.- *Mithridates* etc. hæc quoque confirmant, Salustium in Mithridatico bello enarrando inde a primis regis annis res ab eo gestas exposuisse, ut omnia magis aperta et illustria forent. cfr. Justin. 38. 1.

-102.- *Exercitum more majorum.* Cum *vertere* quod vulgo addunt, non ab ipso Salustio profectum videatur, hæc in fragmentis laudare non attinet; nam eadem verba in Jugurtha leguntur. c. 55. -103.- *Creta* etc. cfr. supra 66. et infra fr. 199. -104.- *Se regibus devovent.* Ad Hispanos hoc pertinere recte judicat Carrio cfr. Val. Max. II. 6. 11: «Celtiberi etiam nefas esse ducebant prœlio superesse, cum is occidisset, pro cujus salute spiritum devoverant.» cfr. Plut. Sertor. 14. eundem morem Gallorum et Germanorum fuisse satis constat. cfr. Cæs. B. Gall.

3. 22. Tac. Germ. 14. et interpp. ad hæc loca; *vitam refutare* dictum ut v. aspernari, recusare; sed, ni fallor, alibi non occurrit. -105.- *Dum inferior omni via grassaretur* i. e. cum viribus infirmior omnia tentaret; hæc de Sertorio dicta judicat Debr. *vi* quod Douza conjecit eum propter alia, tum propter appositum *omni* rejiciendum est. *via grassari* apud Livium sæpius legitur. cfr. 2. 12 et 27. *inferior* i. e. opibus, potentia. -106.- *Narbone concilia Gallorum.* cfr. supra pag. 13. n. -108.- *Ad Jovis mandem nostra. templum* intelligit Donat. Sed Douza, qui his sensum inesse negabat, *id Jovi mandem nostro* legi jussit. Sed in talibus fragmentis neque conjecturis, neque interpretationi locus est. -109.- *Morbi graves ob inediam insolita vescentibus* recte Douza statuit, de exercitu Mithridatis agi, qui cum Cyzicum obsideret, summa inopia laborabat. cfr. Plut. V. Luc. c. 11. *ταχὺ δὲ ἐξεῤῥύη τὸ φιλότιμον αὐτοῦ καὶ φιλόνεικον, ἐν αἰσθήσει γενομένου τῶν ἀποριῶν, αἷς οἱ στρατιῶται συνείχοντο, καὶ τῶν ἀνθρωποφαγιῶν.* Appian. de b. Mithrid. 72. -110.- *Atque ea cogentes non coactos scelestos magis quam miseros distringi.* locus non integer esse videtur aut verba ita sunt abrupta, ut recte explicari vix possint. Debr. hæc ad Romanos captivos spectare judicat, qui a fugitivis coacti gladiis depugnabant; ejus interpretatio hæc est: «furent ainsi contraints, non pour aucun crime, qui leurs eût fait meriter d'être livrés à la mort en spectacle public, mais par le seul malheur de leurs situation, à se déchirer et à s'entr'egorger eux-mêmes.» Sed *distringi* pro *ferro lacerare* exemplis erat illustrandum; nam *distringi* proprie est aliquem diductis atque distentis manibus pedibusque constringere. cfr. Sen. de V. B.: «alii alligati sunt, alii adstricti, alii districti quoque.» hæc igitur vernacula ita explicare licuit: «dazu nöthigend nicht genöthigt, verbrecherisch mehr als bedaurungswürdig, wurden sie mit ausgespannten Gliedern gefesselt.» hæc in captivos dici poterant et inprimis in fugitivos, qui post ultimum prœlium a Crasso cruci affigebantur. -111.- *Graviori bello, qui prohibituri venerant, socii frigere.* apta et concinna Ciacconii conjectura *fregere.* Sed tum etiam *socios* emendandum est; neque Debr. interpretatio rejicienda, qui hæc ad Fimbrianas legiones pertinere judicat; quippe quæ a Sulla in Asia relictæ, primum Muræna duce et postea sociis magis oneri quam præsidio fuerunt. neque *bello frigere* dici posse putaverim; nam bello exorto potius calent et flagrant omnia, ipsumque bellum sæpissime ardere

dicitur. quare locus haud dubie corruptus et conjectura tam parum a vulgata recedit, ut equidem eam recipere non dubitem.

-112.- *Nam quidem a Pyrrho, Hannibale, et æquor et terra.* «locus haud dubie mancus est, et nullum sensum admittit. Suspicor autem Salustium narrasse, quod adulatores Mithridatis ipsum Pyrrho, Sertorium Hannibali æquipararunt, quibus populus Romanus tanto minus resistere possit, quod *æquore* et *terra* urgeretur. itaque ad IV. Histor. retulerim.» C. cfr. Plut. Sertor. c. 23. Nam quod alii conjecerunt, hæc ex Oratione Lepidi esse excerpta, id parum probabile est; vix enim explices, unde verba *æquor et terra* orta fuerint. -113.- *Neque est offensus dominationem Sullæ.* ita apud Donat. Ed. Westerhof. legitur. Sed vix Latinum est. itaque alii *dominationum*, alii *defensus dominationum* emendant. Sed quamvis dominationes plurali numero occurrat, cfr. Tac. 3. 26. 13. 1. hic tamen locum non habet. multoque minus *defensus* et *offensus* cum genitivo conjungenda sunt, nisi forte *offensus* pro antiqua subst. forma habes. Igitur sola ferri posse videtur, quæ apud Debrossium est lectio: *neque est defessus dominationem Sulla.* Ut enim apud Plautum Epid. 5. 2. 55: defessus reperire et quærere; apud Lucret. 5. 11. 44. def. colere, et fastidire aliquid dicitur, ita etiam def. cum accus. hac analogia defenderis. -117.- *Tergis vinciebant.* ad Cretenses hoc referunt, qui Romanos captivos variis cruciatibus afficiebant. -118.- *Charybdis* cfr. supra 67. Strabo Rer. Geogr. p. 268. Ed. Alm. qui Salustiana expressit. adde Sal. fr. 4. 35. -120.- *Ap. Corduennos* Γορδυηνεῖς intelligit, quorum rex fœdere cum Lucullo juncto, benevolentiæ in Romanos pœnas morte dederat. cfr. Plut. Luc. 29. *amomum* cfr. Plin. 12. 13. 16. 22. Virg. Eclog. 4. 25. et interpp. ad h. l. *leves odores* i. e. grati cfr. Dioscorid. 1. 14. ubi amomum εὐῶδες ἱκανῶς dictum; oppositum βαρύοςμον, gravis odos Lucret. 6. 803. Virg. Georg. 4. 49. -121.- *Quem trans stagnum omnis usque flumen* verba abrupta, ex quibus sensum vix elicias. -124.- *Namque omnium ferocissumi* etc. hæc quoque haud dubie in descriptione Ponti legebantur. cfr. Strabo Rer. Geogr. 308. 311. et Arrian. in Periplo; Schol. ad Juv. 5. 15. -126.- *Triplici fluctu* «græce τρικυμία. cfr. Hesych. s. v. et Fest. s. v. *decumanus*, quo nomine magni fluctus dicebantur. hoc quoque fr. ad Charybdim pertinere videtur; de qua Virgilius: ter gurgite vastos sorbet in abruptum fluctus.» C. -129.- *Sane bonus ea tempestate contra pericula et ambitionem.* Catuli mores his verbis des-

cribi, bene animadvertit Debr. nullius enim hominis personæ, qui eo tempore opibus florebant, melius conveniunt. -130.- *Simul immanis hominum vis ex locis invasere patentes tum et pacis modo effusas.* post *locis* aliquid videtur esse ommissum, *superioribus*, *asperis*, *occultis.* pro *patentis* emendaverim *palantes*, quod sequentia ad homines pertinere videntur· cfr. Tac. Hist. 4. 15: vagos et pacis modo effusos lixas; dicuntur sane ap. eundem loci *effusi et patentes* cfr. Germ. c. 30. ita ut vulgatæ lectionis auctoritatem eo defendi posse putaveris, sed quæ addita sunt *tum et pacis modo* alia docent. igitur absurdum est, quod Debr. hæc ad Cyzicenos refert, qui obsidione liberati, loca ab hostibus relicta spectatum exierint. -131.- *Genua patrum advolvuntur.* cfr. Tac. Ann. 6. 49. -132.- *Perrexere in Hispaniam an Sardiniam.* hoc pertinere putaverim ad reliquias belli Lepidani, qui aut Hispaniam aut Sardiniam fuga petiverant. *an* notandum h. l. inservit dubitationi et eo ab *aut* et *vel* differt, quod res non opponuntur, sed id solum significat loquentem esse dubium neque ita multum curare, ut veritatem cognoscat. -133.- *Quæ magalia sunt circumjecta civitati, suburbana ædificia* duæ postremæ voces pro glossa habendæ; quamvis enim *magalia* non ubique hac significatione ponantur, tamen h. l. Salustius hac voce usus esse videtur, ut casas istas stramentarias significaret, quæ a militibus hibernorum causa ædificabantur. recte hæc Cortius ad Sertorii consilium refert quod milites non in urbibus sed in suburbanis hiberna transigere coegerit. cfr. Plut. Sert. c. 6. τοὺς γὰρ ϛρατιώτας ἠνάγκασεν ἐν τοῖς προαϛείοις χειμάδια πήγνυϛθαι κ. τ. λ. -134.- *Et onere turrium incertis navibus.* hæc pertinent ad obsidionem Cyzici; et Mithridatis naves sunt intelligendæ. cfr. Appian. de b. Mithrid. c. 73. 74.

-135.- *Traditur fugam in longinqua Oceani agitavisse* scil. Sertorius. cfr. Plut. Sertor. 9. initio. -136.- *Ad mutandum modo in melius servitium* ad gladiatores hoc referunt, qui ex ergastulis evaserant. -137.- *Magna vis hominum convenerat agris pulsa aut civitate ejecta.* significari videntur Lepidi socii, qui magnam partem ex proscriptis constabant. -138.- *Cum muros* etc. Ad Cyzici obsidionem hoc spectare judicat Debr. -139.- *Quippe vasta Italia* etc. etiam hoc ad Sullanam proscriptionem pertinere videtur. -140.- *Hi sunt, qui secundum pocula* etc. locus haud dubie corruptus est. vitium in *secundum* latere videtur. Debr. hunc locum adhibuit ad luxuriam Romanorum illustran-

dam. Sed verborum ambagibus nihil aliud quam inscientiam texit. -141.- *In secunda* etc. quo hæc referenda sint, nescio. -143.- *Exuant armis equisque* hoc bene convenit Spartaco, fugitivos armis equisque se instruere jubenti. -145.- *Lusitaniæ gravem civitatem.* Eboram urbem intelligit Debr. *gravis* dicitur civitas, quæ magnæ est auctoritatis ap. cæteras. -146.- *Ex parte cohortium — præcipere* i. e. præoccupare. — *instructa.* castra vel tale quid intelligendum. ita apud Liv. 26. 6: porta ballistis scorpionibusque instructa. Sed cum locus haud dubie abruptus sit, neque singula accurate explicari possunt, neque quo totum fragmentum referendum sit, facile constituas, præclara igitur videtur Putschii conjectura: *ex parte cohortium præcipue instructa stationes* etc. quæ si vera est, hoc ad Spartacum rettuleris, qui ex cohortibus melius armatis stationes disposuit. -147.- *Bellum quibus posset conditionibus desineret* Debr. hæc ad Metellum contra Samnites bellum gerentem, et ad Archelaum, Mithridatis ducem, rettulit. Equidem de Metello dictum putaverim cfr. Appian. de b. Civil. 1. 68: Καικίλιον δὲ Μέτελλον — ἐκέλευον ὅπη δύναιτο εὐπρεπῶς διαλυσάμενον, ἐπικουρεῖν τῇ πατρίδι πολιορκουμένῃ· iisdem ferre verbis idem de b. Mithrid. c. 54: ἐπέστελλεν Αρχελάῳ διαλύσεις ὡς δύναιτο εὐπρεπῶς ἐργάσασθαι. Nihilo minus tamen absurdum est statuere, utroque loco eadem verba a Salustio esse posita. -148.- *In quis longissumo æv.* etc. hoc ad Quintium tr. pl. retulerim, cujus de malignitate, insolentia atque superbia multa apud Ciceronem Or. pro A. Cluentio c. 39. sqq. ad verba *in quis* supple: *orationibus.* jam nullis quidem scriptorum testimoniis confirmatur, eum ad summam pervenisse senectutem, sed quinquaginta annos natum eum Cicero dicit l. l. -150.- *At Sertorius vacuus.* vide supra p. 16. nullis curis distentus; in bello gerendo non occupatus. cfr. Tac. Agric. 37. oppos. negotiosus. -151.- *Sin vis obsistat.* Obsessorum hæc verba; igitur de fugitivis, a Crasso operibus clausis, vel de Calaguritanis, vel de Heracleensibus, vel de Amisenis hoc dictum fuisse videtur. -152.- *Consedit* etc. *virgulta* adjective ut apud Sil. Italic. 12. 354. ubi alii legunt *occulta.* ceterum non minus incerta interpretatio. Nam omnibus fere locis et exercitibus hæc conveniunt. -153.- *Paululum requietis militibus. requietus* passim ap. scriptores latinos ut juratus, cœnatus etc. usurpatur; imo sæpius adjectivi loco ponitur. cfr. Forcellin. s. v. -154.- *Qui nullo certo exsilio vagabantur.* puta Lepidi, Sertorii vel

Perperna socios, quibus se comites proscripti addiderant. *exsilium* pro loco dictum, quo aliquis, patria profugus, sedem fortunarum suarum confert. cfr. Virg. Aen. 3. 4. -155.- *Nubes fœdavere lumen* i. e. obscuravere; fœdari enim omnia dicuntur, quorum nativa integritas perit. cfr. Tac. Hist. 4. 58. idem Germ. 46. Claudian. de Cons. Honor. VI. vs. 538. aër assiduo noctem fœdaverat imbre. Cic. Tusc. 2. 10. qui me perenni virum fœdavit miseria. eodem modo *corrumpi* dicitur et græcum *μιαίνειν* cfr. Tac. Germ. 23. et Passov. ad h. l. -157.- *Geryonis* mentio in antiquitatibus Sardiniæ illustrandis facta fuerat. cfr. Justin. 44. 4. Plin. 4. 22. Serv. ad Aen. 7. 662. -158.- *Quæ causa fuerat* etc. ad lib. 1. et ad Gracchanas quidem seditiones hoc pertinere judicat. Debr. -159.- *Radicem montis excessit.* de accus. cfr. supra *degredi*, *egredi*, *evadere*, eadem ratione construċtum et multa ap. Livium loca v. c. urbem excedere Liv. 2. 37. 23. 1. 24. 3. etsi fuerunt, qui, cum Codd. variarent, multis locis ablativum reponerent. qui frustra sunt. iis enim locis ubi *excedere* idem est, quod progredi ultra certum quendam terminum, accusativus solemnis est. -160.- *Ut res magis — gererentur* etc i. e. ne vana verba forent. novum hoc zeugmatis genus; sed eo minus durum, quod *verba habere*, *facere* passim dicitur, et *gerere* et *facere* sæpius confunduntur. *in muris locaverant.* alii legunt: *in muros.* falso. quamvis enim *ponere in* aliquoties cum accus. jungatur, eadem tamen verbi *locare* structura exemplis firmari non potest. quæ etiamsi invenirentur, a nostro tamen loco esset aliena hæc dicendi ratio, ubi non *admovere muris* dicendum erat, sed potius intelliguntur, qui in muris consisterent et hostes propulsarent. Recte enim Debr. Cyzicenos intelligit, qui, cum Mithridates captivos illorum cives in machinis et turribus alligandos curasset, ut animi oppidanorum suorum misericordia frangerentur, patriæ amori suorum caritatem posthabuerunt. cfr. App. de b. Mithrid. c. 73. -161.- *Imbecilla est fortitudo*, *dum pendet.* i. e. incerta, animi inconstans, suspensa est. altera lectio *incerta* præterquam quod non Codd. testimonio firmatur, vel eo rejicienda, quod hæc tautologia est. nam suspensum, incertum esse et pendere animi, similia, ne dicam, eadem sunt. cfr. Cic. contra Rullum c. 25. qui huic fragmento locus assignandus sit, incertum. Debr. hæc ex Spartaci oratione excerpta statuit. -162.- *Scythæ Nomades tenent*, *quibus plaustra sedes s.* intellige vel Sarmatiam vel Mœsiam inferiorem; haud dubie hæc in descriptione Ponti legebantur. -163.- *Luxo pede*

i. e. «soluto, ab antiquo *luo*, unde diluere apud A. Gellium XII. c. 1. et eluere ap. Cic. Læl. c. 22. pro dissolvere. Varro de L. L. IV. Usitatius luxatus ex eodem fonte, quo inter alios utitur Seneca Ep. 104. Sed similiter noster *excitus*, *claudit*, aliaque usurpat, et Gell. 11. 7. antiquum *eructum* pro eructatum.» Cort. Debr. vulnus intelligit Mithridati ab exsule Romano in prœlio contra Fabium illatum. cfr. supra pag. 37. Plut. Luc. 35. Appian. de b. Mithr. 90. Dion. Cass. 35. 8—10. -164.- *Maurique vanum genus* etc. hæc in primo libro narrata existimo, ubi de Sertorii expeditione in Africam egit. Mythica enim vel eo loco a Salustio fuisse narrata, probabile est propter Antæi sepulcrum a Plutarcho memoratum. cfr. Vit. Sertor. c. 9. -165.- *Et Perpernam forte cognoscit mulio redemptoris.* cfr. Horat. Epp. 2. 2. 72. Festinat calidus mulis gerulisque redemptor et interpp. ad h. l. hæc de Perperna in fuga ab Hispanis deprehenso, intellige cfr. Appian. de b. Civ. I. 115. Plut. Sertor. 27. -166.- *Mor Trequi* initium fragmenti corruptum, et veram lectionem restituere eo difficilius, quod Debrossio auctore in eo describendo librarii quam maxime variarunt. primum igitur hoc satis certum, hæc ad initium belli gladiatorii pertinere, quod in æstatem anni 681. incidit. Tum ex toto fr. facile colligas alteram Varinii cladem his verbis significari, quæ tanta fuit, ut ipsius equus a Spartaco caperetur. cfr. App. de b. Civ. 116. et supra pag. 26. Tertio nullum est dubium, *commiserant* in *miserat* esse mutandum; aliter enim subjectum nihil habet, quo referatur. nisi forte statuis, tot verba deleta esse, ut et prædicatum, quod ad *Varinius* pertinet, et subjectum sequentis verbi omissum sit. qua de re statui vix potest, nisi spatium lacunæ accuratius exploratum fuerit, Debr. Hist. R. R. 3. p. 160. Thoranium Romam a Varinio missum statuit, qui de fugitivorum opibus præsens exponeret. Cæterum hoc fr. et 169. 171. sequenti postponit.

-167.- *Ingre tante* etc. hujus quoque fragmenti initinm ita depravatum, ut, nisi iterum folia Mscripti accuratius examinentur, nihil certi ex verbis conjicias. urbem aliquam captam hoc fragmento illustrari manifestum est. Num autem Nola, an Metapontum, an Nuceria, an Thurii intelligendi sint, neque ex hoc loco, neque ex ceteris rerum scriptoribus ad liquidum perduci potest. quippe quas urbes omnes terribili strage vastatas esse Florus auctor est. 3. 20. Neque in verbis certa significatio inest, urbem non ad internecionem fuisse deletam, quæ Debrossii est

interpretatio. cfr. Hist. R. R. 3. p. 146. sqq. cum nostro fragmento jungenda esse videntur, quæ supra fr. 3. 26. leguntur. Ex Lectt. Var. *illudebant* addiderim. contra Debr. mutila verba ita explenda censet: *ingressi tanta feritate debacchantur. vulnus perversum* dicitur, quod fœdum, deforme et contra jus fasque infertur; quo corpus laceratur potius quam interficitur; *ex loco servi* quibus eo in loco domicilium erat. Non enim locus pro urbe dictum, sed in universum. regionem, ubi urbs sita fuit, significat. *neque sanctum aut nefandum*. i. e. a nullo facinore aut propter religionem aut propter atrocitatem abhorrebant. cfr. Cat. 12. in fine fragmentum haud dubie abruptum; *statuit, tentavit* vel tale quid videtur esse supplendum. - 168.- *Aliquot dies* etc. expeditione, quæ hoc fragmento illustratur, Debr. judicat Varinium Thurios a fugitivis obsessos liberare voluisse. cfr. Hist. R. R. 3. p. 161. sqq. quod quidem in medio relinquo. *promi lingua* cfr. Jug. 44. lingua quam manu promptior. et Liv. 2. 45. Sed *linguam alicui promi* vix ab alio scriptore dictum invenias. *presso gradu*. oppositum *pleno gradu* cfr. Liv. 8. 8. et 28. 14. bene Forc. i. e. lento, qualis est caute incedentium; non autem *firmo* quod idem addit; nam pressus non dicitur, qui terræ inprimitur, sed qui comprimitur; sæpius enim *premere* et laxare opponuntur. ita premere frena et habenas etc. cfr. Virg. Aen. 6. 197. vestigia pressit; et Val. Flacc. 2. 424. attoniti pressere gradum; ita causam premere Cic. Brut. 97. *certamini conscii* — rarius huic adjectivo dativus *rei* jungitur, et apud Grammaticos hac de structura altum silentium, etsi ipsi Ciceroni usitata est. cfr. Cic. pro Cælio c. 21. in Verr. 4. 56. Sed nihilominus tamen dictio insolita. sensus enim esse videtur: cum haud ignari essent certaminis, quod Romani in eo erant, ut consererent. *juxta seditionem erant* i. e. haud procul a seditione aberant. cfr. Tac. Ann. 6. 13. juxta seditionem ventum et Ann. 14. 42. usque ad seditionem ventum. *offerre pugnam* i. e. hosti locum pugnandi dare; simile est apud Tac. Hist. 2. 14. se incaute hosti offerre. - 169.- *Magnis operibus communita* — castra scilicet; hoc enim supplendum esse videtur. præterea his præponit Debr. *Spartacus tenet suos intra.* — *stationesque* — videtur emendandum esse: *stationes vigiliasque*; vix enim aliquis in mentem sibi inducat, particulas *que, et* h. l. ab auctore esse oppositas. qua de re cfr. Cort. ad Jug. 55. 1. et infra fr. 247. ita stationes et vigiliæ sæpissime componuntur. cfr. fr. 2. 27. Liv. 3. 5. Tac. Annal.

12. 35. ejus loco aliquoties *stationes et custodiæ* dicuntur Cæs. B. Civ. 1. 59. Liv. 5. 44. quod propter sequentia aliquis præferat: post *bucinatore* haud dubie interponendum: *relicto*. neque *fulta* nullo casu addito bene dictum esse videtur; quare Frontino auctore *palis* adjiciendum existimo. -170.- *In se converterent* etc. ita facili conjectura emendaveris. Sed reliqua restituere eo difficilius, quod et incertum est, num ad eundem Spartaci dolum sint referenda, et multi literarum ductus vetustate pæne exstincti, a librariis male exarati esse videntur. Itaque hæc integra restitui non possunt, nisi folia ista accuratius examinata fuerint. Itaque in talibus facilius est hariolari quam probabiles proponere conjecturas. quare hæc Kritziis ejusdemque farinæ hominibus restituenda relinquo. -171.- Hujus quoque fragmenti initium et corruptum et mutilum. Multi vel hunc locum variis conjecturis tentaverunt, quas laudare supervacaneum, cum Garatonius ad Cic. pro Flacco c. 13. p. 182. acutissime de hoc loco egerit. quam notam doctissimam ad verbum transcribendam esse judicavi. «*P. Varino Prætore.* Ita omnes libri: mendose tamen scriptum videtur, sive pro *Varinio*, quod placuit Sigonio ad Liv. Epit. XCV. planeque verum esset, si certo sciremus, hunc esse illum eundem, qui anno DCLXXX. Prætor adversus Spartacum missus est, annoque sequente potuit sane Asiam pro Prætore solita ex sortitione obtinere. Quin etenim ille *P. Varinius Glaber* appellaretur, dubitari nequit. Consule Vinet. ad Flor. III. 20. et Oudend. ad Frontin. Strag. I. 5. 22. Neque Cl. Drak. *P. Varenum* edidisset, si præstantiam earum membranarum cognosset, ex quibus fragmenta quædam edidit Janus Douza, quæ Salustii putantur, et cum Salustio cuduntur. In ed. Havercampi sunt T. II. p. 151. 152. Schottum, qui ea J. Lipsio transmiserat, miror, ex iis lectionem *Varinius*, quæ adoptatur in Annal. Pigh. DCLXXI. non confirmasse, imo Praeturam P. Varinii totam suo loco prætermisisse. Atqui membranæ illæ Virgilianis Mediceis nihil de antiquitate concedunt. Quum eas ex apographo Chevanei tribus aliis fragmentis auctiores nactus esset eruditissimus Bimardus, maioribus litteris, ut sunt perscriptæ, publicandas curavit in Diss. I. Thes. Inscr. Murat. præmissa, et hunc Tullii locum ex iisdem censuit emendandum. Sed annalium maximorum, librorumve linteorum particulam se primum edere sibi persuasit, ignarus, obvia in Salustii edd. tria illa esse fragmenta, et pæne ad verbum a Freinshemio descripta Supplem. Liv. XCV. 7. et seqq. qui etiam illa

vidit, quæ Douza non ediderat, iisque utitur l. c. n. 9. licet nihil moneat. Apud Christinam Suecorum Reginam et ille vidit, et Js. Vossius, cujus verba leges in Bibl. Lat. Fabric. T. I. ed. Ern. p. 239. Ex ejus autem Reginæ Bibliotheca in Vaticanam commigrarunt; unde ab detritis duabus membranis descripsit ea diligentissime mihique longe optimum eorum exemplum dedit vir doctissimus Cajetanus Marinius. Pretium erit operæ, illustrem locum ex ipsis membranis proponere: *Deinceps monet, in laxiores agros, magisque pecurios (forte, pecuarios) ut egrediantur: ubi, priusquam refecto exercitu adesset Varinius, augetur numero selectis viris. Et propere nanctus idoneum ex captivis ducem, Picentinis, deinde Eburianis jugis occultus ad Naris Lucanas, atque inde prima luce pervenit ad Annii forum, ignaris cultoribus. Ac statim fugitivi contra præceptum ducis rapere ad stuprum virgines matronasque.* Sunt hæc apud Bimardum corruptissima. Melius a Freinsh. sunt lecta, neque tamen satis ad fidem membranarum expressa, d. n. 9. Utrique *Popilii forum* emendarunt, quum in membr. sit ANNI. in quibus est etiam MATR....o. Nos tuto dedimus, *matronasque*, ex Nonio, qui totum illud *Ac statim* cet. ex Historiis Salustii protulit; vide T. II. ed. Haverc. p. 79. Insigne hoc Nonii testimonium illa omnia Salustii esse, ac Douzam vere divinasse demonstrat. GAR.» *Picentina juga* dicta a Picentia urbe in extrema Campania sita, unde via in Lucaniam ducebat. hodie iisdem in locis non procul sinu Salernitano pagus Vicenza et Vicentino fluvius eorum memoriam servant cfr. Mann. Geogr. Italiæ p. 755. Eburniani montes ab *Eburi* urbe derivandi esse videntur. Sed cum Plinio teste 3. 15. Eburi in media Lucania, contra Nares Lucaniæ quæ postea commemorantur, in ipsis finibus, in clivo *Alburni* montis sitæ essent, *Alburnis* jugis emendandum duxi. ille enim mons in confinio Lucanorum et Picentinorum ad Silarum fluvium et Auletam oppidum situs est. cfr. Philarg. ad Virg. Georg. 3. 146. et Cellar. Geogr. Ant. L. II. c. IX. p. 905. Forcell. s. v. neque fieri potuit, ut Salustius in tam accurata itineris fugitivorum descriptione in errorem induceretur. Sed cum in Ms. *Eburianis* manifesta sit lectio, neque facile exputaveris, annon consilio Spartacus copias ambagibus itinerum illum ad locum duxerit, rem in medio relinquo. *Forum Popilii*, quod adhuc legebatur, quamvis et tabulæ Peutingerianæ et Ptolemæi testimonio confirmatum sit, tamen et ipsum M. S. auctoritate refellitur.

quid quod ipsa inscriptio, quam laudant, cfr. Mannert. Geogr. Italiæ II. p. 146. ad finem hujus belli pertinere videtur? quod si recte statuitur, non potuit in Spartaci itinere describendo commemorari. Sed ex fine hujus fragmenti intelligitur, non recte Debrossium fecisse, quod verba *rapere ad stuprum* etc. ad Metaponti vastationem rettulerit. - 172. - *A rege Dardanorum* etc. Hæc in Dardanorum originibus illustrandis memorata. cfr. Strabo p. 568. 571. 580. Ed. Alm. id. p. 316. Plin. H. N. 4. 1. Aelian. V. H. 4. 1. Rer. Geogr. Kanne ad Conon. p. 60. - 173. - *Nam* etc. cfr. supra fr. 99. 72. cum quibus hæc conjungenda esse videntur. - 174. - *Ut in M. Mario, cum frac-ta prius crura, per artus expiraret.* (*artes* errore typothetarum expressum est) videtur aliquid vitii subesse; quod neque eo tollitur, quod *cui* a nonnullis emendatum est; neque medela, quam Debr. adhibuit, qui verba *in M. Mario* recidenda curavit, tanquam a grammatico essent adjecta. Neque eo explicatio fit expeditior, quod Rufin. hæc verba σαρκασμόν exprimere, et ad Sullæ crudelitatem illustrandam dicta docet. plurimum enim negotii facessunt verba: *fracta prius crura* interposita. Sed omnia aperta erunt, si *fractus* emendaveris, quod structuræ genus Salustio usitatum fuisse, jam verba supra laudata fr. 156. *sanctus alia* comprobant. quem ad locum Cort. Claudian. Stilic. 1. vs. 92. Seneca Cons. ad Marc. c. 25. et Gronov. atque Heins. ad h. ll. comparavit. Imo ap. Historicos hanc structuram esse frequentissimam multis exemplis grammatici docuerunt. cfr. Ruddim. II. p. 61. - 165. - *Tamen* corrige *Trium* (illud incuria correctoris expressum) significatur M. Antonius, ludibrii causa *Creticus* dictus, cujus filii C. Antonius, qui Macedoniam Proc. sortitus est; M. Antonius triumvir Cos., Cæsare mortuo, et L. Antonius cum M. Servilio Isaurico Cos. a. U. 713. ceterum admodum dubium num ipsius Salustii verba hoc in loco expressa sint; certe nonnisi pauca verba ipsius sunt; reliqua a glossatore addita. id quod inde intelligitur, quod in altero scholio nomen Salustii medium est interpositum. accedunt verba quam maxime insolita *contrarius piratis* quæ Salustiana esse non possunt. cfr. Cramer. ad Juvenal. Schol. l. l. - 176. - *Ille Conisturgin* hoc Celticorum caput dicitur, qui populus in Bætica provincia septentrionem versus sedes habuit. cfr. Mannert Geogr. Ant. I. p. 315. idem Strabo Rer. Geogr. pag. 141. Edit. Alm. Κονιστωργιν appellat. Sed Appian. Hispan. c. 57. nostram scripturam confirmat, sed eandem Cuneorum urbem dicit. cfr. Schweig. ad h. l. *apud legiones* pro *ad* positum statuunt.

cujus structuræ exempla rarissima, fortasse nulla. Sed mutatione non opus est. cfr. Lindem. ad Pomp. p. 396. Jam enim Asper hanc lectionem invenit et sic interpretatus esse videtur: *Conisturgim venit, quod oppidum apud castra legionum erat* h. e. non ad legiones venit Conisturgim, sed Conisturgim, quæ erat apud legiones.» videtur hic locus ad Sertorium pertinere, qui Romanis ad Anam fluvium fugatis Bæticam provinciam invasit. cfr. supra pag. 5. -177.- *In Hispaniam versus.* Cum Priscianus hæc verba ex Catilinario laudet, novum id est exemplum incuriæ grammaticorum, quorum diligentiam indocti laudant. cfr. infra fr. 180. -178.- *Mox tanta flagitia in tali viro* etc. hoc de Sulla vel de Mario dictum puta. cfr. Jug. 95. fin. -179.- *Qua accidam aut quo* hæc ex oratione supplicis excerpta esse videntur; dixerit aliquis hæc ex Adherbalis oratione Jug. c. 14. laudari, eoque Palmerii conjecturam confirmari, qui *accidam* legi jussit. Sed eo loco *accedere* et Codd. auctoritate, et ipsius sententiæ ratione defenditur.

-180.- *Imperii prolatandi percupidus* etc. Luculli ingenium his verbis illustratum puta. In alius enim ducis, cujus in Sal. Historiis mentio facta, personam non quadrant. *cetera egregius* de hac structura vide supra ad fr. 174. Sed hoc adjiciendum *cætera* apud optimum quemque scriptorem adjectivis jungi. cfr. Ruddim. II. p. 62. -181.- Cfr. supra fr. inc. 18. neque hæc pro genuinis Salustii verbis habenda. quo enim loco hæc laudantur (Serv. ad Georg. 3. 313.) Servius interpolatus esse videtur. -182.- *Speciem captæ urbis.* putaverim hoc ad piratas Cilices pertinere, qui cum per aliquod tempus Sinopem urbem defendissent, de salute desperantes direptam reliquerant. cfr. supra pag. 34. Plut. Luc. 23. Debr. Hist. R. R. L. IV. 466. -183.- *Dum paulatim* etc. ad bellum civile refert Debr. Sed hariolari videtur, nullis enim argumentis sententiam suam firmavit; rectius utique ad prœlium ad Caberam urbem pugnatum referas. cfr. Plut. Luc. 15. ἐκ δὲ τούτου συμπεσόντες ἀγωνίζεσθαι, πλειόνων ἑκατέροις ἀεὶ προσγινομένων. *bellum* enim non uno loco pro prœlio positum. cfr. Varro L. L. 6. 3. Liv. 44. 34. cfr. Cort. ad Sal. Cat. 9. ap. Justinum et poetas sæpissime. -184.- *Canina ut ait Appius* etc. «i. e. forensi, quæ sæpe alios lacessivit, aut laceravit lacessentes: imprimis de illis causarum patronis dici posse, qui omissis, quæ agunt, veluti canes invicem sese lacerant, jurgiaque causarum ad injurias suas commutant, patet ex nota 10. Savaronis ad Sidon. IV. Ep. 3. p. 233.

ubi plura de canina facundia, et forensibus rabulis, quasi rabidis legere licet. Hieronymus hoc dictum Appio tribuit variis locis et Epp. ad Minerium et Alexandr. ubi Erasmum legas. Quinctilianus XII. c. 9. Appium etiam auctorem facit. Sed Nonius, uti Lactantius, Appium ap. Salustium. Prudent. Hamartig. vs. 399.» Cort. Sed perperam Editt. hoc de Cicerone dictum putaverant. Hoc enim Lactantii est judicium. Neque Ciceronis in Historiarum libris mentio fieri poterat, nisi in rogatione Manilia enarranda. Quare hoc de aliquo tribuno dictum puta; fortasse de Quinctio. - 185. - *Nam talia etc.* — *in consultorem vertissent* videtur esse emendandum; cfr. supra Orat. Philippi init: *prava incepta consultoribus noxia esse* et Tac. Annal. 11. 37. verterat pernicies in accusatorem. Debr. *non cons. vort.* et *rerum pestem* legi jussit; utrumque falsum. nam *vertere* aliq. h. l. nullum sensum præbet, et alterum negligentia librariorum expressum. - 186. - *Vizo. Stobos.* Macedoniæ oppida quorum alterum M. Lucullum cepisse, Stobis contra C. Curionem hiemasse Debr. statuit. quæ res ad liquidum perduci vix potest. - 187. - *Cossutius* etc. Debr. nomen in *Cossinium* mutavit et *in proximo fonte* exprimendum curavit; contra libros. neque certius, quod idem hunc locum ad tribunum militum a fugitivis oppressum pertinere judicat. idem in sequenti fragmento - 188. - *Quæ cis paucos dies juncta in armis sunt.* *sunt* in *foret* mutavit et ad bellicos apparatus Crassi contra fugitivos factos pertinere judicat. quæ neque affirmare neque refellere animus est. *cis* pro *intra* positum. cfr. Plaut. Truc. 2. 3. 27. cis dies paucos; atque sæpius apud eundem. - 189. - *Judicia bella atque paces.* hæc quoque verba ita abrupta, ut nihil certi de iis statuere liceat. imo dubium num conjungenda sint, necne.

- 190. - De Istro Salustius exposuisse videtur, cum situm Ponti illustraret. cfr. fr. inc. 57. unde conjicias etiam Salustium de duplici hujus fluvii nomine exposuisse. cfr. Strabo Rer. Geogr. p. 304. 305. Ed. Alm. - 191. - Pestis, de qua egit Salustius, inde ab anno 678 per plures deinceps annos sæviisse videtur. cfr. supra pag. 25. fr. 3. 11. et 12. cæterum in contextu *aërem* emendandum. - 192. - *Nihil tam necessarium* etc. hoc in ipso libri initio Salustium dixisse credibile est, cum se rerum æqualium historiam scripturum esse professus esset. cfr. fr. 1. 34. imitatus est Salustium Vellej. 2. 18. Seneca de Provid. 5. Sulpic. Sever. 2. 3. - 193. - *Turbinum* etc. cfr. supra fr. inc. 26. et 127. Videtur igitur Salustius hac

voce non modo in Charybdis natura illustranda usus esse, sed etiam in ventorum causis aperiendis eum multum fuisse putaverim. - 194.- De Tigride et Euphrate Salustium eo loco egisse existimo, ubi de prima Luculli expeditione contra Tigranem exposuit, quod lib. IV. factum. - 195.- *Pelorium.* hoc promontorium haud dubie commemoravit in freti Siculi situ describendo. lib. IV. adde fr. 202. 220. - 196.- 197. et 200. 203. ad antiquitates insulæ Sardiniæ pertinent. cfr. Salmas. ad Solin. p. 99. lib. II. - 198.- *Laudat Sal. duces.* hoc non ad Jug. c. 92. retulerim; sed in Sullæ victoria (cfr. Plut. Sulla 19.) Orchomenia celebranda hæc dici poterant. Sed cum hoc ab hujus temporis historia remotius esset, quam quod fusius enarrari posset, cum Douza intellige Brutum a Pompejo Mutinæ obsessum et nullo prœlio commisso ad deditionem compulsum cfr. Plut. V. Pomp. c. 16. - 199.- Etiam in belli piratici origine enucleanda Salustius ab antiquissimis inde temporibus latrocinii causas repetivisse videtur. - 201.- *Dardania* cfr. supra inc. 172. quæ duo fr. haud dubie eadem sunt. - 204. *Salustius ait.* «idem mos veteribus Gallis atque Germanis. adposite Stat. IV. Silv. 7. 43: Crescat in mores patrios: avumque provocet actis. Tu tuos parvo memorabis enses, quos ad Eoum tuleris Orontem.» Cort. cfr. Hess. ad Taciti Germ. 3. 6. -205.- *Orion ut Sal.* cfr. Debr. Hist. R. R. II. 586. ubi laudatur Lalandii Epistola, qui de Orionis ortu accurate exposuit. - 206.- *Cales civitas est Campaniæ* recte Vossius ad Melam p. 186. pro *in Gallia. in Gallæcia* emendat; in Gallia enim nulla urbs hujus nominis in ea regione sita est, quam Perperna peragravit. cfr. Mannert. Geogr. Hispan. p. 345. Edit. 1829. cæterum hæc verba apud Servium in Aen. 7. 728. (ita emend.) non uno loco corrupta sunt. - 207.- *Getæ sunt Mysii.* cfr. supra pag. 32. - 208.- *Trojano tempore* etc. hoc fragm. cum simili ap. Serv. Aen. 1. 260. jungendum et ad Sardiniæ, Siciliæ et Corsicæ antiquitates pertinet. - 209.- *Curribus falcatis.* cfr. supra fr. 73. - 210.- *Vices* i. e. pugnas etc. Cortius Servium ad Jug. 59. hoc referre existimat; licuit et laudare fragm. inc. 85. Sed nullum certum locum Servium significasse putaverim. - 211.- *Medio ponto* etc. ad Cretam hoc pertinere probabile. Cretæ mentionem a Salustii historiis non alienam fuisse supra memoratum est. cfr. fr. inc. 66. - 212.- Contulerunt interpretes Græca: ἀκμάζον θέρος καὶ παρακμακός. - 213. 214.- Cfr. fr. inc. 135. et quæ ibi laudavimus. - 215. 216. 217.- Cfr. fr. 72. - 218.- Cfr. supra fr. inc. 194. nam eodem loco hoc

commemoratum putaverim. -219.- Cfr. supra p. 16. -220.- Cfr. fr. inc. 195. -221. 222.- Cfr. 196. -223.- *Pyrrhus* etc. hoc fragmentum nullum esse recte Frotscherus monuit. Sed Pyrrhi mentionem esse factam in lib. Hist. infra videbimus. -224.- *Non tu scis* etc. Metrodori legati hoc responsum fuisse Debr. judicat, qui a Mithridate ad Tigranem missus, ab eoque de fœdere, ad quod jungendum vocabatur, faciendo consultus, hoc Tigrani dissuasisse dicitur. cfr. Plut. Luc. 22. -225.- *Vitabundus.* cfr. fr. 4. 18. Spartaci vel Sertorii personæ hæc conveniunt. — Accedunt pauca fragmenta post absolutum volumen primum aut a me ipso, aut ab aliis collecta. -226.- *Nimiumque partium decus in mercedem corruptum erat* l. 1. hæc ex Arrusiano Messo laudata ap. Burm. in Anthol. Latina Tom. I. p. 173. Aliud Arrusiani exemplum alio esse copiosius jam diu comperi. Autographon hujus Codicis præstantioris in bibliotheca Neapolitana latitat; ejus exemplum Lugdunum Batavorum delatum, cujus Varr. lectiones frustra mihi parare studui. Ex eodem exemplo Ruhnk. ad Vellej. pauca citavit, de quibus infra. *in mercedem* finem rei exprimit auctore Arrusiano. hæc de Sulla dictum puto, qui initio nobilium causam defendisse videbatur, postea autem avaritiæ et crudelitati sociorum servire coactus est. cfr. Orat. Lepidi. -227.- *Profectionem festinantes* Corn. Front. s. v. *festino illud.* hoc spectare videtur ad Catulum et Lepidum Coss. qui a senatu jussi celeriter urbe profecti sunt. cfr. fr. lib. 1. 20. -228.- *Etruria omnis cum Lepido suspecta in tumultum erat.* ap. Arrusian. eodem loco ut fr. 227. haud dubie hoc quoque ex libro 1. Hist. sumptum est. -229.- *Auctumni frumenta* v. ap. Porphyr. ad Horat. Ep. 1. 10. 40. Sed ibi hæc verba non exstant. Neque hæc pro certis habeo. -230.- *Omne jus in validioribus esse.* ap. Corn. Front. de orat. L. II. pag. 266. videtur hoc idem esse cum fr. sequente. -231.- *Et relatus inconditæ olim vitæ mos, ut omne jus in viribus esset.* ap. veterem scholiasten Lucani ad Pharsal. 1. 173. videtur hoc ad Sullanas proscriptiones pertinere. -232.- *Atque omnis Italia animis discedit.* idem ad Pharsal. 3. 632. *armis* emendandum esse existimo. *animis disc.* vix Latinum est. pertinet hoc ad finem tumultus Lepidani. -233.- *Pyrrhus interemptus fuit in æde Dianæ a quadam muliere.* ap. Cæcil. Apulejum de Orthographia S. 16. Edit. Osann. Pyrrhi mentionem factam esse puto in descriptione Italiæ inferioris ubi de fugitivis expositum est. -234.- *Staphylus primus docuit vinum aqua misceri* ap.

Cæc. Apulej. de Orth. §. 12. cfr. Serv. ad Virg. Georg. 1. 8. Munker. ad Hygin. fab. 129. et 272. et ad Fulgent. p. 31. hujus rei mentio fieri potuit eodem loco, quo de Aristaeo exposuit. lib. 2. Histor. initio. -235.- *Salustius quoque auctor est, occultam potentiam deum vocari fatum.* cfr. Interpp. Virgiliani Edit. Maji pag. 33. Sed hoc nullum est. laudat enim grammaticus ad sententiam suam confirmandam aliud fr. inc. 78. *ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur.* Itaque VIII. sola fragmenta ex XLIV. quæ nova sibi invenisse visus est nuperrimus Salustianorum fragmentorum editor, a me omissa fuerant. reliqua vel antea nota, vel ex Catilina et Jugurtha excerpta, vel nulla sunt. quod ex Servio laudavit ad Aen. 7. 30. *parte conditor orbis terrarum* ibi *pesti conditos* emendandum est ex Codd. locus in Ep. Mithrid. ad Arsacen legitur. Neque quæ verba ex Servio ad Eclog. 2. 17. *virtuti satis credebant*, laudantur pro novo fragmento habuerim, cum Jug. 106. *virtuti suorum satis credere* simillima sint. - 231.- *Maturrimum* est in *Placidi* glossis ineditis in Cod. Ms. bibliothecæ Hamburgensis. ceterum *maturrime* in Orat. Philippi legitur, ita ut immerito hoc pro novo fragmento habueris. eadem vocabuli *interea* ratio; quod nuperrimus editor ex Servio laudavit ad Aen. 10. 533. (corrige 833.) ibi enim hoc solum dicitur, *interea* apud poëtas eandem vim habere, quam ap. Salustium: *eodem tempore.*

-236.- *Bellicæ rei sciens* hist. 2. ap. Arrusian. Mess. Elocutionum libello M. S. s. v. *sciens* cfr. Ruhnk. ad Vellej. 2. 88. p. 365. -237.- *L. Hostilius Dasianus inquies animi* hist. 4. ex eodem libro v. Ruhnk. ad Vellej. 2. 68. p. 300. cognomen videtur esse corruptum; nam apud nullum unquam scriptorem, quantum equidem scio, ejus fit mentio. -238.- *Sciens horum* inc. ex l. l. cfr. Ruhnk. ad Vellej. 2. 88. p. 365. Sed hoc tantummodo schema structuræ esse videtur, cujus exemplum fr. 236. erat. -239.- *Eo redeunte domum salutaretur apud ædem Bellonæ.* hæc ex Interpp. Virgil. a Majo editis Nardinius laudat p. 230. cfr. l. l. p. 43. Maji conjectura de numero libri pessima. No. 82. -240.- *Ne qua contumelia* Donat. ad Terent. Eunuch. 4. 7. 1. -241.- *Urbe patriaque extorris* C. Fronto s. v. *extorris* ita ante editum fuit. Sed idem ap. Majum *orbe terrarum ext.* quo in fragm. supra Lib. 2. 6. perperam verba *patriaque* interposita sunt. quæ fuit causa, ut *orbe terrarum* a Majo emendata putarem. Sed cum *patria extorris* in Jugurtha legatur c. 14. duo diversa loca grammaticum notasse puto, *patria ex-*

torris et *orbe terrarum extorris* quæ a librariis corrupta sunt. -242.- *Fœnoribus coopertus.* non *facinoribus* emendandum. cfr. Gell N. A. 2. 17. 7. ubi nulla lectionis varietas. adde 4. 17. 7. ubi aliquot editores tacite facinoribus reposuerunt. cfr. Cat. 23. *flagitiis atque facinoribus coop.* Jug. 14. *coop. miseriis.* Liv. 39. 15. *coopertus stupris suis et alienis.* ex quibus locis manifestum est, *coopertum* fere idem dici, quod, *contaminatus*, ita, 'ut etiam *fœnus* tanquam res turpis commode cum hac voce jungi posset; jam pluralis numeri vix aliud exemplum invenias; sed talia Salustio usitata sunt. -242.- *Ille subsidiis principes augere et densere frontem.* l. 3. hæc ap. Eutychem de discern. conjugat. p. 2184. legi animadvertit Debr. equidem sero inveni. -243.- *Tenebat* «defendebat et est militare verbum ut etiam Salustius dicit. unde e contrario loco motos dicimus Serv. ad Aen. 8. 653.» -244.- *More humanæ cupidinis ignara visundi* ap. Gell. 9. 12. 22. eadem Nonius Marcellus II. 465. ex bello Jugurthino laudat. id quod antea me induxit, ut crederem, hæc verba a librariis esse depravata et ad bellum Jugurthinum esse referenda. Sed multo est probabilius, ea ad rem similem pertinere; nam etiam in historiarum libris Liguris alicujus audacia celebrata fuerat, qui Danubium primus detexerat. cfr. fr. 3. 36. inc. 93. -245.- *A quo* (scil. Dario) *Artabanes originem ducit*; *quem conditorem regni Mithridatis fuisse confirmat Salustius Crispus* ap. Ampelium Lib. Memorab. c. 30. -246.- *Senecta jam ætate* Serv. ad Aen. 11. 165. ad Metellum senem luxuriæ deditum hoc referunt. -247.- *Nisi seque et suos milites ..... præparasset.* apud Veget. de re mil. I. 9. extr. cfr. Corte ad Lucan. I. 209. -248.- *Citra Padum omnibus Lex Lucania fratra erat.* Cledon in arte pag. 1934. Debros. qui hoc fr. ad fugitivos pertinere statuit, ita explicat: Hist. Reip. Rom. 3. 159: «declarant que la loi Lucanienne seroit commune à tous ceux, qui habitoient en deça du Pô, qu'ils participoient aux mêmes privilèges, et seroient également admis dans la confrairie;» quod ex verbis, quæ nunc leguntur, elici non potest. Sed fugitivos vel potius Salustium voce *fratra* usum esse, ut illorum societatem designaret, vix putaverim; Strabo quidem auctor est. Lib. V. pag. 246. Ed. Alm. Neapolitanos vel tum Φρατρία pro Curia dixisse, sed quid hoc ad Spartacum? -249.- *Bella — atque paces exercebant* Cledon. in arte. p. 1898. -250.- Ἄζιλις, πόλις Λιβύης οἱ δὲ περὶ Σαλούστιον οὐ πόλιν,

ἀλλὰ τόπον φασὶ καὶ ποταμὸν εἶναι hujus urbis mentio facta, ubi de rebus a Sertorio in Africa gestis a Salustio actum erat. - 250. - ἀλλὰ τοὺς περὶ γάμων καὶ σωφροσύνης εἰσηγεῖτο νόμους τοῖς πολίταις (scil. Σύλλας) αὐτὸς ἐρῶν καὶ μοιχεύων ὥς φησιν Σαλούστιος ap. Plut. Compar. Lys. c. Sulla c. 3. potest hoc referri ad Jug. c. 95. sed verisimilius est, hoc accuratius in Sullanis moribus illustrandis fuisse expositum hist. lib. 1. - 251. - Σαλουστίου δὲ θαυμάζω τότε πρῶτον ὦφθαι ῥωμαίοις καμήλους λέγοντος. ap. Plut. V. Luc. c. 11. - 251. - Σαλούστιος μὲν οὖν φησι χαλεπῶς διατεθῆναι τοὺς στρατιώτας πρὸς αὐτὸν, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου πρὸς Κυζίκῳ καὶ πάλιν, πρὸς Αμισῷ δύο χειμῶνας ἑξῆς ἐν χάρακι διαγαγεῖν ἀναγκασθέντας, id. l. l. c. 33. *)

---

*) Multa alia fragmenta, quæ vel novissimus editor iterum pro Salustianis exprimenda curavit, eo omisi, quod falsa sunt. v. c. I. 57. *illuminantes forum* idem cum fr. 21. l. 3. ubi *illum nautis forum* Nonius pro varia lectione habet. fr. I. 51. Ammiani Marcellini, I. 52. Servii verba sunt. fragm. 6. Lib. 2. ex Plutarcho laudavit, sed eodem jure totam Sertorii vitam Salustianam ei dicere licuit. Jam fragmentum 70. Lib. II. unde exscripserit, nescio; verba, hæc sunt: *Nam ex aëris et aquæ corruptione frugibus infectis gravior etiam animantibus pestilentia coorta est.* Nonium laudavit XVIII. 9. ubi nullum ejus vestigium. Neque apud Servium, qui sæpius de pestilentiæ causis exponit, hæc verba leguntur. Jam pestem a Salustio esse accuratius descriptam, ipsius Servii testimonio confirmatum est. cfr. supra fr. inc. 191. sed verba a Debrossio laudata non habet. Nisi igitur ex Arrusiano Messo hæc laudata esse statuendum est, haud scio an ex Servii et Virgilii verbis hoc frag. a Debrossio compositum sit. — Neque certius est fr. 81. L. II. *ostium* quod Dion. Cassii auctoritate Lib. 36. confirmatum statuit. Aliud fragm. est 84. lib. 2. *Ille vere portu solvit, postquam Sidetarum paronas exarmasset, Rhodis enim auxilium laturi venerant.* hæc ex Suida petita s. v. παρῶναι eaque ex Polybio hausta esse judicavit Valesius. fragm. 143. *Eos qui malum publicum clandestinis consiliis comparaverunt* ap. Non. 4. 64. in Edit. Godofredi Sisennæ tribuitur Lib. 3. fr. 11. *Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis.* ap. Isidor. 2. 21. cfr.

supra ad 3. 17. pag. 91. ne certum quidem est, hæc ex historico laudata esse, nedum ex Salustio. Lib. 3. 36. cfr. inc. 198. unde hæc verba sumpta sunt. id. 3. 54. *Tum primum visi Romanis cameli.* hæc ex Græcis Plutarchi versa. V. Luc. 11. — id. 3. 57. laudat *tempestatum* pro fragmento quod Servius ad Georg. 1. 27. monuit: *tempestatum* quod ap. Virgilium est, posse videri pro *temporum* dictum, ut ubique apud Salustium; unde novum quoddam fragmentum fingere, ridiculum, quod *tempestas* innumeris locis hac significatione ap. Salustium occurrit. Verba: *duci probare* lib. 3. fr. 120. quæ ex Quinctiliano VIII. 6. laudantur, ibi non leguntur, neque incerta pro certis reponere ausus sum. verba: *unde hoc tulit colorem* l. 3. fr. 122. Servii non Salustii esse, jam diu animadvertit Burmannus. l. 3. 148. vide supra nostrum Comment. P. I. pag. 22. l. 3. 152. idem 4. 16. iterum verba ex Catilina inter Salustiana fragmenta refert. cfr. Catil. 59. insulsius etiam quod l. 4. 34. verba *longe a continenti* pro Salustianis laudet, cum Servius ad Aen. 3. 104. id solum commemoret, verba *medio in Ponto* secundum Salustium posse intelligi longe a continenti. unde manifestum est, Salustium aliquo in loco *medio in Ponto* usurpasse, ut insulæ procul a continenti remotæ situm describeret. cfr. fr. inc. 211. fr. 4. 81. 48. ex bello Jugurthino petitum Jug. 73. Neque *labos* 4. 59. pro peculiari fr. poni poterat, cum Serv. in universum moneat, hac terminatione usum esse Salustium, eaque sæpius in Catilina et Jugurtha occurrat. — 4. 72. *nam habet universa quæ prehendit* Servii verba sunt ad Aen. 3. 421. 4. 74. cfr. fr. inc. 220. *succedere* 4. 79. ap. Serv. 8. 125. (non 425.) ex fragmento jam supra laudato repetitum. cfr. Serv. ad Eclog. 5. 6. et inc. 138. — fr. 26. l. 5. ex Plutarcho in Latinum translatum. V. Luc. c. 33. de fr. 27. et 34. cfr. fr. inc. 212. — fr. 58. lib. 5. *qui rempublicam salvam vult me sequatur.* hæc Debr. laudat ex Prisciano X. 688. sed ibi non leguntur; neque hæc pro Salustianis habeo. etiam 59. *Senati quidem.* ap. Charis. 1. 40. Cledon. 1930. pro fragmentis laudari non possunt, cum non uno loco in Catilina et Jugurtha legantur. *Feroces Dalmatas* ap. Tertull. de Anima p. 313. idem cum verbis *genus armis ferox* esse videtur. Cetera quæ ex recens additis omisi, aut in mea editione jam expressa sunt, aut ad Catilinam et Jugurtham pertinent.

DE ORDINIS RERUMQUE DISPONENDARUM RATIONE, QUAM SALUSTIUM IN V. HISTORIARUM LIBRIS SECUTUM ESSE VERISIMILE EST.

Lib. I.

Res duorum annorum 676 et 677 p. U. C. continet.

Brevis argumenti, quod scriptor tractandum sibi sumpserat, expositio. I. 1. inc. 34. Sequitur historicorum, qui antea in Romanorum rebus scribendis elaboraverant, recensio; et quid Salustius ipse secutus sit, enarratur. I. 2. 3. 4. 34. inc. 192. de statu reipublicæ exponit. I. 5. 6. 7. de seditionum causis. 8. 9. de Gracchis, postremis earum auctoribus inc. 48. 158. accensæ sunt Marii Sullæque inimicitiis, *) bello sociali, Cinnano tumultu I. 71. inc. 84. 147. inde ortum primum bellum civile I. 61. inc. 7. 21. 42. 52. proscriptiones I. 10. inc. 174. novus discordiarum auctor

*) Quamvis in fragmentis nulla esse videatur significatio, unde conjicias, hæc quoque Salustium attigisse, tamen per se patet, hæc ab eo omitti non potuisse. Cæterum, quod jam sæpius monui, Salustium in Historiarum libris ordinem annorum secutum esse statuo, cujus rei cum multa alia sint testimonia, quæ passim notavimus, tum accedit hoc, quod omnium bellorum, quæ in diversis orbis Romani partibus his duobus annis gesta sunt, primo Hist. libro facta erat mentio. Aliud argumentum est hoc quod, cum, Lepidi mors in sequentem annum inciderit, Gellio et Nonio auctoribus, Sardiniæ descriptio in secundo libro fuit. Cæterum quod Salustius aliter quam in Catilina et Jugurtha fecerat, in Historiarum libris narrationem magis ad accuratam temporis notationem conformavit, hujus consilii causam et rerum, quas scripturus erat, varietatem, et antiquorum scriptorum exempla putaverim. Catilinæ enim atque Jugurthini belli alia erat ratio; in his enim libris res P. R. carptim scriptæ erant. Sed historia, illorum temporum, ubi domi militiæque tot et tam variæ res brevi temporis spatio gestæ fuerant, accurate scribi non poterat, nisi adjecta diligenti temporis notatione.

M. Aemilius Lepidus; inc. 113. turbulentæ ejus conciones I. 15. propugnator optimatium Q. Lutatius Catulus I. 28. inc. 10. 129. fœdus cum Gaditanis junctum inc. 59. cfr. 1. 24. Sullæ mors et de ejus moribus judicium inc. 178. cfr. Plut. Comp. Lys. c. Sulla c. 3. Novus discordiarum civilium metus. I. 20. Lepidus in Etruria bellum parat I. 13. 19. 36. 63. 72. inc. 5. 14. 15. 137. 154. exercitum urbi admovet. I. 19. p. 221. initio. Pompejus Brutum Mutinæ obsessum tenet I. 60. inc. 198. studia partium suscitantur. I. 70. 73. inc 32. gravis Philippi in dubium senatum oratio I. 19. Catulus cum exercitu contra Lepidum profectus, ad Cosam urbem victum Italia cedere cogit. I. 21. 23. inc. 88. Comitia consularia I. 17. Servilius Proc. in Ciliciam profectus piratas vicit. inc. 28. I. 55. 57. 58. 66. Appius, Macedoniam provinciam sortitus, bellum parum prospere gerit. I. 26. 29. 31. 32. Gravis senatus cura ob bellum atrocissimum, in Hispania a Sertorio concitatum I. 12. 21. 46. inc. 139. Ejus ingenium inc. 65. 94. res antea in Hispania et Africa gestæ I. 50. 53. inc. 2. 135. 213. 214. 164. I. 42. 43. 48. 49. 52. 54. 58. 59. 65, 38. 27. 75. inc. 145. 142. cfr. Plut. V. Sertor. c. 612. Hispanorum mores et in Sertorium studia. 104. 133. 204. Pompejus in Hispaniam Metello auxilio missus inc. 106.

Lib. II.

Res annis 678 et 679 p. U. C. gestas continet.

Sardinia, Sicilia et Corsica insulæ a Lepido et Perperna tentatæ. Earundem situs et antiquitates II. 1. 15. 16. inc. 221. 38. 41. 157. 208. 222.

Nam et discordiæ domesticæ bellis externis accensæ, et eo potissimum res Romana in summum discrimen adducta est, quod in pluribus provinciis eodem tempore belli furor exarsit. Ut igitur turbulenta tribunorum plebis consilia, senatus constantia et ducum virtus illustraretur, ad id erant legentium animi advertendi, quanta pericula et labores P. R. simul obierit. Cui quidem consilio ipsum operis initium consentaneum, ubi consulum nomina non sine causa addita sunt. Nihilo minus tamen multa singulis libris intexta, quæ ad aliud tempus pertinent. Cum enim Salustius in occultas rerum causas inquirere soleat, inde cujusvis rei narratio erat repetenda.

203. 196. 197. Lepidi mors I. 37. *) inc. 132. Pompejus Hispaniam ingreditur II. 3. 26. **) Sed dolis eum Sertorius deludit. II. 7. 27. anno postero multa prœlia pugnata II. 8. 12. 30. 41. 42. 43. 44. 45. 50. 52. inc. 26. 28. 62. 78. 86. 119. 141. 160. III. 27. cfr. supra p. 16. pars Macedoniæ in deditionem venit. II. 22. Dardania a Curione vastata II. 14. inc. 57. In urbe terræ motibus animi religione pleni; et gravitate annonæ inc. 26. 12. 193. seditiones exortæ. Curio senatus causam defendit II. 19. 35. III. 42. Cotta populi gratiam captat. inc. 17. 219. Servilius, bello varia fortuna per triennium gesto, Ciliciæ provinciæ, partem Pamphyliæ, Lyciam et Isauriam adjecit II. 23. 24. 32. 39. inc. 90. 95. Nicomedes, Bithyniæ rex,

---

*) Qui IIdi libri fuerit ambitus, difficile est ad dijudicandum. Cum enim Lepidi exitus, bellum Sertorianum, seditiones domesticæ C. Cottæ clementia compositæ, bellum in Macedonia C. Curione duce gestum, belli Mithridatici initium hoc in libro narratum fuisse, ex fragmentis colligi posse videatur, contra Clodiani consulatus in quarto libro mentio fieret, vix unius anni rebus in tertio libro locus est. Sed nemini credo hoc credibile. Accedit, quod aliquot fragmenta III. libri manifesto ad res pertinent, quas sequenti libro narratas esse, ex aliis fragmentis conjicias. cfr. 3. 6. 15. 17. 18. 24. quæ ad belli Mithridatici initium spectant. sunt alia, quæ nonnisi libro secundo vel quarto locum habebant, et ap. grammaticos ex tertio laudantur. cfr. 42. et 37. Unde sequitur, librorum numeros, ut nunc sunt, vel ab ipsis grammaticis, vel a librariis, vel ab Editoribus parum diligenter esse notatos. Ne igitur Salustium insimulemus, rerum seriem mirum in modum turbasse, ordo narrationis non ad corruptos numeros, sed ad internam rerum juncturam et temporis decursum constituendus est.

**) Ex his duobus fragmentis colligi posse videtur, Pompejum Octavio et Curione Coss. Hispaniam provinciam obtinuisse. Neque verisimile videtur, ante Lepidi mortem Perpernam in Hispaniam profectum, et Pompejum Metello auxilio missum esse. Quod si pro certo statuitur, reliqua non quadrant. Fieri enim non potest, ut Pompejus demum L. Octavio et C. Cotta Coss. in Hispaniam pervenerit.

Romanos regni heredes instituit II. 18. Mithridates bellum contra Romanos parat II. 37. 29. *)

Lib. III.

Res annis 680 *et* 681 *p. U. C. gestas continet.*

Tribuniciæ procellæ a Quintio inc. 148. 184. et Licinio excitatæ. III. 22. 4. 12. 34. Sertorii res inclinatæ III. 2. 5. 31. Dianium caput belli maritimi. III. 21. Pompeji exercitus fame laborat. III. 11. inc. 46. Sertorii invidia et mors II. 40. 43. 45. inc. 81. A Curione in Macedonia res prospere gestæ III. 36. IV. 13. 14. **) inc. 91. 172. 201. Mithridatis origo inc. 245. III. 9. ***) exercitus opesque. inc. 18. 55. 101. 187.

---

*) A. U. 679 Nicomedem regem esse mortuum satis constat, quare jam hoc libro de testamento ab eo facto expositum fuerat. id quod locus, quem supra laudavimus, confirmare videtur. Eadem de causa Mithridatem tum primum de bello Romanis inferendo cogitasse puto. Cujus rei auctores ei fuerunt L. Magius et L. Junius, qui aut ex Fimbriana seditione in Asia restiterant, aut Appiano auctore Mithr. 88. a Sertorio in Asiam dimissi erant, ut Mithridatem ad bellum Romanis inferendum magnorum præmiorum spe impellerent. Societas igitur inter Mithridatem et Sertorium vel hujus anni exitu, vel sequentis initio juncta esse videtur, sed bellum nonnisi tertio anno post inceptum; sequens enim annus totus in bello parando consumptus esse videtur.

**) Hæc fragmenta hunc ad locum rettulimus, quod lib. IV. Curionis mentio fieri vix potuit, quippe ubi de Luculli triumpho, qui post Curionem Macedoniam curaverat, expositum erat.

***) Hæc fragmenta certissimo sunt argumento, de Mithridatis genere et majoribus hoc demum libro accuratius fuisse expositum. fragm. enim III. 9. ad ejus proavum pertinere, bene Debr. animadvertit. cfr. Plutarch. Demetrio. 4. Cæterum nemo sibi in animum inducat, ut putet, primum et secundum bellum Mithridaticum a Salustio in hac digressione fuisse enarratum. Sed paucis his de rebus agere necesse fuit, ut tertii belli causa et ratio esset manifesta.

legati ad Sertorium III. 17. inc. 112. de situ Ponti inc. 63. 29. 72. 82. 99. 100. 124. 173. 189. 162. 215. 216. 217. Lucullus et Cotta ad bellum proficiscuntur. Cotta victus Chalcedonem confugit, classis capta. III. 38. (cfr. Appian. b. Mithr. 71.) inc. 76. discordiæ cum quæstore III. 30. inc. 83. Luculli exercitus; Fimbrianæ legiones. Lucullus ad Cyzicum pergit. III. 24. 6. 15. 18. 41. inc. 19. 134. 160. III. 44. inc. 40. III. 19. Mithridatis classis tempestate et virtute Cyzicenorum male habita repellitur. III. 16. 19. 54. Antonius bellum contra Cretenses parat. 39. inc. 175. Cretæ descriptio. inc. 66. 103. gladiatores ingens bellum in Italia movent. III. 3. 26. inc. 122. 136. 140. 143. 146. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 187.*)

Lib. IV.

Res annis 682, 683 et 684 p. U. C. gestas continet. **)

Atrocissima cum fugitivis prœlia IV. 23. 26. 32. eorum discordiæ 16. 19. Crassus dux eligitur IV. 2. fugitivi in Bruttium agrum et Lucaniam redeunt. IV. 28. 29. freti Siculi descriptio IV. 38. inc. 67. 97. 118. 217. 202. 220. gladiatores victi inc. 110. belli Sertoriani finis inc. 65. Calaguritani III. 10. IV. 11. Pompeji et Metelli reditus inc. 68. IV. 25. Seditiones domesticæ IV. 1. 17. 42. tribunicia potestas restituta. inc. 44. 64. res contra Cretenses male gestæ. IV. 18. 37. inc. 47. Cyzicum obsidione liberatum. IV. 15. inc. 109. Mithridatis classis facit naufragium. inc. 76. 134. IV. 3. Lucullus mari hostes vincit. inc. 128. in Pontum progreditur inc. 4. urbes capit. IV. 10. 41. Amisus oppugnatur. IV. 8. Sinope capta. inc. 183. Clodius

---

*) Fr. 37. ad hunc librum referri non potest, quod ad posterum annum pertinet. Ceterum bellum gladiatorium exitu anni 680 ortum esse statuo; cum enim bellum in quartum annum extractum sit cfr. loca p. 31. jam Lucullo et Octavio Coss. cum fugitivis pugnatum esse, per se patet.

**) Cfr. supra Comment. ad Lib. IV. 1. Cæterum in Ausonii Popmæ nota, quæ ibi laudatur, annorum numeri et Coss. nomina minus accurate adscripta sunt; adjiciendi Pompejus et Crassus Coss. et numeri iidem, qui supra, exprimendi.

legatus ad Tigranem missus IV. 26. Mithridatis legati ad eundem. inc. 223. Lucullus Armeniæ bellum infert IV. 20. Armeniæ descriptio inc. 194. Tigranis arrogantia. inc. 45. pugna ad Tigranocerta. IV. 62. inc. 69. 73. 209. Mithridatis ad Arsacen epistola. IV. 12.

Lib. V.

Res annis 685, 686 et 687 p. U. C. gestas continet.

Seditiones in exercitu Luculli a Clodio motæ. V. 5. 2. Mesopotamiæ descriptio. inc. 120. 194. 218. res ob militum socordiam male geritur V. 4. inc. 55. Cilicia provincia ad Marcium translata. V. 1. Lege Gabinia bellum piraticum Pompejo gerendum demandatur V. 6. 7. 8. 9. idem in Phrygia Lucullum convenit inc. 24.

INDEX
FRAGMENTORUM SALUSTIANORUM.*)

*) Indicem a Viro Clarissimo Bardilio summa cum diligentia confectum, adjicere placuit, uti, qui nostram editionem cum aliis conferre cuperent, hoc adjumento uterentur.

O.

P.

Q.

R.

S.

INDEX HISTORICUS.*)

A.

---

*) *C.* Catilinarium. *J.* Jugurthinum bellum. *H.* historiarum fragmenta significat.

---

*) H. l. *C. Herennulejus* legendum esse censuit Garaton. ad Balb. c. 2. p. 125. cfr. Juvenat. p. XLV. fragm. Liv. Sed mihi quidem res etiamnum admodum dubia videtur.

I.

L.

M.

O.

V.

INDEX LATINITATIS.

A.

odio vacuus C. 57. libera ab auctoribus patriciis suffragia H. III. 22. p. 234. vastus ab natura et humano cultu J. 48. metus a Tarquinio H. I. 8. dictum a gubernatore Hannibalis H. inc. 195. illi a vobis pacem, vobis ab illo bellum suadet H. I. 19.

Abdere se alii, alii arma capere J. 38. abdita loca scrutari J. 12. in abditam partem ædium secessit. C. 20. abditæ regiones J. 38.

Abdicatus magistratu C. 47.

Abducit in prætorium J. 8. in agrum Pistoriensem C. 57.

Aberant a periculis C. 6. ab Roma 40. aberat a flumine mons millia passuum XX. J. 48. Vaccam non amplius mille passuum J. 68. præter idoneum ducem nihil abest ad subvortundum imperium H. I. 19. p. 220. *Absens* consul factus est. J 114.

Abibis haud repulsus J. 110. abierat præceps luxuria C. 25. abiit profugus ex Africa J. 35. abeunt auxilio noctis integri J. 53. diversi in locos difficiles J. 87. mœstus e conspectu abit J. 68. ad Bocchum in Mauritaniam J. 62. hostes inultos abire sinat. J. 58. abire castris jubet J. 107.

Abjuraverat creditum C. 26.

Abnuentes omnia J. 68. pacem neque abnuere neque polliceri J. 47. probare partim, alia abnuere J. 83. abuuere de nullo negotio audebat J. 84. abnuente Tigrane H. IV. 12. p. 240. abnuentibus paucis H. I. nihil sibi abnuituros H. I. 36.

Absolvam paucis de C. 4. paucis verum C. 38. multa paucis absolvit H. I. 2. absolvit cura familiari tam parva res H. III. 22. p. 235.

Abstinentia largitioni opposita C. 3. cum innocente abstinentia certabat C. 54.

Abstinetur tergis H. III. 22. p. 236. ignavia eos ab armis abstinuit. H. IV. 12. p. 240.

Abstractus in pravum J. 29. in partis J. 41.

Absumptus morbo J. 5.

Absurdum, bene dicere haud a. est. C. 3. ingenium ejus haud a. C. 26.

Abunde pollens J. 1. omnia C. 22. a. mala. C. 21. a. præsidia J. 14. a. libertatem rati H. III. 22. p. 236. a. dictum puto J. 85. fin. parentes a. habemus J. 102.

Abuti divitiis C. 13. socordia H. I. 15.

Adduci in spem maximam C. 40. J. 37. ad tale consilium C. 40. adducere copias in Num. J. 97. pars adducta J. 62.

Adepta libertate C. 7. victoria J. 101. passive. adeptum esse præmia sceleris J. 20. non incruentam victoriam C. 60. provinciam H. I. 15.

Adeste Quirites H. I. 15. adesse modo in postremis, sæpe in medio J. 45. pugnæ J. 87. in parte J. 74. advorsum hostis adesse J. 94. vobiscum adero J. 85. in pugna J. 101. alicui in bellis J. 14. apud omnes J. 100. infensi adsunt J. 50. feroces C. 51. noctis, quæ jam aderat, auxilio J. 53. sibi finem vitæ adesse J. 9. omnia præsidio adsunt J. 85. Jugurthæ exitium J. 70. prope adesse J. 102. adsum en! Consul H. inc. 17.

Adeo. id adeo more suo videbatur facere C. 37. id adeo mature posse evenire J. 65. id adeo in promptu esse J. 111. id adeo experiri licet J. 110. id adeo reverterat C. 37. usque adeo ut C. 49. quorum adeo Sullam non pœnitet, ut. H. I. 15. cfr. H. II. 43. I. 9.

Adhibentur fidi interpretes J. 109. adhibitis amicis J. 113.

Adicere ad jusjurandum socios conjurationis C. 22.

Adire quoquam mihi licet J. 14. castella J. 89. cæteros C. 41. Marium propere J. 93. aditu angusto J. 92.

Adjutoribus quis regem aggressus J. 80. adjumenta ingnaviæ tollere J. 45. ultroque licentiam in vos auctum atque adjutum properatis H. III. 22. p. 234.

Adjungere alienos J. 10. civitates voluntate imperio suo adjungit J. 13. sibi socium J. 70.

Administer consiliorum J. 29. bellum sine administris geri non potest J. 74. cfr. 76.

Administrare oppida per magistratus J. 19. bellum J. 29. imperium J. 11. rempublicam J. 85. inter vineas sine periculo J. 92.

Admissum facinus miserabile J. 53. scelere Cos. J. 91.

Admonere alium egestatis C. 21. tempus admonuit de C. 5. locus eam rem nos J. 79. res tanti viri nos adm. J. 95. admonitus ab aliis amicis J. 103.

Adnitimini mecum J. 85. fin. adnitente Crasso C. 19. acrius adnitendum 85. init. summo studio adniti J. 43.

Adolescebant quasi glutino coria recens detracta H. IV. 29.

Adolevit respublica C. 51. Jugurtha J. 6. Persarum res J. 18. ingenium

inter artes bonas J. 63. adulescens homo J. 6. C. 38. adulescens egregius C. 52. ad. fluxi et mobiles C. 14. adulescentuli h. C. 52. et 3. adulescentia C. 52. adultum ætate C. 15. adultum ver H. inc. 211.

Adoptavit eum J. 9. in regnum J. 22. adoptione in regnum venire J. 11.

Adpellare i. e. colloqui J. 22. 53. quos adpellem i. e. implorem J. 14. cfr. C. 48. H. IV. 12.

Adpellere Uticam J. 25.

Adsciscere aliquem socium C. 47.

Adsedit Adherbalem dextra J. 11.

Adsistit ipse propter aquilam C. 58.

Adsurgere uni sibi sella H. V. 9.

Adterere vires bello J. 79. pudorem C. 16. *Adtinere* aliq. spe J. 108.

Adtribuere alicui pecus agendum J. 90.

Adstrictus studio cujus J. 60. majoribus scil. negotiis J. 70.

Advehitur Uticam J. 86. advectitium vinum J. 44.

Advenit periculum C. 23. dies J. 113. comitiorum dies J. 38. lux adventabat J. 99. legati adventabant Romam J. 28. adventus lucis J. 91.

Adulterinas portarum claves parat J. 12.

Advocat eo senatum C. 17. advocavi vos, quo pauca monerem 58. concione advocata C. 57. J. 84.

Advolvuntur genua patrum H. inc. 131.

Advorsa mihi multa fuere C. 3. mortales adv. habeo C. 52. eadem a. fient. C. 59. ex necessariis advorsa facta. J. 14. Jugurthæ advorsus J. 35. adv. populi partium J. 43. Rhodiorum civitas infida atque ad. nobis fuit C. 51. regum voluntates sibi ipsæ adv. J. 113. res humanæ in adv. mutantur J. 104. adv. in pravitatem, secunda in casum declinando corrumpebant. H. II. 40. multa domi adv. H. inc. 17. senatus J. 84. locus 52. advorso colle evadere J. 52. advorsis volneribus concidere C. 61. advorso corpore volnera J. 52. advorsus divitias invictus J. 43. quos advorsum ierat J. 101. advorsus Romanos bellum sumit J. 80. H. I. 15. lubidinem advorsum nos, metum pro nobis suasisse J. 108. muniti adv. hostis. J. 89. cibus advorsus famem ibid.

Aedificant quæ homines C. 2. ædificia Numidarum agrestium J. 18. suburbana H. inc. 133.

*

Aeger pedibus C. 59. animus æg. avaritia J. 29. bellum sumi facile, ægerrume desinere J. 83. ægritudinem molliter pati J. 82. rem ægerrume ferre J. 85. ira et ægritudo permixta J. 68.

Aemula imperii C. 9. nos suspecti sumus æmuli et in tempore vindices futuri H. IV. 12. facta consultaque ejus æmulus erat H. III. 32.

Aequa manu discedere C. 39. in æquum locum deducere J. 52. æquo animo accipit C. 3. æquitate seque et rempublicam curabant. C. 9. injurias gravius æquo habuere C. 51. magis ex æquo bonoque, quam ex jure gentium J. 35. æquo et modesto jure agitatum H. I. 8. metu magis quam æquo et bono sustentatus H. I. 19. bonum et æquum divitiis carius J. 15. ferro quam fame æquius perituros H. inc. 151. æque sibi exoptare C. 11. æqui boni famas petit H. inc. 10.

Aerarii in furibus misericordes C. 52. ær. peculatus factus est J. 31. p. 119. vicem præstare H. III. 11. ærarium expilatur J. 31. p. 116.

Aere solutum est argentum C. 33. alieno oppressus C. 40. alieno liberare ibid. ære parati servi J. 31. æs alienum grande conflaverat C. 14. per omnes terras ingens erat C. 16. æs mutuum J. 96.

Aerumnæ premunt J. 14. p. 98. deprecor. J. 24. earum requies C. 51. deformatus ærumnis J. 14. p. 94. incluti H. inc. 119. dies maximarum ær. initium J. 49.

Aestas exacta J. 61. æstatem pati J. 85. p. 176. æstatis extremum J. 90. æstivi solis pulsus H. inc. 205. æstiva comitia J. 44. æstiva ibid.

Aestu et labore languidi J. 51. secundo H. I. 48. adverso H. III. 6. æstuare invidia C. 23. æstuare invidia C. 23. quæ quum dies noctesque æstuans agitaret J. 93.

Aestumantur prædæ loco H. I. 19. p. 220. vitam mortemque juxta C. 2. amicitias inimicitiasque non ex re sed ex commodo C. 10. ea nefanda H. I. 15. quinis modiis omnium libertatem H. III. 22. p. 235. facta. C. 58.

Aetas imbecilla C. 3. viget C. 20. ferox C. 38. militiæ patiens J. 63. militaris J. 85. fin. senecto corpore H. IV. 2. *ætate* fluxus C. 14. adultus C. 15. extrema C. 49. exacta J. 6. confectus J. 9. prior J. 10. anteire J. 11. acta H. inc. 17. ætatem agere J. 2. C. 4.

Aeterna sollicitudo J. 31. virtus C. 2. gloria æterni J. 1. animus ibid. 2.

Aevi brevis J. 1. ævo longisumo H. inc. 148.

Affatim adv. commeatum af. parare J. 43. præbere J. 54.

Affectare civitates formidine aut ostentando præmia J. 66. dominationes H. I. 9. honorem J. 64.

Affinis amicos, propinquos J. 14. in affinium locum ducere ibid. cognationem, affinitatem, præterea fœdus intervenisse J. 111.

Afflictare sese C. 31. res afflictæ J. 76. equi atque viri J. 101. saxa capiti affligere H. II. 51. cfr. J. 60. afflicti alveos H. III. 19.

Agendum pecus auxiliariis J. 90. ag. prædas J. 44. 32. 20. vineas J. 92. 37. præcipitem agi C. 31. transvorsos agere J. 14. 6. agit atque habet cuncta animus J. 1. *Agam* hæc una vobiscum C. 20. senectutem J. 85. morem H. III. 22. per mollitiem ibid. fama et fortunis integer H. inc. 17. incultius J. 89. cum populo C. 51. tutius H. III. 22. in certamine libertatis H. I. 5. hiemem III. 11. cuncta simul C. 42. res asperas per Jug. J. 7. otia C. 2. res J. 30. joca atque seria J. 96. vitam C. 51. tempora in venando J. 6. se tanta mobilitate J. 56. ætatem C. 37. 39. *Agendi* initium C. 21. agendo vigilando prospera omnia cedunt C. 52. non id agitur C. 52. J. 27. agite uti lubet J. 14. adhuc agitis H. III. 11. multum et familiariter cum aliquo J. 108. in cervicibus Italiæ H. III. 11. procul H. inc. 84. ita J. 85. in obscuro C. 51. in optimis artibus J. 85. in ore vestro H. inc. 17. optumis moribus H. I. 7. præsentem de J. 29. lætum J. 55. lenius J. 60. feroces J. 98. in imperio H. I. 8. liberi H. I. 15. pacem H. IV. 12. justi H. inc. 164. aliquid incassum III. 22. gaudium, lætitiam, mœrorem, luctum C. 61. inducias J. 29. moras J. 81. rempublicam C. 38. vitam C. 2. propius mare J. 18. vagos J. 19.

Agito pacem J. 14. bellum J. 109 imperium beneficiis quam metu C. 19. præsidia J. 85. in dies plura C. 24. præcepta J. 14. animo J. 11. et 63. eo modo J. 63. huc et illuc quasi vitabundi J. 58. pro muro J. 94. ubi gentium aut quid agitaret J. 54. statu aliquo H. I. 19. agitandi inops H. I. 15. ipsa vix agitat H. III. 11. varius incertusque agitari J. 74. agitatur animus inopia et conscientia scelerum C. 5. pro castris J. 59.

Ager frugum fertilis J. 17. hostibus cognitus J. 48. igni et præda vastatus J. 55. arenosus, una specie J. 79. frugum vacuus J. 90. pabuli lætus H. II. 24. Arretinus C. 36. incauti H. inc. 122. agris expulsa plebes H. I. 15. agris aucta res C. 6. agris pelli H. inc. 137. urbes et agros manu capere J. 5. agros temptare J. c. 18.

Alit manus quosdam sanguine civili C. 14. aluntur turba et seditionibus C. 37. H. III. 11.

Allevati laqueis milites facilius ascendunt J. 94.

Allicere servitia Romanorum J. 66.

Alter. unus ab urbe, alter a Gallia C. 58. unæ atque alteræ scalæ comminutæ 60. illam alteram J. 13. 16. alteri alteros vincere volunt J. 42. utrique alteris freti J. 18. alteri apud alteros formidinem facere J. 53. alterum consulatum petis, quasi primum reddideris H. I. 19.

Altitudo ingenii J. 95. arbor aucta in altitudinem J. 63. verbum altius in mentem descendit J. 11. liberius altiusque processi J. 4.

Amare i. e. scortari C. 11. J. 85. amat fieri J. 34. H. inc. 60. quæ secundæ res amant J. 41.

Ambire singulos J. 13. 14. ambiundo cogere homines J. 84. ambitio J. 45. 86. mala C. 3. 4. 10. prava J. 95. ex ambitione H. III. 11. delinquere per amb. C. 52. J. 85. præmia virtutis possidet. C. 52. ambitus legibus interrogati C. 18. ambitiosum dictum et factum J. 64.

Amici i. e. socii; hostis ab latere, vos amici procul J. 14. C. 6. J. 102. ab stirpe socius atque *amicus* J. 14. his amicis sociisque confisus Cat. C. 16. amicorum præsidia circum se habere C. 26. amicitia firma C. 20. ex amicis amicissumos fecisti J. 10. cfr. J. 7. 102. 35. 13. 14. 61. C. 58. amicitia Masinissæ J. 5. cfr. J. 5. 7. 14. privata ibid. bellum aut amicitia J. 17. am. inter bonos inter malos factio J. 31. am. facilis 95. repulsus ab am. J. 102. cfr. 104. per amicitiam obtestari J. 71. per am. obsecrat J. 58. per amicitiæ fidem J. 24. fœdus et amic. 104. copiam societatis amicitiæque conjungendæ c. 83. amic. societat. rogatum J. 77. fœdus et am. petitum 80. amic. et fœdus petentibus J. 102. amicitiæ fœd. J. 111. in amicit incidere C. 14. in amicitia receptus J. 5. colere J. 8. instituere J. 14. parare C. 6. cfr. ibid. c. 10. amicior J. 10. amicit. simulare et gloriose ostentare H. IV. 12.

Amiculo ei erat toga picta H. II. 41.

Amittere pecuniam J. 97. vera rerum vocabula C. 52. ærumnas simul cum anima J. 14. C. 61. 58. Thalam. J. 80. patrimonia C. 37. patrem J. 10. locum J. 52.

Amplæ res gestæ C. 8. honores J. 25. amplior animus C. 40. 59. commeatus J. 75. spes J. 105. potestas J. 63. exercitus J. 54. numerus J. 105. locus castris parum a. J. 98. binas aut amplius domos C. 20.

amplius annos XXX C. 59. J. 58. a. duobus millibus C. 56. neque melius neque amplius aliud J. 1. amplius morando J. 25. cuncta et alia amplius J. 44. cfr. J. 80. amplius posse J. 69. H. III. 22. patere H. IV. 38. non amplius mille passuum J. 68. non a. duum millium intervallo J. 91. a. armis valere J. 111. neque amplius quam i. e. haud diutius H. I. 8. non amplius patet millibus XXXV. H. IV. 38.

An. ne sq. an. C. 1. H. IV. 12. C. 52. J. 14. *ne* omisso H. IV. 18. C. 52. J. 31. 46. 79. 108. utrum — an. H. III. 11. *an* in principio C. 51. bis H. I. 15. I. 19.

Anceps malum C. 29. J. 71. periculum J. 38.

Ancilla turpis Fufidius H. I. 15. mulier ancilla J. 12.

Angitur enim et laceratur animi cupidine et noxarum metu H. I. 19.

Angustias in Italia coacta H. inc. 97. in angustiis bellum serum H. inc. 3. angustum iter J. 92. angustiæ loci C. 58.

Anima oneri C. 2. frui ibid. corpori opponitur J. 2. anima i. e. vita J. 14. C. 52. 33. 20. J. 31. H. inc. 17. *Animi* virtus C. 2. vis C. 5. timor c. 58. molles C. 14. popularium temptati J. 48. an. lubido C. 51. *animus lubidini* oppositus ibid. animi nobilitas C. 49. *animus timori* oppositus J. 20. a animi augescunt J. 34. animi judicium J. 4. artes J. 3. cupido J. 6. belli ingens domi modicus J. 65. munificentia J. 7. atrox H. II. 9. firmatus H. III. 24. ingens ibid. 28. anxius atque incertus H. IV. 5. impotens et nimius H. IV. 7. territus IV. 26. immodicus H. inc. 30. animo vacuus J. 52. animi ignavi H. III. 22. an. militaris H. IV. 2. an. liber a metu C. 4. subdolus, varius, ferox, vastus C. 5. imbutus malis artibus C. 13. conscius, impurus C. 15. incorruptus, æternus J. 2. cupidine cæcus J. 25. æger avaritia J. 29. haud satis moderatus J. 42. crudelis C. 31. illis infirmior C. 52. liber in consulendo ibid. lubidini obnoxius ibid. arrectus J. 93. parum validus J. 65. cupiens J. 64. inverecundus H. inc. 6. alacer. C. 21. intentus exspectatione J. 44. firmior J. 50. mutatus J. 49. contemtor J. 64. a. imperat C. 1. animus torpescit C. 16. agitatur C. 5. ausus est C. 20. accenditur ibid. valet ibid. agit atque habet cuncta J. 2. conversus est J. 29. ad scelus rapit J. 25. angitur et laceratur. H. I. 19. me fallit C. 20. subigit ire obviam J. 31. fert 54. flectitur J. 64. multitudine distrahitur J. 80. insolescit C. 6. animi exarsere H. II. 53. in animum inducere J. 54. animum pollicitando ac-

cendere J. 8. flectere 9. continuit 15. intendit in. J. 20. int. ad J. 43. suis an. augere J. 20 an. invictum gerere J. 43. parem gerere J. 54. super fortunam gerere. fortem gerere J. 107. 64. suum flectit J. 62. 9. impellit ibid. fatigat J. 70. bonum habere J. 85. 93. virilem effœminat C. 11. avaritia exercet. ibid. molliunt loca voluptaria ibid. fatigant. ibid. animum advortere J. 69. 35. animos movent H. I, 19. torpedo oppressit H. III. 22. apud animum nihil varius habeo J. 110. animis trahere J. 84. reputate cum an. vestris J. 85. p. 70. lætissumis an. excipitur J. 88. tanto agmine atque animis incedit H. I. 15. quantis an. ierit in H. III. 22. in an. habetote H. inc. 17. eventum haud sane alio an. exspectabant C. 37. qui mihi atque animo meo nullius unquam delicti gratiam fecissem C. 52. parato an. esse C. 58. an. agitabat; parum an. valere, cum an. habere J. 11. an. meo carissume J. 14. an. invaserat J. 20. deos in a. habere J. 24. in a. hæserat J. 28. a. ardebat J. 39. anxius trahere cum a. suo J. 93. demisso an. esse. J. 98. cum a. suo volvere J. 108. neque a. neque lingua satis compotem H. I. 24. a. lubet J. 110. uno animo pergere H. III. 22.

Animadvertere H. III. 22. I. 19. in cives verberibus C. 52. lætos modo animadvorteres J. 60. 48. 35.

Annis infirmus C. 6. a. omnia consenescunt C. 20. totius anni comitia J. 37. confectus J. 11. anni tempore J. 50. H. inc. 128. annuus sumptus H. III. 11. imperia C. 6. annus cruentus sanguine J. 47.

Annuite legibus H. I. 15.

Anquirere i. e. adquirere J. 13.

Antecapere luxu sitim C. 13. tempus J. 21. multa C. 32. locum castris J. 50. ne antecapiamini H. I. 15. verba ante facta ponere J. 15. ante hos providere J. 10. ante eos considere J. 106. anteferre pretium vero J. 16. suis rebus commodum regis ibid. antevenire nobilitatem virtute J. 4. aliquem itineribus J. 50. anteire quem gloria J. 6. antehac C. 25.

Antiquitatis tantum curæque H. inc. 32.

Anxius animi J. 55. H. IV. 5. aliqua re, ne J. 70. quid facto opus C. 46. J. 30. anx. ne J. 7. ira et metu J. 11. cfr. H. inc. 65. cfr. J. 62. 93. anxie ferre J. 82.

Aperire vera J. 33. causam consilii C. 5. conjurationem C. 40. rem omnem C. 45. 47. mores utriusque C. 53. iter C. 58. caput H. V. 9. illustria magisque in aperto J. 5.

Appellabantur C. 6. Mauri pro Medis J. 18. i. e. alloquor; Adherbalis adpellandi copia non fuit J. 22. alius alium læti adpellant J. 53. primo singulos adpellare, hortari C. 17. universos adpellare, cohortari C. 20. unumquemque nominans adpellat, hortatur C. 59. quo accedam aut quos adpellem J. 14. benigne adpellare J. 92. adpellare, benigne habere J. 113. adpellat dicitque J. 112. vos ego adpello C. 52. regem aliq. adpellare J. 65. cfr. H. II. 35. Crasso adpellato C. 48. vid. *adp.*

Appetebat familiaritates adolescentium C. 14. societatem J. 14. alieni adpetens C. 5. gloriæ militaris J. 7. adpetere i. e. consulatum petere J. 63.

Approbat novum consilium C. 51. proscriptiones H. I. 15. deditionem senatus H. II. 22.

Aptis armis H. III. 35.

Apud illos sunt gratia etc. C. 20. beneficia J. 31. apud Flaminium commoratur C. 36. apud Numantiam J. 101. 20. Zamam J. 58. Chalcedona H. IV. 12. apud aliquem scelus inultum relinquere J. 106. a. vos valet. C. 51. 9. ap. alios iracundia dicitur ibid. ap. majores nostros C. 52. ap. socios clarus J. 8. ap. Numidas J. 11. ap. vos memoria remanet. J. 14. 24. ap. plebem gravis invidia J. 30. ap. primos erat J. 44. 100. ap. latera certos collocaverat. H. inc. 92. alteri ap. alteros formidinem facere J. 53. ap. Samothracas deos H. IV. 12. vide s. v. *animus.*

Aqua jugi J. 89. aquæ egentia loca ibid. aquæ idonea J. 75. aquæ vis ibid. a. fons J. 93. a. hiemales J. 37. aquatum egressus J. 93.

Aræ Philænis consecratæ J. 79. aris et focis bellum parare C. 52.

Arare aliquid C. 2.

Arbitrati Jugurtham J. 69. alicujus arbitratu J. 105. arbitrio paucorum J. 41. arbitris amotis C. 20.

Arbustis consita loca J. 48.

Arx regni Zama J. 56. oppidi J. 67. arcem habent ex spoliis vestris H. III. 22.

Ardens in cupiditatibus C. 5. haud procul ab ardoribus J. 18. arsere in tempus H. III. 22.

Arduum imprimis videtur C. 3.

Argenti pondus J. 29. pondo ducenta millia J. 62. ære solutum est C. 33. cum a. multo J. 13. a. fecit exercitum H. inc. 14. mutuum H. II. 21.

Asper locus aut arduus C. 7. aspera fœdaque evenire 37. res aspera 52. rupes 59. hiems 39. majora et magis aspera aggredi J. 89. negotium 98. aspera aut bellis fessa H. inc. 17. res dubiæ atque asperæ C. 10. J. 7. aspere exercita quæstio 40. aspere scribere de aliquo 65. spes multo asperior C. 20. adscensus asperior J. 94. fortuna H. inc. 17. aspera bellis ibid. asperitas et insolentia loci J. 50. in ea tanta asperitate 67. locorum asperitate 75. 89. res non eadem asperitate 92. belli asperitas 29. ob calorem aut as. 18. asp. supervadere 75. otium asp. acerbiusque fuit 41. opinione asperius 85. asp. et difficile C. 40.

Assedit, sed ubi ille (Cic. in senatu) C. 31. Cato 53. Amisus assidetur H. IV. 8.

Assuetus. male jam ass. ad omnes vis controversiarum H. III. 4. assumitur Scaurus administer consiliorum J. 29.

Assurgere alicui de sella H. V. 9.

Astutiæ aut dolus ei ad cavendum non deerant C. 26.

At in principio C. 6. 8. at hi contra C. 12. at enim quis 51. at ille tametsi J. 26. at qui sunt hi 31. at illi alteri 73. at contra H. inc. 17. J. 4. at scilicet ii H. I. 19. at tum erat ibid. sæpius cum *ac* in libris mutatum.

Atque id jure H. I. 19. atque hæc eadem III. 22. atque cum Curio III. 36. atque ea, quæ IV. 12. atque ego altius ib. tanta vis morbi atque uti tabes C. 36. atque etiam, cum apud vos verba J. 85. atque ego hoc non vereor C. 51. atque ille egregins adolescens 52. aliarum atque senatus partium C. 37. iter aliud atque Hannibal patefeci H. III. 11. motu corporis pariter atque animo varius J. 112. rex aliter atque animo gerebat 72. haud secus atque in mari 79. literis Græcis atque Latinis juxta et doctissime eruditus 93. ne nunc quidem exsurgitis atque etiam timetis eos 31. summa ope nitemini, atque eo vehementius ibid. satis quæsitum erat dignitati atque etiam præsidio H. I. 15. fin.

Atroci negotio C. 29. quem res tanta atque atrox non permovit 51. a. bellum variaque victoria fuit J. 5. atrociter resp. agitabatur 37. atrocitas rei 101. atroc. facti leniebant 27.

Attendere forte lubuit C. 53. suorum et hostium res pariter attendere J. 88. attentius agere C. 52.

Attigerant quem primum hostes J. 101. fulmen attingit H. I. 19. eas

gentes attingere i. e. paucis describere J. 17. non prius bellum attingere i. e. incipere 44.

Attinuisse Numidam spe pacis J. 108.

Attriverant alteri alteros J. 79. famam atque pudorem C. 15. Italiæ opes J. 5. ducum temeritate attrita pars exercitus 85.

Avaritia, largitio vigebant C. 3. vexabat mores 5. probitatem subvertit 10. animos hominum exercebat C. 11. in avaritia nobilitatis spem habere J. 13. æger animus a. facile convorsus est 29. immani a. homines 31. cum potentia av. sine modo modestiaque invadere 41. a. Romanorum 49. a. cæci 80. profunda a. 81. a. et luxu corrupta juventus H. I. 9. cetera ex — avaritia in tempus arsere H. III. 22. tanta vis a. in animos eorum veluti tabes invaserat J. 32. famam av. falsam 103.

Aucta res eorum civibus etc. C. 6. aucta senescunt J. 2. aucta in altitudinem (ilex) 93. breve multum auctæ (urbes) 19. opes contusæ hostiumque auctæ 43. corpore aucto H. inc. 222. immensum aucto mari H. III. 14. licentiam in vos auctum adjutumque properatis III. 22. ab eo genere celebratus auctusque J. 86. fiducia augeri nostris H inc. 168. augete ingenium viris fortibus H. I. 19. ceteris metus augeri J. 92. augescunt animi 34. *Auctor* et socius Bestiæ Scaurus J. 30. a. sublato C. 23. auctor rerum opponitur scriptori 3. cfr. J. 1. libera ab auctoribus patriciis suffragia H. III. 22. a. et ducis nomine H. inc. 222. auctorem et ducem sequimini ad recipiundam rempublicam I. 15. quo major inesset auctoritas sermoni C. 40. auctoritate in senatu pollebat J. 13. auctoritatem Romæ pollere 25. a. senatus prodita 31. fin. sine auct. sine gratia C. 17. contra auct. hujus ordinis H. I. 19.

Audacia non minor quam vanitas inerat C. 23. malarum rerum a. fortitudo appellatur 52. pro muro habetur 58. audacia in bello 9. a. et animi vis 61. ex a. temeritatem adferre solet J. 7. opponitur *consilio* C. 51. a. intoleranda Jugurtha J. 14. audaciæ plurimum inerat 17. a. summæ egens C. 18. a. virilis facinora commiserat 25. quorum a. promptam cognoverat C. 32. lectos et exercitatos in audaciam 50. ceteris audaciam addere J. 49. audacissimi *optimis* oppositi 31. audax animus C. 5. audaciter H. II. 36. audendo et fallendo magni facti H. IV. 12. quam audeat tam videri felicem I. 15. loco cedere ausi C. 9. nihil palam J. 107. Sullæ dominationem H. inc. 113.

Avortere per dolum Antiochum H. IV. 12. arma ab hostibus C. 58. sta-

contra jus b. 91. rudis et ignarus 96. belli sane sciens H. inc. 123. dubium b. atque pacis rationes trahere J. 97. b. componendi licentiam ipsis permittit 103. b. fortuna consumserat H. I. 15. relliquiæ arrectæ H. I. 19. cum ira b. desenuisset I. 30. b. furta I. 32. b. quibus senatus Lepidani gratiam fecerat III. 34. ira recentis b. IV. 12. diem b. pretio prolatat ib. b. prudentibus ibid. (sed cfr. Comm.) belli ab aliis acti ratio reddenda H. inc. 17. vectigalia bellis incerta ib. omnia bellis fessa ib. bello meliores J. 13. 49. bello neque pace nobis antea cognitus 19. b. vario et rerum multorum egenti 43. renovatum 36. quæ res eos in magno diuturnoque bello inter se habuit 79. diem bello circumspicit H. I. 19. bellum facere C. 26. 52. ad b. arcessunt ib. pace bellum mutavit 58. scripturus sum J. 5. nihil minus quam vim aut bellum exspectans 14. sumere 20. 62. incipere 80. b. trahi non posse 23. intactum trahi 83. tractum 36. conficeret quovis modo ib. non prius adtingere 44. renovari 54. parum armis procedebat 61. integrum 73. b. atque pacem mutare solitus 88. compositum 97. posse conditionibus poni 112. b. an pacem agitaturus foret. 109. b. excitabat H. I. 11. acrius erit I. 19. illi a nobis pacem, vobis ab illo bellum suadet. H. I. 19. ad b. sævissumum projectus III. 11. b. cepi rursus IV. 12. serum H. inc. 3. duplicaverat ib. 21. desineret, quibus possit condicionibus ib. 147. de pace aut bello cum hostibus pactiones facere J. 40. b. Hispaniæ H. III. 11. belli domique J. 41. 63. belli sævitia et mala C. 51. bellorum omnium causæ 33. in bello ingenium potest 2. bellum pace mutare victoris in manu est 58. b. ex arbitrio sumitur, sed non ponitur J. 83.

Bene facere C. 3. dicere ibid. b. et composite disseruit 31. b. suadendi usus H. IV. 12. b. juvantibus dis H. I. 15. pugnatum a paucis J. 107. b. atque strenue facere 22. 88. b. prædicet ibid. b. polliceri 41. omnia non bene consulta 92. b. evenit ibid. b. atque decore gesta Resp. 100.

Benefacta mea reip. procedunt J. 85. b. gentis Aemiliæ H. I. 19. bis.

Beneficia in plebem C. 31. beneficiis magis quam metu imperium agitabant ibid. 9. deberi mihi J. 14. huccine evasere? ib. ante vestra b. 85. 31. beneficiis vincere aggressus 9. qui beneficio meo fratres sunt 10. in maxumo b. vestro 85. cum maxumo b. v. ib. vestra mihi erep-

ta sunt 15. penes optumos forent 31. commonefacere beneficii sui 49. beneficiis victus 102. neque beneficio neque metu coërcitus 91.

Benigne respondit J. 11. cfr. 102. appellare milites 10. habere 113. prædam ostentat 68. dona omnia in benignitate habebantur 103.

Biennii infœcunditate H. III. 12. binas aut amplius domos C. 20. binos imperatores 6.

Bona atque honesta permansit nobis amicitia J. 5. b. fidelesque mansere 77. b. honestique vitam exigerent 85. b. rerum cura 1. otium C. 4. ingenium J. 82. animum habere 85. bonis initiis C. 11. bonisne an malis moribus vivamus C. 32. b. mores C. 9. imperator 60. in artibus civitatem retinebat J. 45. vide s. v. *ars*. ager bonus pecori 17. b. consilio 7. b. contra pericula H. inc. 129. *bonus* subst. C. 19. J. 42. boni atque ignavi 57. quæ pessimi et stultissimi decrevere, ea bonis et sapientibus facienda sunt. H. I. 19. imperium ad ignavos aut minus bonos pervenit J. 51. æquos bonosque favere 85. nemo bonus libertatem nisi cum anima simul amittit C. 33. pro bono duci H. I. 9. boni malique, strenui et imbelles J. 67. b. segnior fit, ubi neglegas 31. vide *æquus*. *bonum* n. subst. ob ingenii multa bona J. 108. a b. honestoque in pravum abstractus 29. 8. quid boni utrisque aut contra 87. neque recte neque pro bono facturum 22. æquo et b. sustentatus H. I. 19. ex æq. bonoque quam ex jure gentium J. 35. bona omnia in spe habere C. 31. b. mala H. IV. 12. a vero bonoque impediebat J. 30. b. publicum C. 38. J. 25. b. maxumum in celeritate putabat C. 33. b. et æquum J. 15. supra b. atque honestum 80. jus bonumque C. 9.

Brevis vita C. 1. ævi J. 1. brevi spatio coaluere 87. breviter et modice de pace disseruit 111. C. 36. brevi 43. b. tempore J. 13.

C.

Cadavera hostium C. 61. hostilia volventes ibid. omnia constrata telis, armis, cadaveribus J. 101.

Cadere aut sauciari J. 92. inermes cadunt 54. opportuna res cadit C. 20. præcipitem cadere J. 8. in perniciem misericordia cadit. 31.

Cæci avaritia J. 80. cupidine 25. 37. nudum et cæcum corpus ad hostis vortere 107.

Cæde atque luctu omnia complentur J. 92. cædem, incendia aliaque belli

facinora C. 32. 51. c. fugam aliaque hostilia portendere J. 3. c. in vos fecisse 31. ad c. parati 35. vastam urbem fuga et cædibus. H. I. 15. cædis consilium C. 18. cæduntur inter potentium inimicitias III. 22.

Caelo terraque penuria aquarum J. 17. cœlum nocte atque nubibus obscuratum 38. nebula cœlum obscurabat H. III. 20. cœlo missa tanta vis aquæ J. 75. sua quisque facta ad cœlum fert 53. armorum strepitus ad cœlum ferri 60.

Calamitas atque clades magna R. P. oppressisset C. 39. in quanta cal. sis 44. calamitosum sibi maxime incendium 48.

Callidam facundiam exercui H. inc. 17. callidi et repertores perfidiæ H. IV. 12. prava calliditas ibid. nam callidus id modo festinabat J. 81. facundus, callidus. 95.

Calonibus et paucis sicariis H. I. 19. per c. corpora in murum attollitur I. 65.

Calumnia paucorum impediti ne triumpharent C. 30.

Camera lapideis fornicibus vincta C. 55.

Campi opportuniores fugæ J. 50. c. patentibus 101. 105.

Canere signa J. 94. tubicines simul omnes signa canere 99.

Canina facundia exercebatur H. inc. 184.

Capere iisdem dolis C. 14. J. 14. locum editiorem 58. 92. turres 69. cibum 91. arma C. 27. J. 99. castella 54. cfr. c. 77. H. III. 11. agros manu J. 5. consilium C. 41. ne quid detrimenti Resp. 29. locum castris J. 50. pœnas 68. consilia 76. plerosque (dando et pollicendo) 16. rempublicam C. 5. pecuniam ab aliquo J. 37. cfr. 32. magistratus H. I. 15. consulatum J. 63. capti C. 58. somno J. 99. pedibus H. III. 42. amore C. 15. pravis cupidinibus J. 1. *capi* i. e. in servitutem redigi; ut neque vos capiamini et illi frustra sint J. 85. ne ante capiamini quam captum iri licet H. I. 15. ante capere omnia luxu C. 13. 32. locum J. 50. captare incerta pro certis C. 20. locum vivus 61. consulatum, spolia J. 84. bellum H. IV. 12. consilium C. 16. plebem ex secundis rebus insolentia c. J. 40. ubi quemque periculum c. 51. metus aliq. c. 85. formido 99. somnus ibid. 70. cfr. H. I. 19.

Capessere R. P. J. 85. laborem cum honoribus H. I. 15. qua capessundam arbitror libertatem III. 22.

Capite censi J. 86. pœnas solvit 69. capitis accersere 73. supra caput est dux hostium C. 52. super caput in pulvino temere positum J. 71.

caput aperire H. V. 9. capitalium rerum condemnati C. 36. manifesti rerum cap. 52. rer. cap. vindices 55.

Carebat haud facile libidinibus C. 13. luxu carendum videt. H. I. 15.

Carior fides quam pecunia J. 16. animo meo carissume 14. quod juvat, quod carum æstumant 85. nostris vehementer carus 7. carum habere 70. bonum æquum divitiis carius 15. neque majus quicquam neque carius auctoritate senatus 22. apud animum meum nihil carius habeo 110. carus acceptusque ei semper fuerat 12. plebi patribusque juxta carus 88.

Casus i. e. infortunium: honestas pro meo casu spes C. 35. civitatis casum dolens 40. 57. lætandum magis quam dolendum puto casum tuum J. 14. casum suum miserando 23. gravis in servitium ex regno casus 62. casus i. e. copia; aut vi aut dolis se casum victoriæ inventurum 25. fortunam illis præclari facinoris casum dare 56. Romanis utrumque casum in tenebris difficiliorem fore 97. casus i. e. fortuitum; secunda in casum declinando corrumpere H. II. 40. ut quemque casus armat C. 56. si quo locus aut casus conjunxerat J. 97. casu regi 1. id socordiane an casu acciderit 79.

Castella et oppida J. 54. 86. 89. castellani 92.

Castra in contendere C. 36. propere movere 56. J. 45. invadere 21. circumvenire multitudine 38. facere 45. posita 75. levi munimento pos. 91. conferre H. III. 31. munire 100. locata 106. metari ibid. per media transire c. 107. in c. digressi 109. ex castris discedere C. 36. castris abire J. 107. epist. in castra mittere H. III. 44. milites in stativis castris habere J. 44. præda castrorum 38. opere castrorum fessi 53. munimento impeditus 58.

Cataphracti equites H. III. 22.

Catervæ stipatorum C. 14. catervatim neque ullo more prœlii J. 97.

Causa. dissimulandi c. in senatum venit C. 31. præsidii 39. mortales ea causa advorsos habeo 52. c. incognita J. 14. largitione magis quam causa freti 15. itineris properandi c. 105. honoris c. 113. causam belli habere C. 2. publicam miserorum causam suscipere 35. c. magnam putare 51. c. civium cum servis communico 56. c. consilii aperire 58. multis de c. 36. c. peccandi minus suppetebat 16. tumulti c. 59. fidei c. 29. custodiæ c. 65. nihil c. habere 14. ob eam c. 65. c. dicere 69. moræ causas facere 36.

Cavere tamen necubi hosti opportunus fieret J. 55. caveret id petere 64. caveri anceps malum 67. cavere ab insidiis 108.

Cedentem veluti J. 38. cedentes 51. cedere fortunæ C. 34. instanti 36. pars c. alii insequi 51. prospere cedere 60. insidiæ prospere cessere C. 26. in metu cedere 58. antea tentatum secus cesserat J. 20.

Celebrantur facta pro maxumis C. 8. fortuna res ex lubidine magis quam ex vero celebrat obscuratque 9. forum totius regni maxime celebratum J. 47. cel. auctusque fuerat. 86. seque remque p. hæc atque talia faciundo celebravere 85. multa per invidiam scriptorum parum celebrata sunt H. inc. 65. vetustatem, uti cetera in majus celebrantem, altores Jovis celebravisse H. inc. 66. dies festus celebratusque per omnem Africam J. 66. celebritas nominis H. V. 6. in modum celeberrimi templi II. 41.

Celeritas furtiva H. I. 48. maxumum bonum in celeritate putabat C. 43.

Censebant mortem severe vindicandam J. 15. Sed ita censeo C. 51. 52 H. I. 19. S. P. Q. R. verbis nuncient velle et censere eos ab armis discedere J. 21. senati decretum fit sicut ille censuerat C. 53. utrum censetis me vicem ærarii præstare H. III. 11. misereamini censeo C. 52. ita uti censuerant, deditionem facit. J. 26. capite censi J. 80. censores C. 23.

Certabant de virtute C. 9. pro sua quisque potentia 38. pro aris et focis 59. cum strenuo virtute 53. inter se J. 52. vi magna 60. prædas certantes agere 44. certantes murum petere 94. manu certare H. inc. 17. pro salute J. 114. prœlio certaturos 81.

Certamen magnum C. 1. animos arrexit 39. ad. c. ubi venit res J. 13. nullum gloriæ neque dominationis inter cives erat 41. inimicum 54. bella atque certamina C. 33. c. libertatis aut gloriæ H. I. 5.

Certos apud latera collocaverat J. 44. certum ratus 20. pro certo creditur C. 16. pro certo habetote 52. certior factus de J. 46. certe H. III. 22.

Cervices in suas sublatum H. III. 22. in cervicibus Italiæ agentis hostis III. 11.

Cetera vita eorum C. 52. cetera ignarus J. 19. cetera pluvia (aqua) utebatur 89. inter ceteram planitiem mons 92. per c. gentes maximi et clari estis H. I. 15. ceterum exercitum in subsidiis locat C. 59. lubido stupri, ganeæ, ceterique cultus C. 13. 45. 52. J. 14. *Ceterum,* in prin-

cipio pro *sed* C. 17. J. 2. 12. 14. bis. 15. 46. 48. ipsi pares, ceterum opibus disparibus 52. 55. et sæpius 82. omne bellum sumi facile, ceterum ægerrume desinere 83. 84. prœlia multa, ceterum alia levia 87. 92. ex gente M., ceterum materno genere impar 108.

Cibi inopia J. 89. cibus illis adversus famem ibid. c. coctus 45. quis cibus erat caro ferina 18. cibo vínoque læti si invitarent H. IV. 32.

Cicatrices advorso corpore J. 85. aliquot advorsis cicatricibus H. inc. 65.

Circiter Kal. Jun. C. 17. circiter XII. pedes humi depressus 55. annos natus circiter XX. J. 64. c. duum millium intervallo 106.

Circumire, hortari J. 51. manipulos 49. vigilias cum legatis 45. 100. *circumeundo* singulos atque ementiendo C. 48.

Circum se habere C. 14. præsidia amicorum 26. vastatis circum omnibus locis H. IV. 12. in Apuliam circumque ea loca C. 30. circum adnitente nullo H. IV. 12. omnes qui circum sunt II. 33.

Circumdat mœnia fossa J. 23. exercitu circumdato 25. colle multitudine circumdato 99. circumferre pateris sanguinem C. 22. *Circumgredi* Armenia H. IV. 12. *Circumsedit* oppidum J. 21. *Circumspiciens* et temptans omnia J. 95. diem bello circumspicit H. I. 19. *Circumvenire* insontes C. 16. 51. exemplum ad P. R. suimet sanguinis mercede circumveniundum H. I. 15. falsis criminibus C. 34. ab inimicis 31. his difficultatibus J. 7. omnibus necessitudinibus C. 21. multos a tergo circumvenire J. 97. vallo fossaque mœnia 76. a latronibus circumventi 103. cuncta mœnia exercitu 57. insidiis circumventi 106. ab equitibus 101. planicies locis paulo superioribus circumventa 68. a duobus prædonum myoparonibus H. III. 16. dextra II. 51.

Citus modo, modo tardus ingressus C. 15. citi speculatores sese ostendant J. 101. citatis per cava terræ ventis H. inc. 26.

Cives atque socios coërcere omnibus modis C. 29. c. ingenuus 61. c. ex Latio J. 69. c. hostisque juxta metuere 72. hostes atque c. permixti 51. cives cum civibus de virtute certabant C. 9. civile imperium J. 85. præda civilis acerbissuma H. I. 15. c. discordia C. 5. studia c. J. 5. c. dissensio oriri cœpit 41. c. victoria 95. bellum civile C. 47.

Civitas permota C. 31. magna atque magnifica 51. civitatem ære alieno liberare 40. civitatis status ib. civitatium principes ib. omnis c. summo studio adnitebatur J. 43. civitas læta agere 55. opulens 69. periculis erepta C. 46. civitatem in artibus bonis retinet metus hostilis 41.

Lusitaniæ gravis c. H. inc. 145. civ. magnas pessum dedit J. 42. civ. formidine aut ostentando præmia affectare 65. magalia circumjecta civitati H. inc. 133. c. quieta a bellis H. I. 63. civitas i. e. jus civ. alicui confirmatur I. 9.

Clades magna atque calamitas R. P. oppressisset C. 39. propinquos alium alia clades oppressit J. 14. Reip. innoxiæ cladi sunt 85. ea res magnæ initium cladis fuit C. 51. quantum ipsi vobisque attulerit 58. in congressu magnam cl. facere J. 59.

Clamor utrimque exortus C. 45. permixtus hortatione, lætitia, gemitu J. 60. clamorem hostilem a tergo accepit 58. c. tollere 99.

Clara et magnifica J. 4. animus pollens potensque et cl. 1. cl. potentisque C. 38. cl. pollensque facundia J. 30. cl. magis quam honesti 8. maxumi et cl. H. I. 15. satis clara vobis sunt H. III. 11. clarum fieri licet C. 3. magn[illegible] clarus J. 92. cl. atque magnus C. 53. clarissimi viri Cos. 51. clarius esset suum in Remp. studium 49. cl. acceptusque J. 70. cl. atque egregiis factis 63. in tantam claritudinem brevi pervenerat 7. summa claritudo paratur ib.

Classe pulcherruma exui H. IV. 12. classem hostium vitabundus II. 18. classibus mare patefactum H. inc. 128. non more majorum neque ex classibus milites scribere J. 85.

Clausi in tenebris J. 14. aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua C. 10. montibus atque copiis hostium clausus 57 cl. tenet atque obsidet J. 24. fame ferroque cl. 38. oppido undiqne clauso 67. nihil socordia claudebat H. inc. 77.

Clemens erat is rumor J. 23. clementia P. R. H. I. 15.

Clientelæ multæ, vetus nobilitas J. 85. clientes Lentuli C. 50.

Coæquare montes C. 20.

Coaluerat ilex inter saxa J. 93. novi veteresque milites 87. cfr. C. 6.

Coarguunt dissimulantem sermonibus C. 47.

Codicariæ naves H. IV. 20.

Cœperat ubicunque insequi J. 50. uti cœperat, in hiberna proficiscitur 100. alia hujuscemodi cœpere fieri C. 51. silentium cœpit J. 33. deditio 62. ex virtute nobilitas 85. dies 91.

Coërcere socios C. 29. neque beneficio neque metu coërcitum J. 91.

Cogere in unum J. 31. amblundo cogere secum proficisci 84. c. ad militiam 85. exercitum supplicio ib. exercitum Dyrrhachium H. I. 31.

*

injurias omnis munitus ib. c. verum niti 35. (cfr. C. 38.) c. belli faciem 46. c. lubidinem animi sui recte facere C. 51. c. rempublicam facta conj. 30. c. ea J. 57. c. advorsos pugnare 97. c. aliq. accensus 64. c. opinionem 75. c. postulata Bocchi nuncios mittit 83. c. tantas difficultates nihil satis providere 90. c. hujus ordinis auctoritatem H. I. 19. c. ætatem III. 11. c. pericula bonus H. inc. 129. c. morem ibid. 168. pugnam offerre c. Spartacum. ibid. c. spectatam rem. ib. *contra* (adv.) quod mihi c. videtur J. 85. quod c. est ib. at contra H. inc. 17. cfr. J. 36. 4. 15. C. 20. contra ac 60. Nam contra J. 1. c. ferire 50.

Contracta rabie H. I. 15. aliquid dolo aut socordia contrahere H. inc. 37.

Contumelia accensum J. 82. tantam c. sibi impositam C. 48. contumeliarum imperatoris pœnas petat J. 65. c. injuriisque concitatus C. 35. sumptibus et c. etc. H. IV. 12. contumeliosum in aliq. J. 65. c. dicta referre 20.

Conturbare rem J. 79. rempublicam 37. 48. conturbatis omnibus 98.

Contusæ nostræ opes hostiumque auctæ J. 43.

Convenæ Romani dicuntur H. IV. 12. *convenerant* frequentes C. 18. 20. in una mœnia 6. ceteros per aliq. 43. in unum J. 11. uti convenerat 39. viris laborem convenire 85. qui convenit? C. 51. pax J. 38. si nihil inter plebem convenisset H. IV. 42. omnia conventura J. 83. conventa pax 112. pacta in *conventione* H. inc. 53. primo *conventu* J. 12. c. fieri C. 30. dimittere 21. per omnis locos et conventus J. 30.

Conversa in quem ora hominum J. 85. c. est animus 29. rerum natura H. I. 19. regium imperium in superbiam C. 6. ad pedites J. 101.

Convicti judiciis C. 14. judicio convictus confessusque 52. tanti facinoris ibid.

Convivium parum scite exorno J. 85. conviviis gratiam quærere 4. in c. lubidinem habere. C. 7.

Coopertus miseriis J. flagitiis atque miseriis C. 23. fœnoribus Comm. P. II. p. 148.

Copia rerum C. 2. ea copia i. e. opportunitas 7. in otio vivere c. 17. c. latronum 28. magna est c. memorandi C. 51. c. facta J. 102. fallendi 61. pugnandi copiam facere; 82. c. societatis jungendæ habere 83. c. Jugurthæ hab. 111. tam levi copia H. I. 53. emundi J. 18. Adherbalis appellandi 22. ex c. rerum i. e. in hoc rerum statu 39. ex c. rerum consilium trahere 98. pro rei copia 90. loci ex c. maxime idonei 76.

curæ habere C. 22. neque c. neque gaudio locum 51. quibus injurias omnes curæ esse decet. J. 14. de cæteris senatui curæ fore 26. rati sese diis curæ esse 75. tantum c. majoribus pro gente Italica fuit H. inc. 32. libertatis curam miseria captivis eximit H. I. 15. senectus duplicat H. inc. 17. cura reip. J. 40. *curant* remp. frustra H. I. 19. Metellum ultra morem II. 41. cum equitibus in postremo loco J. 46 ubi legatus aut tribunus curabat J. 60. in ea parte c. ibid. sociorum injurias 14. aliquam rem suo periculo 83. negotiorum *curator* fidus acceptusque 17.

Custos agri captivi H. IV. 12. in *custodiam* tradite C. 50. in liberis custodiis haberi 47. teneri 50. per municipia in custodiis habendos 52. custodiæ causa J. 65.

D.

Dabuntur fœdus et amicitia J. 104. servitium suum mercedem dant H. I. 15. signum sociis C. 18. operam 29. negotium alicui 40. literas 44. signum tuba 60. occasionem pugnandi hostibus 56. data atque accepta fide 44. fides publica 48. J. 61. pœnas C. 18. 51. pacto vitam H. IV. 12. provinciam 19. 49. vades J. 35. animam dono H. inc. 17. patriam ib. dono regi agros J. 5. se corrumpendum luxu 1. se prætoribus C. 45. locum hostibus J. 38. pessum datus ad. 1. usum b. suadendi H. IV. 12. honos virtuti datus J. 3. senatus utrisque 13. dono 85. H. inc. 17. casum præclari facinoris fortuna dat 60. hostes pæne victos 59. data civitas H. I. 15. venum aut dono ibid. pacem H. IV. 12. Pontum Consuli provinciam H. V. 1. vadibus J. 61. præceps datus est ambitione 63. exercitus Sullæ H. inc. 42.

De virtute memorare C. 3. de Cat. conj. paucis absolvere C. 4. de virt. certare 9. multa de ignavia questus; de improviso 28. de conj. indicare 30. de se temere credere 21. conscientia de culpa 35. multa de sal. Pomptin. obtestatus 45. quid de his fieri placeat 50. de ea re referendum censuerat 50. cfr. 48. de Lentulo ceterisque statuere 52. consilia de rep. habere ib. de Cethejo sumptum supplicium 55. de castris procedere 61. multis de causis 37. de re dissumulare 47. cujus de virtute prætermittendum puto J. 4. cujus de natura — memoravimus 28. de omnibus rebus legatos missurum J. 22. de omnibus pactionibus præsens agere 29. per omnis locos de furto consulis agitari

30. talis fama de Cassio erat 32. senatum de fœdere consuluit 39. de pace aut bello cum hostibus pactiones facere 40. sollicita de belli eventu 55. de Massivæ nece judicium fugere 61. de integro 62. aspere in Metellum de bello scribere 65. fatigare de profectione 72. de indicio patefacto ex perfugis cognoscere ibid. de ullo negotio negare 84. de Numidia bonum animum habere 85. de uxore honestius consulere 95. quasi de pace veniretur in colloquium 112. de vita atque tergo regio more consulere H. I. 8. de reditu legem ferre II. 3. certatum utrimque de dominatione in vobis III. 22.

Debebat grandem pecuniam C. 49. gratiam alicui J. 109. fore ut illi plurimum deberetur 110. debitum repetere J. 85.

Decere existimavi J. 30. ab ira vacuos esse C. 51. minume irasci ibid. quibus curæ esse jus J. 14. quibus terrori vos esse 31. cfr. 107. 68. 85. quæ ab imperatore decuerint 49. locum editiorem capiebat, quam victoribus decebat H. I. 51.

Decedere Italia J. 23. 28. 33. decessit invidia 88. ubi formido illa mentibus decesserat 41. (sed melior lectio: discess.) Romam decesserat 36.

Decernere genus pœnæ novum C. 51. de conj. 52. præmia alicui 50. supplicium sumendum 50. decernit uti 28. C. 28. 29. 30. 36. alicui bellum cum quo J. 73. supplicia diis imm. 55. decernitur tempus ad utramque rem J. 12. pauci ferocius decernunt 104. stipendium 27. decreta provincia 113. 62. 73. Numidia atque Italia 27. exercitus H. I. 20. supplementum 84. quod decretum erit in C. 51. dies colloquio decretus 113. decrevi i. e. constitui C. 4. 35. non egredi provincia J. 44. in oppidis maritimis agere 100. quæ pessumi et stultissumi decr. H. I. 19. rogationem plebs J. 40. hæc sequi d. C. 58. Ipse domum reverti J. 8. prius omnia pati 20. nihil etiam nunc 109. *decreta* omnia rescindi J. 11. dec. vestra auxiliantur 24. senati negligere 40. legatos et d. parare H. I. 19. quid opus d. ib. d. labor defuit H. inc. 17. d. inopiæ opitulari C. 33. ex sen. d. J. 28. ex consilii d. 62. mollitia decretorum H. I. 19. per sen. d. C. 51. sen. d. fit. 53. J. 16. 25. d. cons. subvertere 28.

Declarantur Coss. C. 25. per nuncios consuli 46.

Declinare fortunam in temeritatem H. II. 40.

Decus gratificari J. 3. regium 33. 73. 31. C. 20. 58. 25. d. ordinis sen. H. I. 19. sine decore J. 103. decori esse 19. 73. 85. decoris studium

C. 54. domos gloria *decorare* 12. decore gesta resp. J. 99. decora facie J. 6. armis decoris C. 7. a. decoribus H. III. 7. *dedecores* ib. 8. dedecora in rempl. perveniunt J. 31. per dedecus amittere 20. dedecore salutem quærere 39.

Dediti ventri, somno C. 2. corporis gaudiis J. 2. 85. quæstui, sumptui C. 13. d. Cirta J. 35. obsides 54. cfr. 28. voveo dedoque me pro rep. H. inc. 17. *deditio* J. 31. cœpit 62. facta 26. 36. omissa 66. deserta 70. polliceri 36. 75. veram facere 46. in dedit. accipere J. 29. ad dedit. regis anim. impellit 62. deditionis signa 46. *dediticius* 31.

Deducendis coloniis triumvir J. 42. ad Marium Jug. vinctus J. 113. præsidia d. atque imposita H. I. 19. d. in carc. C. 55. ordines in locum æquum 59. J. 52. in planum 49. vigilias 44. exercitus Numidia ded. 39.

Deerant ad cavendum dolus aut astutiæ C. 26. ad necessaria rem fam. 20. defuit decretis labos H. inc. 17.

Defecerant ubi opes familiares C. 13. hortari milites ne deficerent i. e. animo J. 51. urbes ad se 61. ab rege 56. ab se 66. *defectione* sociorum H. inc. 17. 107.

Defendere aliq. ab injuria C. 35. jura pop. 38. opes ad def. minores 52. regnum a Rom. avaritia J. 49. mœnia 56. pacem H. I. 19. *defensabant* mœnia 60. 26.

Defensionem parare C. 35. defensores vestri 33. mœnium 23.

Defessus malis J. 14. defessi et exsangues C. 39.

Defluens Tauro flumen H. II. 23. defluxere (rectius *diff.*) vires, tempus, ingenium J. 1.

Deformatus ærumnis J. 14.

Degredi colle J. 49. monte 50. Alpes H. IV. 25.

Dehonestamento corporis lætabatur H. inc. 65.

Dehortantur a vobis J. 31. plura scribere deh. fortuna mea 24.

Dehinc J. 13. C. *prim. dein* J. 5. 18. *in princ.* C. 27. 32. J. 34. 75. 103. 18. dein i. e. præterea J. 85. H. III. 11. quid dein prœlia etc. ib. prima Cyr. *deinceps* duæ Syrtes, dein etc. J. 19. *deinde* in princ. 15. 113. alia deinde alia loca 18. 36. nisi deinde faciundi licentia eripitur 31. res P. R. L. C. Coss. ac deinde H. I. 1. *deinsuper* adstantes H. I. 65.

Delectum habere C. 36. H. I. 19. delecti C. 6. delecti pedites J. 49.

Delenimenta comparant H. III. 11.

Desistere oppugnatione J. 25. actione H. II. 19.
Despecti estis in mea injuria J. 14. des. et indigni rep. habiti H. I. 19. agitandi inops despectusque H. I. 12. despiciens nobilitatem J. 11.
Destinare dominos H. III. 22.
Deterreri prœlio J. 98.
Detinuit ambitio studio C. 4.
Detrahi vobis dignitatem, isti metum H. I. 29. detracta coria IV. 29.
Detrectant advorsæ res etiam bonos J. 53.
Detrimento magis quam prædæ fore C. 48. minore d. illos vinci 54.
Detrusus. neque d. aliquotiens terretur H. I. 66.
Devia itinera J. 94. *devictum* bonum publicum privata gratia J. 25.
Dextumos apud J. 100.
Dextra, sinistra omnibus occisci J. 101. in dextris libertatem portare C. 58. per dextram hanc oro J. 10. a d. C. 59.
Dicam quam paucissumis J. 17. sunt, qui ita dicant C. 19. divisa dicebantur C. 44. qui libri Hiempsalis dicebantur J. 17. C. 59. 51. dicendi finem facit 52. bene dicere 3. fide publica 27. parum dicere J. 19. 31. bis. meamet facta mihi d. licet 85. diem locumque 75. causam 69. quæcunque dici queunt 44. dicta contumeliosa 21. dicta cum factis composuit 48. d. haruspicis 64. cfr. H. III. 22. d. sero probare H. IV. 12. facta dictis exæquanda sunt C. 3. neque facto ullo neque dicto abstinere J. 64. *dictitare* C. 22.
Diducere manum hostium J. 25.
Dies et tempus J. 51. 108. die vesper 52. diebus paucis moritur 11. die constituto 11. paucis ante diebus C. 47. dies, noctes festinare 27. paucos commoratur 36. comitiorum 26. intra legitimos dies profiteri 18. in dies magis 20. die constituto J. 13. postero 38. 59. certo 79. decima parte die reliqua 97. die Vulcanaliorum H. IV. 13. paucis diebus J. 35. superioribus d. J. 90. in diebus proximis decem 28. multis diebus per dubitat. consumptis 62. 93. die extremum 23. d. multum processerat 51. diem bello circumspicere H. I. 19. medio diei H. I. 62. in diem tertium constituunt J. 66. d. prædicit 75. proxumum ei negotio constituit 93. post diem quintum, quam 102. post diem X. redire jubet 109. *diem* belli prolatat H. IV. 12. dies insidiis statuitur 70. neque dies aut nox Jugurthæ quieta fuit 72. post dies

Dubiæ res C. 10. 39. J. 14. hostes i. e. minus firmi 51. consilii H. III. 33. victoria 85. nisu 94. in dubio C. 52. d. habere H. III. 22. d. atque hæsitante J. 107. haud dubie victor 102.

Dubitando et dies prolatando C. 43. acie pars dubitavit H. I. 67. territis ac d. C. 28. inter dubitationem et moras J. 30. dies per d. consumere 62.

Ducere hostilia H. IV. 12. prima J. 41. idoneos 62. pro bono H. I. 9. pro falsis C. 3. modestiam in conscientiam J. 85. honori 11. pro malivolentia C. 12. flagitium militiæ J. 54. in locum affinium 14. vigilias 44. non minoris 32. d. trahere, rapere 41. *sorte* ducti H. inc. 67. *ductare* exercitum J. 70. C. 17. 19. *ductu* meo H. III. 11. *duce* Aenea C. 6. d. et auctor H. I. 15. d. et imperator J. 1. d. multitudinum C. 50. d. turmarum 38. ducis temeritas 85. d. avidi et prompti H. II. 44. itineris periculique J. 93.

Dum i. e. dummodo C. 5. 14. 40. cum temp. præs. 50. 36. 33. 52. J. 4. H. I. 8. 15.

E.

E. ex. 1) locum, unde aliq. proficiscitur, significat: ex curia C. 32. ex itinere C. 32. J. 56. castris 54. ex eo medio collis oriebatur 48. conspectu abire 68. præsidia ex urbe C. 58. lateribus 60. gravis casus in servitium ex regno J. 62. fuga 54. e periculo eripi C. 48. ex coloniis et municipiis i. e. orti 17. ex sociis nostris prædas agere J. 88. 2) tempus significat: ex miseriis requievit animus C. 4. biduum ex perfidia J. 69. tumultum ex tumultu serunt H. I. 19. ex tanta properantia bellum tractum J. 36. 3) *causa, origo:* ex providentia timorem adfert J. 7. ex invidia in gratiam venire 13. potestas ex opibus alienis pendet 14. ex rege miserrimum servorum H. IV. 12. e contempto se metuendum efficere H. I. 19. ex amicis amicissumos facere J. 10. ex lætitia tristitia invasit C. 31. cfr. C. 5. 16. 12. 14. ex victoria talia sperare 37. Crasso ex privatis negotiis obnoxii 48. ex petitione pontificatus odio incensus 49. liberales ex sociorum fortunis 52. ex illis periculum metuit ib. cognomen ex virtute J. 5. ex conscientia suis rebus diffidens 32. ex delicto fratris timens 39. ex copia rerum ib. ex partium invidia periculum metuentes 40. nomen ex re inditum 78. ex virtute nobilitas cœpit. 85. quod ex aliena virtute sibi adrogant ib. ex parente ita accepi. ib. neque quemquam ex calamitate aliorum metus ceperit ib.

gloriam ex culpa invenit 94. ex qua omnes discordiæ accensæ H. I. 19. spes bona ex vobis H. III. 22. arcem habent ex spoliis vestris ib. ex concubina ortus J. 108. veritus ex anni tempore 50. magnificus ex Auli socordia 55. ex speculatoribus cognitum 107. ratus ex omnibus æque aliquos 101. in miserationem ex ira vertunt H. I. 15. 4) *pars*; ex magnis rapinis nihil reliqui C. 29. ex suo numero legati 33. ex eo numero complures 42. aliique ex conjuratione 48. ex omni copia duas legiones instituit 56. ex omni copia pars quarta ib. ex his magistratus J. 3. medius ex tribus C. 11. ex copia tubicinum 93. unus ex omnibus Italicis 67. ex præsentibus misit 93. ex factione media consul H. III. 22. nonnulli ex Sullanis colonis C. 28. 5) ex i. e. secundum; ex lubidine magis quam ex vero C. 8. non ex re sed ex commodo 10. ex voluntate C. 26. e præcepto regis 13. ex senatus decreto 28. ex præcepto Ciceronis 44. ex prodigiis 47. ex improviso J. 14. ex rogatione 41. opportunitate loci 48. ex occulto 59. ex consuetudine 71. opportunitate 76. commodo 82. voluntate 83. 111. præcepto 94. ex sententia 109. composito H. II. 3. ambitione III. 11.

Editus in immensum mons 92. magna parte 98. editissumus collis. H. I. 43.

Edocent acta atque audiunt J. 53. eum edocet 49. cuncta edoctus C. 45. 48. quæ parabantur edoctus J. 56. 93.

Educere gladium C. 51. expeditos J. 68.

Effecit ut C. 26. memoriam longam 1. hostilem metum 105. mandata, jussa 23. effecta magna vis utrium 91. rata efficere imperia H. III. 22.

Efferens sese superbia, audacia, scelere J. 14. pecunia, honore aliquem 49.

Effœminat avaritia corpus animumque virilem C. 11.

Effœta parentum C. 53. *effringere* clausa J. 12.

Effuse et temere euntes J. 105. effuso exercitu prædari 55. effusi hostes 87. vulgus oppido eff. 69.

Egens factiosus C. 18. miseri, egentes 33. omnium honestarum rerum J. 14. alienæ opis H. inc. 17. homini potentiam quærenti egentissimus quisque opportunissimus 86. egestas facile habetur sine damno C. 37. eg. pabuli J. 44.

Egressi scalis milites J. 60. aquatum castris 93. ad summum montis 93. Romam 35. extra vineas 94. angustias H. III. 23. finis I. 29. *egressus* ejus atque itinera explorat J. 35.

supplicio cogere 85. coercere pudore vel malo 100. argento facere H. inc. 14. in ex. ductare C. 19. exercitu intento et infesto J. 46. effuso 55. incruento 92. in hib. composito 103. admoto H. I. 19. restituto IV. 12.

Exigere vitam J. 85. 14. lex de pecunia exigunda H. IV. 1.

Eximat. quo captivis libertatis curam ex. H. I. 15.

Existumo i. e. judicare J. 14. C. 51. de senatu ib. cfr. 4. 14. 57. J. 24.

Exitia maxuma reipub. H. I. 15. alicui adest ex. J. 70. ad ex. usque dominari H. III. 22. ex. vitæ C. 55. *exitum* malis sperare C. 40. ex. fortunis 14.

Exornare armis vicinitatem C. 36. aciem J. 52. satis providenter 90. convivium J. 85. terra ædificiis exornata 16.

Exorsus magnam orationem H. IV. 6.

Expediet cetera res C. 20. initium J. 5. sese 105. pugionem H. III. 30. expeditæ cohortes J. 50. expeditus sequitur Antonius C. 57. pedites 59. manipuli 100. in expeditionem evocat J. 37.

Expergiscimini C. 20. aliquando 52. experrectus J. 71.

Experiri extrema omnia C. 26. vim et gratiam J. 102. libertatem 31. vim quam misericordiam 32. *experimentis* cognitum 46.

Expeotes fama atque fortunis C. 33. exp. absol. H. I. 8.

Expilari ærarium taciti indignabamini J. 31.

Explere muneribus amicos J. 13. legiones numero hominum 56. divitiis aliq. C. 51. animi cupidinem 6. legiones 87.

Explorare itinera regum J. 88. tempora 35. exploratum misit 54. parum expl. est 88.

Exploranda sunt pauca de moribus C. 4.

Expugnare villas J. 44. Cirtam armis 23.

Expurgare sese J. 69. sui exp. causa C. 31. *exquirere* sententiam alic. J. 112. sent. per saturam 29. duces multitudinum C. 50. terra marique omnia 13.

Exsanguis ei colos C. 15. defessi et ex. J. 79.

Exsecrari consilia alic. C. 48. *exsecratio* 22. alius alium.

Exspectantes cunctamini C. 52. extremam necessitatem H. I. 15. an exsp. dum invadat I. 19. *exspectare* mala H. inc. 17. promissa alicujus J. 47. eventum 37. alienas opes J. 14. *exspectatione* intentus 44.

necare 42. f. aut fuga multos exstinguere ib. f. septus H. I. 15. fame, f. clausus 38. cfr. H. II. 51.

Fessus exercito corpore J. 71. opere castrorum et prœlio 53.

Festina atque — perge J. 102. id modo f. imminuere 81. id 77. cuncta parat f. 73. intente f. parare C. 6. f. agitando 42. dies noctesque 27. f. trepidare 31. omnibus modis J. 39. 55. ad portas 69. ire ultum f. 68. ignarus omnium trepidet f. 85. cupienti nil satis festinatur 64. quo festinans pergit 52. patribus in summa inopia f. H. inc. 12. *festinœ* cohortes H. inc. 121.

Fide data atque accepta C. 44. publica dicere jussus J. 33. 35. C. 47. nuntii 101. Punica 108. fluxa usus 111. sua aut amicorum sumta mutua pec. 24. tuæ fidei trado 35. fidei parum miseris est J. 24. per regni f. 10. p. amicitiæ 24. verbis facere ib. se in illius f. tradere 62. consumere H. III. 11. in f. acceptus IV. 12. fides ejus rei penes auctores erit J. 18. cognita 103. spectata C. 20. res fidesque in manibus sitæ J. 73. fidei causa 29. f. subvertit avaritia 10. f. fortunas pericula vilia habere 16. mutare J. 56. prodere C. 25. deos per fidem violare H. I. 19. deum atque hominum C. 20.

Fiduciam tribuit commendationi C. 35.

Finem vitæ adesse J. 9. vitæ facit nat. 10. unum omnibus statuit natura H. I. 15. locum imperii f. habere J. 19. statuere C. 51. f. belli nisi excidio habere H. IV. 12. belli f. esse I. 15. neque prius finis jugulandi fuit C. 51. contumeliarum f. sit H. I. 15. iis finibus ejectus sum J. 14. fine inguinum H. III. 38.

Finxit natura pecora ventri ob. C. 1. alia omnia, dissimulare de 47. me verba f. et fugam simulare J. 14. quæcunque dici aut fingi queunt 44. ficta loqui 11. veluti ficta pro falsis ducere C. 3.

Firma amicitia C. 20. resp. erat 52. regnum J. 10. firmioribus animis 50. genus copiarum firmissumum 56. firmissumus contra pericula et insidias 28. firmiora i. e. certiora J. 67. *oppon.* dubio 51. *firmare* præsidiis J. 23. *firmatus* animi H. III. 24.

Flagitii plena J. 36. fl. atque facinoribus coopertus C. 23. se fl. dedecorare J. 85. pro alieno scelere atque fl. niti 15. fl. aut facinus redimere C. 14. quos fl. domo expulit 38. fl. exagitat 14. fl. militiæ ducitur 54. vita præclarior *oppon.* socordia flagitiosior J. 85. resp. ex pulcherruma pessuma et flagitiosissuma C. 5. flagitiosissuma facinora

facere J. 32. viro flagitiosissumum 31. flagitiosorum et facinorosorum catervæ C. 14. omnium fl. postremus H. I. 19. cfr. J. 110.

Flectere ingen. avorsum J. 102. anim. suum 9. flexus an. ab. am. 102. 64.

Florentes innoxii, sine metu C. 39. quod florentibus optabile H. IV. 12. fl. res suas c. Jug. perditis miscere J. 83.

Fluctibus superjactis H. II. 3. saxa trahunt J. 78. H. inc. 54. reb. supra votum *fluentibus* ib. 74. *fluxa* atque fragilis gloria divit. C. 1. res hum. fl. et mobilis J. 104. animi molles et ætate fl. C. 14.

Fœda facinora C. 11. loca 52. f. atque intoleranda viris 58. incultu, odore fœda 55. fuga J. 38. totius negotii facies 51. fœda evenerant C. 26. homo 18. oculi 15. fœde perire J. 33. *fœdavere* nubes lumen H. inc. 155. *fœdera* nova accipere J. 14. 39. secum facere 38. f. et amicitiam petitum mittere 80. 104. 111.

Fons aquæ J. 92. 98. cfr. 90. aquarum fontes J. 55.

Fore in rem credens C. 20. credo fore, qui J. 4. fore, uti 8.

Foris æs alienum C. 20. foris justum imp. C. 52.

Forma atque genere satis fortunata C. 28. formæ gloria fluxa 1. in formam parmæ armabat H. IV. 28.

Formidatus. oppos. contemnetur H. I. 15. ea *formidine* multi dediti J. 54. f. affectare civitates 66. f. exagitari 72. formido quasi vecordia cepit 99. f. attonitus H. I. 24. f. ostentare J. 23. ludum magis quam f. ostentare 66. addere cui 37. facere 53. formidini esse C. 20. formido mentibus decessit 41. f. latius crescit 55. *formidolosa* his aliena virtus 7. hostis ib. potentia 19. loca 52.

Fors omnia regere J. 51. cfr. 1. uti f. tulit 78. forte *oppos.* consilio J. 92. 97. nisi *forte* C. 20. J. 3. in principio 31. H. I. 19. *fortem* animum gerere J. 107. f. atque parato animo esse C. 58. facta 59. viri H. I. 19. cfr. J. 67. 85. 87. fortitudinis immoderatæ pœnas dedit C. 52. malarum rerum audacia f. vocatur ib.

Fortuna. ejus vis C. 2. 8. 10. 20. 41. J. 1. gentibus moderatur 51. virtuti invidet 58. f. i. e. opibus C. 39. ita sæpius: *fortunæ* cfr. H. inc. 17. C. 33. mihi objectatur J. 85. me dehortatur 24. f. super industriam fuit 95. belli multos consumit H. I. 15. meliores sequitur I. 19. fortunæ cedere C. 34. violentiam tolerare 53. belli temptare 57. 7. 62. bona J. 2. miseranda J. 14. dat casum præclari fac. 56. super f. 64. plur. pro sing. J. 83. 14. fin. 62. 13. *fortunata* liberis C. 25.

G.

*

H.

ingenium in promptu C. 7. neque modum neque modestiam 11. honeste divitias 13. judicium summum 29. pacem 31. corpus liberum 33. spem in avaritia nobilitatis J. 13. in sese 60. manifesta 33. aliq. manifestum C. 41. ordines 80. prima 84. consulta cum illo integra 108. nihil causæ ad 14. haud occultum 23. omnia bona in spe 31. suspectum J. 71. multitudinem 107. ferociam animi C. 61. ea consilia de 52. quid consilii 47. in potestatem 112. malos eventus 11. ea res me falsum h. J. 10. eos in magno bello 79. delectum C. 36. gerant habeantque suo modo imperia H. III. 10. agit atque habet cuncta animus J. 2. in animo 11. 24. in animis H. inc. 17. lubidinem in scortis C. 7. eum in amicis J. 7. quod reliqui C. 20. luxuriam 52. melius H. III. 22. dubium ib. sermones C. 43. verba hujuscemodi cum 9. oration. C. 31. concionem 22. prœlio intentos J. 94. eodem cultu aliquem 6. benigne 113. accurate et liberaliter 103. modesto imperio milites 92. exercitum H. III. 11. remp. multo pulcher. C. 52. 5. nimis liberaliter 11. in incerto 41. gravius æquo 51. sic. J. 114. parum honeste pudicitiam C. 14. in propatulo 13. consilium J. 62. bonum animum de 85. in gratiam 111. exercitum in amicitia 14. in catenis aliq. 64. ubi adulescentiam 85. urbem C. 5. honori non prædæ aliq. J. 38. exercitum opprimundæ libertatis H. I. 19. duritiam voluptati 100. æquabilius se J. 2. vigilias per urbem 32. paupertas probro 12. major atque clarior haberi J. 92. silentium quam maximum 99. egestas sine damno C. 37. audacia pro muro 58. in liberis custodiis 47. artius habere H. III. 22. ætatem procul a rep. C. 4. populus ludibrio J. 34. quæstiones 31. delectus H. I. 19. comitia C. 24. metus habendus aut faciundus H. I. 15. *habitus* i. e. ingenium J. 28. communis H. inc. 9.

Hereditate relictus J. 85. *heredem* instituere 9. secundum scribere 65.

Hæferat illi in animo omnia Romæ venire J. 28.

Haruspices respondent C. 47. dicta J. 63.

Haud absurdum C. 3. 25. h. facile 13. difficulter 14. h. obscuro loco 23. h. occultum habere 23. haud sane alio animo 37. haud timidi 60. h. sæpe J. 17. h. procul 18. h. longe aberat 36. h. ignarus 28. h. satis moderatus 42. h. procul 33. h. longe inter se 55. h. secus 79. h. dissimiliter situm 90. dubie 102. h. procul 107. h. repulsus 110. impigre H. inc. 9. *haudquaquam* par gloria C. 3.

Hiavit humus multa H. IV. 33.

I.

17. *impotens* et nimius animi H. IV. 7. malus fit *improbior* J. 31. imp. intestabilisque 67. imp. patibulum H. IV. 37. largitio famosa et *impudens* J. 15. *impudicus*, adulter C. 14. *impugnati* semel Cretenses H. IV. 12. *impulsu* alicujus J. 70. *impune* injuriam accipere 31. imp. facinora suscipere ib. *impunitas* ejus rei C. 30. J. 61. *impurus* animus 15.

In 1) c. abl. in cupiditatibus ardens C. 5. inagmine adesse J. 96. in acie 64. in aperto 6. in diebus 28. in familia quod fuit 14. in imperio vestro 14. 74. C. 2. 51. in legationibus J. 40. in magistratu C. 39. in incerto habere 41. in suppliciis deorum magnifici 9. in spe habere 31. in amicis h. J. 7. 16. in tali tempore C. 48. in hominibus impiis de pœna disserunt 51. misericordes in furibus ærarii 52. hoc non in M. Tullio vereor 41. in magna copia 2. in illis fuit sapientia C. 51. J. 46. in multitudine J. 41. in primis C. 60. 4. in artibus suis permanere J. 8. in oculis sitæ divitiæ C. 20. in maximo imperio gloriam putare 2. in novo consilio non statui defensionem parare 35. 2) cum accus. in una mœnia convenire C. 6. in reliquum J. 42. in sese munificentia 103. in vos cædem fecit 31. in exilium proficisci 35. in audaciam exercitatus 50. in conscientiam ducere J. 85. cfr. 14. init. in hostem pugnare C. 9. in sententiam addere 51. studia in aliq accensa J. 6. in dies C. 5. J. 7. 44.

Inanis homo et regiæ superbiæ 64. *incautos* agros invasit. H. inc. 122.

Incedere paulatim cohortes C. 60. munito agmine J. 46. quadrato a. inc. 100. acrius in perculsos 101. frequentes c. signis 45. tanto agmine H. I. 15. incedunt per ora vestra magnifici J. 31.

Incesserat tanta cupido gloriæ C. 7. libido 13. timor 31. lascivia atque superbia J. 41. inopia ambos H. IV. 12. *incessus* citus, tardus C. 15.

Incendere juventutem ad facinora C. 13. pollicitando 38. patriam 52. morando aliq J. 29. *incendia* parare C. 27. 32. fieri 51. instaurare H. I. 19. incendium ruina exstinguere C. 31. incensum Capitolium 19. 47. odio *incensus* 49.

Inceperat deditionem J. 70. facinus C. 20. prava J. 64. bellum 83. prœlium 57. ab incepto detinere C. 4. inc. frustra est J. 61. 7. perficere J. 11. ad inc. redeo 4. contra inc. venire 25.

Incerta præmia C. 41. vectigalia bellis inc. H. inc. 27. incertus i. e. qui ignoratur J. 49. sedibus inc. vagari C. 6. prœlio ludificati J. 50. vultu pavens 106. lumine H. IV. 23. varius incertusque agitabatur 74.

92. propinqui inter se colles 98. inter ea humus 101. inter potentium inimic. H. III. 22. insulæ inter se propinquæ H. inc. 6.

Interficere dolis J. 6. lubidinose C. 31. cum *interim* J. 12. tamen interim 54. 59. *interior* pars terræ 18. *interire* a bestiis 17. *interpellare* 27. *internuntius* 109. *interponit* fidem 32. *interpretatum* nobis est 17. *intervalla* manipulorum 49. int. duum millium 106. H. II. 12. *interrogare* legibus C. 18. 31. de itinere 46. *intervenisse* fœdus 111. *intestabilis*, impius J. 67. *intestina* bella C. 5. *intoleranda* viris 58. audacia J. 14. int. imperium C. 10. *intra* legitimos dies 18. intra oceanum magis J. 18. *introrsus* H. inc. 100. *intutam* remp. pati I. 19. *invaserat* in animos J. 32. invasit *intransitive* C. 2. J. 41. vis morbi — animos 7. popularis inv. metus 35. 13. 106. invaditur ex insidiis 113. lubido C. 5. J. 24. regnum animo 20. cupido 90. *invenit* dignum moribus vitæ exitum C. 55. gloriam 94. opes illi inventæ 70. *invicti* ab hostibus J. 31. adv. divitias animus 43.

Invidet fortuna virtuti 58. labori 85. *invidia* post gloriam J. 55. cfr. C. 3. 22. 37. 6. invidiam gloria vincere J. 10. invidia vexat C. 4. æstuare 23. *oppos.* favor et gratia J. 13. in invidia res est 25. dilapsa 27. gravis ap. plebem 30. partium 40. decesserat 88. invidiæ mederi 39. lenire invidiam C. 22. imponere consuli 43. conflare alicui 50. accendere 15. invidia facti 35. timere invidiam 39. *invisus* ipsi Pompejus C. 17.

Inviolata fama J. 43. fides publica 33. cfr. 26. *invitant* domos suas 66. se cibo vinoque largius H. IV. 32.

Invitus accipere beneficia J. 96. *inultum* tantum scelus relinquendum 106. *joca* atque seria cum humillimis agere 96. jocum movere C. 25.

Ira atque misericordia vacui 51. ira et metu anxius J. 11. quæ ira fieri amat 34. ex ira in miserationem vertunt H. I. 15. ira belli desenuit ib. 30. lenita III. 45. iræ consulere C. 51. neque sanctum quicquam iræ H. inc. 167. iram opprimere J. 72. *iracundia* si quid deliquere C. 51. *ire* accitum J. 102. contra injurias armatum 31. perditum, questum C. 36. iri captum H. I. 15. ire quam artissume J. 68. huc atque illuc H. III. 22.

Irritamenta gulæ J. 98. *irrupere* in ædis 12. portam 58. *ita* — C. 2. 8. 14. 19. 15. 28. 45. 51. J. 63. 21. 85. fuere *item* C. 17. item alii 37. item in agro 42. cui item exercitus in manu 51. J. 47. vineis subvorsis, item incensis 94. *itemque* decrevere C. 30. 46. 51. *iter* faciens 19.

L.

-tibus succurrere C. 60. J. 52. pro *labore* desidia C. 2. l. et æstu languidi 51. per l. usu militiam discere 7. l. multum suscipere J. 14. lab. cum honoribus capessere H. I. 15. l. omnis et victorias confirmaturum J. 49. reliquos l. pro præda fore 54. multi ingentes l. insunt imperio H. inc. 17. urbanum otium ingrato labori præferre C. 37. l. utili nomen inertiæ imponere J. 4. l. plurimis quærere aliquod 85. l. multis consumptis 93. l. meis tuti H. IV. 12. l. fructu privari C. 35. l. insolitus 7. neque decretis labos defuit H. inc. 17. cfr. C. 19. 28. J. 44. *lacerant* Pompejum maledictis H. III. 22. largitionibus remp. I. 19. angitur et laceratur animi cupidine I. 15. bona patria C. 13. *lædere* universos J. 84. me nulla oratio lædit 85. famam 96. *læta* civitas 55. l. victoria C. 61. ager frugum lætus H. II. 24. lætari, exsultare 98. lætandum puto casum tuum J. 14. ex perfidia lætari 69. ingens lætitia occupaverat animos C. 46. magna nobis est J. 102. stultæ lætitiæ gravis pœnas dedit C. 52. læt. agitabat 48. *languentibus* aliis 43. 52. nihil *languidi* neque remissi pati 53. labore et æstu lang. 51. l. socordesque H. III. 22. *laniata* H. IV. 35. *lapsus* scelere J. 104.

Larem familiarem usquam ullum esse C. 20.

Largiri inopia minus poterat C. 23. largiundo atque pollicitando 38. quemcunque larg. possunt parare J. 13. *largitio* opp. abstinentia 3. largitione magis quam causa freti 15. l. famosa impudensque 15. privatis atque publicis excita C. 37. l. remp. lacerari H. I. 19. largitio *oppon.* liberalitati J. 103. pecuniæ *largitor* 95. *largius* suo usi C. 16.

Lascivia et lætitia C. 23. licentia atque l. corrumpit J. 39. l. atque superbia incessere 41. l. et ludus 66. *late* valet imperium J. 5. late equites eunt 68. quo latius formido cresceret 55. *latitudo* declivis J. 17.

Latere. hostis ab l. 14. in l. vectigalium H. I. 19. 17. procul ab. lat. castelli 93. ab l. alicui incurrere 101. ab tergo aut lateribus circumvenire 50.

Latrocinia. furtim et per l. J. 4. latrociniis suetum H. II. 7.

Latrones cujusque generis C. 28. l. gentium opprimere H. IV. 12.

Laxiore imperio habere J. 64. laxius licentiusque fore 87. *laxitas* loci H. IV. 27.

Lecti ei evocati C. 59. lecti et exercitati in audaciam 50.

Legat sibi homines nob. J. 28. *legatio* Sullæ 102. in legationibus pecunias accipere 40. legationis princeps 16.

Lege Plautia interrogari C. 31. legibus ambitus 28. l. uti 33. neque legibus aut imperio regi J. 18. legem observare C. 51. promulgare H. IV. 1. parare 51. cfr. J. 31. (ubi *leges*, *majestas*, *jura* et *judicia* junguntur) imperare H. I. 19. *legibus* oppon. natura C. 9. legibus comparatum est 51. l. impositæ H. I. 15. l. subvertere I. 19. præsidium legis C. 33.

Legitimum imperium C. 6. intra dies leg. 18. *legionariæ* cohortes J. 51. legiones scribere C. 32. positæ in monte H. IV. 4. magnæ hostium legiones C. 53. cfr. 57. expletæ J. 87. cfr. C. 56. J. 38.

Lenire atrocitatem facti J. 27. inopiam frumenti 91. invidiam C. 22. ira lenita H. III. 45. lenitur animus ferox J. 11. vis magis leniunda quam exagitanda C. 48. leniter et ex voluntate — promittit J. 111. lenius agere 60.

Liber mihi animus a partibus reip. C. 4. in liberis custodiis haberi 47. parvis liberis J. 6. lib. corpus habere C. 33. lib. solutum, sine imperio 6. an. in consulendo liber 52. libera ab auctorib. patriciis suffragia H. III. 22. libere agere I. 15. liberius altiusque processi J. 4. *liberales* pecuniæ, laudis avidi C. 7. lib. ex sociorum fortunis 52. liberalibus verbis permulcti sunt H. III. 45. *liberaliter* habere C. 11. *liberare* ære alieno 40. *liberti* 50. *libertas* et anima nostra in dubio est 52. l. periculosa potior quieto servitio H. I. 15. lib. ingenii J. 30. lib. amittere C. 33. extorquere 39. deserere J. 30. experiri 31. per manus retinere ib. vertere in lubidinem 41. armis tegere C. 6. J. 87. recipere H. I. 15. capessere III. 22. æstumare quinis modiis ib. abunde libertatem rati ib. libertati timere J. 39. jus lib. imminutum C. 37. opprimere lib. H. I. 19. libertatis vindices III. 22.

Libido (lub.) dominandi C. 2. maxima reip. capiundæ 5. ex lub. magis quam ex vero 8. summa divitias vincere 20. sic accensa 25. perniciosa usus J. 1. a consueta se retinuit 15. metu atque l. divorsus agitari 25. cfr. 108. plebis 40. l. in partibus ib. victoria ex l. uti 42. bellum ex ejus l. geritur 54. cfr. H. I. 19. l. habere in C. 7. lubidini et usui parere 51. lubido possidet ib. l. animi ib. imperitandi J. 81. alterius lubidini malefacta condonare C. 52. animus neque delicto neque l. obnoxius ib. cibus non l. et luxuriæ est J. 90. lubidinibus carere C. 13. l. et divitiarum victor J. 63. l. me exstinguendi invasit 24. 84. C. 5. stupri, ganeæ 13. quæ l. victorum fert 21. l. atque luxuria 28. fortunæ lubido 51. l.

M.

vindicare J. 31. manus torpescunt 16. per manus libertatem retinere 31. per m. tradere consulatum 63. in manus venire 89. manuum mercede inopiam tolerare C. 38. *manifesta* habere J. 34. cfr. C. 41. manifesti rerum capitalium 52. tanti sceleris m. J. 35. ea *mansuetudine* et misericordia semper fuisse S. P. Q. R.

Mapalia ædificia Numidarum agrestium J. 18. cfr. 46. H. inc. 133.

Mare sævum, importuosum J. 17. magnum 18. propius m. ib. m. magnum esse et sævire ventis 78. vorticosum H. inc. 27. m. exstruere C. 20. m. secundo J. 19. immensum aucto et vento gliscenti H. III. 14. placido ib. 16. hiems mari prohibet IV. 12. terra marique omnia exquirere C. 13. m. cuncta terræque patebant 10. constrata esse 13. maria montisque polliceri 23. fretum nostri m. et oceani J. 17. advorso æstu maris H. III. 6. *maritimum* bellum C. 39. m. civitates H. III. 11.

Materies omnium malorum C. 10. domorum J. 18. *materno* genere impar 11. 108. *matura* sunt omnia 85. *maturare* fugam H. I. 53. c. inf. I. 31. facinus C. 15. maturantes veniunt J. 22. iter pergere 79. insidias consuli C. 32. Catilinam persequi 36. *mature* facto opus est 1. mature oppida habere J. 18. exsequi mandata 35. urbem m. perituram ib. satis m. 64. id adeo m. posse evenire 65. tempus quam res maturius me deserat 44. ut quam maturrime merita invenias H. I. 19. cfr. ib. 20. *mederi* fraternæ invidiæ J. 39. *media* respublica 41. m. planities 48. per m. ejus castra 107. ex factione m. H. III. 22. in medio relinquere C. 19. sæpe in medio adesse 45. e medio monte collis oritur 48. medio diei H. I. 62. in medium consultare IV. 16. medios disjicere C. 61. in m. hostes inducere 60. m. ex tribus J. 11. m. fidius 35. *mediocris* animus 8. vir 6. castellum 92. *meliores* bello 13. 49. quo neque amplius aliud, neque m. in natura mortalium est 2. res m. gesta 92. melius habent H. III. 22. *memineris* te virum C. 44. *memorabant* id factum per ambitionem J. 86. cujus conditor Herc. memorabatur 89. quæ de inferis memorantur C. 52. memorare possem 7. memorata apud inferos supplicia H. inc. 17. quæ supra memoravi C. 4. de quo paulo ante 26. J. 40. copia memorandi C. 51. *memoratu* incredibile 6. *memores* nominis Romani J. 58. memorabile facinus 4. *memoria* digna 4. memoria nostra 33. 51. remanet J. 24. m. longam efficere C. 1. m. sui præclaram relinquere J. 85. usque ad nostram m. 114. post m. hominum H. I. 15. rerum gest. J. 4. *mens* aliena C. 37. alia 52. mente agitare

20. m. mutata 48. paululum imminuta 65. m. excitam vexare 15. in tam divorsis m. J. 31. formido mentibus decessit 41. ad *menstrua* solvenda H. IV. 23.

Mercede manuum inopiam tolerare C. 37. diurna vitam mutare H. I. 19. magna aliq. parare J. 33. accepta 85. m. delinquere quam gratis recte facere H. III. 22. servitium suum mercedem dant H. I. 15. merces scelerum ib. magna m. iis videbatur C. 21. 41. a *meridie* oriens flumen J. 48.

Merita ob sua J. 9. m. invenire H. I. 19. illo merito accidet C. 51. honores non ex m. sed quasi debitos repetere 85. exercitus optume m. H. III. 11. *mereri* (anceps) J. 100. meriti in prœliis 54. cum *meruerit* 104. *metiri* pericula suo metu C. 31.

Metu perculsi C. 6. m. agitare imperium 9. sine m. ætatem agere 39. m. terrere 51. in tanto omnium m. 52. m. cedere 58. ira et m. anxius J. 11. m. improviso incerti 67. 97. m. deserere deditionem 70. neque m. coërcitus 91. insolito fuga impedita 99. quo m. Italia contremuit 114. remoto m. Punico H. I. 9. m. capit J. 85. laceratur animus noxarum m. H. I. 19. m. magis quam æquo et bono sustentatum ib. *metuendum* se e contemto efficere ib. eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere J. 31. periculum ex 52. *metum* a scelere suo ad alterius ignaviam transferre 31. m. hostilem efficere 105. m. hostilis in bonis artibus civitatem retinuit 41. lubidinem advorsum nos, metum pro nobis suasisse 108. illi m. detrahi H. I. 19. m. subigit C. 51. invadit J. 35. 39. m. Pompejo H. I. 11.

Miles gregarius J. 45. *oppos.* imperator C. 20. 60. milites scribere 43. 84. 86. m. laborare cogit 44. cfr. 50. 51. 74. 98. C. 11. 56. J. 50. 52. palantes 66. novi 87. H. III. 11. modesto imperio habiti 92. prædari sinere 91. pro opere consistere 92. benigne adpellare 96. clamorem tollere 99. socordius ire H. III. 35. *militare* facinus J. 49. per militare nomen H. III. 22. via H. inc. 75. more 44. tela 51. signa 49. alia militaria facere 80. præcepta 85. dona ib. equi C. 7. arma 56. res 1. homo 59. 45. præclara rei m. facinora J. 3. gloria 7. ætas 85. animus H. IV. 2. ericii m. III. 41. *militia* urgeri J. 41. militia cognitos accire 84. militiæ instrumenta 43. peritia 46. scientia 63. more 54. flagitium ib. advorsa H. inc. 17. militiam discere C. 7. m. et tributum tolerare H. I. 8. detrectare H. inc. 146.

urbes subigere C 2. n. feræ et populi ingentes 10. quodcunque *natum* fuerat J. 90. natus haud obscuro loco C. 23. 5. eo natus sum, ut etc. J. 24. annos XX. 64. *natura* finxit C. 1. alii aliud iter ostendit 2. n. munitæ urbes 7. bonum legibus magis quam n. valebat 9. n. gens bellicosa 40. n. ferox 43. n. aut moribus 58. contra naturam 2. falso queritur de n. sua genus humanum J. 1. n. mortalium 2. avida imperii 6. finem vitæ facit 10. de n. et habitu Scauri 28. vastus ab n. et humano cultu 48. n. loci 49. pari n. 78. n. serpentium 89. n. fert in altitudinem cuncta gignentium 93. rerum n. convorsa H. I. 19. naturæ concessit J. 14. vita et mors jura naturæ H. inc. 17. profectus ad requisita naturæ inc. 91. n. Scipionis et morem hostium cognoscere J. 7. n. industria vincere 76. in n. ex consuetudine vertit 85. n. una et communis omnium ib. ferarum 89. *nave* facere imperata 77. naves codicariæ H. IV. 20. navibus in eos locos venire J. 78. n. incertis onere turrium H. inc. 134. navim ascendere J. 25. navium ferramentis icti H. III. 19. *navigia* actuaria II. 47. laniata IV. 35. *naufragiis* militum optumos cum navibus amisi H. IV. 12.

Ne pro næ C. 52. J. 14. 85. *nedum* 11. *dumne* 52. ne quidem 31. 57. 51. *necubi* 55. *neu* quis C. 34. 51. J. 64.

Necat fusti sorte ductos H. inc. 96. in carcere necati J. 31. vivum aut necatum 61. ferro necaverat 42. vitæ *necisque* potestas 14.

Necessarii J. 61. ex omnia copia necessariorum 103. sua necessaria post illius honorem ducere 73. necessaria advorsa facta 14. necessaria (in re familiari) C. 20. penuria rerum necessariarum 23. extremam *necessitatem* exspectare H. I. 15. neu cogatis necessitatibus III. 11. *necessitudine* rerum coactus J. 48. necessitudinem imponere C. 33. cfr. 17. impendet nobis eadem 58. ad necessitudinem rei satis dictum 19. demere alicui acerbam n. J. 104. omnibus n. circumventus C. 21. ea nec. apud Numidas levis ducitur 80.

Nectere ex viminibus vasa agrestia H. IV. 28.

Nefanda stupra fecerat C. 15. facinora facere 52. neque sanctum aut nefandum quicquam fuit H. inc. 167. *nefarium* C. 51.

Negare de ullo negotio J. 84. negitare J. 111.

Negligere J. 31. deos C. 10. J. 40. opulentia *negligentiam* tolerabat C. 52. tanta *negotia* sustinere C. 53. culpam ad n. transferre J. 1. inter hæc n. 47. quæ negotia i. e. res 54. n. publica 64. Leptitanorum 79.

ad simulanda n. 96. ad tantum n. impelli 44. quod n. poscebat 56. particeps negotii 29. negotiis et periculo compertum C. 2. talis n. artifices J. 35. facies totius n. 51. negotio intentus C. 2. negotiis amicorum int. 54. negotii gratia properare J. 76. quantum negotii sustineam 85. ex n. privatis 48. ex aliis n. quæ ingenio exercentur J. 3. ut in plerisque n. solet 25. ab n. voluptas remorata 95. communibus n. consulere 105. in atroci n. C. 29. eo n. permotus J. 6. 93. infecto n. 58. ex eo n. seditio oritur 72. in eo tum aspero n. 98. negotiorum curator 71. negotium dat, uti C. 39. *negotiatores* Uticæ J. 65. frequentia 47. in Gallia negotiatus erat C. 40. maxume *negotiosus* 8.

Neque et J. 74. 69. 71. 85. 31. C. 32. *neque* ego vos hortor J. 31. neque vero C. 4. neque — neque — neque — aut J. 99. neque tamen C. 24. *nequiquam* C. 20. 58. et ita sæpius.

Nequeuntes plerique sustinere arma H. III. 25. *nequiens* prohibere inc. 167. quicquid ulcisci nequitur J. 31.

Ni pro nisi C. 7. 19. 23. *ni* paruisset J. 25. ni cladem — facerent 59. *nisi* i. e. præter J. 17. 75. 85. C. 13. 33. H. II. 26. nisi forte C. 20. J. 3. 31. H. III. 22. pro: nonnisi J. 54. nisi tamen 24. *cum ind.* C. 20. 52. J. 31. H. IV. 12. nisi quia fuit J. 67. nisi quod 95. *nihil* reliqui facere C. 11. nil sane intentus 16. nihil vi opus est J. 31. n. auxilii C. 40. n. suspicantes 44. n. causæ habere J. 14. n. pensi neque sancti habere 41. n. languidi neque remissi patiebatur 53. n. satis festinatur 64. nihil intactum neque quietum pati 66. n. prodesse 85. n. remittere 98. n. carius habeo 110. pro nihilo haberi 31. nihilo segnius 75. *nisu* dubia 94. *nisus* per saxa ib. saxis eminentibus nisus 93. ita se *enisum* 25. summa ope enisum est 25. simul eniterer 14. enitimini 10. summa ope *niti* C. 1. *nitebantur* ne J. 13. voce, gratia 15. frustra 4. maxuma ope 14. contra verum 35. ad victoriam 54. acerrume 60. corporibus ib. niti modo ac statim concidere 101. vera via C. 11. irrumpere 25. ad imperia et honores J. 4. contra C. 38.

Nobiles domi C. 17. nobilium juventus ib. novi atque n. J. 8. n. genere natus C. 5. adolescens 18. virgo 15. mulier 23. gentis patriciæ nobilis esse J. 95. pleraque nobilitas 23. n. factione magis pollebat 41. noxia atque eo perculsa 42. ex virtute n. cœpit 85. mihi nova n. est ib. fusa 65. ex n. C. 43. hostem ferire magnam n. putabant 7. victoriam nobilitatis in plebem exercuerat J. 16. ex globo nobilitatis 85. n. animi C. 49.

gitibus H. inc. 118. ex occulto J. 59. *occulto* IV. 20. *occulte* C. 26. J. 35. H. I. 19. *occultius* C. 16. occultissime J. 91. tramites occulti 48. occultum habere C. 23. nemini oc. est J. 24. cfr. 38. occultum venire 61. *occultare* se 12. vitia 15. cfr. 49. 68. inceptum 90. *occupata* per scelus periculosius dimissurum H. I. 15. occupavit eum lætitia et cura C. 46. remp. J. 31. plebis patrias sedes H. I. 15. ærarium exercitus III. 22. torpedo vos ib. *occursantes* J. 12. oc. i. e. impedientes 85. *oceanus* 17. 18. oceanilonginqua H. inc. 135. *oculi* fœdi C. 15. in oculis sita 20. oculo effosso H. inc. 65. *odio* suarum rerum C. 37. incensus 49. vacuus ab 51. od. potentiæ nobilitatis J. 30. ex odio arsere cetera H. III. 22. neque studere neque *odisse* decet C. 51. *odore* fœda loca 55. leves *odores* H. inc. 120. odos-locum mutare subigit J. 44. *offensa* lenius strepunt 94. invitus et offensus 73. *offensæ* minumum 102. *officere* consiliis C. 27. vobis H. III. 22. auribus C. 58. hostium itineri J. 52. *officia* boni imperatoris C. 60. intendere J. 75. errata officiis superare 102. amici fide et officio pariuntur J. 10. pugnam pro *omine* belli fore H. inc. 31. *omisit* niti contra verum J. 35. deditionem 66. omissa cura H. I. 15. superbia C. 31. J. 100. consilium 70. 95. cfr. 10. C. 52. 60. morem H. III. 22.

Omne bellum 83. rem aperire C. 51. exercitus 59. Africa J. 13. equitatus 49. pueritia 63. ætas 85. provincia H. II. res C. 15. omnes jam antea diversi 20. omnes spes J. 85. 14. in omni re C. 8. ex omni copia 56. certamine J. 10. Numidia 13. omni modo 30. nobilitas 33. o. strepitu pavescere 71. omnis ager H. IV. 12. ferrea omni specie IV. 22. omni via grassari H. inc. 105. omnia misceri C. 2. venalia habere 10. sacra o. polluere 11. omnia terra marique exquirere 13. omnia extrema 26. honesta 30. pavere 31. bona ib. omnia ad occasum ab ortu solis 36. aliaque omnia 39. alia omnia fingere 47. alia omnia sibi cum collega ratus J. 43. omnia secunda sunt 14. sanguinem meum quam omnia malle ib. studium reip. omnia superat 31. trahere omnia 36. sita in armis 51. omnia magis quam prœlium exspectare 58. sua omnia concedere 61. omnia bello potiora ducere 62. omnia abnuentes 68. temptare 70. omnia malle quam 79. omnia cum pretio honesta videntur 85. omnibus modis C. 13. 20. o. necessitudinibus circumventum 21. fortunis expulit J. 14. ex o. maxime tutus ib. unus ex o. 67. 18. o. suis rebus regis commodum anteferre 16. de omnis (alii *omni-*

rem cum liberis facere J. 14. animum gerere 54. fama et fortuna p. C. 51. tractu pari mons J. 48. equis p. operimenta H. inc. 73. uti par fuerat 39. gratia p. 102. condicio H. III. 11.

Parare amicitias C. 6. servos aere J. 31. sibi regnum C. 5. claritudinem J. 3. par. interficere C. 18. proficisci 46. festinare p. 6. incendia 27. 31. 32. exercitum 29. defensionem 35. multitudinem ad 27. facinora in civis 52. leges 51. parare auro amicos J. 10. largiundo am. 13. prorsus intentus cuncta parare 23. cetera instrumenta militiae 43. oppugnare aut p. 60. cum magna cura 66. bellum nihilo segnius 76. Numidiae imperare 13. copias 21. uti p. 61. cuncta p. festinatque 73. turmam 98. libera ab auctoribus patriciis suffragia H. III. 22. parta amittere quam omnino non paravisse 31. facere 71. alia sibi jura H. I. 8. p. jus J. 31. votis auxilia H. I. 15. inter haec *parata* atque decreta C. 43. aliena bene p. prodigere H. I. 15. parati intentique J. 49. p. instructique 74. commeatus, exercitus 28. reb. p. compositisque 43. 47. 94. parato atque forti animo C. 58. jus a Sulla H. III. 22. telum libertati ib. paro disserere J. 42. claves adulterinas 12.

Parcere modestiae C. 14. pecuniae an famae 25. dignitati Lentuli 52. *parendi* sibi metus invadit J. 35. legibus H. I. 15. modestissume parendo J. 7. virtuti omnia C. 2. effoeta *parentum* Roma C. 53. nemo omnium usui simul et lubidini *paruit* C. 51. ex p. meo J. 85. *parentes* abunde habemus 102. patria parentisque 87. patriae, parentibus bellum inferre 52. *pariter* cum filiis 9. p. ac 46. p. cum 68. pariter viles omnes sunt 80. p. exspectant res diversissimas 85. suorum et hostium res p. attendere 88. p. ac in conspectu 100. munificus nemo putabatur nisi pariter volens 103. cfr. 113. *pariuntur* amici fide et officio 10. *parricida* vestri H. inc. 17. hostem et p. vocare C. 31. reipublicae 51. 52. *pars*-alii C. 2. 31. 53. 59. J. 13. 51. 38. pars ostentantes 31. magna pars volnerati 58. cfr. 60. 61. H. IV. 12. dimidia J. 64. decima 97. multi — pars 100. sinistra C. 59. tertia 17. altera — altera 41. 59. qua in 74. ab ea 93. magna parte editus 98. in abditam aedium p. secessit C. 20. in alteram p. transduci J. 11. partem — reliquos J. 55. aliquantam p. gloriae demiserat H. II. 41. vix p. sumptuum sustinent. H. inc. 17. turpissimae corporis p. deditus 83. partibus reip. liber animus C. 4. tanta lubido in partibus erat J. 40. advorsus populi partium 43. p. populares 41. par-

tium invidia 40. in duas p. discedunt Numidæ J. 13. omnia in duas p. abstracta sunt 41. ea bene *parta* vix retinemus C. 51. parta amittere J. 31. bonis artibus imp. partum 2. *particeps* omnium consiliorum 71. regni 14. negotii 29. consilii C. 17. *partim* — *alius* J. 13. 19. 21. 40. 38. 83. H. inc. 17. *parva* resp. C. 52. vectigalia H. inc. 17. opes C. 51. copiæ 53. p. liberi J. 6. manu C. 53. *parum* honeste pudicitiam habere 14. p. comperta res 22. p. animo valuisse J. 11. p. tuta per se ipsa probitas 14. p. fidei miseris est 24. p. constat 30. p. habuere 31. p. est ib. p. procedit 35. 46. 61. comperire 67. expurgare 69. p. idoneus 73. p. id facio 85. placet ib. scite convivium exorno ib. p. exploratum est 88. ore p. libero locutus 95. locus castris parum amplus 98. p. credere H. I. 15. prosperæ res meæ IV. 12. p. confidere J. 112. *passim* multis sibi quisque imp. petentibus 18.

Patebant cuncta maria terræque C. 10. municipia atque coloniæ 58. mons satis patens J. 92. campi patentes 101. cfr. H. inc. 130. audacia in bello patere solet C. 58. *patefacere* scelera J. 42. mandata alicui 103 conjurationem C. 36. iter per Alpes H. III. 11. occulta pectoris J. 113. delicta patefieri 32. conjuratio patefacta C. 46. indicium 73. patefactum classibus mare H. inc. 128.

Paterer vos ipsa re corrigi C. 52. cfr. H. I. 19. æquo animo J. 31. jure omnia sæva 14. nihil languidi neque remissi 53. remp. intutam H. I. 19. mala in occulto J. 85. inopiam rei alicujus ib. civem aliquem leges non patiuntur H. I. 19. muliebria C. 13. imperia ejus injusta C. 19. pati quæ victoribus collibuissent 51. omnia prius J. 20. otium 55. nihil intactum neque quietum 66. laborem æquo animo 68. nimis molliter ægritudinem 82. hiemem et æstatem juxta 85. nihil apud se remissum aut apud illos tutum 88. manu priorem alium 96. quietem 101. bellum H. I. 19. inediæ corpus *patiens* C. 5. belli 7. laborum J. 17. militiæ ætas 63. *patientia* vestra in ferendis injuriis 31.

Patibulo improbo affigi H. IV. 37.

Patrare consilia incepta J. 13. bellum 75. 88. pessimum facinus C. 18. *patria* bona lacerare 14. patriam in dextris portare 58. pro p. certare ib. patriæ expertes 33. extorris J. 14. exul ib. cfr. H. II. 6. diffidere sibi patriæque C. 31. p. parentesque armis tegere 6. incendere 52. facinora in civis patriamque paravisse 52. patriæque sedes H. I. 15. regnum J. 24. *patriciæ* gentis nobilis fuit 95. libera ab auctoribus pa-

certabant 38. summa p. homo 31. tegit 48. cujus p. et scelere aliquid gerere 33. c. p. avaritia invadit 41. potentiæ paucorum decus suum gratificari J. 3. avidus 15. p. nobil. infestus 27. odium potentiæ nobilitatis J. 30. p. vitæ necisque 14. p. cogendi 26. p. quærere 86. in p. habere 112. in potestatibus 63. 85. cfr. 104. C. 17. neque amplius potestatem faciundam 48. omnia *potiora* fide J. 26. usu, specie 16. omnia p. bello ducere 62. certaminis advorsa p. viro quam H. III. 22. *potissimus* temptare J. 94. *potiri* urbis C. 47. J. 23.

Præacutæ sudes C. 50. *præalta* sunt proxima terræ J. 78. *præbere* sanguinem H. III. 22. quæ locus J. 67. spectaculum 14. exemplum H. IV. 12. scorta, canes C. 14. otium voluptatibus 52. se singulis habendos H. III. 22. *præceps* abierat luxuria C. 25. agor 31. ad explendam animi cupid. J. 6. datus est ambitione 63. 31. natura locus 92. 98. *præcepta* agitare 14. his hortari J. 85. ex præcepto C. 45. J. 13. 94. contra p. H. III. 26. *præcipitatur* in tanta mala J. 14. mores torrentis modo H. I. 9. avaritia semet ipsa præcipitavit J. 41. super vallum præcipitari 58. *præcisum* utrimque iter J. 92. *præclara* ingenia C. 8. facinora 53. facies J. 2. fama de 55. proles Aemiliorum H. I. 1. 5. memoria sui J. 58. vita ib. sceleribus ferox et p. 14. bello 39.

Præda alia J. 20. labores pro p. 54. prædæ esse ib. igni magis quam præda vastare agrum 55. p. locupletem fore 84. civilis acerbissuma H. I. 15. honori non prædæ habere 31. esse C. 21. prædæ loco æstumari H. I. 19. regnum sceleris sui prædam facere J. 14. ad prædam peti H. IV. 12. societatem prædarum componere ib. 18. agere J. 20. ex pacatis 32. bellicas diripere 41. prædæ magis quam detrimento fore C. 48. corrupta J. 76. locare 81. se *prædabundum* venturum 90. *prædator* 44. *prædicare* C. 48. J. 14. 108. bene 85. *prædicente* me H. III. 11. cum *prædixero* H. inc. 41. *præditus* imperio C. 51. *præesse* exercitui J. 32. provinciæ legatum C. 42. vigiliis minores magistratus C. 31. *præfectus* 59. regis J. 46. cohortium ib. itinera præfectosque in dies mutare 74. elephantis 52. oppidi 67. 69. 77. *prægrediens* 94. *præmia* magna conjurationis docere 17. posuit fortuna 20. decernuntur 50. virtutis 52. ostentare J. 23. 66. 70. malos sequuntur H. I. 19. præmio inductus C. 36. J. 13. illectus 97. spe accensus H. III. 36.

Præpedire J. 28. *præminent* altitudine H. II. 33. *præposteri* homines J. 85. in *præsens* C. 16. H. IV. 12. præsentem agere J. 29. p. dili-

C. 22. J. 42. p. maj. imperii 14. p. maximis celebrare C. 8. prætore J. 37. 103. C. 19. tectis ædificiorum 67. tempore C. 11. 49. p. temp. atque periculo 30. victore agere J. 98. labore desidia C. 2. falsis ducere 3. 12. factis judicium timere 14. meo casu 35. digna pœna pro factis 51. falsum pro vero credi 51. audacia pro muro habetur 58. loco atque copiis 59. integros pro sauciis accersere 60. mortalibus gl. æterni J. 1. concione 8. sua quasi p. gloria niti 15. tuguriis habere 18. p. bono facturum 22. munimento habent 31. nihilo haberi ib. dolere p. gloria imperii 39. cujusque ingenio 49. re atque loco 52. victoria-præda 54. sibi quisque pro moribus consulunt 58. p. honore quem accendere 64. socia obtinere 80. magnifica p. se et illis dolentia 84. hostibus et advorsum se 88. rei copia 90. opere consistere 92. muro agitare 94. noctem p. se rati 98. p. delicto verba facere 102. p. nobis suadere 108. bono duci H. I. 9. præmia pro vulneribus III. 11. plebs pro victo est III. 22. imprudentiam p. victoria ostentant IV. 12. omine belli inc. 31. cura p. gente Italica ib. 32. *proba* C. 25. instituta 51. *probare* incepta 37. partim. J. 83. flagitium J. 28. dicta H. IV. 12. exitia I. 15. conditione J. 79. ab optimo quoque 22. *probitas* per se parum tuta H. I. 14. *probri* gratia C. 23. probro haberi C. 12. 37. J. 44. illis objectantur 85. *procaci* sermone uti C. 25.

Procedit tempus J. 83. exercitus paulatim 50. plerumque noctis 21. multum die 51. bellum armis parum 61. licentia contactu ad integros H. I. 19. res mil. C. 1. multa agitanti nihil 27. castris visundi gratia 61. secus J. 25. tardius aliquid 11. armati intentique obviam 53. obvii 69. benefacta reip. 85. ad mare nostrum 18. liberius altiusque 4. contentio eo 5. ille eo, uti H. I. 15. eo processum intelligit 21.

Procul a rep. C. 4. p. juxtaque siti H. IV. 12. haud p. ab ardoribus J. 18. haud p. inter se erant 53. haud p. remotus H. II. 55. p. esse C. 19. abesse J. 89. *procuratio* regni 14. *prodere* sibi consilia C. 26. fidem 25. remp. J. 31. ad *proditionem* illecti 47. timere 76. *prodigere* alia bene parata H. I. 15.

Producunt (scil. trib.) J. 33. *prœlia* dilata H. IV. 12. transvorsa J. 50. equestre H. inc. 85. incertum J. 50. male pugnatum 54. facere 97. manibus f. 57. incipere 21. sumere, postulare H. inc. 168. accendere II. 43. inire C. 58. committere 60. renovare 51. non prœliis neque in acie bellum gerere 54. prœlio strenuus J. 7. incerto ludificati 50. certare

Q.

rare J. 85. 98. i. e. studere C. 51. quid J. 31. gratiam conviviis 4. opes H. I. 19. potentiam 86. gloriam C. 1. dolum J. 70. novum consilium ib. quærere in aliq. 40. salus quæsita est H. III. 11. quæsitissumæ epulæ II. 41. satis quæsitum nomini majorum I. 15. 85. *quæsitores* rogabantur J. 40. *quæso* H. III. 11. et III. 22. *quæstio* agitat aliquem J. 34. exercita aspere 40. graves habitæ sunt 31. injustas fecisse ib. *quæstum* corpore facere C. 24. quæstui deditus 13. modum facere 24. omnia sunt J. 31. *quam* ludibrio fueritis ib. quam quisque pessime tam maxime tutus ib. verissime potero C. 4. post dies — quam J. 76. quam maxume longa C. 1. 9. m. manifesti 41. magis q. 10. potius q. J. 1. q. quod C. 4. nobis q. illis major copia 58. non minus quam si J. 10. nil minus quam 14. ubivis tutius quam ib.

Quanquam (c. subjunct.) J. 3. 83. cum ind. 14. 17. 35. 64. 85. 44. q. advorsus 43. *quamvis* H. III. 22. *quando* J. 102. 110. I. 19. *quantum* — tanto J. 85. importunitatis habent 31. in vobis est H. III. 11. in q. 85. q. intenta J. 40. incredibile, quantum brevi creverit C. 7. tanta, quantum extollere 8. quantis animis ierit in H. III. 22. tanta cura, — quanto studio J. 1. *quare* vanum equidem 52. quare igitur H. I. 15. *quasi* venenis imbuta C. 11. quasi vero sint 52. perinde q. sint J. 4. quasi navium carinæ sunt 18. q. duum millium intervallo 50. vitabundus 38. ex eo medio quasi 48. præsidio quasi duum millium occupat 40. q. contemnant 85. H. I. 19. *que* potens*que* et clarus J. 1. 89. 87. *quies* diuturna C. 31. et otium H. I. 15. turbæ oppos. ib. 19. *quieta* movere C. 21. familia J. 14. res 105. resp. H. I. 19. *quietem* pati J. 101. quieti tempus concedere 61. q. et otio advorsum 66. neque vigiliis neque quietibus sedari poterat animus impurus C. 15. potior periculosa libertas quieto servitio H. I. 15. q. Numidæ J. 49. quietus aciem exornat 52. *quiescere* in lecto 70. *quin* C. 20. non fuit consilium, quin 53. cfr. H. I. 19. bis. non quin possem, sed C. 35. H. I. 15. *quis* C. 20. J. 4. 8. 80. *qui* et *quis* C. 44. 48. 37. 39. *quia* J. 1. C. 18. *quid* 13. 46. 47. *quidquam* om. J. 22. *quispiam* 45. *quisque* C. 5. *quivis* 17. 7. 37. J. 58. 75. 18. *quo* 24. *quoniam* 32. *quo* — eo 54. C. 1. non quo, sed 34. quo facilius J. 102. *quoquo* modo 60. *quoad* 41. 110. *quod* C. 40. 49. 9. J. 5. 22. 31. C. 18. quod utinam J. 14. *quo*que i. e. et quo C. 23. *quippe* C. 12. 13. J. 48. 85. 66. 86. 90.

R.

Relicta quibus est anima J. 14. hereditate r. nobilitas 85. se cum paucis relictum videt C. 60. luctuosam hostibus victoriam relinquere 58. 58. regnum relinquendum J. 21. tantum scelus inultum relinq. 106. signa C. 9. bellum 58. rem in medio 19. cfr. 5. J. 5. *religiosissumi* mortales Romani C. 12. in *reliquum* J. 42. reliquum nihil facere 76. reliqui n. fac. C. 11. 28. reliqua pars decima J. 97. r. habere H. I. 15. r. dignitatis conservandæ spes C. 35. ætas 4. incorruptum relinquere J. 102. cfr. H. III. 22. alicui relinquere pericula C. 20. quid reliqui habemus ib. estne viris reliqui aliquid H. I. 15. quid erit reliquum J. 31. pater nos 14. nihil reliquum fieri 70. reliquum est modo hortari H. III. 22. *reliquiæ* belli arrectæ I. 19. mortem miseriis suis *remedium* exspectare C. 40. *remiserant* pugnam J. 60. nihil languidi aut remissi pati 53. nihil apud se remissum aut apud illos tutum 88. nil 98. injuriam H. III. 22. tela J. 58. *remorata* hostis nox 38. ab negotiis voluptas 95. *remotis* equis C. 59. metu J. 87. *renones* H. inc. 18. *renovare* bellum 36. prœlium 51. nomen familiæ 10. *renunculus* H. II. 46. *repertores* perfidiæ IV. 12. *repente* J. 53. *repetere* beneficium 96. debitum 85. res H. III. 22. supra C. 5. *repetundarum* reus 18. in judicio oppugnatus 49.

Repleta arva cultoribus H. inc. 93. *reprehendere*, quod decretum erit C. 51. delicta 3. *repudiabat* servitia 44. 56. *repulsum* ab amicitia J. 102. haud repulsus abibis 110. *repulsæ* 20. *reputare* secum 13. 62. 1. 102. 85. 4. *requiescere* ex miseriis C. 4. noctu J. 72. *requietis* militibus H. inc. 153. nulla requie mora I. 44. *requirere* C. 40. ad requisita naturæ profectus H. inc. 91. *rescindere* decreta J. 11. pluteos H. IV. 24. ad *resistendum* firmior IV. 12. haud timidi resistunt C. 60.

Respondere J. 109. haruspices C. 47. benigne J. 11. placide 72. 22. *restare* i. e. resistere H. I. 47. r. ac propulsare J. 51. *restinguere* incendium C. 31. *restituere* ordines J. 51. exercitum H. IV. 12. C. 33. *reticere* 23. J. 85. *retinere* C. 52. animam 31. in bonis artibus J. 41. 79. 50. pertinaciter H. III. 22. bene parta vix C. 52. dominationem H. I. 15. III. 22. per manus libertatem J. 31. in vinculis C. 48. armis regnum J. 21. sanguine conjunctos 10. hostes 51. hostem ab incepto 55. victoriam 101. inermos H. I. 19. imperium C. 2.

Retractantes H. I. 19. *retractus* ex itinere C. 39. 47. *revocati* prœlio 9. *rex* J. 65. 31. C. 30. *rogare* magistratus J. 29. sententiam C. 52. quæsitores rogantur J. 40. missio 64. *rogitare* C. 31. *rogationem* pro-

S.

*

sitim, lassitudinem militum 50. tela, arma 105. urbem 23. suis artibus tentari 48. tentandi gratia 47. *tenuissima* spe frustrantur H. III. 22. *tergis* abstinetur ib. sumtis atque redditis inc. 85. ab tergo circumveniebant J. 50. 56. a t. signa canere 94. de vita atque tergo regio more consulere H. I. 8.

Terra sustinet J. 14. terra fundere H. IV. 12. terræ permixtio 41. per cava terræ H. inc. 26. cuncta maria terræque patebant C. 10. in extremis terris bellum gerere 16. *terrere* eum clamore J. 34. judiciis C. 40. metu ceteros 51. a repetunda libertate terreri H. I. 15. eminus funditoribus J. 94. *territos* confirmare 38. territos animi firmavit H. IV. 26. *terrorem* augere hostibus J. 20. *terribilis* ejus facies C. 55.

Testamento heredem instituit J. 9. t. h. secundum scripserat 65. simulatoque impio t. H. IV. 12. *timere* præsentiam ejus C. 31. periculum J. 39. mihi atque vobis C. 52. ex mala consc. digna J. 62. magis quam mortalem 92. delicti consc. populum 28. timere (absol.) C. 52. legem 51. libertati 52. J. 39. timens, ne C. 52. *timidos* insolentia itineris J. 94. *timor* insolitus incesserat C. 31. animi auribus officit 58. aliquantus, sed spes amplior J. 105. contra t. animi 20. plur. t. facere advorsus H. I. 15. *tolerabat* opulentia negligentiam C. 52. res asperas facile 10. sumptus stupro corporis 24. inopiam mercede manuum 37. fortunæ violentiam 53. injuriam J. 22. quæ audita animus tolerare nequiverat 86. tributum H. I. 15. militiam ib. servitutem J. 31. jussa pro aliis H. III. 22. *tollere* animos J. 100. C. 23. *toreumata* 20. *tormenta* J. 57. cujus erat *torpedinis* decipi H. III. 22. si tanta torpedo animos oppressit I. 15. occupavit vos nescio quæ t. III. 22.

Torpescere sinunt animum 2. torpescunt manus et animus C. 16. *tractare* placidius plebem 39. remp. 51. remp. inter se J. 41. *tractu* pari mons fluvio J. 48. *tradere* fidei C. 35. in custodiam 50. se prætori 46. se socordiæ 52. consulatum nobilitas inter se J. 63. regnum in illius fidem 62. ad supplicium 61. tradite exemplum posteris H. I. 15. cfr. J. 32.

Trahere, excidere H. IV. 12. pecuniam tr. vexant C. 20. rapere omnes, tr. C. 11. sibi quisque ducere, tr. rapere J. 41. paulo post ipsi trahebantur C. 51. alia hujuscemodi animis tr. J. 84. anxius tr. cum animo suo 93. longius ab incepto C. 7. omnia non bene consulta in virtutem 92. fluctus saxa ingentia 78. tr. omnia, et alias deinde alias moræ causas facere 36. tractum bellum ib. trahi bellum non posse

ob regnum tutandum J. 102. pedes magis quam arma tutata sunt 74. *tyrannidem* dimittere. H. I. 15.

U. V.

Vacuus animo J. 52. a culpa C. 14. v. facere domum nuptiis 15. in v. remp. fit impetus 52. ira et misericordia vacuos esse decet 51. ager frugum v. J. 90. v. a curis H. III. 39. simultates exercere vacuum fuit I. 9. insula hominibus vacua inc. 196.

Vades L dederat J. 35. 61. *vadosa* alia 78. *vagari* incertis sedibus C. 6. nullo certo exilio H. inc. 154. vagi, palantes 18. *valere* animo parum J. 11. conjuratio C. 17. magnum atque late imp. J. 5. *valens* oppidum J. 89. bello valere 102. factiones C. 51. armis amplius J. 110. plurimum imperio res Romana valuit H. I. 7. imperatorum virtus in pace ut in bello C. 2. jus bonumque apud eos 9. fama 14. advorsum quem neque imperia magistratuum, neque leges 77. viget ætas, animus valet 20. maxume opibus 51. *validior* injuria H. I. 9. ingenia validissima J. 105. animo ob morbos parum valido 65. ingenium sapientia C. 6. ingenio J. 6. H. I. 28. *vallum* super præcipitari J. 58. alios super v. in munimentis locare J. 100. *vana* ingenia C. 20. v. consilium 52. stolidior an vanior H. IV. 1. hostes 103. vanis *opponuntur* vera J. 24. non minor *vanitas* inerat C. 23. v. atque imperitia 38. *varium* bellum J. 43. victoria 5. animus C. 5. facies negotii J. 51. vultu, colore, animo varius 112. v. incertusque agitabatur 74. *vasta* atque arida loca 75. 89. v. rapinis Italia H. inc. 139. v. urbs fuga et cædibus H. I. 15. humus v. et profunda IV. 33. v. animus C. 5. *vastitas* Italiæ J. 5. igni magis quam præda *vastatus* ager 55. polluere et v. omnia 41. agros 42. respublica vastatur 31.

Ubi C. 1. 2. 3. 4. 9. 17. 20. 40. ubi quo J. 1. *ubique* i. e. et ubi C. 26. 23. 27. *vecordia* in vultu 15. eoque vecordiæ processit J. 5. formidine quasi v. exagitari 72. v. objectare alicui 94. *vectigalem* esse C. 20. in latere vectigalium nostrorum H. I. 19. *vectigalia* bellis incerta H. inc. 17. *vehemens* homo et violentus C. 43. regiæ voluntates J. 113. *vehementer* studium simulo 41. v. eo negotio permotus J. 6. v. carus 7. vehementissume sibi animum ad virtutem accendi 4. eo vehementius niti 31. *vel.* (ter repetitum) C. 25. vel ignavis gloriari licet J. 53. vel ferro septi H. I. 15. scelerum vel maxi-

mum est ib. *velitaria* arma J. 105. *velites* 46. *velle* et censere J. 21. maxume vellem H. I. 19. ratam pacem J. 112. vellem vana forent potius 24.

Venalem urbem 35. respublica fuit domi militiæque 31. rerum v. forum 47. omnia v. habere C. 10. *venari* servile officium 4. vendere honesta atque inhonesta 30. *venenis* malis imbuta 11. veneno interfecta matre H. inc. 101. *venire* in manus J. 101. resp. in maxuma pericula C. 52. ad se occultus veniat J. 61. in ædem Concordiæ C. 46. ut Metello in sagum tela venirent H. II. 43. ex invidia in gratiam et favorem J. 13. in colloquium 112. contra inceptum 25. eo ventum est, unde C. 60. venire auxilio suis J. 56. 81. navibus in eos locos 78. venire quæsitum 109. ipsum deditum venire 28. res venit ad certamen 13. ad tempus non venire 70. maturantes v. in 22. *venire* i. e. evenire 103. 4. 31. *ventri* deditus C. 1. 2. J. 85. *venum* ire 28.

Verba cum quo habere 9. verbis P. R. nunciare 21. verbis — re 48. v. hujuscemodi loqui C. 50. multa in hoc ordine feci 51. in colloquio v. f. J. 38. viris virtutem non addunt C. 58. v. inimici ante facta sua ponere J. 15. composita 85. mandata verbis dat C. 44. senatus verbis nunciant J. 22. senati verbis 25. quæ hujuscemodi verbis disseruit 30. verbis arma tentare H. I. 19. liberalibus verbis permulcti H. III. 45. verbo adsentiri C. 52. verborum satis dictum est H. III. 22. hoc verbum in pectus Jugurthæ altius descendit J. 11. *verberibus* animadvertere C. 51. *verberabatur* malo dependens H. IV. 37. *vereor* hoc non in M. Tullio C. 50. tantum illud v. ne quos etc. J. 14.

Vergens ad Siciliam H. IV. 38. *vera* via niti C. 11. v. gloriam injustæ potentiæ anteponere J. 41. v. mecum cognoscas C. 35. v. rerum vocabula 52. si v. æstumare voles H. IV. 12. v. claves J. 12. deditionem facere 46. insolens v. accipiundi H. inc. 45. peritia et v. ingenium H. I. 73. v. consilia inc. 17. dolo an *vere* J. 113. ex l. magis quam ex vero celebrat C. 8. vero pretium aut gratiam anteferebat J. 16. a vero bonoque impedire 30. vero amplior numerus 105. uti paucis verum absolvam C. 38. neque *vero* 4. sed urbana plebes, ea vero 37. quasi vero 52. imo vero maxume ib. nunc vero 58. J. 14. ea vero dementia est C. 58. tum vero cerneres 61. J. 84. 107. ibi vero C. 58. *verum* enim *vero* 2. verum i. e. æquum 35. H. I. 19. *versari* semper in sanguine J. 14. in acie prima C. 60. *vescendi* causa omnia exquirere 13. carne ferina vesci J. 89. *vesper* die erat 52. 106. *vestigii* humani specie

H. II. 1. *vestitus* oleastro collis J. 48. *vetat* lex Porcia C. 51. *vetus* certamen 39. veteres fidique clientes 19. amici J. 13. veteres et sancti viri H. II. 41. prosapia J. 85. v. stupri consuetudo C. 23. *vetustas* familiæ J. 63.

Vexare, trahere pecuniam C. 20. *vexabat* fama et invidia 3. luxuria atque avaritia 5. *vexillum* donum militare J. 85. *victu* regio atque cultu ætatem agere C. 27. *vine* corporis an virtute animi 1. magna animi et c. fuit 5. magna vi tendere 60. partim vi — voluntate J. 13. partim vi, alia metu 89. non manu neque vi 31. quanta vi rogationem jusserit etc. 40. summa vi capere intendit 89. vis serpentium ib.

Via vera nititur C. 11. ad gloriam virtutis via grassari J. 1. reliquos eadem via aggressus 16. ire primum via, qua H. III. 22. solis viis I. 35. *vice* pecorum trucidari II. 42. *vicem* ærarii præstare III. 11. *vicinitas* C. 36.

Vici omnia supplicia scelere H. inc. 17. gloria invidiam J. 10. in senatu pars illa 16. in avido ingenio pravum consilium 25. plebs pro *victa* est H. III. 22. nihil reliqui victis facere C. 11. *victor* lubidinis et divitiarum J. 63. victos acerbius ulcisci 42. hostis pæne victos dare 59. beneficiis nunquam victum 102. *vincere* summa lubidine divitias C. 20. bono vinci satius est quam malo more injuriam vincere J. 42. eum beneficiis 9. dicendo 85. naturam 75. 76. minore detrimento illos vinci quam suos vincere 54. regem armis quam munificentia vinci minus flagitiosum 110. haud dubie victor 102. pro victoribus agere 98. victor exercitus 58. victoria in manu nobis est C. 20. ex *victoria* talia sperabat 37. varia J. 5. uti 38. ex lubidine uti 42. v. parta ex manibus eripitur 82. victoria socors aut insolens factus 100. imprudentiam T. pro victoria ostentant H. IV. 12. victoriæ temperare C. 11. aut vi aut dolis casum victoriæ invenire J. 25. victoriam crudeliter exercere 16. 38. luctuosam atque cruentam hostibus relinquere C. 58. incruentam adipisci 61. eo intentior ad v. niti J. 55. civilis victoria 95. prope jam adeptam retinere 101. *victu* regio ætatem agere C. 37.

Video (de omni sensu) 40. 52. 21. J. 61. 64. 86. H. I. 19. *videtur* mihi rectius C. 1. cfr. 52. 49. 48. J. 14. 81. 111. esse quam *videri* bonus malebat C. 54. paratis, ut videbantur, magnis copiis 43. *videlicet* 50. 51. J. 107. *viget* avaritia C. 3. v. ætas, animus valet 20. *vigilare* festinare 27. 54. vigilando, agendo prospera omnia cedunt 52. *vigilia* prima J. 106. patiens vigiliæ C. 5. vigilias habere per totam urbem

tum fluentibus inc. 74. *voveo* dedoque me pro rep. inc. 17. *urbanis* munditiis se exercuit J. 63. urbana plebes C. 37. *urgeri* fama, ferro J. 24. militia atque inopia 41. invidia, metu 35. nobilitas *usa* ex lubidine victoria 42. pro armis perfidia 61. imperio C. 12. corporis servitio magis 1. sermone 25. ex voluntate Antonio 26. J. 31. 46. 12. largius suo C. 16. amplis honoribus J. 25. cujus patrocinio plurimum utebatur C. 41. honoribus maximis usus 49. perniciosa lubidine paulisper uti J. 1. fluxa fide 109. hostibus pro sociis 31. ejus domo 12. vel imp. me utimini C. 20. sume, utere 110. victoria 38. per laborem *usu* militiam discebat C. 7. omnes copiæ in usu cottidiano 48. specie quam usu potior J. 16. lubidini simul et usui parere C. 51. usui opportunus J. 98. usum belli amittere 84. quorum vulgus in diem usum habet H. I. 16. cfr. 14. usui esse bello J. 43. 85.

Ut-ita sic C. 2. 5. J. 2. i. e. quomodo C. 5. J. 20. ut spero C. 20. sic — ut 25. Catil. ut erat paratus 31. perinde ut J. 4. Jug. ut erat acri ingenio 7. ut omittam 10. ut i. e. quam 31. ut quisque — ita 31. 60. eo natus, ut 24. ita — ut 85. dii monuere, ut 102. ea res, ut in tali negotio probata 107. uti planities C. 59. adeo — ut H. I. 15. ut te neque hominum neque deorum pudet I. 19. cfr. III. 22. *utique* i. e. et uti J. 17. H. I. 15. *utrimque* C. 45. 59. H. III. 22. *utpote* qui C. 57. *uterque* 49. *utrique* 30. J. 22.

Vulgi rumores C. 29. vulgum exagitare 72. vulgus fuimus sine gratia 20. Metellus in *volnere* H. II. 9. v. advorsis 61. confecti volneribus 61. acceptis 101. *vultu* demisso 31. incerto 107. varius J. 113. in facie vultuque C. 16. bonum v. habere 10. de *uxore* honestius potuit consuli J. 95.

DE PROPRIETATE SERMONIS SALUSTIANI.

Cum neque ars critica, quæ dicitur, rite exerceri, neque docta verborum sententiarumque interpretatio facile institui possit, non examinato scriptoris, quem tractes, dicendi genere, in fine commentariorum adjicere placuit, quæ ad Salustianæ elocutionis rationem aperiendam plurimum mihi facere videbantur. Multa jam passim notata atque animadversa, quæ aucta atque in uno conspectu posita pro norma quasi haberi velim, ad quam et criticorum et interpretum judicia dirigenda esse existimem. Sed innumera sunt, quæ varia scripturæ genera constituunt; neque omnia complecti animus fuit. Omissis igitur, quæ ex rhetorum regulis penduntur, id potissimum agam, ut quæ grammaticorum præceptis vel illustrandis vel infirmandis inserviant, diligenter examinem. Ac primum quidem recte scribendi scientiam (ὀρθογραφίαν) quod attinet, multum Salustium a vulgari scribendi genere recessisse, et viri doctissimi judicarunt, et optimi cujusque codicis testimonia comprobant. Dictionis enim antiquitas, quam ab eo affectatam esse uno ore omnes consentiunt, (cfr. Comm. P. I. p. 20. adde Fest. s. v. *claritudo* et Prisc. 6. 12. p. 261. ubi ejus oratio cum Lucretii et Catonis comparatur) non modo in verborum electione atque structura, sed in ipsa scribendi consuetudine perspicitur. Nihilominus tamen difficillimum est ad dijudicandum, quæ solius Salustii, quæ ei cum æqualibus scriptoribus communia fuerint, cum editores adhuc hac in parte parum diligentes sese præbuerint. Qua in re ne per errorem labamur, nitidissimique scriptoris orationem horridam atque incultam efficiamus, ad præstantissimorum vetustissimorumque Codd. auctoritatem scriptura est conformanda; quorum in numero Bas. I. duo Vaticani, et quattuor Parisini (de quibus infra scriptum est) habendi sunt. Ex quibus hæc notatu digna judicavi. Multis in verbis propter quandam soni gravitatem credo, *u* pro *i* scriptum, id quod in *optumus*; *maxumus* solemne; sed etiam *proxumus*, *finitumus*, *maritumus*, *pessumus*, *fortissumus*, *infirmissumus*, *flagitiosissumus*, *clarissumi*, *sceleratissumi*, *miserrumus*,

novissume, *œgerrume*, *acerrume*, *occultissume*, passim in antiquissimis Codd. Parisinis. Bas. et Vaticanis inveniuntur, ita ut in omnibus superlativis Salustius vocalem *u* retinuisse videatur. cfr. Schneid. de Elem. L. L. I. p. 18. Præterea *lacrumæ*, *lubet*, *lubido*, *seorsum*, *æstumo*, *existumo*, *Sulla* etc. passim leguntur. In gerundio et part. fut. pass. III. et IVtæ. Conj. ubique *u* pro *i* scriptum; neque modo *faciundum*, *capiundum*, *potiundi*, *ementiundo*, sed etiam *perdundi*, *agundi*, *opprimundi*, *referundum*, *sumundum*, *dicundo*, *gerundo*, *mittundo*, *legundi*; qualia multa vel mediocres Codd. retinuerunt. Itidem *adulescens* constanter pro *adol.* et *epistula* in V. a. quam scripturam V. Cl. Angelus Majus etiam in Cornelio Frontone restituit. Ceterum si Annæo Cornuto et Velio fides habenda, multa ex his primum Cæsare auctore exiliorem sonum acceperunt, cfr. Cassiod. col. 2284. Vel. de Orth. col. 2228.; et in optimis Cic. Codd. *optumus*, *maxumus* etc. legi satis constat. Contra *o* pro *u* ponitur, ubi eadem littera præcedit; *volt*, *voltus*, *volturcius*, *divolgavit*, *volgum*, *volnus*, eademque littera in omnibus formis verbi *vertere* legitur; *vortit*, *convortit*, *vorsum*, *advorsum*, *transvorsus*, *vorticosus*, cfr. Quinctil. Inst. Rhet. 1. 7. 25. sed num etiam *vivos* pro vivus et id genus alia, ut ap. Terentium cfr. Don. ad Andr. 3. 4. 1. scribenda sint, incertum. *secordia* an *socordia* rectius scribatur dubium; illud, aliquoties in Vat. b. scriptum, etymologiæ ratio, hoc optimorum Codd. auctoritas commendat; etiam *jocundus* rectius, propter vocalium *i* et *u* similitudinem. *percontari* quoque melius scribi videtur quam *percunctari*. Præterea *quom* uno loco in Vat. a pro quum; Hist. fr. L. I. 15. Or. Lep. quam scripturam præstantissimam ubique exprimendam putarem, nisi in vetustissimo Parisino *cum* constans esset lectio, sive præpositio, sive conjunctio est. *E* pro *i* est in pluribus compositis verbi *legere*: *neglego*, *intellego*, *neglegentia* etc. quæ quidem in universum verbi simplicis ἀναλογίαν sequi videntur. Nam lectio Bas. 1. *neglegisset* J. 40. duobus Parisinis et Med. 1. confirmatur et Vat. a. *intellegerint* habet Hist. fr. I. Or. Lep. Alia de vocalibus vide infra, ubi de declinatione et conjugatione agetur. Consonantes quod attinet, Salustius antiquam scribendi normam in eo secutus est, quod in pluribus vocabulis semivocales non geminavit. Ita *causa*, *paulo*, *belua*, *mile*, *paululum* ubique scribendum; contra *reppulit*, *repperit*, *rettulit*, *quattuor*, *littera* in optimis Codd. est. Etiam *oportunus*, *opulentus* sæpissime expressa, quæ cum etiam apud alios

scriptores legantur, videndum annon altera scriptura cum geminatis consonantibus omnino deserenda sit. In verbis compositis plurimum etymologiæ tribuit; in aliis pronuntiationi, quæ tum erat, cessit. v. c. *inpono*, *inportunum*, *inprimis*, *inlustria*, *inpiger*, *inmaturus*, *inrumpere*, *conplexu*, *conplures*, *conloquium*, *adflicti*, *adrogant*, *adtendo*, *adlicere*, *inliceret*, *inbecillus*, *obmitto*, *obpugnatio*. Etiam *dicio* et *condicio*, quæ passim leguntur, ad etymologiam conformata esse videntur. Contra scribuntur, ut pronunciantur: *temptare*, *sumptus*, *execrari*, *secuntur*, *relicum*, *cocus*, *cotidie*, vel *cottidie*, *exuperat*, *exilium*, *quicquam*, *nequiquam*, *expectare*, *optinet*, *extinctor*, *extinguendi*, *dextera*, *exequitur*, *cocleas*, *adicere* (Cat. 20.) quam lectionem omnes boni Codd. confirmant. de *c* et *g* litteris mutatis cfr. Schneid. De El. L. L. I. p. 235. Multa ex his, imo ex superioribus nonnulla, haud dubie apud ipsum Ciceronem restituenda sunt, sed in Salustio majore cum cura examinanda, ne totius orationis color mutetur. Præterea et *Gajus* et *Gneus*, etiam ubi notis scribuntur, ubique *G.* et *Gn.* expressa sunt, contra Quinctiliani præceptum Inst. Rhett. 1. 7. 28. cfr. Schneid. l. l. p. 232. sqq. *K.* littera non solum in *Karthag.* et *Kal.* legitur, sed etiam in *Karum* Jug. 10. C. Paris. a. quod antiquitus ita scriptum esse, testis est Terentius Scaurus p. 2252. ap. Schneid. l. l. p. 293. Quinct. l. l. 1. 7. 10. Orellii Inscriptt. Lat. T. II. Ind. s. v. In Declinationibus et Conjug. non ita multa mutasse videtur Salustius. Nam Gen. sing. in *as* Declin. 1. falso ei Asperum tribuisse supra docuimus p. 104. imo ne *familias* quidem dixisse videtur, quod Cat. 43. *filii familiarum* scripsit, quæ forma, Sisenna judice, ab iis solis erat usurpanda, qui *familiæ* num. sing. dixerant; præterea notanda *vespera* H. 2. 20. nominativi forma parum solita: *obsequela*; *insidia* num. sing. h. 3. 27. *prosapia* J. 85. voces Plautinæ vel Catonianæ In Decl. IIda formæ genitivi *i* pro *ii* hæc exempla notavi: *Manili*, *Mari*, *Memmi*, *Volturci*, *Fulvi*, *Persi* (sed de hoc v. intra) *Pompei*, *ærari*, *consili*; quibus admodum probabile fit, hunc genitivum ubique uno *i* esse scribendum. Quam conjecturam firmant terminationes *dis*, *is*, *isdem*, pro *diis*, *iis*, *iisd.* quæ sæpius occurrunt. gen. plur. *duum* J. 50. adde nomina cum terminatione parum usitata: *cognomentum* H. 4. 1. *delinimentum* 1. 15. *turbamentum* ib. *dehonestamentum* ib. et inc. 65. *hortamentum* J. 98. et genus in *vulgus* et *forum* mutatum. cfr. J. 69. 73. H. I. 52. III. 21.

et vide similia apud Tacitum; Wernicke de Eloc. Tac. p. 34.. In tertia declin. plurimum turbæ movet accus. plur. in *is* desinens, quam formam apud Salustium frequentissimam esse omnium Codd. testimonia comprobant. Sed in nulla re major librorum Mss. discrepantia; ipsi enim optimi Codd. sibi non constant, neque semper eandem ejusdem vocis terminationem tuentur. Initio enim in omnibus fere libris rarior est hæc terminatio, sed in fine frequentior. Quare ex solis Mss. haud facile recte scribendi normam invenias, sed Grammaticorum antiquorum testimonia accedant necesse est. Sed hæc quoque accuratius examinanda. Ridiculi enim sunt Servius ad Aen. I. 112. et Don. p. 1750. qui omnium vocum, quæ gen. plur. *ium* faciunt, accus. *is* scribi volunt. Neque tamen defuere nostra ætate, qui tam insulsa præcepta repeterent. In plurimis enim non ab genitivo in acc. sed ab acc. in genitivum valet consequentia. cfr. Charis. 28. 29. Priscian 776. Accuratius Asper præcipit, idem qui Commentarios in Salustium conscripsit, ap. Charis. p. 113. «si genitivus plur. litteram i natura retineat, eandem in acc. plur. esse retinendam.» Sed hæc quoque parum certa. Imo ex l. l. perspicere licet, maxime ad aurium judicium ipsum Salustium hæc conformasse, ita ut recte dixisse videatur Cossentius p. 2040. «Sed in hoc quoque sequenda euphonia est; pleraque enim ex omnibus istis regulis consuetudine cernimus mutata» quocum facit J. Vossius, qui de A. Gr. Lib. V. c. 16. p. 240. ita de hac re præcipit: «nimirum existimo veteres adtendisse soni jucunditatem, et *es*, *eis* vel *is* dixisse.» quod cum in ceteris scriptoribus probabile sit, tum maxime in Salustium quadrat, qui in oratione limanda atque expolienda subtilissimus dicendi artifex fuit. Haud dubie enim initio, cum in acc. plur. ipse pronunciandi sonus esset incertus, et inter *e* et *i* fluctuaret, terminationes *es*, *is*, *eis*, promiscue usurpabantur, cfr. Colum. Duil. et Noris. Cenotaph. Pis. quæ duplex scribendi ratio vel Ciceronis ætate apud scriptores parum diligentes usitata fuisse videtur. cfr. Varro L. L. VII. 37. Charis. p. 104. s. v. *feroceis*, *ferientium*. Gœrenz. Præf. ad Cic. de Legg. p. XI. postea in nominibus, quæ nominativum et genitivum similes faciunt, præterea in subst. et particip. in *ns* et *rs* et adject. in *er*, terminatio in *is* frequentior facta. cfr. Charis. p. 28. 69. 111. s. v. *monteis*; Prisc. 774—76. paucis vocibus exceptis, de quibus vide Charis. p. 68. 104. s. v. *fonteis*, *funes*; in ceteris, quamvis genitivum pluralem in *ium* terminarent, in accusativo pl.

rarior *is* fuit. Prisc. 776. Sed omnes hæ regulæ, quas ridiculas dicit Charisius, ab optimo quoque scriptore et euphoniæ legibus et consuetudini postponebantur. Salustius igitur vel terminationibus *es*, *eis*, *is* orationem variavit; cujus rei exempla vide apud Charis. p 113. Non. Marc. 8. 50; alia Ursinus ex Codd. laudat. cfr. Vol. I. Præf. p. XI. notandus etiam acc. plur. *vis* H. 3. 4.

Aliæ terminationes minus solitæ sunt: Gen. sing. in i *Ariobarzani* H. IV. 12. Cod. Vat. a. adde Gen. *Persi* H. I. 6. Erat enim utendum Prisciani (17. 21. 85. Ed. K.) Servii (ad Aen. I. 30.) et Valerii Probi (p. 1468.) judiciis, qui hanc formam pro *is* dictam putant, neque probabile est, cum Salustius *Persen*. H. IV. 12., ablativum *Perse* formaverit, Cat. 57. eundem Gen. *Persi* ex secunda declinatione repetiisse. cfr. Prisc. VI. c. XI. p. 259. Ed. Kr. et Schneid. p. 320. qui parum diligenter Valerii Probi judicium 1486. impugnavit. Adde gen. plur. *Saguntium* quem vide inc. 28. cui respondet forma nominat. singularis *Taguns* inc. 142. et *Acheruns* ap. Plaut Capt. 5. 4. 2.; Schneid. l. l. p. 122. 183. Præterea gen. plur. *Volcanalia*, *Volcanaliorum* H. 3. 13. 14. In nom. sing. sæpius *os* pro *or* dictum fuisse testis est Val. Prob. 1467; et *labos*, *honos*, *colos*, *odos* Codd. confirmant: antiquitatem quandam redolet etiam nom. in *udo*. *claritudo* J. 2. vide Comment. p. 216. ita etiam *necessitudo* pro necessitate dictum C. 17. 21. J. 19. *plebes* et *plebei* pro *plebs*, *plebis*, *plebi* a Salustio dictum fuisse et Priscianus testis est VI. 11. 256. et Codd. confirmant abl. *fini* h. 2. 28. Quartæ declinationis Genitivus in i occurrit in formula *senati decretum* cfr. C. 53. H. 5. 9. Donat. ad Terent. And. 2. 2. 28. etiam *tumulti* C. 59. dictum fuisse auctor est Non. Marc. 8. 50. sed in Codicum silentio plura exempla addere lubricum. De dativo in *u* cfr. J. 6. *luxu* et Comm. p. 223. et H. inc. 65. *usu*. occurrunt tamen *usui* C. 51. 32. 38. *quæstui* 24. *magistratui* 29. et Prisc. 7. 18. p. 352. solis poetis metri causa hanc terminationem usurpatam fuisse statuit. In quinta decl. Genitivum in *e* fuisse contractum exemplo sunt *die* J. 97. 52. *acie* H. I. 67. quæ Codd. auctoritate confirmantur et Gellii testimonio 9. 14. « Ego quoque in Jugurtha Salustii summæ fidei et reverendæ vetustatis libro *die* casu patrio inveni scriptum.» Sed ne hæc quidem terminatio recipienda, ubi Codd. non addicunt; quæ enim alii loco conveniunt, ab alio aliena sunt. Denique notanda defectiva *incultu* C. 55. J. 2. et *diu noctuque* h. 2. 27. cfr. J. 44. 70. Præterea aliquot nomina in

plur. numero occurrunt apud Salustium, quæ apud ceteros scriptores rariora sunt. cfr. *sævitiæ* H. I. 8. *paces, luces* inc. 50. 189; *res familiaris* acc. pl. I. 9. *famas.* inc. 10. *loci muniti* J. 97. Græca vocabula quod attinet, multas terminationes integras servavit Salustius. cfr. *Camisos*, *Tharros* H. inc. 48. 49; *Calchedona* H. 4. 12. *Persen.* ib. *Catabathmon* J. 17. 19. *Aethiopas* ib. 19. *nomadas* ib. 17. (Cod. Par.) *Antipodas* H. inc. 164. *Samothracas* h. 4. 12. *Philenon*, *Thereon* gen. pl. J. 19. In aliis a Græcis discessit. cfr. H. 5. 10. *Minonis* (ita corrigend.) pro Græco Μινωος Minois, *Aenus*, cfr. Prisc. 6. 13. p. 265. Ed. Kr. sed in his quoque antiquiorem scribendi rationem secutus est. Ita *Cabera*, *Mauretanea, Seleucea* optimi Codd. exhibent; imo ne Græcis quidem literis *y* et *ph* in barbaris et Latinis vocibus usus esse videtur, nam in Codd. Parisinis *sufacem*, et in Vaticano a. *triumfos*, *Sulla* in optimo quoque libro, scriptum est. Neque aliter antiqui, qui *Suria* pro *Syria* *Burrhus* pro *Pyrrho* dixerunt. *faselus* enim vulgo pro *phaselus* legitur. Quare haud dubie *incluta* h. 4. 12. legendum, et vide, annon etiam *Sibullina* C. 43. emendandum sit. cfr. Orellii Inscript. Latt. Indic. s. v. Præterea sunt aliquot vocabula, quorum vel usus proprius Salustio, vel significatio mutata est. Ita *negotium* ut græcum πρᾶγμα. vide Ind. et J. 72. *tempestas* pro tempore; *antiquitas* i. e. cura inc. 32. *secus* i. e. sexus nom. et acc. H. 2. 41. *satias* h. 3. 12. *artes* (bonæ vel malæ) græce τρόποι; substantiva in *or* sæpissime usurpata: *consultor* J. 64. *conditor* 89. *simulator* et *dissimulator* C. 5. agri, pecoris, belli *cultor* J. 54. *moderator* h. I. 15. sui *cultor* H. 4. 19. *victor* 63. *repertor* 4. 12. nonnunquam adjective: *contemptor* animus J. 64; *victor* exercitus. J. 58. cfr. Wern. l. l. p. 20. ita etiam *mulier ancilla* J. 12. cfr. Serv. ad Aen. 1. 413. sæpiusque *hostis* pro *inimicus* dictum J. 10. 81. 83. Sed studium multa una verborum complexione comprehendendi facit, ut in universum sæpius multa substantivis exprimat, ubi alii verbis utuntur: v. c. J. 7. «qui tum Romanis imperator. — Qua illi descensus erat C. 57. qua regis adventus erat J. 59. cujus rei species erat acceptio frumenti J. 29.» Unde etiam factum, ut plura substantiva solis præpositionibus inter se jungeret v. c. «facinus contra jus belli J. 91. pars civium extra mœnia in hostium potestate ib. servi ex loco H. inc. 167. fama de Cassio J. 32; haud absimile: omnia retinendæ dominationis H. I. 15. suæ cuique sedes ibid. super terga gladii et scuta J. 94. possessiones ex bonis h. 1. 15.» quod et ipsum Græcum est, quippe ubi totæ sententiæ articulo propo-

sito formam substantivi accipiunt. cfr similia apud Plautum Parei Lex. lit. p. periph. verbi et Mathæi Gr. Gr. §. 279.

Adjectivorum formæ rariores sunt *decores*, *dedecores* H 3. 7. 8. *semianimus* inc. 167. *opulens* J. 69. *discordiosus* 66. *tumulosus* 91. *ceterus* 92. 62. 73. C. 59. *inquies* h. I. 5. *plerusque* 54. *sublimus* 3. 20. *vorticosus* inc. 127. *virgultus* ib. 152. *luxus* ib. 163. Præterea comparativi sæpius adverbiis *magis* et *maxime* additis formantur. 31. illustria *magis magisque* in aperto J. 5. *maxume longus* C. 1. majora et *magis* aspera 89. *multo maxime* miserabile 36. m. *validus* J. 6. cfr. 14. p. 96. *magis* om. C. 9. Comparativo ablativus *modo* ad ejus notionem illustrandam additur *impensius modo* J. 47. 75. superlativo *imprimis* 6. cujus adverbii fere eadem vis est, quæ genitivi *omnium*. et ap. Cic. *cum primis* Brut. 62. cfr. similia apud Græcos Mathiæ Gr. Gr. §. 461. alia insolita in constructione comparativi vide in Ind. s. v. *amplius*. Cæterum Comparativum et Superlativum περιφραστικῶς exprimere antiquioribus maxime scriptoribus usitatum fuit; vide innumera exempla apud Plautum et Terentium. Nonnunquam passivam significationem adjectivis tribuit: *ignarus*, *incertus*, *incautus*, *ingratus* cfr. J. 18. 52. 49. C. 33. H. inc. 122. Sed sæpissime, ut apud Thucydidem et Platonem, adjectiva substantivorum vim habent: *mortales* sæpissime pro homines, — *boni*, *sapientes*, *pessimi*, *stultissimi* H. I. 19. init. *alieni* J. 10. *sacrilegi* 14. *impudicus* C. 14. *vectigales* H. I. 19. *æqui bonique* J. 85. *flagitiosorum postremus* H. I. 19. cfr. 4. 12. servorum *postremus*, *novi atque nobiles* J. 8. *agrestes* 73. *veteres novique* 87. *proxumi* 80. 97. *externi* H. I. 15. *boni ignavi* J. 57. *ignavi* C. 51. *humillimi* J. 96. *mortalis* sing. 72. *sacra profanaque* 11. *suum*, *alienum* 5. *immoderata*, *nimis alta*, *incredibilia* C. 5. *mediocria* J. 89. *joca atque seria* 96. *militaria* 80. *proxuma* H. inc. 224. *difficilia* J. 93. *advorsa* 104. inc. 72. *nefanda* inc. 27. *divina*, *humana* H. 4. 12. et sæpius alibi; *vera* et *honesta* H. 3. 22. *virilia* ibid. *solita* 3. 13. *carissumum* 3. 15. *æquum bonum* H. I. 19. *bonum honestum* J. 8. 82. *majora* et *magis aspera* 89. *digna* 62. *advorsa*, *secunda* h. 2. 40. *divorsa* 3. 2. *indigna* vobis 3. 17. *verum* J. 16. 35. *vera* H. 4. 12. *alia aquæ idonea* J. 75. *honesta* atque *inhonesta* 80. *sua necessaria* 14. 73. *sua omnia* 86. *utilia* ib. 3. 17. *magna* atque *mirabilia* J. 63. *magna* et *egregia* 10. *quieta* movere C. 21. *incerta*, *certa* 20. *justa* J. 11. *hostilia* 3. 107. *nihil hostile* 91. illa multo *optuma* reipublicæ 85. nihil *languidi* atque *remissi* 53. nihil *remissum* 88.

nihil *pensi* C. 12. oppido *propinqua* 89. *proxuma* terræ 78. prærupti montis *extremum* J. 37. — æstatis 90. — diei 21. *plerumque* noctis 21. 98. 109. *summum* montis 93. *læva* mœnium H. 2. 12. *reliqua* cadaverum 3. 10. certaminis *advorsa* 3. 22. *cava* terræ inc. 26. Italiæ *plana* ac *mollia* inc. 98. *longinqua* oceani inc. 135. humi *aridum* atque *arenosum* J. 48. *mille passuum* 68. *multum diei* 51. — Quantum hæc dicendi ratio conferat ad orationis perspicuitatem et evidentiam augendam non est, quod moneam.

Adjectiva pro adverbiis ponuntur.) *gravior* accidit J. 88. *lætus* decrevit 84. *multus* et *ferox* instat ib. *profugi* discedunt 56. *divorsi* agebant. 55. C. 2. *quietus*-exornat 52. *aspera fœdaque* evenerant C. 26. *prospera* eventura J. 63. *varius incertusque* agitabat 74. *læta* agit civitas 55. oræ præfuit *contrarius* piratis H. inc. 175, *intentior* niti J. 55. *boni honestique* vitam exigunt 85. reliqua *secreta* transigit 29. omnia *prospera* cedunt C. 52. *magnum* atque late imperium valuit J. 5. *volentes* pœnas pendunt 76. *multus* adest 96. *divorsi* redeuntes 101. *lubens* accepit 104. *citi* se ostendunt 101. *obvius* procedit 113. *mirum* quantum animi exarsere H. 2. 53. *immensum* H. 3. 14. *incertum* 4. 18. *per incertum* 4. 1. *acre* 4. 27. *incassum* agi 3. 22. quam *paucissumis* dicam, absolvam J. 17. C. 4. *cætera* egregius H. inc. 188. Contra sæpius adverbia pro nominibus, adjectivo vel substantivo, ponuntur, quod antiquiori sermoni usitatissimum cfr. Parei Lex. Plaut. s. vocc. *parum*, *satis*, *nimis*, *bene*, *male*, *probe* etc. v. c. *abunde* libertatem rati H. 3. 22. *abunde* parentes habemus J. 102. *abunde* sunt mala C. 21. quid boni utrisque aut *contra* J. 85. 88. C. 20. quid *ultra* H. I. 15. *frustra* est H. I. 15. J. 7. 112. *tam* i. e. tantam J. 31. *supra* petere 24. pauca *supra* repetam 5. cfr. supra ea C. 3. *amplius* domos 20. *parum* dicere 19. *juxta* æstumo C. 2. *obviam* esse H. 2. 5. et Charis. p. 187. ubi Asper: «vetuste adverbio maluit uti quam nomine.» *Laxius licentiusque* futuros J. 87. nisus *facilius* foret 94. *tutius* esse 14. *magis* i. e. plus pollebat 41. multo *ante* labore 76. plane ad Græcorum morem cfr Bernhardy. Synt. p. 337. Mathiæ §. 308. 604. forma adverbii insolita *audaciter* H. 2. 36.

De pronominibus hæc memoratu digna videntur Primum dat. et abl. *is*, *quis*, *quisque*, *isdem* J. 14. 18. 54. et sæpius alibi; gen. sing. *nulli* pro nullius C. 29. et Comm. ad h. l. *qui* pro quis C. 44. præpositiones cum pron. *is* ut *præterea* junctæ; *ob id* h. I. 19. *supra ea* C. 3. *secundum ea* J. 14.

contra ea 85. 57. *ob ea* 39. 97. 108. adverbia loci: *ea*, *qua* cfr. C. 37. 57. J. 59. 38. 37. 50. *eadem* 93. 94. *ad hoc*, quod vim adverbii habet J. 17. 21. 26. 30. 31. 85. 89. 96. 102. 111. C. 37. 44. *eo* pro ideo positum 20. 22. etiam *quo* cfr. C. 1. J. 102. *quo* pro *cum* positum J. 32. *quo* se populo etc. ita ut facile quis conjiciat, *quom* vel *quod* a librariis in *quo* fuisse corruptum J. 22. 31. *quo* pro ut C. 11. *non quo* 34. *quisquam* adjective positum J. 72. cfr. Tac. Germ. 8. *aliquid falsum* C. 52. quo magis mirandum, quod genitivus pronomini additur, ubi proprie prædicatum est. cfr. J. 88. «quid *boni* utrisque vel contra esset;» nihil *reliqui* victis fecere C. 11. Estne viris *reliqui* aliud H. I. 15. p. 217. quid *reliqui* habemus C. 20. vide infra de genitivo.

Ceterum neminem fugit, Salustium sæpius pronominibus demonstrativis quam relativis usum esse; id quod, abrupto dicendi generi, quo utitur, optime convenit. Sed ipsum pron. demonstr. sæpius ab eo omittitur, ubi ex antecedentibus suppleri potest, etsi eo durior fit oratio. cfr. J. 72. 1. 58. 83. 104. 109. 92. 95. 97. C. 58. 9. 13. 15. v. c. maximum est periculum, qui maxime timent (scil. eorum); vide innumera exempla infra, ubi de verbis absolute positis agendum est. Imo pronomen omittitur, ubi verbum adpositum diversum casum regnat C. 13. quas habere — abuti 51. imitari quam invidere bonis malebant, vel ubi in antecedentibus nulla personæ est significatio ejusque notio ex tota oratione est colligenda cfr. J. 46. et insidiis locum temptare et Comm. ad h. l. ceterum alia quoque pron. omittuntur cfr. C. 58 advorsa fient (scil. nobis) J. 24. subigit sc. *me* dehortatur ib. *se* C. 31. J. 109. 76. 104. cfr. C. 17. 31. 36. 35. J. 14. extr. 30. Sed pron. *is* maxime vim suam tuetur, ubi relativo oppositum est. J. 20. is, quem 17. eas gentes, quibuscum, C. 51. init. sed ea malo dicere 37. omnes-quos-ii; vel ubi pro *talis* ponitur. *ea* familia ortum 31. eos mores eamque modestiam 51. maxime ubi relativum antecessit, vel alia, quibus ejus notio accuratius definitur. cfr. 51. ea populus lætari — sed ea res ib. *ea* bene parta ib. J. 14. si ea fecissem. 17. de *iis* etc. C. 20. *ea* demum cfr. 37. 40. bis 51. 52. ubi cum vi quadam participiis additum etc. Sed ubi oratio assurgit, acrior et vehementior fit, *hic* pro *is* ponitur cfr. J. 18. ubi quater repetitur C. 35. 36. 23. 25. 20. 14. 10. 5. 16. 22. 26. 45. 39. 41. J. 14. has, quæ 23. ex his, qui; Ceterum in deterioribus libris *hi* et *ii his* et *iis* sæpissime confunduntur, quæ corruptela aliquoties vel optimos libros invasit. Sed in universum *hic* vim suam retinet, ut personæ vel rei notionem ad scribentis vel loquentis personam referat; cfr. Græcum ὅδε et Bern. Synt. p. 278. quo dicendi *genere* vel

vehementiore animi impetu commoti utuntur, vel qui accuratius loqui student. Pron. *ille*, quod et ipsum apud Salustium est usitatissimum, personæ vel rei notionem cum vi quadam revocat, sed non ubique ad omnium conscientiam refertur. cfr. J. 51. neque *illis* castra esse — debere illi 64. — quod *illi* — 65. *illum* regem. etc. C. 26 insidias parabant Ciceroni. Neque *illi* i. e. (qualis vir erat) tamen cfr. 51. *illum* — *illos* dubitando 43. ut *illi* J. 96. Ex *illis* 16. etiam ipsi subjecto præponitur. 45. *Illi* homines militares; ita: *ille* alter J. 13. 16. 72. 95. quæ omnia non iis explicantur, quæ vulgo Grammatici de hoc pronomine præcipiunt cfr. Ramsh. §. 152. 2. f. 204. 3. 6. sed ex Salustianæ orationis ἐναϱγείᾳ repetenda sunt.

Verba. formæ minus usitatæ hæ sunt. *scilicet* i. e. scire licet J. 4. 113. H. I. 19. *quæsitur* 4. 12. *quæsere* inc. 39. *comperior* J. 54. *agnoturum* H. 2. 31. *juvaturum* J. 47. *occanuerunt* h. 3. *abnuituros* H. I. 36. *senectus* part. 4. 2. *nequiens* inc. 167. *requietus* part. 153. *accerso* et *accersire* H. 4. 4. J. 40. 43. C. 60. *pœnitens* H. I. 23. *circumlavit* 2. 2. *calvi* inf. pass. 39. *claudit* 3. 22. fin. inc. 77. *densere* inc. 242. gerund. passive J. 62. de *neglego* et *intellego* vide supra; *nonquit* est in Vat. a. — Sæpius frequentativis usus est Sal. *ostentare* J. 6. 66. 85. 89. *objectare* 6. H. I. 15. *ductare* J. 38. 70. C. 11. 17. *dicitare* 22. *occursantes* J. 85. *defensare* 26. 60. 97. *exercito* 40. H. I. 15. *adventare* 53. 99. *pollicitari* 16. *prospectare* 60. *negitare* 111. *sustentare* H. I. 19. *afflictare*, *rogitare* C. 31. *exagitare*, *agitare* 14. J. 63. cfr. Indic. — *Participia* pro substantivis posita, ita tamen, ut suam naturam non plane exuant. cfr. J. 71. sua fideliter *acta* — inter hæc *parata* atque *decreta* C. 43. ea feliciter *acta* J. 55. ea bene *parta* C. 51. *mandata, præcepta*, 14. 94. H. I. 19. aliena bene *parata* H. I. 15. ad *requisita* naturæ inc. 91. prava *incepta* H. I. 19. *gignentia* J. 79. 93. omnia non bene *consulta* 92. cfr. 11. *promissa* 93. 12. illis *dolentia* J. 94. post *futuri* H. I. 15. *volentes* coacti J. 102. *merentes* 100. *parentes* i. e. ὑπήκοοι 87. *legati* a Boccho 102. sanguine *conjuncti* 10. *convicti* judiciis et judicium *timentes* C. 14. — *Part.* pro Adjectivis. *obediens*, *indigens* C. 1. *sciens* vide Ind. *pollutus* J. 15. *placitus* 81. *metuens* 20. *cupiens* 84. *volens* sæpius, vide indicem. Part. vim adverbii habet in multis verborum juncturis cfr. 44. *certantes* agere prædas 52. *festinans* pergit, 57. 58. *properantes* arma capiunt. *Participio* perfecto aliquoties eadem vis inest, quæ adjectivis in *bilis* desinentibus cfr. *incorruptus* J. 2. *infectus* 76. *indomitus* H. I. 5. *invictus* J. 43. *coercitus* 91.

Part. perf. Verb. Dep. passive ponuntur C. 7. *adeptus* J. 102. *Moderata* 73. *enisum* 25. *interpretatum* 17. *machinatus* C. 48. H. 2. 37. *mercatus* H. 5. 4. adde *ulcisci nequitur* J. 31.

Sed sæpissime verba activa absolute usurpantur, maxime pronominibus omissis, *vertere* et *convertere* sæpius vide ind. *mutare* H. inc. 17. *auxisse* H. I. 19. *incitare* C. 5. *facere* 3. 8. *parare* 6. 13. *hortari* 5. 58. J. 60. *monere* 60. 64. *admonere* C. 5. *invadere* 2. 7. 10. *trahere* ib. *temptare* 6. J. 47. *ignoscere*, *persequi* C. 9. *implere* et *mercari* J. 47. *abuti* C. 13. *persuadere* J. 61. *fallere* 56. *adpetere* 63. *petere* 64. *moderari* 45. *propulsare* 51. *instare* ib. 98. 84. *frustrari* 58. *tegere* C. 58. J. 97. *insequi* 51. *incessere* C. 7. *constituere* J. 66. animo *gerere* 72. *decernere* 73. *retinere* 79. *delinquere* 85. *imperare* ib. *gerere* ib. *temperare*, *reticere* ib. *providere* 90. H. I. 15. *confidere* 13. *pœnitet* 104. *accidere* 107. *prolatare* H. I. 15. *prohibere* H. 4. 12. *obviam ire* H. I. 15. *circumvenire* J. 97. *oratum mitto* 24. *prætereundum puto* 4.

Sed mira est Salustii ars in temporibus verbi componendis; qua quidem re vel maxime inter ceteros historicos excellit. Ad quod dicendi artificium accuratius examinandum pauca de *Infinitivo historico* dicenda sunt, cujus ratione perspecta, quam legem scriptor in temporum ordine secutus sit, facile intelligas. Qua de structura quamvis nuperrime duo viri docti accuratius egerint, tamen non supervacaneum duxi, quæ apud Salustium animadverti, paucis exponere. Primum quidem satis constat, Inf. hist. poni, ubi, omissa accuratiore temporis, numeri et personæ notatione, in universum aliquid fieri vel in statu aliquo esse dicitur: quæ autem ratio inter plures actiones vel rei cujusdam mutationes intercedat, ejus rei nulla in hoc modo est significatio. Propter hoc infinitum dicendi genus proxime ad substantiva verbalia, quæ dicuntur, accedit, sed tamen vim verbi retinet. Igitur admodum conveniens est in plurium actionum enumeratione, quæ quomodo inter se connexæ sint, accuratius explicare nolumus. Id quod est vel hominum, qui vehementiore animi impetu abrepti multa simul effutiunt, vel eorum, qui varia cujusdam hominis studia enarrant, quomodo res aliqua gesta sit, accuratius per partes exponunt, variasque rerum qualitates enumerant. Nam in his omnibus illustrandis non id agimus, ut quomodo alterum alteri connexum sit, doceamus, sed ut legentes audientesque ex varietate rerum ipsi animis status cujusdam vel homi-

nis imaginem fingant. Cujus rei luculentum vide exemplum C. 27. *Interea Romæ multa simul moliri* etc. quo loco non modo studiorum varietas, sed etiam hominis festinatio optime infinitivo h. exprimitur. C. 6. *At Romani* sq. 11. *rapere* omnes etc. adde J. 12. fin. 39. 43. 50. med. 57. et inprimis 51. et 101. ubi verba: *facies totius negotii varia* et *spectaculum horribile* satis ostendunt, quid sibi velint Infinitivi. Cum igitur sæpius actionum varietas, vel subitæ rerum mutationes infinitivo h. exprimantur, facile est intellectu, cur nonnulli hujus structuræ rationem unice ad commotioris animi affectum retulerint, qui Ramshornii error est. §. 186. Sed non minus frequens ejus est usus in rerum descriptione, ubi quæ antea generaliter erant enunciata, accuratius explicantur. Infinit. enim non tam rei enarrandæ quam illustrandæ inservit, modumque agendi explicat cfr. J. 37. fin et 38. init. cfr. C. 21. 14. *Nam ut* etc. 16. init. 17. init. 20. med. 24. 25. 31. 48. 60. J. 64. 82. quo in genere fere imperfectum præcedit vel sequitur, quippe quo aut id, quod explicandum est, proponitur, aut singulorum enumeratio generaliori sententia clauditur. vide l. l. et J. 7. 15. 20. fin. 30. 33. 36. 38. 41. 45. 46. 47. 64. 66. 67. 92. 94. 96. 100. et 60. ubi imp. præcedit et sequitur; 97. ubi iterum imp. et initio et fine orationis est, et infinitivis optime exercitus trepidatio et pugnarum vices illustrantur. 74. 105. Infinitivis perfectum præpositum J. 6. 72. 73. 84. idem sequitur 45. vel præsens 58. 69. 70. 79. qua ex re intelligetur, quam falsi sint, qui rem gravissimam quamque Infinitivis h. exprimi putant, cum fere tota hæc verborum structura versetur in illustrandis, quæ proposita sunt. Interponuntur enim potius tales rerum descriptiones narrationis exornandæ atque illuminandæ gratia, sejunguntur que a perpetua rerum graviorum narratione. Quare scriptor, ubi alicujus rei tempus non accuratius distinguit vel in universum aliquid leviter tangit, nonnunquam infinitivo h. usus est. cfr. J. 75. fin. 83. fin. 89. init. 37. ubi in apodosi est. Sæpius inf. h. cum aliis temp. jungit, ubi vulgo putant eum promiscue temporibus usum. cfr. C. 21. «ad hoc maledictis increpat omnis bonos, suorum unumquemque nominans laudare, admonebat alium egestatis, alium cupiditatis suæ.» — Sed sua cujusque temporis ratio constat; *increpat* rem tanquam præsentem enarrat; *laudare* rationem vituperationis, cui opposita erat suorum laudatio, luculentius describit; *admonebat* actionem sæpius repetitam, sed ita ut magis ad

singulos referatur, exponit; dissimilis ratio loci in J. 32. esse videtur: *Fuere qui auro corrupti elephantos Jugurthæ traderent*; *alii perfugas vendere*, *pars ex pacatis prædas agebant*, ubi tantum orationis variandæ causa perf.; cum inf. et imp. junxisse eum putaveris Sed incipit narrationem perf. tum celerior orationis cursus ad descriptionem declinat, (inf. h.) sed ipse se revocat auctor ad remissius dicendi genus. (imp.) Sed talia facilius sentias quam verbis enunties. Neque præsens h. cum infinitivo h. confundendum; documento est J. 23. init. ubi, quo intentior fieret oratio, præsente usus est, tum ad rem illustrandam inf. adhibetur. cfr. J. 87. semel ponitur inf. C. 28. Sed ibi facile explicatur, quod res ita erat comparata, ut per aliquod tempus duraret. cfr. 86, 30. ita quoque explicandus est locus in C. 31. fin. ubi duo Infinitivi in apodosi sunt. Notanda temporum compositio J. 91. initio, ubi primum plusq. deinde imp. tum inf. h. denique part. perf. et infra perf. præsens et inf. h. hæc omnia scite inter se composita; *distribuerat* dictum, quod hoc antecesserat, *curabat*, quod hæc actio ad priorem refertur; *lenire*, *parare* modum agendi declarant, *effecta* priorum consequentiam continent. Part. perf. aliquoties cum inf. h. junctum, quod et part. et infin. nominis naturam accipiunt, ita ut tales propositiones recte cum nominativis absolutis componantur. cfr. J. 38. vis magna hostium etc. 105. intendere, timor etc. Ceterum memorare non attinet, infinitivum hist. non omisso *cœpit* esse explicandum, cujus structuræ vide exempla apud C. 38. 51. J. 20. 41. 62.

Sed ut in universum temporum usus atque compositio, quæ apud Salustium est, recte intelligatur, hoc tenendum est, res gestas cum summa ἐναργείᾳ ab eo exponi, ita ut geri negotium et res ante oculos esse videatur. Non enarrat, sed ostendit et demonstrat, summamque affectat evidentiam et perspicuitatem. Quare regnat ut ita dicam, in ejus narratione præsens historicum, quod dicitur, cui cetera ita connexa sunt, ut quasi in umbris locata, reliquorum eminentiam adaugeant expressioremque reddant. Sed ne semper idem tenor orationis sit, accedit in ipsa temporum compositione summa varietas. Itaque præsens historicum cum præs. imp. perf. part. præt. plusq. et inf. h. multifariam conjungitur. Simplicissima quidem est ratio, ubi tempus præsens cum solo præs. componitur; primum in protasi, et apodosi. cfr. J. 69. 80. 86. 104. ubi *postquam* præcedit; idem fit sæpius in iis periodis, ubi altera sen-

tentia alteri subjungitur. cfr. C. 36. *decernit uti habeant* 40. *negotium dat, requirat, — si possit impellat.* 45. *uti facto opus sit, ita agant, permittit.* J. 54. *hortatur-gerant.* 62. *obtestatur-uti provideat; caveat ne consulant.* 65. *hortatur uti petat* cfr. J. 25. 26. 33. 35. 103. et Ramsh. §. 193. Sed multo est frequentius, ut præsens, quod temporis historici vices implet, imperfectum sequatur. J. 106. *simul uti noctu profugeret, rogat atque hortatur.* 107. *hortatur uti gererent.* cfr. 112. 40. *rogationem promulgat, uti quæreretur.* cfr. 52. 32. init. et innumeris aliis locis. Quid inter has duas structuras intersit, facile est ad intelligendum; præsens enim ad eum, de quo agitur, referendum; imperf. judicium scriptoris est; illud orationi incitatiori, hoc sedatiori et remissiori convenit. cfr. inprimis J. 49. ubi primum præsens post imp. est positum et Ramshorn. §. 195. 3. a. b. Sed etiam in iis sententiis, quæ aliis particulis inter se junctæ sunt, summa est varietas, ita ut omnia complecti vix possis. Primum igitur hoc per se patet, imp. et plusq. in omnibus sententiis, quæ explicationis causa adjunguntur, cum præsente haud aliter quam cum perfecto componi. cfr. J. 49. 22. 25. *quod ubi secus* etc. 26. 28. Neque minus sæpe perfectum præponitur, præs. sequitur v. c. J. 13. *præcepit expleant.* cfr. 28. C. 34. 41. *præfecit eumque edocet* J. 49. 58. *misit, eumque obsecrat*; et ita sæpissime, ubi narratio paulatim in demonstrationem transit. Contrarium minus usitatum; cfr. J. 23. fin. *efficiunt.* Quamvis enim vix fieri posse videatur, ut perpetuitas orationis per sola præsentia continuetur, flumenque verborum in perfecto clausulam numerose et jucunde cadentem habere videatur, sæpius tamen in sequenti propositione perfectum ponitur. cfr. J. 64. *postquam dixit—flectitur—respondit* 73. *mandatur— et postea jussit* 76. *corrumpunt* et — *pependere*, 84. fin. *contra* 74. *prœlium incipitur. Qua in parte rex pugnæ adfuit.* et ita sæpissime. Imperfecto et plusquamperfecto ita usus est Salustius, ut ubique propria eorum vis retineretur. Sed eo ceteris scriptoribus differt, quod accuratius singula temporis momenta distinguit, et quæ aut simul aut ante acta sunt, temporibus, quibus convenit, designat. id quod multum confert ad varietatem et evidentiam orationis augendam. cfr. J. 87. *placuerat.* 88. *fuderat, exuerat, miserat.* 89. *gerebat, memorabatur.* 91. *distribuerat, curabat.* 92. *trahebantur.* 25. *timebat— quod intenderat.* 28. *hæserat, adventabant,* quæ *deliquisset, sperabat.* 29. *imperaverat,*

agitabantur; *constituerat*, *agitabatur*. 33. *gesserat* 50. *cœperant*, *nequiverat*, *fuerat* 51. *cognoverat*. 60. *remiserant*, *prospectabant* C. 6. totum caput. 7. *arduus erat*, *domuerat*. 9. *ubi pax evenerat* 10. duobus locis plusq. vim imperfecti habere videtur. cfr. C. 50. J. 70. *soliti erant*; id quod eo firmatur, quod Prisciano teste 9. 10. p. 468. Ed. Kr. plusq. *soluerat* antique dixerat; ipsum imperfectum non uno loco pro imperf. action. ingrediendæ positum. cfr. J. 7. *mittebat* 29. *redimebat*, perfectum aliquoties, ut Aorist. Græcus, ut notionem consuetudinis includat, sed propriam vim non plane amittat. cfr. C. 10. *edocuit*. 50. *gravius æquo habuere*. vide Comment. ad Cat. 10. Ceterum per se patet ne diligentissima quidem exemplorum conquisitione effici posse, ut, quid in omnibus et singulis locis auctor in *temporum compositione* secutus sit, generalior disputatio complectatur. Sed hæc pauca notanda esse duxi, ut et quantum sit Salustianæ orationis artificium, clarius perspiceretur, et quam manca et imperfecta grammaticorum sint præcepta, qui sæpissime parvum exemplorum numerum eumque ab aliis congestum secuti, conclusionem de maxima orationis varietate faciunt.

Non minus diversus est apud Salustium conjunctionum usus. Ita enim ferebat et ipsius scriptoris ingenium, et historiæ, qualem ille mente sibi finxerat, lex, et antiquum, quod affectabat, dicendi genus. Scilicet Salustius, cujus sanum et rectum erat judicium, plane et aperte loqui quam subtiliter et versute disserere maluit. Quæ enim alii multis operoseque conquisitis rationibus evincunt, hæc ille excellentis ingenii lumine et velocitate arripuit, omniaque ita enunciavit, ut breviter comprehensis sententiis quasi oracula edidisse videretur. Ipsi autem historiæ, ut testis temporum et lux veritatis recte dicatur, simplex et gravis oratio maxime convenit. Sed antiquioris sermonis id proprium esse solet, ut pura illustrique gravitate magis quam concinna et artificiosa membrorum compositione excellat. Salustius igitur, grandis verbis, creber sententiis, compressione rerum brevis, orationem ita conformavit, ut sententiæ, nullis vel paucis particulis, inter se æqualitate quadam jungerentur, altera alteram exciperet, explanaret, illustraret. Satis igitur habet multa enarrare, ut temporis ordo ferebat, quæ in oratorio dicendi genere apta argumentorum dispositione inter se conjungenda et coagmentanda fuere. Ita sæpissime usus est particulis: *ubi*, *postquam*, *tum*, *dum*, *interim*, *dein*, *dehinc*, *deinde*, *post*, *paulo post*, *cum*

interim. J. 49. *simul* 56. *item*, *itemque.* 19. cfr. 65. *simul et* 20. 24. 25. 56. *præterea*, ubi οἱ πραγματικοί qui dicuntur, vel oratorii historici omnia particulis causalibus conglutinare student, ceterorum exempla laudare nil attinet; passim enim occurrunt; de *simul* et *item* cfr. C. 16. 17. 19. 20. 27. 30. 36. 37. 40. 47. 48. 51. 53. J. 14. 15. 17. 18. 19. 20. 21. 23. etc. Sæpius, ut orationem non plane solutam doceret, et juncturam quandam inter periodos intercedere significaret, particula *igitur* usus est, et initio orationis posuit. cfr. C. 2. 4. 6. 7. 9. 10. 11. 12. 15. 19. 24. 26. 27. 28. 30. 40. 46. 47. J. 13. 18. 35. 42. 43. 46. 48. 53. 55. 57. 58. 59. 61. 62. etc. Etiam *ita* satis frequens. C. 1. 8. 28. J. 21. 22. 25. 31. 36. 41. 44. 45. 50. 55. 60. 67. 69. 73. 74. 80. 81. 98. sed differunt; illud enim conclusionem vel transitionem, hoc eventorum consequentiam significat; rarius *itaque* ponitur C. 20. J. 11. 12. 13. 20. 46. 54. 64. 85. 93. *sic* rarissime J. 65. 68. 90. fin. 94. fin. Sæpissime autem oppositis illustrat orationem; qua in re usitatissima est particula *sed.* C. 3. 6. 7. 8. 10. 11. 13. 14. 16. 18. 20. 23. 30. 31. 36. 37. 39. 41. 43. 49. 51. 52. 55. J. 11. 12. 13. 21. 22. 28. 31. 35. 42. 45. 48. 56. 57. 60. 65. 73. etc. Cui particulæ non modo locus est, ubi contraria sunt, quæ ponuntur; sed etiam, si priora accuratius explicantur illustranturve; quæ quidem propria hujus particulæ vis est; recte enim Handius Turs. p. 425. «*Sed* non opponit, sed secernit et apponit id, quod distinguendum videtur,» nisi quod Salustius multis locis eam particulam usurpavit, ubi *enim* vel alia explicativa p. erat utique usitatior. A notione p. *sed* non ita multum recedit *ceterum*, quod sæpius Græcum δὲ exprimit, cfr. J. 13. 14. 20. 46. 48. 51. et Indic. nisi quod clarius significat, addi, quæ ad explendam sententiam necessario pertineant. Etsi non omnium locorum eadem est ratio, sæpiusque a Salustio ibi ponitur, ubi vim copulativæ part. habere videtur. Ex ceteris adversativis p. *verum*, *vero*, *autem* minus frequentes sunt. cfr. C. 2. J. 14. 24. 25. 29. 35. 52. 80. 85. *verum enim vero*, qua p. antecedentia oppositis firmantur et graviter asseverantur, paucis locis occurrit; C. 2. 20. *Atqui* rarissimum J. 31. *At*, quod sequentia antecedentibus opponit, sive res ipsa contraria est, sive tantum a scriptore contra opponitur (cfr. Hand. l. l.) satis frequens. C. 6. 8. 12. 20. 23. 31. 33. 34. 40. 43. 46. 51. 52. 57. J. 14. 20. 35. 54. 56. 58. Ejus vis augetur *contra* adposito J. 15. 36. Ceterum quod supra in universum de oratione Salustii dictum est, sæpius omissis part. sententias sententiis et verba verbis

explicari, id sæpissime in oppositis animadvertere licet C. 3. 4. 6. 7. etc. talia enim asyndeta regnant, ut ita dicam, in oratione Salustii. *Causales* p. quod attinet, *nam* et *namque* sunt usitatissimæ. Non enim omnia, ex quibus aliquid efficitur, præmisit, sed primum rem pro certa posuit, et postmodo, quæ eam confirmarent, adjunxit. C. 1. 3. 4. 10. 15. 16. 20. 23. 26. 37. 38. 48. 51. ter. 52. J. 28. 31. ter. 84. 85. 88. 89. 92. 110. *Enim* et *etenim* rarissima C. 20. J. 85. fin. *quoniam*, quod rem certam et manifestam esse significat, adamatum est Salustio. J. 14. 19. 24. 29. 30. 35. 40. 41. 45. 46. 52. 53. 61. 79. 80. 82. 85. 95. 104. c. conjunctivo 107. 111. Or. Lic. Etiam particula *quia* multis locis occurrit J. 16. 20. 18. 35. 80. 83. 84. 79. 107. C. 20. *quod* sæpissime C. 15. 16. 18. 19. Sed *cum* (de quo c. ind. juncto vide Comm. ad J. 102. cfr. I. 50.), minus sæpe usurpatum, cum S. non tam ex sui animi sensu res judicet, quam ex rebus gestis argumenta repetat; *quippe* non uno loco, omisso relativo, positum est. J. 1. 90. 105. C. 19. *quando* cfr. h. fr. 1. 19. Or. Ph. et 3. 11. Ep. Pomp. Ex *concessivis* p. sæpissime usus est *quanquam* et *tametsi*; et illud quidem omnibus fere locis eandem vim habet, quæ in *quamvis* est. cfr. J. 3. 14. 17. 32. 33. 37. 38. 39. 43. 44. 53. 75. 83. 84. 94. 107. fr. h. 3. 22. de *tametsi* cfr. J. 11. 13. 16. 20. 25. 26. 29. 31. 33. 34. etc. sequente *tamen* 54. 63. C. 20. 21. *etiamsi* J. 10. 106. *etsi* aliquot locis pro *quanquam* positum est. *licet*, *quamvis*, paucissimis locis occurrunt. *Finales* p. *ne*, *ut*, sæpius postponi jam supra memoratum est cfr. Comm. ad C. 1. id quod etiam in *interea* accidit J. 86. 88. 103. et pronomini demon. *ea* particula *postquam* nonnullis locis postponitur 26. 70. præterea *quo* sæpius pro *ut* positum C. 38. cfr. supra; de *quin* cfr. 37. 53. *non* quin 38. J. 40. Haud raro *copulativæ* p. orationem incipiunt *ac* J. 30. 36. 53. 106. 109. *ac* si 85. ac tametsi J. 25. *ac* primo 89. *Et* J. 35. 42. 62. 73. 85. *Atque* 85. 95. 101. 102. h. I. 15. et vide Ind. *Neque* C. 26. 31. J. 65. 84. 85. 98. sæpius etiam *que-que*, *que-et*, *neque-et*, sese excipiunt cfr. *meque*, *vosque* J. 85. *meque vobisque* 110. *seque et op.* J. 26. *seque vitamque* 79. seque *remque* p. C. 36. J. 85. *illaque et* 76. 85. *Neque-et* J. 31. *jamque* 98. 101. 106. *etiam* C. 2. J. 21. 64. 80. quod ad totam orationem, non singula verba pertinet, vide ind. Ceterum copulativas p. sæpissime omitti jam sæpius monuimus. Ex conditionalibus nota *ni* sæpius pro nisi positum, et cum aliis particulis adverbii loco junctum. *nisi quod* J. 89. 95. *nisi quia* 67. *nisi tamen* 24.

*

100. cfr. J. 31. 75. 27. 77. C. 20. 23. præterea *nisi forte* c. ind. sæpissime, si quis exponit, quæ vel fieri posse negat, vel absurdum esse statuit; cfr. C. 20. h. I. 15. et 19. pluribus locis. Ex *comparativis* p. notanda *perinde quasi* J. 31. *juxta ac si* 45. quibuscum cfr. *pariter cum* 77. 106. *simul cum* 91. *simul et* 25. *juxta mecum* C. 58. *De consecutivis* p. jam supra expositum est, hoc tenendum *eo* sæpius pro *ideo* poni; vide supra de pron. Ex *interrogativis an* etiam priore membro interrogationis ponitur, ubi nihil suppleri potest, vide C. 51. med. *an an* — sin etc. Vide præterea *postea vero quam* C. 2. 29. *quod si* 14. 39. J. 85. *quod ni* C. 18. *quod utinam* J. 14. — De singulis particulis hæc notanda: *tum vero* magna cum vi post participia et ablat. absolut. ponitur C. 61. J. 84. 106. *postremo, denique* non modo in longa rerum enumeratione, sed etiam tum usurpantur, ubi rei cnjusdam descriptionem scriptor paucis absolvit. vide Indic. Præterea notanda orationis varietas in usu particularum *modo — modo* C. 15. J. 23. *rursus, post* J. 55. *interdum — modo* 62. *adeo* C. 37. bis J. 65. 110. 111. et Ind. *porro* in oppositis J. 25. *neque solum — sed omnino* C. 37. *prorsus* 16. 15. 23. *jam primum* 15. *jam tum* 18. 19. Præpositiones *ante, post* sæpissime adverbiorum vices implent; adde *præter* C. 36. *supra* 5. de positu præpositionum cfr. *quos advorsum* J. 101. *quos inter* h. I. 68. *ad se vorsum* J. 58. *in Hispaniam versus* h. fr. inc. 177. *Aegyptum versus* J. 29.

Modorum ratio apud Salustium multo simplicior quam apud ceteros scriptores. Ambitus enim verborum et comprehensio (periodi) apud illum contractus et brevis est, et in membra quædam orationem libentius dispertit. Neque poterat esse in abrupto, quo gaudet, dicendi genere, artificiosa modorum compositio. Quare hoc quidem in genere quam maxime a Tullianæ orationis structura recedit. Memoratu dignum solum hoc est, Salustium more Historicorum Græcorum sæpius indicativo usum esse, ubi ex grammaticorum regulis conjunctivus modus erat usitatior. cfr. Bernh. Synt. p. 389. Nam vel tum, ubi aliorum sensus et cogitata enarrantur, suum interponit judicium; res gestas enim illustrare, quam aliorum opiniones et judicia interpretari maluit, cfr. C. 27. *quam paraverat* J. 103. *quæ sibi venerant* 111. *Romani invisi erant.* cfr. C. 14. quæ *frequentabat.* 50. qui in custodiam *traditi erant.* 30. *facta erat.* Sed falso huc referunt. 22. *credebant.* Recte autem 28. *impendebat* nonnulli Codd. exhibent et C. 51. init. *consuluerunt*

Vat. a. J. 63. *quæ animo agitabat* 81. advorsa *sunt*. C. 50. *tenebantur*. J. 85. *adepti sunt* 54. quæ levia *sunt*. 76. *quippe qui vicerat* 106. proditis *quos ducebat* — quamobrem 38. *verba clausum tenet* pro vera lectione habenda sunt. Etiam *deseret* 42. haud dubie sanum est. Eo magis mirum, uno loco Conj. pro ind. positum esse C. 49. *quæ dicerent*. cfr. Zumpt. §. 78. 7. c. Anm. 2. p. 391. Ed. III. Congruentiam partium orationis quod attinet, sæpius a vulgari usu loquendi recedit Salustius. Jam primum *pars*, *reliqui*, *partim*, alia, *pars-alii*, *pars-multi* componere ei solemne; cfr. Ind. et add. J. 19. 74. 85. 89. C. 48. 60. *ruunt pars magna* H. 2. 24. nomina collectiva pluralis sequitur: *pars ostentantes* J. 31. p. objecti 14. p. edocti 66. *magna pars volnerati* 58. populo R. *melius visum*, *tutius rati* etc. *proles*, *geniti* H. I. 15. sed prioribus locis verbum plur. antecessit, tertio loco *plebes* præpositum, quod etiam J. 78. cum verbo plurali junctum est. Ita 41. *cœpere, nobilitas, populus*, ubi usitatior erat singularis, C. 7. *juventus, erat, discebat*, habebant; 23. nobilitas æstuabat et *credebant*, sed *sibi quisque sperabat* est. C. 37. *uterque exercebat* 49. *collis quam campi fuerat*. J. 50. cariora omnia, quam decus atque pudicitia *fuit*; duo substantiva fœm. neutrum plur. sequitur. *ira atque ægritudo permixta* sunt. J. 68. *velocitas et regio — tutata* sunt 52. *virtus fidesque vestra spectata* forent. C. 20. lætitia atque lascivia — *quæ* pepererat 31. earum rerum, quæ prima ducunt J. 41. humanarum rerum fortuna pleraque regit J. 102. ita confirmatur lectio 37. *picem sulphure et tæda mixtam ardentia*. Aliud exemplum 49. *ipsi* atque signa — obscurati. Relativum ad sensum construitur 66. *Vaccenses*, quo; C. 18. — *Conjuvarere pauci, de qua* J. 14. familia nostra, quorum etc. 95. equitatus, quos 100. *diffidentia futuri*, *quæ imperavisset* — servitia; cujus C. 56. ad remotius subj. relativum refertur J. 24. *quid reliquum*, *nisi vis vestra*, quo moveri possit? *nominativi absoluti*, qui dicitur, unum exemplum 66. *Vaccenses*, *quo — principes civitatis* etc. Sed rectius ejusmodi structura *Epanalepsis* vel resumtio dicitur; persona enim minus accurate dicta, in sequentibus eodem casu, sed diligentius exprimitur, toti enim civitati partem substituit. cfr. Ramshorn. §. 206. B. 6. *) Ceterum totam appositionis rationem apud Salustium latissime patere, jam inde colligi potest, quod plurima eadem comprehensione complecti S. quam maxime studebat. Exempla laudare nil attinet. In *Genitivi* structura notandus adjectivorum, quibuscum hic casus jungitur, numerus;

cfr. *ingens virium animique* h. 3. 28. *dubius consilii* 3. 33. *anxius animi* 4. 5. *nimius animi* 4. 17. *lætus frugum* h. 2. *consilii æger* 4. 31. *immodicus animi* inc. 30. *belli sciens* 123. *firmatus animi* 3. 24. præterea cfr. dictiones *pensi habere* C. 5. 23. *pensi ac moderati habere* 12. *pensi est.* 52. *pensi ac sancti* habere J. 41. quamvis enim *pensi* pro genitivo pretii habeas, eandem tamen structuram ad *moderati et sancti* transferre quam maxime est insolitum, quippe ut *sanctum habere*, ita etiam *moderatum habere*, dicere licuit; diversus est genitivus in dictionibus *quid boni est* J. 88. *quid aliud reliqui* H. I. 15. *nihil reliqui* facere C. 12. 28. *quid reliqui habemus* 20. ubi aperte, quod prædicatum est, per attractionem subjecto adpositum est. Nam etiam *reliquum facere* et *habere* dicitur. vide Ind. eadem est ratio structuræ *nihil languidi aut remissi pati* J. 53. nam genitivi loco accusativum vide positum. 88. Multa præterea apud eum sunt exempla Gen. gerundii cum substantivo juncti ad qualitatem alicujus rei explicandam. cfr. H. I. 15. I. 19. cfr. C. 6. *regium imperium conservandæ libertatis fuerat.* et cfr. Comm. ad h. l. Neque omittendum, cum pluribus substantivis infinitivum pro Genitivo gerundii jungi. cfr. C. 17. *vivere copia* 4. *non fuit consilium conterere* cfr. 53. *vendere mos* 30. J. 80. *necessitudo persequi* 102. *tempus adgredi* 89. cfr. Ramshorn. §. 168. A. N. 1. Fuit nuper qui hunc inf. ita interpretaretur, ut *copia est* etc. pro verbo e. gr. *licet* dictum esse statueret, quasi id ageretur, quæ verba alicui dictioni substituerentur. Neque satis habuit ipse insulsa loqui, sed etiam alios idem sentire mentitus est. Scilicet infinitivus subjectum est; licuit etiam genitivo gerundii uti, si maximam vim in *copia* auctor positam vellet. cfr. J. 22. fin. eadem est ratio in *consilium est.* cfr. h. I. 15. *neque pati consilium est.* et h. I. 19. bellum *pati consilium est.* cfr. J. 85. ea uti *deseram, non est consilium. Dativo* sæpius locus est apud Salustium, ubi ex vulgari loquendi usu Genitivus vel alius casus erat usitatior. Ita enim clarius perspicitur, ad quam personam omnia referenda sint, animorumque motus significantius exprimuntur; quia tertii casus ea est ratio, ut ab actionis notione sejungi non possit, e. gr. *ducem illis, non animum mutatum* J. 49. *qua illi descensus erat* C. 57. *Jugurthæ nox quieta fuit* 72. *illis animi augescunt* 52. *vobis animus ab ignavia corruptus* 31. *flamma crescit egregiis viris* in pectore. 4. exitus *tantis malis* 40. *illis* dominationis socius h. 3. 22. *certamini conscii* inc. 168. *commodum*

venit reipublicæ J. 4. *insidiis locum temptare* 46. *instruere pugnæ* suos h. 2. 8. *mihi finem vitæ facit natura* J. 10. *miseriis suis remedium mortem exspectare* C. 40. *si huic imperio fortuna mutaretur* J. 14. *ingenuo corpori finem vitæ facere* h. inc. 17. *contrarius piratis* inc. 157. *perdundæ pecuniæ* genitus h. 3. 39. *fiducia augeri nostris cœpit* h. inc. 168. *exercitui* supplementum scribere J. 39. *tuis* hostis 10. 81. 83. 89. qui tum *Romanis* erat imperator 7. *liberis* avunculus erat h. I. 32. uxori frater h. V. decet victoribus. h. I. 51. *Grachis* non satis moderatus animus fuit. J. 42. *pœnæ aut prædæ* esse J. 69. *quibus* corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum C. 6. contra *illis* omnia consenuerunt 20. cfr. Ruhnk. ad Terent. Andr. 2. 6. 27. et Bentl. ad h. l. et 3. 3. 17.

In accusativo et ablativo casibus Enallage illa, quæ dicitur, explicanda. primum certa ejus exempla laudabo, post, quid de hac structura judicem, paucis exponam. J. 111. *in gratiam* habituros 112. in *potestatem habere* — 61. *in provinciam collocat* 5. *in amicitia* receptus 14. *in amicitiam* a vobis recepti etc. H. I. 9. *in gratia concesserant.* Alius sunt generis quæ vulgo laudantur. C. 11. in *civibus* facinora facere. 52. misericordes *in furibus* ærarii; quamvis et dicatur. 51. quid *in illos* jure fieri posset et infra iterum: quid *in tales* homines crudele fieri potest.» alienum J. 58. pauci in *pluribus* minus frustrati. cfr. Cic. Tusc. Disp. I. 35. in utroque fortuna habuit potestatem — *dominatione* in vobis Sal. hist. 3. 22. fin. C. 9. in *amicis* fideles — *amicos* melior est lectio, et Codd. optimorum auctoritate, et varietate dicendi satis firmata. C. 51. in *sententiam* addere an in *sententia* legendum sit, non liquet. Sed utra tandem lectio præferenda videtur, nulla enallage statuenda; nam in *sententiam* addere est ad ea, quæ censueras; in sententia i. e. in sententia dicenda; prius huic loco magis convenit, Silani enim sententiam Cæsar exagitat. Neque aliter J. 14. *in affinium* locum *ducere* explicandum, cum enim «*despicatui ducitur*» recte dicatur, ne in accusativo quidem erat offendendum; accedit quod *vice* et in *vicem* alicujus, hunc loquendi usum satis illustrat. C. 19. in *provinciam* — provincia ex meliorum Codd. testimonio restituendum duco. Itidem J. 17. *in parte tertia* Africam posuere, cum optimis libris lego, etiam C. 52. ubi nonnulli libri: *cui item exercitus in manus* habent, *in manu* unice verum. Restant igitur pauca loca, quorum J. 5. 14. satis clara esse videntur; ut enim *mœnibus recipi* 28. et *domum recipere*

dicitur, ita etiam, ubi tropice dicitur, orationem variare licuit. Sed non est idem. recipitur *amicitia*, qui vel postea in ea fuit; *in amicitiam* — ubi illud solum tempus significatur, quo res acta; sed antea nullum iis aditum ad amicitiam fuisse dicitur cfr. J. 9. *in regnum accipere* et 14. *in regnum adoptatus* — *in provinciam* collocat dictum ut ap. Livium 23. 5. *in curiam clausus* et 23. 38. *in vincula condi jussus* et h. I. 31. *exercitum Dyrrhachium coëgere* — in diversas enim partes dimisit copias Metellus. *Collocare enim aliquid in loco*, proprie tantummodo ejus est, qui ipse eo in loco, ubi aliquid fit, præsens adest, quod aliter se habuit cfr. Oudend. ad Cæs. B. G. VIII. 46. Terent. Andr. 1. 1. 102. et Ruhnk. ad h. l. *in gratiam habere* J. 11. simili ratione ut in *adfinium locum ducere* dictum; et paulo infra *in conscientiam ducere*; accedunt similes dictiones: *accipere aliquid in bonam partem*, *meliorem in partem aliquid interpretari* — *trahere in diversum*. Veram igitur enallagen sola duo exempla dixeris J. 112. et h. I. 9. cfr. J. 18. (quibus male addunt h. 2. 46. *incidit lenunculo* 2. 50. *in flumine ruebant*, vide Comm.) quæ reliquiæ esse videntur antiquioris sermonis, qui in vi casuum accurate distinguenda fuit negligentior. Nam aliena sunt inc. 226. *in mercedem* corruptum; vide supra p. 146. et *Etruria suspecta in tumultum erat* 228. eadem p. illud enim finem rei exprimit. vide Coment., scil. mercedis causa, vel ut mercedem suis persolveret, partium decus corrupit; *in tumultum* exprimit rem, ad quam suspicio pertinebat, habebat Etruria suspicionem tumultus; jam cum *suspectus fovisse* Tacitus dixerit H. I. 46. *susp. in* nimis durum dici vix potest. Ceterum vel hæc structura ex studio multa paucis complectendi orta esse videtur.

Multa alia, quæ in Salustiana elocutione a vulgari dicendi ratione abhorrent, aut a variandæ orationis studio repetenda esse videntur, aut e Græcis fontibus deducuntur. Sed ipsum varietatis studium non magis ad certam quandam elegantiam et concinnitatem referendum, quam quod Salustius et in ipsis verbis et in eorum structura proprietatis est studiosissimus, et tam presse et subtiliter loquitur, ut merito incertum dixeris, verba sententiis an sententiæ verbis illustrentur. Quare variæ verborum structuræ non pro inani ornamento habendæ, sed rectius eas dicendi formas scriptorem elegisse putaveris, quæ cogitatis optime convenirent. Et sæpissime quidem in oppositis hanc varietatem animadverteris, ut diversi sensus diversitate structuræ expressiores fierent; exempla dabo:

J. 103. utilia aut benevolentiæ C. 55. inter sinistros montes et a dextera rupe aspera J. 7. vehementer carus — maximo terrori 14. in omnibus bellis — per otium C. 9. in suppliciis — magnifici — domi parci — in amicos fideles J. 7. dolis — per vim ib. labore — parendo 4. neque per vim — neque insidiis ib. 1. imbecilla atque ævi brevis 46. avidum — ingenio mobili, infidum 64. homo inanis, et regiæ superbiæ 70. hom. nobilem — magnis opibus C. 25. docta litteris — psallere — multa alia. J. 78. impares magnitudine — pari natura J. 52. ipsi pares — ceterum opibus disparibus C. 17. incerta pro certis, bellum quam pacem malebant. 37. homines egentes, malis moribus ib. qui præstabant; — alii patrimoniis omissis — postremo omnes — quos J. 22. neque recte — neque pro bono ib. ob easdem artis — non penuria C. 56. voluntarius aut ex sociis J. 25. homines nobiles, amplis honoribus. 84. plerosque militiæ, paucos fama cognitos accire C. 16. commodare testes — vilia habere J. 31. occidisse — quæstiones injustas (scil. pro munimento habent) C. 9. in bello — ubi pax evenerat. J. 88. gloriosa-neque belli patrandi — 84. magnifica pro se et illis dolentia 89. rem non eadem asperitate, ceterum haud secus difficilem 29. locutus de invidia facti, atque uti cfr. 70. 1. de natura queritur, quod 46. ubi accepit — simul certior factus 65. petenti ut sellam — item turmam 28. in Consule bonæ artes animi — patiens, acri ingenio etc. 25. censebant subveniundum — interim uti 20. res in Africa gestas quoque modo actæ forent, fama divolgavit 31. opes factionis — vestra patientia — jus nullum, ac maxime quod — 89. quum propter usum belli, tum quia res ib. cibus adversus famem — non libidini H. 3. 22. non arma censebo — sed ne — 1. 19. arma advorsum divina etc. cepit — non pro sua aut quorum simulat injuria, sed — libertatis subvortundæ J. 102. populo Romano tutius visum: rati etc. 108. orator missus et subdole speculatum H. I. 15, quid defensum est aliud — quam sedes — neu cui etc. — 3. 22. ultum injurias hortor — magis uti J. 33. duci jubebat — sumendum — cfr. c. 38. fin. 25. verba facit — missurum — præterea uti — decederet 25. litteras mittunt — accedat — seque missos. Nonnunquam eadem vox structuram mutat: C. 33. expertes fama — patriæ J. 74. aliquanto numero — hostium paucorum potiti — 64. pro honore — contra Metellum accendit 88. — pro hostibus et advorsum se opportuna, 100. Sulla eum equitatu apud dextumos — in sinistra parte M. cum etc. præterea cohortes curabat.» Quæ quidem dictiones ad alia viam muniunt,

ubi verbi significatio pro structura mutatur J. 38. fame ferroque clausos 42. ferro aut fuga exstinxit 49. pecunia aut honore extulerat 102. non pro vanis hostibus sed liberaliter habuit 49. labores et victorias confirmare; (rectius tamen hanc syllepsin esse putes) 105. numerum ampliorem vero et hostilem metum efficiebant. Quemadmodum igitur casuum enallage, quam dicunt, non eo spectat, ut differentiam inter casus tollat, sed potius orationem ad sensuum diversitatem fingat atque accomodet, ita ne tempora quidem promiscue usurpantur, sed consilio alterum pro altero ponitur, sive ut rectius dicam, a vulgari usu receditur. Id quod nuperrime homo ineptus primum sibi invenisse visus est, quasi Antiptosi illa et temporum enallage, quam antiqui Grammatici statuerunt, nil nisi inscientiam et socordiam tegere voluissent. Sed hoc differunt a juniorum, qui illos contemptui habent, arrogantia, quod non philosophicis, quæ nostri jactant, argumentis, sed usu loquendi difficiliora illustrabant. Antiquorum scriptorum auctoritas quam ipsorum inventa plus apud eos valebant. — Sed de Salustii artificio in temporum compositione supra eguimus, neque in iis, quæ vulgo laudantur, locis, facile quis temporum mutationem, sed potius suam cujusque vim inveniat cfr. J. 13. 26. 76. fin. 89. *neque quivissent — ni facerent*, vide Comment. cfr. 12. 29. 34. 71. eadem est ratio tempp. Conditionalium, cfr. J. 27. 85. fin. h. 3. 22. med. *frustra agerentur — si facturi erant* ib. initio *si parum existimaretis — disserendum fuit.* cfr. præterea C. 21. J. 43. 97. extr. 67. 82. quæ omnia ita comparata sunt, ut apud scriptorem parum diligentem aliter exprimi potuerint, sed in Salustiano dicendi genere unice vera sint. — Ceteræ locutiones, quæ variis figurarum nominibus vulgo comprehenduntur, suo quæque loco sunt explicitæ; tantum de *Ellipsi* pauca addam. J. 100. *in hiberna*: scil. proficiscitur. cfr. Ter. Andria. 1. 3. 21. et Ruhnk. ad h. l. 109. *igitur Sulla*: sc. respondit. 24. *nihil ad vos* sc. pertineat. C. 48. *potestatam faciundam* (ubi ex antecedentibus *indicandi* supplendum.) cfr. C. 30. *solet* sæpius (*facere* vel *fieri* omissis) positum cfr. C. 30. J. 96. Non numerantur inter ellipses, ubi ex verbo, quod antecessit, simile quoddam intelligendum est, cfr. C. 21. med. J. 17. 25. 71. fin. 82. 109. *redire jubet*, de qua dicendi ratione luculenter egerunt interpretes ad Ter. Andriam IV. 5. 18.

Multa ex Græcis hausisse Salustium et veterum Criticorum fuit judicium (Quinctil., IX. 3.) et plurimorum locorum comparatione docuimus.

Inprimis multas Thucydidis et Demosthenis sententias expressit, quas passim laudavimus; adde quæ V. C. Poppo collegit, ubi de imitatoribus Thucydidis doctissime disputavit. p. 379. sqq. cfr. C. 1. et Th. 2. 40. C. 3. Th. 2. 35. C. 6. Th. 2. 40. C. 38. Th. 3. 82. C. 52. Th. 3. 82. J. 7. Th. 2. 40. J. 42. 82. Idem satis acute Cæsaris orationem 51. cum Diodoti Th. 3. 42. sqq. Jugurthæ c. 49. cum Phormionis Th. 2. 89. ipsamque digressionem C. 6. sqq. de antiquæ reipublicæ statu, cum Thucydidis exordio comparavit. Quæ omnia ita sunt intelligenda, ut quod Thucydides primus viam inierat, quam in historiis conscribendis sibi ingrediendam esse Salustius judicaverat, tanti viri exemplum ad Salustianam orationem exornandam valuisse statuas. Nam quæ nonnullorum fuit opinio, plurima apud Salustium ex Græcis esse translata, ea solo illorum testimonio refellitur, qui in oratione componenda Salustium priscos Latinos scriptores, inprimisque Catonem secutos esse comprobaverunt.

Verborum structuras quod attinet totumque orationis colorem, nonnulla quidem plane ex Græcis expressa dixeris, ita ut nonnisi his comparatis explicari et intelligi possint; longe plurima autem ita conformata, ut et prisco sermoni, et auctoris ingenio optime convenirent. Quo in genere plane abhorret a poëtarum ipsiusque Taciti stilo, qui Græcas constructiones Latinis verbis exprimere satis habuere. Jam mera Græca sunt: Jug. 34. *quæ ira fieri amat.* cfr. J. 41. inc. 60. et Comm. *plebi militia volenti putabatur* J. 84. cfr. Math. Gr. Gr. p. 524. *gignentia* J. 79. 93. cfr. Comm. *post futuri* H. I. 15. οἱ ἔπειτα γενησόμενοι. *multus instare* J. 84. πολὺς ἐνέκειτο. Sed vel hoc antiquorum scriptorum usu jam tritius factum vide Comment. *servitia cujus* C. 56. cujus structura similia vide apud Popponem de Elocut. Thuc. p. 92. 93. cfr. J. 100. *diffidentia futuri*, *quæ* — constructio πρὸς τὸ σημαινόμενον.

Adde perfectum loco aoristi Græci usurpatum. Relativi genus ad substantivum relatum, quod ex antecedenti verbo supplendum est. cfr. Math. Gr. Gr. p. 603. et inprimis Iph. Aul. 1418. qui locus Salustiano Cat. 18. est simillinus. Præterea propius ad Græcam dictionem accedunt adjectiva, quæ vim substantivorum accipiunt; et pronomina neutra, post substantiva masculina et fœminina posita; etsi ne hoc quidem a Latini sermonis natura alienum est. Multa alia recte quidem cum Græcis comparantur sed non ex iis potissimum, nedum ex solo Thucydide, derivanda sunt, nam ex ipsius Latinæ linguæ fontibus satis com-

modo illustrantur. Ejusmodi hæc sunt: Pronomen in accus. Infinitivo omissum, quod et apud optimum quemque scriptorem occurrit, neque ex Græco, sed a negligentia quadam repetendum est. Eadem est ratio Infinitivi pro gerundiis positi; diversam enim in his verbis structuram esse statuendam supra vidimus. Etiam adverbia pro adjectivis ponere non minus apud veteres Latinos scriptores usitatum quam apud Græcos, et structuræ simplicitas facit, ut imitationem statuere vix liceat. Sed varietas structuræ in singulis orationis membris et inprimis in oppositis rectius ad scriptoris ingenium quam ad imitationem referas. Temporum enallagen, quam dicunt, nullam esse, sæpius memoratum. Neque hujus rei exemplum a Thucydide peti poterat. Minus etiam singulis dictionibus tribuendum est, quæ in utraque lingua similes multæ numerantur, sed non tam ex imitatione quam ex communi fonte fluxerunt v. c. *fugam facere* φυγὴν ποιεῖσθαι *bellum sumere* J. 43. αἵρεσθαι; in *incerto habuere* C. 41. ἐν ἀπόρῳ εἴχοντο Th. I. 25. in *majus celebrare* J. 75. ἐπὶ τὸ μεῖζον κοσμῆσαι, Thuc. I. 20. 21. *documenta hæc habeo* C. 9. τεκμήριον δέ, παράδειγμα δέ; *Confecto prœlio tum vero* ἐπελθὼν — ἐνταῦθα δὴ Th. I. 91. Sed neque particularum usum apud Salustium ex Thucydide illustrabis, neque illam brevitatem ab eodem petitam demonstrabis, sed similia esse non negaverim. Ita antithesium ut apud Salustium ita apud Thucydidem studium, sed ita ferebat utriusque ingenium atque natura. Summis igitur laudibus ornetur Thucydides, ne tamen imitatorum servo pecori Salustii nomen adscribamus.

VARIETAS LECTIONIS E CODICIBUS PARISINIS ALIISQUE.

Cum nuper Parisios adiissem, si forte invenirem in tanta Codd. Salustianorum copia, (quorum recensum vide ap. Montefalconem in Indice) quæ priorum editorum sagacitatem fugissent, intellexi quidem vere dixisse V. Cl. Burnufium, multo plurimos Ms. parum auctoritate valere; nam et recentiores sunt, neque optima exemplaria librarii videntur esse secuti; imo vel in scripturæ discrepantiis nulla fere diversitas ab iis, quos plurimos jam antea examinaveram. Sed inveni tamen paucos libros, qui accuratius cum editis conferrentur, dignissimos, quorum optimus, Sæc IX vel initio Sæc. X scriptus, quod in Catalogo Montefalconis non descriptus fuerat, adhuc a nullo editore in Salustio recensendo in auxilium vocatus esse videtur. Itaque eo facilius adducor, ut quattuor præstantissimorum librorum lectiones diligentissime exscriptas in appendice publici juris faciam. Integram enim omnium Codicum, quos et in Helvetia, et in Italia atque Gallia contuli, varietatem, quam multi a me flagitaverunt, non prius evulgare constitui, quam Codices Britannicos examinassem. Ac primum Cod. 5748 (b) cujus paucas lectiones Burnufius exscripserat, iterum examinavi, quem Sæc. XI scriptum esse judico. Multæ glossæ et supra lineam et in margine adscriptæ, auctoris verba sæpius antiqua vel eadem manu emendata; *e* et *æ*, *c* et *t* sæpissime et in eadem voce mutatæ. Ex interpunctionis signis maxime semicolon usurpatum. Compendia scripturæ plurima, et antiquioris orthographiæ paucissima vestigia. Etiam Acc. plur. in *is* rarior. Præterea Cod. 6085, et ipsum a Burnufio collatum, qui melioribus libris adnumerandus et præter Catilinam et Jugurtham Julii Exsuperantii libellum et Publii Syri Mimos continet, iterum examinavi. Scriptura priori simillima, nisi quod magis antiquiorem orthographiam tuetur.

Tertius liber est Thuani. Cod. 6095 (*x*) Membran. initio Sæc. XV. sed ab optimo libro descriptus qui multas optimarum lectionum confirmat et in melioribus libris habendus est: Insunt Catilina, Jugurtha, IV Catilinariæ Ciceronis et Declamatio in Salustium. Consentit quidem sæpius cum tribus Parisinis melioribus, sed insunt lectiones propriæ satis multæ, neque eæ contemnendæ, ita

ut hunc librum ceteris adjungere non dubitem. Sed ducit familiam liber antiquissimus Sæc. IX. vel initio Xmi scriptus, forma quadrata majore No. 1576, olim CCCXXXVI (z) inscriptus ex Bibl. Sorboniana in Regiam translatus, ideoque in Montefalconis Catalogo non recensitus. Verba sæpius non sejuncta. Multæ emendationes eadem manu ex libro antiquissimo adscriptæ, aliquoties glossæ supra lineam scriptæ; in fine mancus. desunt enim cap. 103—112. Hos quattuor libros unum exemplum esse secutos maxime ex fine cap. 73. Jug. collegeris. Dicat enim aliquis, cum multa difficilia ad legendum fuerint, librarios, pro suo quemque captu, multa mutasse, et ita unam eorum familiam constituat. Sed equidem nil certi statuo; hæc γενεαλόγοις examinanda relinquo; proxime ad veram lectionem accedit Cod. z.; secundum locum occupat Cod. x. sequuntur *c* et *b* Burnufii. Ex quibus discrepantias scripturæ integras meæ editioni adscripsi, ita ut, ubi libros consentientes habebam, nihil notarem, paucis lectionibus exceptis, ubi auctoritatem librorum adscribere melius visum. Ceterum quæ ad orthographiam pertinent, omittenda duxi, cum hac de re supra satis sit expositum; nisi quod vel in hac re scripturas adhuc incognitas passim notavi. Ex reliquis libris specimina scripturæ evulgare satis habui, unde intelligentes de eorum auctoritate judicium facerent. Aliquot librorum numeros adscribere suffecit; librariorum enim levitas, quæ facile animadvertitur, vel melioribus lectionibus omnem fidem derogat. Sed de his postea; sequitur integra lectionis varietas Cod. b. c. x. z.

Cat. 1. stud. sese b. animantibus x. veluti corpora. sup. lin. pecora z. oboedientia z. omnis nra b. commune cum beluis b. ēe videtur bz. vid. ee. x. nam priusq. x. certamen vine res magis militaris b. consuluerit b. - 2. - urbes, nationes x., ut in bel. bcx. omnes arant cxz. ones sup. lin. l. homines b. transire sup. lin. transegere z. Atque inculti x mortem vitamque c. is m. viv. dem. b. *alico querit* b. - 3. - sequitur sup. lin. *a* z. et actorem z. *act.* sup. lin. c. a studio bx. stud. *a* sup. lin. z. exequenda x exequenda sup. lin. *a* z. factis sup. lin. a dicta sup. lin. is zc. dein quia x m. adv. multa b. reliquorum moribus malis c. -4.- secordia x. colendo agro sup. lin. v̄ b de cujus moribus b. -5.- *juventa* x *supra quam credibile* c. — in z. *cuiquam* erasum. — *cujus rei lubet* z. appetens alieni x. relinquerint x. sed in b. n. a m. sec. erasum — et ut paul. cz. -6.- aborigenes b. festinabant c. se convertit bcxz. sibi cepere b. human. an. insol. x. - 7. - in promptum habere z. possum (sup. lin. *e*) z. cœperit z. longius nos bcxz. - 8. - eccelebrat z. sicut z. qui ea fecere bxz. verbis ea b. ea copia fuit scriptorum x. negot. max. b. et sua bcx. - 9. - e bello exc. x. sup. lin. i. de prœlio beneficiis magis quam zx. agitabant; accepta x. - 10. - dominationes sup. lin. *ti* bcz. res asper. x. divitiæque x. cup. pec. prim. deinde

imp. crevit. b. bon. art. b. sed commodo x. fact. est bx. prop. virtuti bx. corpus virile animumque b. alius alios agros b. victores habebant x. b. m. se c. — L. syllaba *bis* z. in civis z. civis (sup. lin. *e*) c. cives b. in Asia xbz. duxerat x. duct. in a. b. voluptuaria x. sunt ad b. nihil relinqui x. nedum illis cor. x. obtemperarent bx. - 12. - cœperunt x. nihilque moderati cz. atque mod. b. suas dom. b. edificatas x. - 13. - constrata cxz. abuti divitiis x. non sitim aut laxitudinem x. famen c. modis omnib. x. - 14. - in tanta itaque tamque cx. alea ganea b. alea manu czx. dissipaverat (sup. lin. abligurierat vel laceraverat) b. patricida x. *hii Cat.* z. (ita sæpius.) *adque civili sanguine* b. maxume juvenum vel adulescentium b. cott. z. inlec. z. etate et fluxi c. - 15. - adulta (sup. lin. *um*) z. mentem exagitatam (sup. lin. excitatam) b. color ei exanguis bcxz. -16.- inlex cxz. exobtabant b. petenti cz. *oportuna* xz. (ita sæpius.) - 17. - et primum audaciæ b. z. læca (sup. lin. *c*) cz. lega b. lecca x. aliqua necessitudo cxz. - 18. - pauki b. fuit cat. b. et m. lep. z. opt. bxz. - 19. - conplures bcxz. Gn. pompei bcz. in provincia b. qui ita dicant bcz. - 20. - multa cum singulis b. hujuscem. or. hab. b. secædit z. oportuna res accidisset c. esse intellexi cz. nosmetipsos xz. *ipsi* sup. lin. bc. posteaquam c. dictionem c. dicionem z. thetrarcæ c. bon. stren. nob. x. per. rep. bcxz. O fort. bc. Numne emori c. fuerit c. ingen. est. bcxz. perfundant in extruendo x. tollerare cxz. divitias suas bcxz. ægestas z. -21.- habunde z. tametsi bcxz. (ita ubique,) postulare, *ve* sup. lin. z. condicio x (ita sæpius) locupletum b. aliena omnia c. victorum lib. bc. sitium c. scitium b. mauretania z. *i* sup. lin. — hominem nole sup. lin. le et fam. x. increpabat cx. -22.- adiceret bcxz. sollempnibus bx. sollempnitatibus c. dicitur aperuisse b. dictitare. *bat* sup. lin. b. magis fidi x. ab his bcxz. - 23. - moverant sed *a* sup. lin. cz. van. quam aud. inerat b. sua et ipse x. montisque z. *e* sup. lin. c. ni sibi b. ita etiam emendatum in c. insolentia bcxz. in c. hæc glossa: „*Sed nolens confiteri quintum participem sceleris*" sublato etc. — quæ et cx. actore *u* sup. lin. x. invidiam estimabat bcz. (in b. *estuabat* sup. lin.) homo novos. z. *u* sup. lin. - 24. - descivisse z. ingentis z.—es b. - 25. - Sed in is (*h.* sup. lin.) b. viro liberis z. atque sup. lin. m. sec. — Grecis et latinis z. psallere et cantare cz. in marg. „*saltare* debet legi"— c addit: teste Servio. — ps. et cantare sup. lin. *saltare* b. lux. sunt bcxz. libidine sup. lin. vel *libido* b. lubidine cz. - 26. - consuli b. quas consuli fecerat cx. in z. *b in campo* punctis notata sunt; quod signum emendationis est, sed recentiore atramento. - 27. - dimisit sed *di* punctis not. z. recent. atram. misit x. consulibus cxz. insomnis. *i* sup. lin. z. insonis b. legam (*c.* sup. lin.) z. lecam cb. leccam x. se manilium z. *l.* sup. lin. - 28. - hac de improviso domui z.

sed *h* et *u* punctis notata. Manilius i puncto not. z. sullanis colonis. i sup. lin. z. coloniis bx. -29.- cohercere z. nullius sed *us* punct. not. z. post habere — in c. hæc glossa: *qui pop. hæc omnia imp. poterat, si necesse esset, præter præceptum senatorum.*) -30.- Senius bc. senus x. G. manilium. *i.* cum puncto z. *malium* b. novembrium cx. senatus decreto bx. missi s. b. missi: Utrique cx. permissum est b. calumpnia cx. prœmium cz. lib. et S. c. bxz. et Ster ducenta milia xz. et St. ducenta milia c. et sestēio t̄ ducenta milia b. itaque dēc. gladiat. *ut* sup. lin. x. (in b. in margine hæc glossa: Sextciorum numerus est habens duo et dimidium et componitur ex corrupto et integro ex scesco tco; Romani enim sescus, sesca, sescum dicebant, sextcium quasi semistertium). -31.- ommissis z. lege plautitia c. plauticia bx. L. Paulo bcz. dissimilandi causa b. sicut jurgio x. venit in sen. b. tulius b. dimisso v. b. postulare patrib. c. *cœpit* sup. lin. z. p. patribus cœpit cx. p. a. patrib. cœpit b. luculentem x. ita se ab xz. neque estimarent b. in pleb. rom. essent (sed hoc erasum et sup. lin. *erant*) b. maledicta quum z. *alia* sup. lin. — agor præceps x. ruina vra extinguam x. ruina restringam bcz. optumum factu bcxz. antecapere cz. maturant x. ad marč. reg. legatos mittit. b. -33.- *patriæ expertes sumus*: (dicuntur quasi extra partem, qui carent parte communi) x. corpus abere b. majores nri cx. (in z., qui *uri* habet, sup. lin.) miserti bc. ære communi x. com. ære c. sæpe jam ipsa c. inter mortales omnia sunt b. amittat *i* sup. lin. x. neve nobis eam bcz. -34.- senatum populi romani c. senatum P. R. z. factione *i.* sup. lin. z. Massillam (sed unum l erasum et *i* adscriptum) z. quam que catulus (sed Q. sup. lin. etiam l sup. lin. adpictum) z. catullus c. in senatum recitavit xz. scriptum e. z. -35.- suo Q. Catulo cz. grata m. *i* sup. lin. bc. licet veram b. fructum laboris z. optinebam x. pupplicam b. non quia *quin*; sed hoc punctis not. x. solvere pse: s; alienis b. solvere possem (*non* sup. lin.) z. sed alienis (*cum et* sup. lin.) z. indignos x. honore honestos b. plura conscribere cz. (sed in z. *u* sup. lin.) nunc oraestillam defendas z. (cetera sup. lin. — eadem in b. in margine adscripta) habeto. sup. lin. *aveto* z. -36.- reatino bcx. arretino z. sed *ar* correctum et *a* sup. lin. — sollicitam *b.* hæc ubi comperta sunt x. hostes bz. multitudine (i sup. lin.) statuit (*diem* sup. lin.) z. condempnatos — *is* sup. lin. z. — *is* bcx. et cicero b. visum est miserabile b. obtinatis an. b. senati decretis z. m. pr. prœmio cz. atque uti tabes bxz. -37.- conjurationis fuerant bxz. plebes xz. man. pr. urbana plebs præceps erat bcxz. (in b. sup. lin. i. e. *prona* ad *malum*; in eodem *plebes* m. pr.) de multis causis bcz. alii p. d. *qui* sup. lin. z. qui p. d. bcx. si victoria in armis foret b. hii romam c. ut regio z. privatis publicis x. senatus partium bcxz. ideo malum cxz. p. mul-

tos annos b. -38.- Gn. pompeio bcxz. (ita ubique) tribunitia b. plebem agitare b. nitebantur b. z. m. pr. honetis nom. b. -39.- mitridat. bcx. in z. h. sup. lin. quod plebem z. m. pr. novandi spes b. s. sup. lin. (ita nunc emendo) exsanguibus ceteris x. in initio b. in his erat fulvius bcz. jussit necari b. isdem bcx. cujuscunque b. -40.- percontatus cxz. vidit (e sup. lin.) quæri z. nihil esset in eo auxixilii b. miseris suis x. voltis z. inquid vobis m. si viri b. aberat roma b. brutus roma z. accersit bcxz. hinoxios z. policitos b. -41.- ac in altera x. -42.- Isdem b. brutio b. conplures z. cæler z. ex S. C. cz. senatus bx. in vinc. collegerat m. pr. z. conj. in vinc. b. citeriore Gallia bxz. -43.- qui erant conj. princ. b. ut videbatur bcxz. Bestia TR. PL. cz. de actibus b. suum quæque negotium bc. statil. Gabin. uti cx. (in z. *et* erasum) cetejus b. quærebatur z. (ita semper) oportunitates z. facto non consultando. sed *consulto* sup. lin. z. -44.- haud aliter fac. b. ad civis cz. nichil (*doli* m. sec.) b. volturcium xz. alobroges b. qui sim cxz. fac ut b. esse virum c. post. rat. b. petis c. (z. m. sec.) servicia c. nec cunctetur b. -54.- G. pomptino bcz. promptino x. mulvio bz. agant; permittit illis cx. permittit. Illis h. b. illi hom. s. sup. lin. z. præsid. conlectis z. m. pr. ad hid loci c. volturcio venerant z. a mult. diffendit x. velud hostib. b. -46.- intelligens — dubitans — bcxz. honeri b. itemque Q. Cœp. b. itemque cep. x. tarracinensem z. et c. m. pr. indicio profugerat z. -47.- de qua causa z. fide predicere i. a. m. sec. adpictum et *publice* sup. lin. scriptum. — vargontætium b. solitus erat habere c. vicesimum c. et z. m. pr. custodis habeantur x. habeantur b. -48.- plebs bcxz. execrari bcx. cælum z. inmod z. cotidiano bxz. retract. ex itinere b. retractatum habebant c. m. pr. ajebat z. m. pr. ediscere c. m. pr. (ceterum in toto hoc capite omnes libri antiquam scripturam, *maxumis*, *faciundum*, *existumabant*, *leniunda* confirmant, neque in ceteris variant) potentia ejus b. inmissum a Cic. b. suscepto p. m. b. a Cic. paratam bcz. *impositam* sup. lin. -49.- exercebant b. exercebat cxz. rep. pec. b. in extrema, x. ementiundo ea, quæ x. usque eo x. animi mobilitate bcz. in z. *vanitate* sup. lin. -50.- servicia c. servitia invitos z. sup. lin. *ci*— orab. in audaciam bcxz. inrump. z. qui in custodia bcz. jud. paulo ante b. sillanus c. syll. b. Silanus z. et præt. bc. *sumundum* — *referundum*. omnes — *isquæ* postea. z. abditis bcxz. in z. *remotis* sup. lin. -51.- Omnes c. o patres c. ira atque mis. sed *ii* sup. lin. c. *reges aut pop.* b. sed *que* sup. lin. rodiis x. dimiserunt bz. sed in z. e sup. lin. cartaginenses in pace. c. talia facere c. hoc idem cbx. hoc item z. ap. vos vateat cxz. *cratui*. iræ sup. lin. z. repperitur b. reperiretur c. adprobo z. si magnitudo x. exuperat bx. censeo legibus x. exsuperat *horiis*. *his* sup. lin. z. omnis

um ingenium c. acciderint *e* sup. lin. z. bellis sævitia x. conplura parentum b. conlib. bx. conjurationi facerent z. n. puncto notatum.) res gesta sup. lin. tanta x. et tam atrox. zb. accendet z. sup. lin. i. — vitam agunt c. sic existumo bcz. cruciatus facinora eorum esse c. meminere in hom. c. paulo sevior bcx. severior x. in talis cz. cum præsertim bcxz. (placet) sunt in armis x. possum equidem bcxz. (ita nunc lego) condempnatis z. in exilium c. grave est cz. levius est bcz. convinctos b. in minori b. ex rebus bonis bxz. bonis rebus c. ignaros ejus. cives. sup. lin. z. ignaros cives cb. indamnatum z. fieri dicere b. paulatim cz. (ita ubique.) lubidinosæ z. *a* puncto not. omisit c. alios ejusmodi bz. ut quisque c. postremo vas bcxz. (probo) ut is cx. in bz. sup. lin. — paulopost trehebantur c. jugalando. *i* sup. lin. z. sulla omnes z. in manu sed. z. set *s* adpictum et sup. lin. *sit*. manus x. senatus decretum bcxz. neque consili z. hostis z. in civis *e* sup. lin. z. sed eodem tempore c. permissum. Ego autem hanc c. ego hanc cz. major illis b. et augere b. igitur dimisti c. postea de his b. - 52. - variæ adsent z. *a* puncto not. aliena mens c. de pœna illorum b. *reorum* sup. lin.) atque suis focis b. malefacta tum perseqnare z. *e* sup. lin. persequere cx. evenerit c. pl. pretii c. — modi sunt zx. s. b. in dubio sita est c. hæc cujuscunque bc. vera voc. rerum bcxz. ne illi cxz. pausis sceleratis b. scelestis c. largientur x. cæsar de vita et morte in hoc ordine disseruit c. (*ceteris omissis*) loca tæterrima b. Itaque hæc vera non esse credidit, quod censuit x. sint rome b. minores sunt c. s. bz. si periculum z. sup. lin. *sed* — si in tanto z. paulumodum z. paululum modo copia nobis xz. modo xc. paulumodo b. major copia quam illis esset c. illis est z. libidinis obnoxius z. discr. nullum est. x. nullum discr. b. rom. nom. b. accersunt bcx. arcessunt z. cum exercitu supra caput est cxz. capud cum exercitu b. vos autem cunct. etiam nunc est dubitatis cxz. misereamini sed *a* puncto not z. Timeo m. ista c. in mis. convertat bz. convertatur cx. videlicet diis c. suppliciis infimis vel muliebribus b. prospere z. cetera vita bcxz. Verum vel — *o*. z. iterum jam bz. atque hominibus c. quicquam pensi b. meleherqule z. m. pr. contempnitis bxz. in faucibus italiæ c. occulte potest c. ita censeo ego cz. ego ita x. iique inditio vulturtii c. tyti volt b. - 53. - magnus atque clarus b. senati decretum bz. in b. glossa: *antique pro senatus*; in z. m. sec. *us* adscripsit. sicut ille bc. multa mihi leg. x. multaque aud. b. effetaz. cum glossa: *evacuata* in x. pr. m. *effecta*. cum nota: „obruta a parentibus et tutoribus" — G. cesas et m. cato b. - 54. - ac munificentia bcx. perfugium erat bcx. bellum novum z. illum assequebatur b. z. m. pr. illam c. xz. m. sec. - 55. - optumum factu bcxz. quæ ad supplicium bcz. postulabant z. præsidiis dispositis cz. Est in carcere locus bcz. ascenderis bcxz. inculta tenebris bcz. dimissus

est bx. indices bx. gl. *demonstratores* in *c u* erasum. — ei indices z. exitium xz. - 56. - dum hec rome x. duobus non amplius milibus b. milibus cz. ut quem casus c. per montes z. modo Galliam versus bcxz. (in x. gl. scilicet ut fatigaret Antonium suis) - 57. - castrinum m. pr. z. castra nuntios venit z. m. sec. et cethego bx. inlex. cz. adducit b. montes z. perfugeret c. expeditos in fugam b. gl. veloces. — expeditos in fuga cxz. verterebretur m. pr. sequeretur m. sec. z. ecseclausum z. optumum factu bcxz. temptare bcxz. - 58. - compertum habeo b. o milites x. ex timido oratione b. ipsi nobisque cladem bcxz. quo loco x. b. m. pr. *in* sup. lin. — animus fuerat c. ægestas z. ut forti c. municipia atque coloniæ bcx. adgredimini b. pro pot. pauc. pugnare bx. sperare salutem x. his max. per. est b. iis max. c. cavete ne z. cruentem x. - 59. - dehinc c. montis m. pr. z. a dextra cx. dextera z. omnis m. pr. z. *e* sup. lin. — revocatos x. tumultus bcxz. circuiens b. inermes bcxz. cum magna in ex. gloria e. atque præfectus x. - 60. - arcessire z. c. m. pr. *e* sup. lin. arcessere b. pugnare ipse sæpe x. interfecit b. ceteros adgreditur cx. Cat. videt memor cz. - 61. - animi vis z. quanta vis an. x. locum pugn. vivus cœperat b. quos medios bcxz. a suis repertus est b. vivens in voltu z. qui e castris c. am. alii hospitem x. repperiebant bc. recognoseerent cx. cognoscerent *re* sup. lin. z. in fine Cod. z. hæc scripta: Catilinarii belli explicit liber primus Bellum Jugurthinum incipit.

Jugurtha - 1. - imbecilla bcxz. mortalium vitæ x. sorte b. fortunæ eget z. quippe que b. etiam in z. m. pr. tempus ætatis, ætas ingenium z. sed *ætatis* sup. lin. *ætas* in margine — suam quique culpam bcxz. actores cz. in marg. operatores. etiam in b. act. *u* enim erasum. — multaque etiam cx. z. m. pr. multo b. z. m. sec. - 2. - genus humanum x. secuntur b. hujuscemodi dilabantur x. habet atque agit b. utique tuti bx. in z. *uti* et tuti sup. lin. — aliud fatigando z. *se* in c sup. lin. (sed cum in z. *aliud* in fine versus scriptum sit, incertum est, num *se* incuria librarii exciderit) - 4. - exstumet z. convivis i sup. lin. z. magistratum ad z. audivi ego b. adequarit z. m. pr. *ve* sup. lin. — perinde quasi x. z. m. sec. proinde haberentur x. z. m. p. sed sec. *perinde* emendavit. — eas sustiment x. - 5. - dehinc quia bz. primum tunc bzc. obviatum est x. uti studiis z. expediam bxz. quod ad z. quod dux z. (utrumque d. puncto not.) carthaginentium b. in amicitiam c. fac. rei milit b. suface z. et ob capto siface b. jugurtamque filium c. filium mastanabalis fratris z. filium manast. b. masiniss. quem b. dereliq. bx. - 6. - feras alias b. quis rebus z. parvis liberis suis c. - 7. - præfecit illum numidis x. in hispania x. Nam vir jug. b. p. scipionis cxz. tunc b. imperator erat z. obviam periculis eundo x. cum in dies cx. quis rebus cz. quibus r. bx. - 8. -

conplures z. q. plures u sup. lin. b. adduxit bx. ne aliquibus b. neu aliq. c. sed *quibus* sup. lin. ut potius z. suam et ipsum pecuniam casurum præcipitem b. suam et ipsm pecuniam x. - 9. - litteris quas b. eum demisit b. certo scio x. sit idem senatui x. populoque R. sit x. gloria viri b. fertur habuisse b. - 10. - Karum fore z. egregia tua facta b. dexteram cxz. obtestorque te x. ut hos b. hab. caros b. fide parantur sup. lin. adquiruntur z. amicitiis c. si mali x. et abs. h. enitemini x. - 11. - convenere b. jam antea z. minum. erat ex illis b. jacit xz. *ait* sup. lin. in z. ait b. c. per emend. valuisset x. tribus prox. *his* sup. lin. z. illum trib. b. linitur b. - 12. - ea regulis b. dissentionem b. postul. res b. suam domum x. conficit bxz. postquam ædes inrup. z. eum interim hiempsal repperitur zb. jussa fecerunt x. - 13. - devulgatur cz. secuntur bxc. armatus m. pr. z. urbes z. voluntates m. pr. z. omni numidia z. omnis b. m. pr. argento et auro multo b. quis præcipit cx. z. m. sec. præcepit b. z. m. pr. adquirunt cz. locutum hoc modo b. loquutum z. (sed idem semper *cum* pro quum). - 14. - O patres cons. c. (in z. his verbis hæc glossa adscripta: P. C. dicebatur senatus, quia dum X curias senatorum elegisset, nomina eorum præsente populo in tabulas aureas contulit: inde p. c. vocati sunt). in locum affin. b. vos adfinimum. *in* sup. lin. z. deberi mihi beneficia p. r. x. Sed si ad b. genere atque fama z. suphacem z. heu me miserum c. hucne x. huciæ z. extinctor bcxz. versabimur z. m. pr. — *tur* sup. lin. versabitur xc. incolomes c. quis hostis cz. efferens bcxz. sese x. m. pr. isdem dolis cz. nequid b. uti prædicantem cz. ubivis tocius *u* sup. lin. c. quod in familia nra præstitit. (fuit in marg.) c. beneficiis ratus est bxz. raptus est conjunctum c. aut quo c. si quid ex improviso mali bcxz. plurima sint b. sed m. pr. *sunt* — magna præs. abunde nobis b. una *cum* occidendum. Sed *cum* punctis not. z. virtute ac dehis z. *i* sup. lin. — oriatur; ut ille cx. b. m. pr. *ne* m. sec. *ne* ille z. et fratris b. fortunis meis licuisset. sed postrema vox expuncta z. ne vivere cb. nevere x. mihi misero bcxz. in z. bis *mihi* scriptum. - 15. - quæri z. præterea senatus magna cz. sed in z. *sen.* sup. lin. — flagitio tuo z. vidit b. solet fieri bcz. sed in z. sup. lin. - 16. pars illa in senatu c. atque grat. anteferebat x. L. P. opimius b. pollicendo c. eadem ratione aggressus x. mauretaniam z. maurtanam x. usui potiorem z. sed *i* puncto not. - 17. - de his zb. hiis x. in parte tertia bcxz. finis z. *e* sup. lin. — arbori bcxz. permixti sunt cxz. quanquam paucissumis b. penes actores b. - 18. - libris cxz. quis z. asperi inculti, quis x. quas nox xz. Armeni b. medi et armeni x. etiam in z. *perse* sup. lin. — alia dein, inde alia loca pet. c. alia deinde, inde alia loca pet. x. sed in utroque *loca* sup. lin. nomadas z. m. pr. *u* et *i* sup. lin. mappalia bcxz. oblongua c. tecti z. m. pr. *a*

sup. lin. mare Africam z. sed sup. lin. *a.* mare Africam x. nomine numidiæ xz. possedere z. adpellantur b. deinde utrique x. -19.- fenices b. sollicita plebe b. in ora marit. cxz. eæque brevi bz. deinde Phil. bcxz. ægyptum versum z. m. pr. mauretaniam z. *i* sup. lin. — finis *e* sup. lin. z. et Numidiæ x. muluccham x. boccus b. nobis bello neque pace x. cognitus. *erat.* sup. lin. b. -20.- decessere. *dis* sup. lin. x. cessere b. cum glossa *rediere* — certum esse ratus b. animum accendit x. deinde cum omni mult. x. injurias manu c. etiam in z. *suas* punctis notatum; misit questum x. totum regnum ejus bc. antea prædatoria c. etiam in z. *cum* punctis notatum; exercitu magno conp. x. -21.- somnos *es* sup. lin. b. duo reges m. pr. *s* m. sec. addidit. ab herbale x. z. m. pr. sed in z. sup. lin. — hos ambos x. m. pr. adulescentis z. discedere, ita seque illisque xz. (reliqua omissa). -22.- auctoritate senatus esse bcxz. adoles. sua cb. ut ab opt. xz. in regno adoptatum b. quod plura bcx. in z. *d* sup. lin. — vitæ insid. (*suæ* sup. lin.) x. copia appell. b. aff. eos decessisse b. turris x. extruit bc. extruet z. m. pr. — aut per vim dolis x. præmia modo form. x. infestum sibi x. suos orando ad virt b. ortando z. arrigere z. spem auxil b. non posse trahi b. ex 'is qui una b. -24.- dehortatur me cxz. regn. vest. a. t. b. vis vra qua bcx. in z. *a* sup. lin. sed m. pr. *a quo* — me ex manib. c. z. m. pr. -25.- plerisque negotis z. alterum *i* sup. lin. amplis honoribus usi bcxz senatus princeps z. m. pr. secunda *s* delevit et *in* supra lin. adpinxit. simul a numidis c. navem cz. scelus rapiebatur bcxz. ducta bcz. seducta x. -26.- fidei Jugurthæ armatus fuerat x. et z. m. sec. -27.- ac ni memmius x. Hac ni *b.* tr. pl. legatus disignatus cz. *lege sempronia.* (h. l. in b. hæc glossa in margine adscripta: quia lege sempronia decretum fuerat ut singulis annis renovarentur consules et alter in italia remaneret, alter vero in extremis terris bellum gereret) aliaque, *que* sup. lin. vel quæque c. *atque alia* x. l. bestiæ culpurnio z. -28.- omnia venalia romæ b. sup. lin. esse i. evend. vel venum ire. — inheserat cx. iisque uti illis z. uti illis bcx. præcipit cxz. ut pecunia b. iique decrevere z. sed h. sup. lin. — et ipsum b. senatus decreto c. (sed m. pr. *i* scripsisse videtur) senatus auctoritas. *te* sup. lin. z. multumque bonæ artes x. animi artes b. per italiam regium h. sup. lin. z. ex silicia id. acriter calpurnius x. -29.- statuit cum eo. *is* m. sec. z. a consulibus sextius x. vagam *c.* sup. lin. z. inv. sui facti b. cum bestia secreta et scauro b. secreto z. sent. exquis. cx. pax agebatur sed sup. lin. *agitabatur* z. -30.- in Africam gestas z. monere p. r. c. moneri r. p. x. moneri r. p. x. ne lib. z. Memmi facundia z. eam dicam quam bcx. eam d. quæ (sed lineola sup. vocem adpicta). diseruit z. -31.- his annis XII x. fœde quoque inulti x. inimicis surgitis x. ire obviam x. suimet ipsi

bcx. questiones abditæ z. ulcisci nequit x. servi re parati z. in imperio nati bcxz. sunt ii z. hii bc. et idem superbissumi x. pars occidisse c. tantum vos libertatis b. quo magis dedecus c. quid igitur? censet. *s* sup. lin. z. vobis fecisse z. m. pr. *vos* m. sec. deditucio sit b. aboediens erit z. nondum etiam vos tenet dominat. etc. b. ad rempublic. damna x. z. m. sec. hoc est populi romani x. omnium regnorum sup. lin. gentium b. virum flagitios. bcx. et z. m. sec. viros flagitiosissumos m. pr. nisi misericordia b. qui tantum importun. z. fidi quidem c. alterna sollicitudo cx. veluti hostibus, pro sociis xz. sociis nois c. tamen pro consuetudine z. inpunitum obmittatis z. imperium vestrum est x. obœdientes z. ut jam malitis bz. sed *jam* in z. punctis not. maleficii esse memorem b. -32.- sæpe indicendo bcx. dicundo z. arcessebant z. accersebant xcb. venderent bcxz. Cassius P. R. perlata abz. at Cassius perlata rogatione a x. sed sup. lin.: *qui tunc prætor erat* — nobilitate proficiscitur c. (verba: *ad jugurtham* etiam in z. punctis notata et in x. super lineam a m. sec. adscripta). -33.- dignitati magis b. sedari motus z. m. pr. in patre fratresque z. in fratres patremque x. verum aperiat xz. -35.- jugurthamque bxz. suis præsidii est b. animum adv. bz. sumptum supplic. x. O urbem z. -36.- tunc Albin. x. relicto proprætore b. -27.- mensæ januario z. aspera hieme b. oportunitate loci sed *um* infra lin. z. -38.- subdolus z. *e* sup. lin. subdolo b. m. sec. Denique albinum z. ita delicta etc. (sup. lin. sive jugurthæ factionis seu aliorum hominum) b. ita delicto occultiori fuit sed sup. lin. — a — — a — fuere z. diu noctuque z. albini castra sup. lin. auli z. arma capere, ali se abdere z. cælum z. in incerto erant z. m. pr. threcum z. sed *a* sup. lin. tracum b. occupaverant c. cum albino z. (vel *aulo* sup. lin.) in conloquio z. fame et ferro xz. tenet bcxz. memorem humanarum rerum xz. tamen se dicit memorem b. Numidia discederet c. -39.- albino (vel *aulo* sup. lin.) z. accersere bcx. accersire z. *e* sup. lin. -40.- mamillus bcxz. Graccos m. b. etiam in z. Graccos sup. lin. senati decreta neglexisset z. neglegisset cx. rogationem jusserit; magis etc. b. sup. lin. i. e. inquisitionem decreverit vel voluerit (etiam in z. decreverit, voluerit sup. lin.) bestiæ fuisse xz. ex mamilli rogat bx. ex m. legatione c. ex mamilia z. l. sup. lin. adpinxit m. sec. exercita xz. quæsitio z. (sed i puncto not.) partium mos pop. x. senatores factionum z. *us* sup. lin. acerbiusque fuere bz. sup. lin. fit. fit cx. dilacerata est b. in mult. dispersa b. urguebatur z. quoac semet ipsam cb. quare semet ipsam x. quasi permixtione z. sed *ne* punctis not. -42.- trib. alterum, triumv. bc. deducundis z. sed bono b. sup. lin. „more et omnibus civ. moribus" b. (eadem lectio in z. sup. lin.) maturius deseret b. in z. *me* sup. lin. -43.- post albini (sup. lin. vel. *auli*) z. eligere, scribere bcxz. accersere bx. acces-

sere c. accersiri z. milit. instrumenta c. adfatim z. nomen et lat. x. summo studio omnis civ. b. mittundo z. bonus art. b. in medium prof. x. -44.- a spurio albino proconsule bcxz. inbellis z. promptior z. spei bonæ bzx. inminuerat z. labore coëgisset z. sed *rà* sup. lin. odos aut egestas pabuli b. statutis castris x. ita etiam in z. sup. lin. (*neque mun. ea* (hæc in bcxz. omissa) certantes agitare c. fingi quærat z. -45- comperior z. neve miles z. sed pr. m. *neu* cottidie z. cotidie bc. modo in posteris z. m. pr. ut cum signis bc. -46.- accepit ex nunt. b. alium alio divorsos x. nuntiari jubet z. mappalibus bxz. mapal c. minus idcirco b. g. magnus z. sed *ri* sup. lin. esset incerto haberetur cz. -47.- vaga z. *cc* sup. lin. oportunitates bc. oportunitatis xz. commeaturum exercitum z. commeatum bx. suam vitam liberorumque b. inlectos cz. demittebat *i* sup. lin. -48.- ac suis se b. pax verbis c. urbs alienata max. c. anima advertit z. coact. nec. rerum b. itinere hostium b. occultum ex. m. pr. *os.* sup. lin. — a meridie oriens b. milia XX tractu z. millia habens passuum c. colles m. pr. *i* sup. lin. — in inmensum pertinens. g. m. sec. adpinxit z. murtetis z. pænuria z. -49.- acie suorum b. elepantis z. et parte b. etiam in z. m. pr. et pedibus delectis z. cum is cert. z. cum his x. alii ostentare z. postremo cujusque ingenio xbz. postremo cuique c. degrediens z. m. pr. *i* sup. lin. digrediens bx. occultati bcxz. sec. (emendandum) tum natura b. dextero latere z. quod proxumum hostes erant z. agmen instituit x. -50.- degredi z. m. pr. *i* sup. lin. prætergressos bcxz. a dextra ac sinistra x. adesse, instare atque locis b. atque instare z. sed *atque* deletum. ubi romanor. turma b. non confertim in unum b. eam vero consueti z.. -51.- periculum cœperat x. omnia agere x. omnibus modis labore b. cohortis z. quattuor z. conlocat z. orare et hortari bcx. hostis fugientis z. -52.- die vesper erat z. tuta sunt b. (sed in margine *tutor* tutaris adscriptum) hostibus ignaria z. m. pr. partibus copiarum bz. sed in z. *b.* puncto notatum. vacuo sed *u* sup. lin. z. ita etiam supra: *legatos.* -53.- quattuor bz. capti sunt xz. in hoc m. sec. strepitu, velud hostes, adventare b. ita interpungendum. — fortitudinem simul et tumultum b. cælum z. detrectant xz. decretant b. -54.- isdem bcz. in hisdem x. prœliis z. jam pugnatum satis x. ab sese ille b. infirmum, agri b. flagit. militiæ deducitur b. animum regis etiam tum ferocem esse bcz. etiam regis tum x. nisi illius lubidine xz. inimicum certamen bcxz. gerundum bcz. interfici jubet z. interfecit, jubet x. cujus spes sed *us* punctis not. z. Tamen ex inopia bcxz. in hisdem locis cx. eisdem b. operiri xz. -55.- reb. met. b. sese et exercitum b. ex albini socordia bz. sed sup. lin. *auli.* — antea sollicita b. de Metello fama cb. quo clarios erat cx. in z. *erat* sup. lin. a 56.- arte regnomine z. m. pr. (*arcem regni nomine* sec. emen-

davit) prœlium z. sese in regno *sese* erasum z. numidæ gerunt bcxz. *agunt* in b. sup. lin. -57.- regi egens z. sed *g* erasum z. dein undique — (de signo dato lin.) z. prœlium z. sulphur et tædam mixtam ardentia z. m. pr. sed *e* sup. lin. et a erasum. — ardentia x. ardenti b. -58.- inrumpit cxz. irrupit b. alii armata petere x. fundere cædere atque fugare b. clamorem vel tumultum xz. lacrumans xz. clamorem et tumultum bc. officerent properantes b. -59.- uti sup. die cxz. ipsis ibi z. *sibi* sup. lin. — adventus regis b. dein ipsi b. adversi sequi concurere bx. inplicare z. -60.- cælum z. remisserant cx. prœlium z. sicuti z. sed *sic* punctis not. a suis audiri b. difidentia z. illi studio z. adstrictis z. cum oppidani z. adflicti erant. *sunt* sup. lin. z. -61.- neque Jugurtham niti nisi bcx. in z. *niti* et *nisi* sup. lin. et insidiis aut de suo loco b. etiam æstatem x. accersiri bcz. accersi x. eorum et aliorum bcxz. milia bcxz. *argenti* in z. sup. lin. elefántos omnis z. et equorum et armorum b. uti jusserat b. *jussum erat* sup. lin. — cum primum z. spoliatus est atque pecunia b. dum — vocaretur bcx. evocaretur z. ipse secum bc. reputans b. *reputavit* sup. lin. — nequiquam xz. -63.- deis supli b. diis c. fretus dis c. diis b. prospere eventura c. animus ingens belli b. datus est: adpetere bxz. voce *consulatum* omissa. trahebat. *tradebat* sup. lin. z. *quunis* ita pro quin is in z. scriptum. -64.- mirari primum bcxz. ven. tam c. ne super fort. b. consultoribus crassari z. exercitus sibi b. *si* sup. lin. c. firmiora videbatur z. festinantur z. sed *n* puncto not. -65.- manastabalis bx. scribserat z. paululum imminuta bcx. *lu* in z. sup. lin. contumeliarum imperatore z. — ri b. illum ingentem virum, regem, masenisse esse nepotem b. pacis spe b. pacis spes z. in Metello de bello scribant c. plebes cx. maniliam c. mamilliam b. -66.- affectare b. alia, quæ bcz. adlicere cxz. Vacenses x. vagenses cometellus z. cc sup. lin. — volgus xz. constituant x. ostentabant c. turpilius tytus Syllanus b. inermos. z. in tali diaë *a* puncto not. z. — item plebes *idem* sup. lin. z. plebes c. in civitate quis b. -67.- improviso *motu* b. trepidare; arcem bcxz. *ad* omissum. — a fortissumis infirmissumo generi z. inbelles z. intactus profugit xz. aut casu xz. nisi quod b. -68.- ubi de rebus b. vage. *cce* sup. lin. z. cum qua gemabat. *i* sup. lin. z. postero die z. planitiam b. in quendam planit. z. etiam abrecusantes. sed sup. lin. at abnuentis x. edocet. b. arectis x. mille passuum bx. illos equo animo reliquum b. primo latere bxz. -69.- Vagenses. cc sup. lin. z. animum advertere bxz. animum advortere c. vorsum — volgum bxz. uti erat res bcxz. turris cxz. spes prædæ b. preda spes x. oppulens bz. causam edicere b. condemnatusque x. in z. *que* m. sec. addidit. ex collatio cx. in z. *col.* m. sec. sup. lin. adpinxit. -70.- exercitum

ductare seorsum ab rege b. clarum acceptabilemque x. exequi solitus x. in quis mollitiam z. molliciam x. Jugurthæ exitum adesse b. an Metelli virtute x. accruciatum *n* sup. lin. z. -71.- litteræ altæ l sup. lin. z. somnus cœpit z. ex consuetudineque c. opus esset x. sed *t* notatum — introivit b. dormienti illo b. paulo post bc. exsperrectus z. repperit ex perfugis bcx. ex servis z. sed ex perfugis sup. lin. — ante fideliter acta — *a* sup. lin. z. -72.- Bomilcare atque aliis b. civis hostis x. alio atque alio loco — (priores duæ voces in bcxz. omissæ) -73.- simul et invictum et infensum bc. decori fuerat bz. fuit cx. et in z. sup. lin. bona sua aut b. quam aut mala x. volgum excitare x. capitis arcessere bcxz. virtutem immanius celebrare c. in manus x. plebes cxz. t. manlio b. manlio mancilio cx. C. manlio z. bellum gerere cum jug. frequens x. sed paulo decreverat ea res (reliqua omissa) cz. sed paulo decreverat senatus x. (in b. *sed* paulo decereverat et sup. lin. *senatus*) i. e. parum non bene. -74.- boccum bz. vanus atq. b. agitabat cxz. (ita emendandum) — quisquam omnium z. virtuti an fidi b. advorsum hostis z. ceteri omnes ejus mil. b. et aliquanto numero bcx. Numidis cz. tuta sunt bz. (sed in b. sup. lin. vel *tutati* et in z. in margine: syllepsis per genera *tutor tibi — tuta* confirmatur Cod. Einsidelensi et Turicensi m. pr. et Bas. 1. quæ lectio haud dubie recipienda est.) -75.- talam pervenit z. ubique plerique z. (sed m. sec. *i* sup. lin. et *que* adposuisse videtur) multum pueritia z. m. pr. (vel *multus* sup. lin. *e* ad puer. m. sec.) inter talem flumenque proxumum z. milium L z. (in margine glossa: *L milia XXV leugg.*) eoque imponit bcx. in z. *que* sup. lin. m. pr. levari jubat z. iummeahonera. t sup. lin. z. quod numidis bcz. officia intenderent x. oppinionem z. credebant. — diderant sup. lin. b. crediderent x. item nostri z. -76.- rex nihilum *i* sup. lin. z. ceteros imperitantem *i* sup. lin. b. ex oportunitate captat z. locum munitum x. deinde . . . . locis etc. Sed sup. lin. *jubet.* z. *superque* eas bcxz. ab utrisque reliquum nihil fieri z. hii postq. b. hi z. ibique vino b. igne b. -77.- bomilcarem quendam nob. hom. x. id ni faceret b. gnave b. z. m. pr. nave cx. z. m. sec. quohortes quattuor z. *c* sup. lin. -78.- disc. civilis cxz. cum navibus b. loquos z. sirtes b. syrtis z. uti fors obtulit alta; alia b. alta alia in cxz. cepit ventis b. pleraque Sydonica z. quæ et facilius x. -79.- ægregium z. quartag. *c* sup. lin. z. cirenenses z. finis cerneret z. m. pr. *eorum dis.* sup. lin. z. eos magno bz. m. pr. atriverant z. philenis bcxz. tardius gere. *i* sup. lin. z. cognovit. Cæterum z. sed *t* not. aut secus z. ginnentium b. gignantia z. m. pr. *e* et *u* sup. lin. — cohortus arenamumo h. — h. sup. lin. z. hora b. impleri *e* sup. lin. z. posteriore es se (vel *se* sup. lin.) z. domos digressos c. domi m. pr. z. *o* sup. lin. gregi optimonem (*c* sup. lin. *m.*

puncto not.) finis xz. condicione x. vivi obrupti b. aliterque illis honores x. constituti b. -80.- Num ad rem. c. sup. lin. z. amissa thalam x. ignari nom. R. c. hac paulatim z. militalia z. præter ea x. quis adjut. cxz. quibus b. eo gratia z. m. pr. incepto belli bcxz. boco nupserat bz. optinet z. -81.- placitum jugurtha (reliquis omissis) x. communis — hostis z. lubidine imp. z. lubidini cx. lubidinem b. advorsa sunt bcx. (z. m. sec. sup. lin.) regem persæ cx. persem z. iter constituum z. Q. Metellus bcx. minus met. quint. sup. lin. z. operæ pretium bcxz. dux Romanus bcx. in z. dux sup. lin. mox agitando z. -82.- cirtha b. operitur z. ex quomodo *c* sup. lin. z. romæ b. aut honestum cx. lacrumas xz. vortebant bxz. -83.- hostis P. R. z. *li* — *ni* sup. lin. — et quanquam z. acerrime b. m. pr. ægerrume z. convictores velint z. florentis cxz. -84.- multos atque ferrox *u* sup. lin. z. dictare x. arcessere z. b. m. pr. accessere c. accire x. accersere b. m. sec. subplementum z. ambiendo z. plebi — volenti z. volente x. et z. m. sec. — aud belli usum z. decretis scribere milit. x. c. (cum glossa i. e. inbreviare antiq.) -85.- Scio quirites b. uon hisdem cx. isdem bz. supplicis e. m. sec. z. contra videtur z. *ea* sup. lin. videntur b. pluris est b. plurisque x. consulatus aut præfectura x. occursantis xcz. delinquere x. præsidia *o* sup. lin. z. intellego Quir. omnium hora z. reipublicæ precedunt x. ut neque vos z. uti omnis c. in bonis artibus egi b. mutare id x. aut multarum x. ego scio qui b. is sibi, sed *sibi* punctis not. z. sui officii b. — et acta majorum x. illis litteris x. ea ego x. *ea* punctis not. nuncuius. *vos.* sup. lin. z. facta audita z. contempnunt x. contemnant m. pr. u sup. lin. z. quæri possent z. faciant jam b. *a* sup. lin. — faciunt item z. m. pr. *a* — *idem* sup. lin. — illum cœpi z. pariter expertent b. expectant z. in senato *u* sup. lin. z. faciant *u* sup. lin. z. majoris *e* sup. lin. z. extollunt; fortia facta b. memorandæ z. vita eorum b. bona eorum b. hujusce rei b. mihi facta b. corrupisse melius est b. Equid. non ego b. non placuit retigere z. ex animi sententia bz. m. pr. *mei* sup. lin. lædere nullo potest b. necesse est vera prædicet b. et mores b. fidi causa b. mea verba x. nihil profuerant bxz. multa R. P. optuma. o. sup. lin. b. gemem et æstatem i sup. lin. z. humum requiescere x. utile, civile b. his ergo præceptis x. molliciem z. molliciam x. hæc atque alia bc. illis reliquere cz. (*illis* punct. not.) incultum moribus x. pluris pretii quocum — vilicum z. et ex parente bz. labor. viris x. divitiarum. esse sup. lin. — subpellectilem z. caro *u* sup. lin. æstumant z. id semper faciunt a sup. lin. z. in convivis. alterum *i* sup. lin. z. jocundiora bcxz. ita est b. mei more b. respondi; pauca bcxz. bonum habete de num. anim. bc. me hercle b.; attrita. Quam bz. milit. est ætas b. metus cœperit z. aut in prœlio bx. omni-

bus bonis reip. subven. decebat. *s* — *o* sup. lin. z. nemo ignavia bz. obtavit b. -86.- *arectos* alterum r. sup. lin. z. navis cxz. honerat bc. neque classibus x. sua cara bcx. audacia animus b. tollerare z. nequierat b. -87.- et præda honestum *u* sup. lin. z. honustum b. omnia capta ibi b. fugientis capi aut oc. bcx. tegere — quære b. m. pr. — cognovere b. difficilis cz. hostis cz. adtendere c. prædas agentis z. patrandi belli copiam b. cognovit sup. lin. *cogitavit* b. — urbis c. aut prelio certaretur c. accederet bcx. -89.- castellaque inmunita c. avortere ab x. lybis c. z. m. sec. libis b. libris x. lybiis z. m. pr. oppidum propinqua. *o* sup. lin. z. serpentibus, quarum o sup. lin. z. quarum x. (sed per emendationem), *et* neque salem. *et* om. b. inritamenta z. cib. advorsum b. -90.- ad æstatis extr. b. manilium z. sed emend. — ire jubet dicit c. -91.- in itinere codie z. item per turmas c. uti utris fierent b. simul inopiam bcx. statim inopiam z. effecta utrium x. item proxuma facit z. dein etiam tertia b. cogere uti b. coëgere illos c. infidum neque — cohercetur. *ante* sup. lin. item *i*, s. correctum et glossa: erat a romanis z. -92.- peregit marius bcxz. major et clarior c. imperio abiti b. bene ea res ubi x. plura propter cz. igni conburit x. corrupit b. mulucca bz. disjungebat s. sup. lin. z. omnia natura bx. z. in hoc *per* sup. lin. velud b. opera. *e* sup. lin. z. consultu *o* sup. lin. z. castella. *o* sup. lin. z. satis, vis b. turribusque talis. *et altis* sup. lin. z. et altis mach. cx. satis erat locus b. *iter* om. c. præcise vineæ cxz. cum hæ c. *ea* vel *hæ* paulo b. cum ea *e* sup. lin. z. neque opere x. cadere aut satiari c. -93.- inceptum suum c. usus fuerat cxz. quohortibus *c* sup. lin. z. adversum prœl. bxz. animum advortit cxz. cocleas cz. legundi cxz. faciundi animadvertit b. an vertit c. flexit sup. lin. — animum vortit xz. m. sec. *advertit* z. m. pr. deinde inflexa bx. nixus ligus b. nisi ligus c. ramis modo viam eminentibus x. in castelli planitiem pervenit cxz. b. sed in hoc sup. lin. vel: perscripsit, vel: investigavit — eadem regreditur z. o sup. lin. eodem bcx. uti escenderat. a. sup. lin. z. ascenderat bcx. ipse ascenderat cxz. periculique nihil esse docet b. periculique ducere x. paulum arrectus est x. quattuor cent. bz. -94.- centurierant z. m. pr. *is* — *prœ* — sup. lin. — gratia ponderis b. ascenderint bx. adsc. c. escenderant z. *a* sup. lin. — per se inermes cx. dubia nisui bxz. degrediens *i* sup. lin. z. in castellum veniunt b. vineas regressus x. est regressus z. ad numidæ z. mœnibus sese utebantur z. *tutab.* per emend. — jugurthæ servitio. *um* sup. lin. z. mulieres et parvuli c. quenquam hominum x. deinde — ascendere b. — corrupta b. -95.- qui uti cz. quod uti b. quos uti x. ad sisenna *et L.* sup. lin. z. persecutus historia b. atque doctissime bx. luxurioso otio esse b.

nunquam eum b. voluntas remorata z. pudet an pigeat cx. pudet magis an pigeat b. pudeat an pigeat magis z. -96.- venit c. equitatu b. ab nullo petere b. a nullo c. magis laborare b. mullus esse b. factus est b. -97.- ejus proxumos c. corrupit: ipsi boco b. inlectus cxz. die reliqua z. m. pr. *i* sup. lin. — diei bcx. scientes locorum b. Mauri atque ietuli b. incurrunt b. equos scandere z. m. pr. ascendere c. z. m. sec. ire obviam hostibus b. peditesque bz. orbes fecere z. m. pr. *a* sup. lin. — -98.- laborantibus succurrere cz. *suis* etiam in z. erasum. — milit. consulere b. quasuptus. *con.* sup. lin. z. magna parte edita bcxz. pauca munimenta gerebant cxz. m. pr. x. m. sec. gerebat — z. m. sec. quærebant. — regebant b. *gerebat* m. sec. — longius habire c. more suo zb. aut pro victoribus bcxz. -99.- hostium imperitia b. jam somno captis x. de inp. vectigales bcxz. in z. glossa: *tributarius* — item cohortes x. — signa tuba canere b. cani z. m. pr. *re* sup. lin. erupere z. ita cuncti z. m. pr. *os* sup. lin. — formidine terrore bxz. tumultu, formidine, terrore quasi c. acceperat x. fugati arma. *que* sup. lin. z. plures eo c. -100.- in hiberna it pftr. c. hib. ppt. commeatum b. in hib. propter. *it* sup. lin. xz. pariter atque cz. dextimos xz. A manilius x. locaverat tribunos b. et increpare bcxz. eq. exauliarios z. et aux c. neque secus iter facere, *atque* sup. lin. x. pro diffidentia x. futurorum. *futuri* sup. lin. z. cohercebat c. agebant; quod c. reip. pariter cxz. remp. z. m. pr. -101.- speculatores siti x. operitur z. item Jugurthæ spes x. ex suis omnibus æque aliquos x. prœliarentur x. primos erat. *vel agebat* sup. lin. — sua manu interemptum b. et perculsos. *in* sup. lin. z. profligatis his bz. quos advorsum gerat. i sup. lin. z. bocchus statim advertitur z. dextro z. m. pr. *a* sup. lin. — sinistraque x. vitabundus erupit x, occurrit aux. x. ac multis. *multi* sup. lin. b. -102.- velle de suo b. z. m. pr. *se* m. sec. cummodo z. cu iis *h* sup. lin. z. statim syllam b. A. manilium x. ingen. aut aversum flecterent bcxz. cuius silla facundiæ x. sullacatus facundia z. m. pr. *cuius* et e sup. lin. — de mon. cxz. neu te primum sup. lin vel *obtim. dempsere* z. m. pr. *demeres* sup. lin. z. et illum. *atque* sup. lin. At hoc z. a principio tibi. *inopi* sup. lin. ct *tibi* punctis not. z. — tutiusque rati bcz. esse rati x. primum quia b. dein quia parentes bz. cuiquam hominum bz. complacuit b. placuisse cxz. dimitte cz. dimicti x. simul pro delicto x. tutandum a mario arma b. unde jugurtham b. expulerit sup. lin. *Marius* z. vastari a mario z. -103.- feliciter seu reputando bcxz. præliis venerant cxz. quia et fides et ingenia erant b. ac deinde bc. deinde a plerisque in itinere getulis b. (In Codd. x. et z. verba: *ex omni copia necessariorum — paeem vellet.*) excipiunt c. 112. media in z. intermissa et in x. (c. 110. excepto) et a seriore manu adscripta

sine decore pavidi bc. famam avaritiæ Rom. falsam b. ob munifi. sillam inter se am. rati sunt b. qua re et fam. c. nemo munificus b. favor consultorque b. simul uti fautor c. quæ aut vilia b. benevolentia c. dehinc silla b. opperiuntur ibidem b. -104.- confecto postquam, quo intenderat, negotio c. factus est, bc. eosque et sil. b. ad se uticam b. ab utica c. belleginum b. tum præterea omnis c. cum quibus mandata c. cognovit. quibus mandatis legatis rom. pot. eundi et a consule b. In quis pot. leg. rom. eundi fit et a c. placuerunt c. ferocius secernunt b. impetrat. omnib. rebus c. mobiles in advors. mut. semper c. rufone c. otavo rustano b. qui quæstor bc. in aff. portaverat b. stud. ac benignitatem sillæ accepit b. regem cessasse b. deplorati sunt b. qui penitet b. promeruerit b. -105.- a mario petiverat b. arbitratu communibus bc. uti ad se sil. b. item funditorum baleatorum b. præt. vero sag. c. causa quod ea levia sunt, neque his secus c. ampliorem et hostilem b. vicerant pugnantis b. ute erat. q. r. b. -106.- et præsidium miss. b. per eum b. currit b. sibi a spec. b. clam. nocte b. tociens c. totiens effusum b. ducebat incertæ b. post paululum c. proficisceretur c. cons. probat b. ignesque bc. dehinc prima b. omnibus fessis b. metebatur c. intervalla b. -107.- silla extimebat eadem b. an. fort. gererent bc. paucis antea strenuis c. quanto in prœlio b. tuciores esse c. dehinc Volucem b. jubet abire b. ne ea crederet orare c. quoniam ingent. non multitudinem b. quon. ing. mult. non. hab. c. opesque ex patre suo pendere b. illum posse nil palam b. crederet c. (*quum — adesset* c. omisit.) per media castra b. palam transiere b. cum silla solum it. b. profecti sunt, qui quoniam accersunt b. acciderat c. dehinc paucis b. -108.- sillam accitum b. — consilia erat b. massigradæ b. genere impare c. ingenia mauro b. expert. erat b. delegeret c. integre habere b. consulto — omnia habere integra c. rei Jugurthæ b. quo communis res b. ne Jug. c. caveri c. etiam ab insidiis b. attenuisse b. multum cum b. jugurthamne b. illis Sullam b. -109.- S. respondit se — c. cetera nullis aut quam c. quæ sibi responderentur c. sic voluerat c. dicit se silla missum b. quæsitum ab eo venisse c. a Consule quæsitum venisse b. jubet redire b. sed illa die b. in sua castra ambo digressi c. digr. sunt b. silla a bocho accersitur et b. sanctus juvat b. rex sic c. -110.- ratus fore b. nullius indigui b. n. indigus cx. id immutatum b. inminutum x. fuerit mihi eguisse aliquando pretium cx. fuerat m. pretium aliq. eg. b. quoniam apud animum b. carius est c. nunquam redditam gratiam putaris x. in animo lubet b. flagitiosum (*est* om.) b. cujus curator es. b. bellum neque paravi neque factum volui b. At fines c. uti vultis b. quod vultis x. malucam b. muluccham c. id intrare jug. c. -111.- quæ polliceatur b. armis am-

plius b. grā c. sua utilitate retulisse b. copiam Jug. b. rex negare b. cogn. adfin. interv. præterea fœdus b. invisi essent b. erunt invisi c. lenitur b. leviter c. se omnia — promisit c. Sed ad simul. b. defessus erat bello b. - 112. - Et rex c. aspare nuncio jugurthæ b. condicione b. poni (vel *componi* sup. lin.) b. ille in castra b. dehinc b. nuntiat c. se facere c. pac. frustra conventam b. sæpe frustra c. syllam sibi c. in potestatem bcxz. aut populi fœdus cxz. - 113. - Rex maurus — *Hec* sup. lin. z. uti vehementer *s* sup. lin. z. in conloquium z. abpellare z. bonæ spei b. ita tacenti ipso occultare et oris immutatione patefecisse bcxz. sed z. *patefecissent.* — sullam accersiri z. b. m. pr. *accersi* x. per emend. b. m. sec. arcessi c. et ex illius sententia bc. tetendit b. inermis bcz. - 114. - Q. scipione et m. manlio cx. men. manlio. *men.* punctis not. *gaio* sup. lin. z. contremuit cxz. sup. lin. — romam vinctum add. xz. factus esset ei z. m. pr. *est* sup. lin. — Gallica prov. decreta. Kal. b. Isque in z. sup. lin. — Ex ea temp. cx. — Ea temp. (*ex* omisso) bz. sunt c. et z. m. sec. — in fine Codd. z. hæc scripta: *Bellum Jugurthinum explicit, lege feliciter.*

Cod. 5752. a. apud Burnufium, quem Sæc. X. scriptum esse statuit; sed vix ante XI scriptus est; incertæ fidei liber, Catilinam et Jugurtham continet.

Cat. 1. diis - belius - michi - esse videtur - opibus virium - ipsa vita. - 2. - in initio - agit. sine cupiditate - causam - ferri alio - ac imisceri - in initio - ad opt. semper quemque - omnia virtute - transigere - vivere mihi. - 3. - exæquanda sunt - a studio ad rempublicam delatus sum - reliquis moribus - 5. - credibile est - eloquentia (*e* m. sec. delevit.) - 6. - aborrigenes - libertatis causa - se convertit. - 7. - illi incesserat - patiens belli - per laborem, usu (*is* m. sec. sup. lin.) munitus natura - longius nos. - 8. - qui ea fecere. - 9. - avaritia inter eos erat - in amicos. (*is* m. sec. sup. lin.) in pace vero magis. - 10. - creverat - domiti sunt - nationesque - subacti fuere - rom. imperii æmula - divitiæque - bonas artes - et ambitio - mort. falsos multos - commodo existimare - magis multumque - civitas immutata est - factum est.

Cat. 51. et usui - posidet - dmntr - multa nefanda - hoc item vobis - apud vos valeat - reperietur - approbabo - omnium ingenium superat - his tormentis utendum censeo - evelli - conlibuissent - domos spoliari - et tam atrox - paulo sevior - non videtur crudelis - aliena re p. nra videtur - sillane - cum præsertim - equidem possum - ut prius - non anim. eripi - gravius verberari - le-

vius est - in majora - ex rebus bonis - ignaros cives - nra ĩ memoria - esse necatos agebant - alios ejusmodi - *silla* - postremo vos - paulo post - aut hostis - exequebantur - condemnatis - dapnatis.

Cat. 52. persequere sup. lin. a - juditia inplores - inmortalis - ista cujuscqmodi sunt - mortales - alterius lubidini - neglegentiam - bonisne - sed hæc cujus - vera voc. amis. rer. - ea, que - si in - si paulummodo - copia nobis - ad bellum arcessunt - cum exercitu supra caput est. - etiam nunc et dubitatis - misereremini m. pr. (sed syllab. *re* erasum) - convertat - sæpe in maximis periculis (*u* sup. lin.) - socordiæ te atque - nequicquam - adol. - cetera vita - si diis aut - adolescentiæ - qm̄ omnia verba contemnitis - censeo ego - hiique indicio - volturcii in civis *e* sup. lin.

Cod. 6086. *forma quadr. minor. Pergam. Sæc. XII. vel XIII. init. liber eleganter scriptus. in fine mancus; desinit in cap.* 109. *Jug.*

Cat. c. 51. Oms hoēs - decet esse - haut - offitiunt - memorandi q. populi atque reges - injuriæ causa - cartaginenses - repperitur - approbo - domos spoliari - cuiquam hominum - vitam agunt - ita maxima fortuna - minores cruciatus omnes quam facinora illorum esse - sevior fuit - D. sillanum - cum præsertim, - ultraque curæ - aut aliæ leges item condempnatis - exilium - levius est - quid convenit - decr. erat - ex reb. bonis orta - ad ignaros cives - indempnatum necare - paulatim - lubidinose - gravis - quis non laud. - sedicionibus - aut domum aut villam - postremo aut vas - uti is - paulo post - jugulandi finis fuit - sylla - neque unquam - hostes - domi exequebantur - dampnatis.

Cat. 52. cujuscunque modi sunt, - non de socio - neglegentiam - sed hæc cujuscunque - futura sunt. - ne illi sanguinem - paulo ante - minores sunt. - si in tanto - statutis - paululum modo - copia nobis - ad bellum arcessunt - cum exercitu supra caput est - etiam nunc et dubitatis - atque armatis dimittatis - mansuetudo vobis - convertatis - vidilicet dis im. - omnia prspera cedunt - cetera vita - alterum jam patriæ - contempnitis - ita censeo ego - hyque indicio titi volturcii.

Jug. c. 85. non eisdem - dehinc - quo pluris est - negocii - in R. P. procedunt - frustrati sint - obtumis - facti sunt cons. - contepnunt - obtimos noluisse. - queri possit (ita ubique in omnibus Codd.) - facient - cœpit (quod rarius, nam etiam *cepit* et *cœpit* vulgo mutantur) - contepnant - falsi sint - ignaviæ voluntatem - vita eorum - tamen est - hujusce ego. - meimet facta - arrogant - facun-

diam - neque triumphalis - mea verba - profuerant - obtuma - hostes ferire - his ergo præceptis - faciundo - quis - virtutem non relinquere - et incultum - coccum quam - et ex parente - estumant - jocundiora sunt. - officiunt - pauca de rep. loquar - habete - avaricia (ita et supra) - est ætas - obtavit.

Cod. 6088. *Sæc. XIV. literis Gothicis exaratus. plurima compendia scripturæ; multæ glossæ receptæ; habet proprias corruptelas, ne dicam variantes.*

Cat. 51. et amicicia - offitiunt - rodiorum - q̃, p. r. opib. m. sec. - creverat - cartaginenses - aput vos val. - reperiretur - superat - sententiam dixerunt - spoliari - et tam atrox - illorum esse plerique vero - in omnibus impiis - sevior - nam quid - aliena rep. - aut injuria aut metus - superfluum est. - dicere posse id quod - dissolvere mala - ut prius - levius est - in minori - quis reprehendit - (*e* sup. lin.) omnia mala ex bonis rebus orta - ad ignaros cives - hi primum - licentia paulatim crevit - indepnatum - hujuscemodi, quis ejus factum non laudabat - postremo vas aut - ut is - in his tempp. - quis finem statuet - superbia illis - erant proba - a sanitibus, insigna aput - imitari bonos quam invidere bonis - circumveniri innocentes - (inf. pass. m. sec. emend.) dapnatis - dimitti eos - peccunias - hab. in vinclis per mun. - valent opibus - cum p'lo-neve agat.

Cod. 5747. *fol. liber jugurthinus* (constat iste liber domino meo comiti de Angolesmo) *picturis elegantissimis ornatus Sæc. XIV. nulla antiquæ scripturæ vestigia. est eodem numero Catilinarius, iisdem literis exaratus et ab eodem scribu, quem conferre nolui ne in pessimis libris conferendis operam et oleum perderem.*

Jug. c. 85. non hisdem - quos nolles defendere - asperius est Quirites - præsidia sunt - et pericula - habeam consueta - temperari - in nat. vertitur - nobilitatis vel ad aliud - prosapiæ multarum - aut legere - didicere literis - an alius - et labore, innocentiæ - contepnant - putant sese - rei ego - arrogant - facundiam - lacerarent - superent - faleras - profuerant - multa oportuna - ortabor - mollitiam - hæc atque alia - contepnit - jocundiora - flagitiis omnibus decoravere - respondi, pauca - bonum animum habete - nemo ignavia c. 110. pretium amicitiæ tuæ - gerite uti vultis - 111. lenitur.

C. 113. quæ scilicet ita tacente ipso occultare oris immutatione patefecisse - sillam accersi jubet - quasi obvius honoris procedit causa - 102. et vi jugurtam 114. Januarii - sitæ sunt.

Cod. 1750. fol. Sæc. XI. fine vel initio XII. eleganter et accurate scriptus. Catil. et Jug. accedunt glossæ in margine et inter lin. nulla scripturæ antiquæ vestigia, ordo verborum turbatus. Oratio Gaji Cæsaris. (*mi* sup. 1750)

Omnis - officiunt - tunc animus - rodiorum - fuerat - rodiis - causa - inpunitos eos dimisere - Kartaginenses - hoc item - ap. vos valeat - repperitur - opp. - exusperat - his utendum censeo legibus, quæ comparatæ sunt - spoliari - pertinuit oratio - et tam atrox - pravæ videntur - alios apud homines - sic existimo - sevior - sillanum - quæ dixerat - sillane - supervacaneum (sed supervacuum emendatum) cum præsertim - tuta præsidia - possum - in sententia non - condepnatis - levius est - quid convenit - ex reb. bonis - ignaros cives - inposuere - et hoib; indapnatum - crevit paulatim - silla - damasyppum - alios ejusmodi - factum laudabat - postremo vas - uti is - damasyppi læticiæ mors - in his temp. - eguere unquam - a sannitibus - de condemnatissumo summum - permissum e. dampnatis - Ego hanc causam - major illis - nequis.

C. 52. aliena mens - et pericula - malefacta tum persequare - nil reliqui - cujuscunque modi videntur - non de sociorum - et avaritia - negligentiam - sed hæc cujuscunque - sint qm sane - paulo ante in ordine - infernis - in urbe tantummodo - minores sunt - si in tanto - refert mehercle - de omnibus conjurationis - attentius ea exagitatis - nolite oms. majores nostros existimare - si ita esset res - major copia nobis quam illis est - nullum discr. - ac gratiæ - sed hæc ego - ad bell. arcess. - hostium cum exercitu - apprehensis hostibus - dereliquere homines adol. - atque armatos dimittatis - ceperint arma - vertatur - mollicia animi - diis inmortalibus - sæpe in maximis - omnia prospera - ignaviæ te atque socordiæ - quod is contra - cetera vita eorum - diis et hominib. unquam pepercit - ni alterum jam - de gabino - pensi unquam - mehercule si peccato - cum exercitu fauces urget - censeo ego - volturcie.

Jug. c. 85. hisdem artibus - et (*eo* sup. lin.) majore cura - vro beneficio - factiosos asperius est - assunt - adnitendem est - et illa frustra sint - is imperatorem alium - generosiss. esse - facient idem - labori meo et innocentiæ - qui diversissi-

mas - nam quantum - arrogant - id m. nova nobilitas est - facundam (*i* sup. lin.) - meorum majorum ostendere - profuerant - vl. me opulenter - molliciem agas - celebrare - ctpnit - nam ex parente - plus oportere gloriæ quam divitiarum esse - carum existimant. - amant - jocundiora sunt - mei mores - pauca de re p. - mehercule sed magis - adnitimini - capescite.

Cod. 1751. *Perg. fol. Sæc. XIV. liber eleganter sed negligenter scriptus.*

Cat. 51. magna michi est cop. - atque misericordia - In bello mac. - rod - causa - chardiaginenses - talia facere - hoc item - ap. vos valeat - nec magis - q. consulatis fame - repperitur - exsuperat - compleri fana atque domos spoliari cæde incendio - et tam atrox - nrum mortalium injuriæ - delinquere - eorum fortunas cuncti novere mortales - facinora esse eorum - et in omnibus impiis - si paulo ea sevior fuit - Brutum sillanum certo scio - crudelis videtur - cum presertim diligentia - possum equidem - levius est - quid convenit - neglexeris; tempus (plura omissa in margine scripta) ex bonis initiis - ignaros cives - leticia pœnas dedit - alios ejusmodi - quis non factum ejus - hoies - postremo vas - ut in proscript. - his neque temp. - sannitibus - ab tuscis - videbatur idoneum - sed censeo publicandas - in vinculos habendos.

Cat. 52. michi alia - caveri - persequere - frustra implores - vas apello ego - modi sint - alterius libine - tametsi parva pendebatis - nominet - vera nos - ne illi sanguinem - et ne dum - minores sunt - Sed si in - refert ne mihi - statueritis - quæ nulla nobis - sequimur egestatem - cum exercitu supra caput est - etiam nunc et dubitatis - deprehensis hostibus - miseremini censeo - convertatur - suppliciis mulieribus - cetera eorum vita - si quisquam unquam pensi - ita censeo ego - volt.

Jug. 85. ætatem gerere. *a* sup. lin. - contra ea videntur - intellego - omnia hora - et pericula - et vitia cepta mercede - p. agnitionem - optumis - pleraque evenit - imperatorie alium - et acta - facta an vita - existumo - ex signi maluerint - adrogant - non placuit tangere - ex animi sententia - eæ sunt meæ imag. - satis ostendit - profuerunt - optuma - his ergo - licebat relinquere divitias, imagines (his in verbis desinit liber. sequitur Catil. iterum usque ad c. 42. et folium ex fine Jug. Sæc. XIII. sic quisque hostem ferire - ea divicias - maximus negotiosus - in amicos fideles - (liber negligentissimus.)

Cod. 5756. fol. Sæc. XIV. Catil. et Jug. liber nitide scriptus.

Cat. 51. Omnes hom. - ira aut mis. - fecerunt - Karthaginenses - quam id qd in illos - hoc item provid. - ap. vos valeat - si magnit. - exuperat - spoliari - fama eorum - facta multi - iracundia ea imperio - equidem sic ex. - facinora eorum esse - sevior fuit - modestiam viri scio - non est m. visa crudelis - supervacuum - præsertim cum - possum et dicere id - in eos verberibus - an id eo, quia - vitam non eripi - sed in exil. mitti jubent - grave est - levius est - quid convenit - in minori negotio - in majori - ex bonis rebus - ad ignaros cives - incondemnatum necare - postremo vas, vestimentum - uti is - in civ. magna - ab tuscis pleraque sunt - Sed eodem tempore - postremo ubi resp. adolevit - cœpere fieri - Ego hanc causam - major illis fuit - nequis de his.

C. 52. alius alii assentiebantur - mecum ipse reputo - parent. - aris - patriæ atque focis - malefacta - ubi evenerit - tabulas pluris - cujuscunque modi sunt - et malefacta condonabam - bonis an malis - sed cujus hæc cunque modi videntur - hostium ventura sint - voc. rerum - in custodia habendos - ne romæ si sint - et scelesti - minores sunt - mihi vobisque timere - habitote de exercitu Catiline - ea agitis - pulcerrimam - discrimen est nullum - arcessunt - cum exercitu supra caput est - et dubitatis - deprehensis civibus - sed tamen timeo, ne ista vobis - convertatur - videlicet diis im. - vig. consulendo, bene agendo - tradideris te - infesti iratique sunt - jussit necari - cetera vita eorum - fecit bellum - in faucibus - censeo ego - qui indicio vulturcii titi - aliaque feda.

Jug. 85. et virtute - intelligo illud - mea beneficia - invadendi me - simulare - in optimis moribus - naturam venit - cum jug. gerere - superbia hominem novum - invident honori, ergo labori meo invident, et innocentiæ periculis meis - ignaviam, voluptatem, - ita res se habet - vita eorum - tantum horum - posteris lumen, neque - rei inopiam patior - sibi virtuti - facundiam et comp. - vos meque - lacesserent - equid. non ignoro ego - ex omni sententia - pot. ledere - falsa vita - fidei imagines - hastam - pluribus laboribus - verba parum - ipsam - ut turpia tegant - discere quæ - his igitur præceptis hort. milites - nec illos arte - te p. molliciem - r. p. celebravere - procul erant - licet confiteri - et aliis sanctis - mulierib. mundicias - plus honoris quam divitiarum, arma - quidem juvat - jocundiora sunt - pauca de re - exercitus est - quibus est - consultor, socius periculi - me vosque - diis juvantibus - factus est - 93. animadvertit - planiciem perscribit - erectus est.

*

Cod. 5758. Sæc. XIV. fol. Cat. et Jug. plures Cic. Oratt. pro Marcello, Dejotaro, in Catil.

Cat. 51. Omnis hom. - providet verum - consuluert - carthaginenses - multa nepharia facinora - hoc item vobis - aput vos valeat - hiis utendum - domos spoliari - infestos conjurationis - qui in magno imp. - minimo - sevior - non mihi crudelis - discere - possum - gravius verberari - grave est - levius est - quid convenit - ex reb. bonis - ad ignaros cives - hii - malos et bonos - jugulare - qui non - post. vas - neque in his temp. - damaspi - temp. illo Græc. - imp. facere - alii fecere.

C. 52. aris focis suis - fit aliq. victis - cujus c. modi sunt - capescite - Nunc non agitur - negleg. tollerabat - vera voc. rerum - videant ne illi surg. - minores sunt - quanto vos ea - vos modo sang. - alia illis fuere - cum ex. supra caput est - et dubitatis - miseramini censeo - convertatur - supplic. mulierum - vos crudeliss. - iterum jam - quitquam occulte potest.

Jug. 93. anim. attendit 112. quæ scilicet tacente ipso occulta oris immutatione patefecisse. - 114. - Ea temp. - sunt - Salustii crispi liber secundus explicit. Qui cupis etc.

Georgius de Vccrt.

Cod. 5761. fol. min. Sæc. XV. liber eleganter scriptus; literæ initiales picturis ornatæ. Incipit liber Salustii de KATILINE conjuratione; liber in Italia scriptus; scatet mendis, non desunt bonæ lectt. sed fides libri summa neglegentta librarii infirmatur.

In fine C.: explicit Katilinarius feliciter. - Incipit Salustius de Jugurthino bello feliciter; in fine J.: Explicit feliciter Salustii Jugurthini liber; G. Guilermus vocatus, qui scripsit, bene dicatur. - sequuntur IV. Catilinariæ Oratt. et Invectivæ Cic. in Sal. et Sal. in Cic.

Jug. 113. vultu colore motu corporis atque pariter animo varius - quæ scilicet tacente ipso occultare pectoris imitatione patefecisse dicitur. 114. et m. marcello - Isque in Kal. - Ex ea - sunt - 112. dari operam una uti ambobus - in potestate - vehementes sunt - mob. sunt - syllam modo legatum 111. respondit pro se, et de pace et de omnibus reb. multum - pollicentur sibi - armis v. prœliis - faciundum esset - amicitia fœdus - quam non peteret - primum agitare cognatione - carus erat - leniter et ex volunt. 110. in terra hac - et omnis omnium - deberrem hercle - Sulla ante illa cognitum te - indigui - fuit mihi mihi precii aliquantum -

extimo - bellum reip. - id obmitto - ger\te uti vultis .93. animum vertit Cat. 7. in Kastris per laborem usu - Cat. 1. peccora - beluis commune est. virtus animi - auxilio indiget. 2. in initio - omnia virtuti - transigere - artis bonæ famam petit - 3. pulcrum enim est - - a studio ad r. p. - reliquis malis morib. - sed a quo incepto studio - KATILINE - initium narrandi incipiam - adulesc. - virtutem (in marg. juvent.) parum prudentiæ - capiundæ - incit. præt. eum - aborigine (sed s erasum) polens vid. - pleraque mortalium loca habentur - q̄ recipiendis - annis infirm. corp. - se convertet - semper his - gloriæ incesserat - sic se quisque (*se* sup. lin.) - honestas divitias - incepto nos traheret (*nos* sup. lin.)

Cod. 5762. *Catil. Jug. Sæc. XV. picturis elegantissimis ornatus. Crispus Salustius catilinario. prologus incipit feliciter. — Explicit Salustii crispi liber de bello cathiline et de bello jugurthe. Deo gratias. Qui cupis etc.*

Jug. 113. vehementes sunt. - motu corporis voltu, colore pariter - quæ scilicet ita tacenti ipso occultata et oris immutatione patefecisse - accersi - 114. contremuit - illic et inde - virtutis suæ - romam vinctum - Ea t. - sunt - 111. de pace de com. - in gratiam - dicit etiam illum faciendum aliq. - sua utilitate ref. - quam si rom. - amicitia - adventuram - negare - leviter et ex - Itaque - 112. dixitque - bellum componi - cuncta edoctus - in potestate hab. - uti . injussu 110. alius egomet - precium tuæ amic. - flagitiosum. Ceterum - bellum p. r. nonnunquam paravi - neque factum volui - uti vultis c. 100. in hib. proficiscitur - pro victoria - secors - futuri operis 93. aut fortunam experiretur - usus fuerat - quod adversum - cocleas - anim. vertit - deinde flexa - nixus - plan. describit - eodem regredit - periculique nihil esse docet - paululum arrectus - eo negotio - 94. qui e centurionibus præerant - gracia ponderis - ligur - vincebat - per se inerm. - nisui - eadem ascendens deinde - ligur - muro quisque - correpta - que uti - milites cogerit.

C. 20. eo magis animus - dictionem - peric. rep. - o fort. - hanc vitam miseram - viget animus ætas valet - ing. est - esse nullum - divit suas. c. 58. verba viris virt. - nobisque cladem - nequiverimus - sint site juxta - municipia atque col - ut illis - adgredimini - eis qui mun. - 59. ab dextera - lectos evocatos - optimum quemque arm. - in dextram - et colonibus - Sayus Mar. - quod in prœlio adesse - uti mem. - annos tribunus - in exercitum fuerat - facta eorum - incedere; idem - arcessere - intendere - ceteros adgred. - cum corpore tegebat - quos medios - vitæ pepercerant - repperiebant - (liber mediocris).

Cod. 6086. *Sæc. XV. Catil. Jug.*

C. 20. spectata foret m. - accidisset - dominationis - malaque esse int. - ea omnes jam ante - nosmetipsos vendicemus - aput illos aut ubi - rep. nobis reliq. - contra (illis m. sec.) annis - res ipsa exped. - ing. est - profundunt in extr. mari - et nob. fam. rem. - divit. suas - illa quam - anim. me fallit - magis parati - 58. causam conscilii - ipsi nobisque clad. - præs. ex urbe - aperiendum. Quapropter - omnia tuta erunt - mun. atque colon. - omnia illa adversa fient - libertate, vita - aggredimini - etat. in exil. - feda intoleranda viris vid. - nemo enim n. victor - nam fuga - his est max. - tenet me - quæ et timidos - nam multitudo ne circumv. - c: 7. in castris per lab. usu - Jug. 114. et ex ea temp. - rom. vinctum adduci - 113. ipsi pariter læti - vultu colore corporis motu - q. scilicet tacente ipso occulta pectoris patefecit - accersi - insid. Romanis - accedit. statim - ceteris obtruncatis - trad. et ad Marium - 112. bellum componi - pac. conventū - de pace quasi - aut pop. - 113. in host. potestatem relict. - 113. et hæc Maur. sec. volvens ipse diu - cet. an dolo - 111. ad ea Sulla - locutus est - qm armis valuisset - in gra habituros - illorum causa - tradidisset ut illi - fore debit' - negare agitare - quib. jug. carus - lenitur - avidus erat.

110. hoi deberem - tuli opem - indigui - id in imminutum - fueritque m. precium - tuæ aliq. eguisse amic. - licet. peccuniam postremo. - ap. te integra - me sciente nichil vol. frustra - factum esse unquam - uti vultis - mulucam - neque intrare sinam - habibis - 93. faciundi fac. anadvertit - 100. in hib. it.

Cod. 6089. *Sal., Catil. et Jug. Sæc. XIV.* 8*vo. majore; initio Catil. usque ad c.* 42 *omnia omissa.*

C. 58. hab. ego. - imp. alicujus fieri - horteris - ut causam consc. (*mei* sup. lin.) apper - clad. intulerit; quomodo - operior - justa mecum - in his loc. esse non possumus - mun. atque colon. - illis et nob. - Sed quia illa fœda atque intolerabilia - ea dementia est - Nam fuga salutem - his max. est peric. - facta vra extimo - hort. me - 59. instratos ord. - in æquum loc. deduc. - et ab destra rupe asp. - in subsidiis collocat - lectos homines et evocatos - in dextra parte - cum lib. et coloniis - prope aquil. constitit - ex alia parte - atque pro aris focis suis - homo mil. amplius - 60. incendere jubet - illi aut timidi - 61. pet. videt ubi - contendere - ex lat. ceteros - ne prist. dignit. - diversis vulnerib. - vite perpererant. Jug. 113. vultu colore motu corporis pariter - quæ scilicet tac. ipso occulta pectoris pate-

patefecisse 110. pretium tuæ amic. 100. in hib. proficisc. quæ agere decreverat - 93. vertit animum et forte - modo eminent. nisus saxis.

Cod. 6602. *Chart. Cat. et Horat. Odæ. Sæc. XIV. verba sæpius transposita; sed liber non omnino contemnendus.*

1. animi imp. servit. - op. e. facto - 2. agitab. sine cup. - c. ad opt. semp. quenq. - juxta extimo - 3. arduum mihi - pro factis ducit - a studio ad R. P. delatus sum - sed a quo incepto studioque - memorabile exstimo - 5. huic ab adolesc. - semper nimis alta - ex pulcher. et opt. - c. 7. laboris ac belli simul pat. c. 20. spectata satis mihi forent - op. res accidisset - dominationis - malaque intellexi - magis magisque an. - nosmet ipsos vendicemus - aut ubi volunt - peric. repuls. - o fort. viri - ludibrio fueritis - ingen. est - dasset - divit suas - quid igitur experg. - en illa quam - 60. nam fere quem quisquam pugnando locum ceperat - 52. effecta parentum - 53. illam adsequebatur 54. paululum ascenderis 57. expeditos in fuga sequeretur.

Cod. 6098. *Chart. Sal. Cat. Jug. deest pars cap.* 113. *et* 114. *totum.*

Cat. 20. spectata forent m. - in manibus fuissem - esse intellexi - animus incenditur - jus atque conditionem concessit - peric. rep. jud. egest. - quousque patiemini tandem - ingen. est. - fortuna præmia victoribus posuit - me utemini - anim. me fallit - 55. ascenderis - inculta - 57. expeditos in fuga sq. 58. ipsique nobis - intellig. omnes - mun. atque col. - 59. et a dextra rupis aspera - 60. diverse a suis - J. 113. vultu colore motu corporis pariter atque animo varius, quæ scilicet ita tacente ipso occultata et oris immutatione patefecisse - accersi - 112. in potestate hab. - injussu senatus - 111. leniter et ex volunt. - negare - 110. aliq. pretium 109. sulla se respondit - 107. optimum factum - 105. feliciter reputando - 100. hib. it, que - 92. præcise vineæ - ageb. frustra. Nam cum hæc vineæ - 93. usus fuerat adversum prœl. - anim. vertit - plan. perscribit.

Cod. 6253. 8*vo. majore. Perg. Cat. Jug. Sæc. XII.*

Cat. 2. studio (*a* sup. lin.) ad r. p. perlatus sum - 4. incepto studioque 5. semper cupiebat immoderata - et incit. illum - 7. per lab. et usu (*et* m. sec.) - 57. expeditos m. sec. in fuga seq. - 59. ab dextra inter rupem asperam - Jug. 113. vultu, colore motu corporis, quæ scilicet tacente ipso occulta pectoris et oris mutatione patefecisse -

tum postremo syllam accersiri jubet - 112. in potestate - ut ussu senatus 111. disseruit - aliq. pretium - 108. caveri 93. cupido difficilia faciundi (accedit sup. lin.) animadvertit - planit. perscribit.

Cod. 6094. *Chartac. Cat. Jug. picturis ornatus. Catilinariæ Oratt. aliena interposita et multa peccata.*

Jug. 114. Et ea t. - sunt. Q. Scipione et Manlio - 113. amicis omisso priori consilio - vultu colore pariter animo varius - ita tac. - occulta pectoris patefecissent - accersiri - 111. invisi essent - leviter et ex - 110. fuerit m. pretium - 93. animadvertit - acta in alt. - nihil esse docet ducem - 17. in parte tertia - arbori infecundus - 18. qua nox. coëgerat - 53. fessi utrique erant.

Cat. 19. piso ab equitibus (in *provincia* omiss.) - 7. per laborem usu militiam sic quisque se exaltare, hostem ferire - 13. maria constructa (*a* sup. lin.) - 14. ganea manu, ventre, pene - 26. neque petitiones, neque insidiæ quas consulibus in campo fecerat - 30. nullius earum rerum consuli - 31. servo libertatem lib. impun. ejus rei et sext'ciorum ter ducenta millia - ruina extinquam - 55. paululum ascenderis - 35. re cognita michi grata - 57. expeditos in fuga - 34. vis morbi atque uti tabes - 45. ita agant; permittit illis hom. militares. sine - 50. orabat in audaciam - præsidiis abditis - 52. sicuti effecta parentum - 54. assequebatur eam.

Cod. 6097. *Pergam. Catil. Jug. Sæc. XV.*

Cat. 7. per lab. usu mil. disc. - 13. maria constrata - 14. alea manu, ventre pene, - 15. erat ei exsanguis - psallere et cantare eleg. - 50. præsidis abditis - J. 114. italia contremuit - ex ea temp. - 113. secum ipse multum agitavisse vultu (atque colore, motu corporis in margine) pariter atque animo - quæ scilicet ita tacente ipso occultata et oris immutatione patefecisse - 111. lenitur et ex volunt - pretium tuæ amicitiæ - 103. unde (*vi* sup. lin.) jugurtam expulerit - 110. in hib. it quæ - 93. diffic. faciundi animum advertit. - eodem regreditur - ascenderat - descenderat.

Cod. 6102. *Chartac. XV. satis bonus; Catil. eleganter scriptus.*

C. 51. miseramini censeo. 3. a studio ad r. p. delatus 4. incepto studioque - laboris ac belli simul patiens erat - maria constrata - viri muliebria pati - Katilina - confixus Katilina - juventus pleraque maxime nobil. - nequiverat - in provincia - ap. illos sunt aut ubi volunt - ludibrio fueritis - ingen. est. - quid igitur expergimini -

incepta ut spero - adiceret - insolentia curii causa - insidiæ - quas consuli fecerat - conquestus edocet - vargunteus - pœna vestra restingam - m. grata. - erat præceps - domita armis paterent - præsidis abditis - quem quisque pugnando locum ceperat.

Cod. 6101. *plura folia initio Catil. transposita. Catil. Jug. Chartac. Sæc. XV. scriptus.*

C. 1. ventri obsequentia - rectius videtur - efficere debemus. Nam et priusq. 2. et tum vita - gloriam imperio putare - peregrin. transiere - 3. actorem - exequenda - a studio - reliquis - eademque ceteros - 4. secordia - intentam ætatem - incepto studioque - 5. quo seque remque publicam - 6. civilibus moribus aucta - 9. magisque in dandis - in amicis fideles - 11. in asia ductaverat - 13. maria ii constrata - 14. impudicus alea, ganeo, manu, ventre, pene - color ejus exsanguis - adulescens - nobilis - 18. conditam urbem romanam tam - 20. rep. nobis reliq. pericula egestatem judicia - 30. ducenta milia sextercium - res cognita J. 114. voltu colore motu corporis - quæ scilicet tacente ipso occulta pectoris patefecisse. 112. in hostium potestatem relictum iri - secordia.

Cod. 6090. *Catil. Jug. Sæc. XV. vel XVI. scriptus; qui inter plurimas pessimas lectiones aliquot bonas habet.*

Cat. 20. spectata forent mihi - ~~accidisset~~ - dominationis - et in magn. - cognovi vos fortes et fidos mihi - quæ in mentem agitavi - magis accenditur (*anim.* in margine) conditio vitæ nisi - (*fut. sit* in marg.) nosmetipsos vendicemus - semper reges (illis m. sec. superscrips.) nobiles ignob. (*atque* m. sec. adjecit) - et sine auct. apud (*eos* m. sec.) sunt - peric. repuls. - ludibrio fueritis - hominum testor fidem - res ipsa expediet. - ingen. est - tollerare potest - profundunt - et illis binas - tabulas pictas signa - *igitur* m. sec. alienum es - mala nunc res - quin expergiscimini - en illa quam - magis parati estis. Jug. 113. voltu corporis pariter atque animo varius (colore motu in marg.) quæ scilicet ita tacente ipso occulta cordis et ora patefecisse - accersiri - et illius sententia - 112 in pot. habuisset - 111 lenitur et ex volunt. - 110. pretium tuæ amic. 102. qū tum valeat - et simul pauca - 102. omnium cuiquam - cui scilicet conplacuit vim et gratiam te exp. - multa oportuna habes - unde jug. vi expulerat - præterea antea romam legatis (missis m. sec. 100 proficiscitur in bib. propter comm. 93. animum accedit - dein flexa - cujus ramis modo imminent - eodem regred - temere uti ascenderat - qua ipse descenderat - periculi nihil esse docet - 93. qui exercitum cogeret.

Cod. 6093. *Sal. Cat. Jug. et Epist. ad Cæs. Perg. Sæc. XV.*

Cat. 7. per laboris usum 20. dominationis - magisque animus. - vendicemus - pericula repulsas - fortissimi nonne - fueritis - vobis est - res ipsa - ing. est. profundunt in extruendo mari - divitias suas - en illa quam - corpus vobis.

Jug. 113. vultu corporis pariter atque animo varius - quæ scilicet ita tacente ipso occultare oris immutatione patefecisse - accersiri jubet - et ei nuntiatum jugurtam - 112. in potestate hab. 111. negare, agitare - lenitur et ex vol. - multa disseruit - in gratia habituros - amicitiæ foedus - 110. nullius indigui - fuerit mihi pretium - uti vultis 109. igitur sulla resp. - nihil jam nunc - occulte accersitur - tantum fid. interpretis - jurat ea sententia - 108. sibi cavere nequivisse - 105. et baleatorum - 104. deplorati sunt - 102. amicitia nostra - dimitte - regnum ob tutandum - expulerit 101. apud primos agitabat - 100. it (uti ceperat) in hib. propter - 98. aut pro victoribus - 95. pudeat magis an pigeat disserere - 94. dubia nisui - prospectus visusque - 93. periculique nihil esse docet - eodem regreditur - deinde flexa - cupidus difficilia faciundi anim. vertit - 92. utrinque præcisse vineæ (*liber haud contemnendus.*)

Cod. 6092. *Cat. Jug.* 8vo. *minore; Salustii Crispi de bello jugurthæ felic. explicit.* 1493. 28. *April. hæc in fine. liber in Italia scriptus.*

Cat. 20. spectata m. foret - accidisset - dominationis - atque nolle - animo atque multa agit. *magisque* (in marg. animus) nosmetipsos vendicemus. - relinquere - o fort. - nonne mori - quam miseram (in marg. hanc) pro deum obtestor vos atque hominum p. fid. - ing. est. - profundunt - et ad necess. cum - illi tab. signa toreumata - nova dirimunt - illa quam sæpe optastis - fortuna oia victoribus premia posuit - Jug. 113. secum multum agitasse vultu colore motu corporis pariter atque animo varius, quæ scilicet occulta sui pectoris tacente ipso per mutationem oris patefecisse dicitur 112. in potestate habuisset, tum credebat fore senatus aut populi - 111. leviter ex voluntate - negare - de pace de communibus rebus 110. fuerit m. pretium - expulerit - cui scilicet conplacuit. - quo ingen. aut advers. flecterent - atque iter faceret - in hib. iit quæ - 95. pudet magis anpiget - 93. dubia nisui - ramis modo eminent. periculique nihil esse docet - anm. vertit - planiciem perscribit - (vos in marg.) 97. neque ullo ordine belli (al. more prœlii;" hæc in margine) 98. quia non fugerant. 54. inimicum (al. iniquum) hæc sup. lin. Cat. 7. ni ea res longius ab incepto traheret.

Cod. 6091. *a bono exemplari descriptus anno* 1434. *Cat. Jug.*

J. 113. vultu colore motu corporis pariter atque animo varius, quæ p. pectoris scilicet ita tacente ipso occulta oris immutatione patefecisse - accersiri - 112 in potestate hab. - aut p. r. 11. lenitur - in gratiam habituros - 110. indigui - pretium tuæ amic. - 109. sanctus vir ex sententia ambobus. - 102. cui scilicet placuit. - unde jug. (bochus sup. lin.) expulerit - in pectus dimitte - ingen. ejus aut aversum flecterent - 100. in hiberna proficiscitur quæ - 93. cupido difficilia faciundi animum accendit - planic. (perscribit p. perspicit eadem) sup. lin. regreditur - (ascenderat (bis) periculique ducem - illi qui ascensuri erant - Cat. 7. in castris per laborem usu - sic se quisque hostem ferire - 8. jus bonum justitiaque 13. maria constrata - 19. in provinciam - 20. nosmet ipsos vindicamus - peric. repulsas judicia egestatem - 21. cum eo consule - 25. psallere et cantare - 27. consuli insidias tendere - 29. nulli earum rerum consuli - 30. centum sestertia - impun. ejus re et sesterciorum ducenta milia - 35. (et ideo) sup. lin. grata mihi - 36. atque uti tabes - præceps ierat - 44. qui sim - 51. paulo sevior - 52. eum exercitu supra caput est. - cunctamini etiam nunc et dubitatis - 53. effecta parentum - 56. repudiabat quorum initio - 61. vivus pugnando locum - Jug. 13. tum jugurta patratis consilis omni Numidia potiebatur - 14. affinium loco - 17. in parte tertia - arbori infecundus - 25. rapiebatur - 26. armatus obvius fuerat.

Cod. 6096. *Cat. Jug. mutilus incipit c.* 3. *finit Jug.* 76.: *prorsus ab" folia transposita. Perg. adnexæ sunt aliquot Cic. Epp. Cod. Chartac.*

C. 7. per laborem usu - sic se quisque 11. ceterasque artis bonas - multos mortalis - in asia ductaverat - nedum illi - 4. a quo incepto studio - (etiam in medio Cat. folia desunt) - 36. tanta vis morbi uti tabes - 50. præsidiis abdicatis - 51. omnis - possum equidem - immortalis - ignaros aut minus bonos - 57. expeditos in fugam sequeretur.

C. Crispi Salustii de bello Jugurthino - 17. arbori infecundus - 18. quo nox coegerat - 19. et alii avidis - 38. tametsi ipsum clausum teneat - tuta (*ta* sup. lin.) sunt - 52. interea bomilcar. 52. iniquum certamen sibi (in marg. inimicum) 63. petere non audebat - 40. jusserit et decreverit et voluerit.

Cod. 6099. *Chartac.* 8*vo. majore Catil. Jug. et excerptum de Orosio.*

Jug. 114. vultu colore motu corporis pariter atque animo varius, quæ scilicet ita tacente ipse occultata et oris immutatione patefecisse. - accersi - 112. senatus aut

populi - 111. leniter et ex voluntate - 110. indigui - precium amicitiæ tuæ - 108. caveri nequivisse - 104. studium sille lubens accepit - 102. vi unde jug. expulerit. - 100. Denique marius uti ceperat in hiberna proficiscitur que - 95. pudet magis an piget - 93. adversum preliantibus - cupido an. vertit - plan. perscribit - qua ipse descenderat - 54. inimicum certam. sibi - 57. picem sulphure et tæda mixtam ardenti - 68. in primo latere - Cat. 7. in castris laborem, usu militiam discebat - 11. in asia ductaverat - 13. maria constrata - 35. re cognita m. (media vox erasa) 25. haud facile discerneres - 37. vero præceps erat de - 25. cunctamini et dubitatis - cum exercitu supra caput est - J. 17. arborum infecundus - 18. qua nox coëgerat - 19. et aliis rerum nov. avidis.

Cod. 5757. *fol. Chartac. Sæc. XV. litteris Gothicis exaratus; multis scripturæ compendiis. satis accurate scriptus.*

Cat. 51. quisquam hominum - et populi - consuluerunt - in bello Mac. - nepharia - talia facere - ap. vos valeat - publy - hys suppliciis - spoliari - conjuratione faceret - et tam atrox - qui demissi vitam in obscuro - paulo sevior - non mihi crudelis - cum præsertim - possum equidem - erupnarum requiem - porcia lex - levius est - ex rebus bon. - ignaros (ν sup. lin.) - hy primo - magnæ cladis in - fieri vereor - sumpserunt - abolerit d. m. sec. - novum cap. cons. - magnum imperium - ne quis de eis - p. senatum.

Jug. 85. non eisdem - simplices modicos - dehinc per - pro beneficio - præsidio sunt - ex virtute - mea beneficia reipub. - et pericula - vertitur - an id melius mutari sit - scilicet in - At ego scio. - cœperunt. - ynaviam illorum - unam naturam - gen. esse. - sese liberos - hoc cepi - hos appetunt - eorum facta memorando - vita eorum - tanto eorum secordia - habet res - iniqui sunt - arrogant, mihi - nob. nova est - equidem non ignoro - facundiam - ex animi sententia - vera oratio - ostendere - sed quæ plurimis lab. et per. meis - at illa multa opportuna - tollerare - hys præceptis - arte colere - nri majores - celebraverunt - quis - vos illorum - quasi debito - illis relinquere - non relinquere - qui parum scito - pcy coquū q villicū hēo - divitiarum, arma nisi - parati corporis - sudor est pulverem - jocundiora sunt - nihil efficiunt - pauca de rep. - bonum anim. habete - est ibi - mehercule - ac temeritate - milit. est ætas - aut imperatorum ex superbia - publicam rem subvenire decet - vitam exagitarent - adderant - habunde.

Cod. 5759. *Perg. fol. Sæc. XIV. Cat. Jug. corruptissimus.*

Cat. 51. quisquam hom. - nihil animus valet - atque misericordia impulsi -

in bello - infida atque perversa - cartaginenses - pace per - ap. vos valeat - injuriæ vestræ - reppéritur - eorum ingenia exuperat - hiis - m. dixerunt - acciderent p'ima - virgines divelli - a complexibus matrum - patres fam. spoliari - oratio permittitur - fecerant infestos gurationi faceret - et tam atrox - delinquere - quæ ap. illos iracundia - et quidem ego sic existimo - facinora eorum esse - postremam mortem metuere - et in omnibus imperiis - sevior - studiis - michi non est crudelis - quicquid enim - genus novum - cum præsertim - ciceronis consulis - possum equidem - vetat verberari an aliæ leges - grave est - levius est - necari quum verberari - quid - at ubi eum dicitis quis - in rebus bonis - ad ignaros cives - indapnatum necare - ea re - dicebat fieri - paulatim - homines celestes - magnæ cladis - postremo vas - ut in - mala hæc - fieri vereor - ingenia in promptu sunt - alio sub consule - cui item alius ex. - quibus moderandum - erant proba - abstutis ple. - imitari bonos - magnum supplicium - factiones voluere - consilium novum - profecto dis - quum sit in vobis - bene parata - de eis postea - dico senatum.

Cod. 5760. Fol. Min. Perg. Cat. Jug. et Bernardi Abbatis Cluvevallensis de consideratione ad Eugen. papam lib. in fine Jug. hæc leguntur:

„Non miretur aliquis si aliqua vocabula in hoc libro prius non usu moderno scripta sint. Nam hoc fuit gratia exemplaris bene antiqui et veraciter scripti de quo omissis duntaxat diptongis ~~oia ut jacebant~~ hic apposui: verbi gratia ois pro oes, finis pro fines, advorsum pro adversum et sic de aliis multis." glossæ in margine et inter lineas.

Cat. 1. vid. esse - longuam - fragilis: virtus - res militaris procederet - 2. ut in bello - quæ oes (al. homines sup. lin.) - vel qui vitam - justa estimo - 3. et actorem - pro falsis dicit - a studio ad r. - 4. incepto studioque c. 51.

Omnis h. o. - ira atque mis. - item in bellis - cartaginenses - hoc item vobis - ap. vos valeat - exuperat - conlibuissent. - spoliari - vitam agunt - sevior - crudelis est - te o sillane - præsertim cum - possum equidem - neque gladio (vel gaudio sup. lin.) aut aliæ leges? Item etc. - grave est - levius est - quid convenit - ea rebus bonis - ad ignaros cives - justa bonos et malos - villas - trahebantur ad supplicium - neque temporibus vereor - in manus sit - hoc novo - atque militaria - mallebant - Ego hanc causam - (passim glossæ super lineas v. c. 87. mediocria gerebat. (sup. lin. bella) 89. oppido propinqua (sup. lin. loca.)

Jug. 85. adepti s. - plurisque - aut præfectura eo - pro beneficio - opinione - o quirites - assunt illis - sitæ sunt - o quirites - sciens equos bonosque - omnis

labores - vertitur - mutare id melius sit - et acta majorum - præclarior est - penitendum est - advorso pectore - ee sunt - didisci - profuerant - justa pati - atque alia majores - quis not. - reppetit - incultum moribus - jocundiora sunt - pauca de r. p. - strnuus est - capescite r. p. superbiam metus - aut in prœlio - justa geram - omnis bonos - (infra item) - advorsum - animum vertit. reppetere - 86. navis - neque classibus - sua care - 87. aggreditur - aut occidi - facta est - 88. justa carus - et advorsum se - ad eum nuntios - accederet - 89. avortere ab - hercules libris - advorsum hostes - acrior est - 90. diis fretus - 91. simul inopiam frumenti - effecta est utrium - capere jubet - atque uti - dehinc - visum est - idemque proxima - ab casa non - inc. est. - inter sunt - op. erat. - infidum. ante neque - 92. per egit Marius - tunc haberi cœpit - bene ea res ubi evenit - igni comburit - malucha - omnia natura - et altis machinationibus - utrimque prescise vinæ - 93. qua sepe usus fuerat - quod advorsum præl. - anim. advertit - cocleas - legundi - paululum modo - deinde inflexa - in castelli planiciem pervenit - eodem regreditur - qua ipse ascenderat - paululum arrectus est - quinque milia - 94. visum fuit - qui ceteris præerant - perse inermes - dub. nisui - advorsum hostis - vineas regressus - r. omnibus - quenq. hom. - correcta.

Cod. 6087. *Colbert.* 6011. *Regius* 5977. *fol. Min. Sæc. XI. Catil. et Jug. multa humore et madore corrupta.*

Cat. c. 20. satis foret - m. cecidisset - fuisset - est audax - esse intellexi - atque nolle - ceterum in dies - condicio - ni nos in libertatem vindicamus. - atque condicionem (con. m. sec.) honori divitiæ - nobis pericula reliquere repulsiones - quæ quousque - o fort - nonne emori - per virtutem omittere - nobis victor. - rex expediet - ingen. est. - potest tollerare - profundunt in extruendo - fam. rem. - fam. larem - nusq. ee - modis trahunt divit. suas - domi est inopia - foris alienum æs - multo asperior spes - ex illa lib. quam - magnif. spol. belli.

Jug. 17. affrice situm - amicitia attingere - in parte tertia - arbori infecundus - sed in - celo qi. postea - aut q. m. ĩĩ p. m. - interp. ẽ nobis.

18. ferina caro - populum - neque imp. - qua nox - magis habuere - semet ipsi - armenisque - nam propius mare afr. habitabant - hi mature - mutare inter se inst. - appellare deinde utrique - nomen gloriam sibi.

85. o quir. - hisdem art. - supplicis - intellego - beneficia sup. lin. *acta* - et per - g sup. lin. - artibus ei - nob. globo - homines præposteri - ego ea in milit. - obientur -

est præclarius - e. flagitiosior - sese res habent - posteris lumen est - facundiam - fidi causa - cū supplicio - hæc alia atque talia - ita n. e. - pauca de rep. loquar - imp. superb. - est ibi - capiscite - aut in prœlio.

c. 113. quæ scilicet tacente ipso occultare et oris patefecissent - 114. romam vinctum adduci - 100. M. uti acceperant hiberna propter.

Cod. 1575. *(Sorbonne) Sæc. XV. Catil. Jug. Fol.*

J. 17. in partem tertiam - arboribus infec. - de celo - salubri - in initio - regis iemsalis 18. in initio - pallantes - quas nox - multi sibi quisquam - ratibus in afric - oceanum habitavere - alveos navium univrsos - alia dein medis loca - semet ipsos - carinas sunt - medi - armeni - hii prius - opida - cogere c. 93. difficilia inveniendi anim. vertit.

Hist. Rom. Mscr. 74. *Fol. Chart. (Bibliotheque de l'Arsenal.)*

Jug. 114. ea temp. sita - romam duci - nunt. est - factus et - Isque in Kal. - Gn. Manlio - et deinde - certare 113. bocus - multa agitasse vultu, colore, motu corporis pariter - que scilicet ita tacente ipso occulta corporis patefecissent - tandem postremo syllam accersi jubet - die advenit - causa procedit - fac. visum - eo numidia - victus syllæ - est deductus - 112. sentent. experire - preparato it. et ei nunt. - in pote hab. - uti jusu sen. aut p. r. - in host. potestatem relict. - 111. disseruit - non in gratia hab. - causa quam sua - in promptum esse - romanos tradidissent - advent. - primo agitare - animos adverterit - lenite et ex vol. - defessus bello - utilia erant visa - 110. debere et hercule - indigni - dolore solent - pretium tue amic. - apud anim. nil. - animo licet - reditam grat. - volui adversum - uti volt. - mulacam - 108. consilia ierat - massugarde filius - delegerit - consulto - caveri nequivisse - attinuisse - libidine advers. nos - 109. igitur sylla respondit - venisse quæsitum ab eo - occulte accersitur - internuntius sanctus vir et ex sententia ambobus - 105. quis reb. cognitis - de commun. reb. consuleretur - ped. fundatorum baleatorum - alii armis - et numerum ampliorem et hostilem - temptare - 106. et prelio missum - ad syllam cucurrit - ex peculatoribus - perfugeret - 107. estimaret - prohibet, suos hortatur - anim. gestarent - inermis peditibus - ab hostes vertere - dein volucem quen. - et castris abire - sese optimum factu videri. - 100. in hiberna ppter - inter hostium - laudare et increp. - iter faceret - in porta - in monumentis - diff. futuri quæ - illosque aliisque - quod per amb. fieri agebant - ita consuetam duritiam - 101. specula-

tores sese ostenderunt - adesse hostes intelligunt - operitur - quattuor a tergo - preliarentur affuerant - agiem invadunt - primos apud agebat - gradium sanguine - in pert. romanos acrius inced. - profugatis his - statim advertitur - ab equitus - ac multis voln. - 102. velle de suo et - quo ingen. ejus - locut. est - tutiusque rati sunt - postremo hæc dimitte impetus tuum - unde vi dicebat jugurtham expulerit - vastari mario - repulsum se ab amic. - vetera amittere - 103. in tabernaculis - feliciter ait erga romanos - evenerunt - Dein in itinere - in expeditione proficiscens - fam. fals. rom. avaritiæ - in benign. habebantur - aut benevolentia esse - 104. confecto quo int. negotio - abutica venire jubet - L. belienum - senatorii cum quibus - in quis legatis - rom. eundi fit a consule - rerum mult. humanar. - rufone - qui questor stip. in afr. portaverat - studium sille accepit.

Cat. 1. student sese - vel. pec. transeunt - est commune cum belluis - magnum erat - inter mortalis fuit - 2. transegere - 3. actorem - supra veluti ficta - adulesc. a studio liber. ad r. p. delatus - a quo incepto studio - 7. ingen. in promptum habere - per laborem et usu militiam discebat - ni ea res longius ab incepto traheret - 8. qui ea fecere - quantum ea potuere - 9. aet. illis erat, in amicos fideles - 11. quem in asia ductaverat - nedum illis corruptis moribus victoriæ obtemperarent - 13. maria constrata esse - 19. in provinciam - 20. ut spectata satis m. forent - dominationem - idem velle atque nolle - magis magisque animus accenditur - ipsos vindicemus in - rep. nob. reliq. peric. - ludibrio fuere - ingen. est - illa illa libertas. - 15. cum eo se consule - 25. psallere et saltare elegantius - discernbres - libidine sic accensa - 28. vargonteus 29. nulli earum rerum - 30. sextercia ducenta milia. - 35. grata mihi - 37. erat præceps de multis causis - 39. plebem in magistratum facilius - 46. læt. intelligens. - anxius erat dubitans - et exercitat. orabat in audaciam - 51. ignaros civis - bonis rebus - cum ex. supra caput - 53. est effecta parentum - 54. paululum ascenderis 56. inculta tenebris - 56. modo galliam versus - 57. expeditos in fugam prosequeretur - 58. a parte dextera rupe existente aspera utrimque - 60. ex lat. ceteros aggreditur - 61. ceperat vivus - quos medios.

Jug. 3. secuntur - 4. adeptus sum. - nquierat - 17. arboribus infecundus - in parte tertia - 18. qua nox coegerat (pauca folia transposita male omissa) - 30. eam dicam quam - 38. ita delicta occultiora fuere - ferro tenet clausum - 40. jusserit magis - 49. et peditibus deleptis suis - 53. fessi letique - 54. inimicum certamen sibi - 68. equites in primo latere - 91. metu coercebatur - 93. cupido difficilia faciendi animum cepit.

Cod. Hist. Rom. 75. Chart. 8vo Cat. et Jug. mancus pessime exaratus Sæc. XV. folia Chart. et Perg. mixta.

Cat. 1. animantibus - rectius videtur - officere debemus - 2. vel in bello - equius atque constant. - nec mutari ac misceri - in initio - peregrinantes transierunt - juxta exestimo - frui anima J. 113. vultu colore motu corporis atque animo varius, quæ scilicet tacente ipso occulta pectoris ejus patefecisse dicuntur - arcessiri 111. imprompium esse - lenier et ex voluntate - fuerit mihi prætium - secordia - 44. exercitus ei traditur a Sprio albino proconsule - 38. ita delicta occultiora fierent.

Cod. 73. fol. mixtis Perg. et Chart. Jug. Cat. eleganter scriptus.

J. 114. ea temp. sitæ 113. vultu colore motu corporis pariter atque animo vario, quæ scilicet ita tacente ipso occulta pectoris patefecisse - 111. lenitur ex voluntate - 110. neque flumen jug. intrare sinam - deberem hercle - fuerit mihi pretii - 108. materno genere dispar - ne jugurthæ legatum pertimesceret - qui eo advocatus esset, quo res communis - cavere - consulto sese omnia integra cum illo habere - 109. igitur pauca sylla Rsdit - paucissumis precibus - simulque sibi responderentur - occulte accersitur - (multæ glossæ) - 102. unde jugurtam expulerat - 100. in hiberna proficiscitur propter.

Cat. 19. in provincia - qui dicunt - ~~20.~~ quas profundunt - 16. aliqua necessitudo, Katilina - 21. addiceret - quas consuli fecerat - centum sextercia libero impunitatem hujus ducenta milia sextercia - ruina vestra restringam - G. flaminium in agro aretino - 51. eo magis (mea sup. lin.) mihi atque vobis ea timere - misereminі censeo - inculta tenebris - ex lateribus cæteros aggreditur - (sæpius accus. in is) - Jug. c. 17. in parte tertia - arbori - 18. qua nox coëgerat - in deditione accipitur - 31. in imperio nati - 38. ita delicta occultiora fore - advorsum divitias - 44. animadvortit - humo arida atque arenosa - delectis suos collocat - inimicum certamen - tædam mixtam ardenti - otio advorsum - ad arcem oppidi - in primo latere - habere eum magnam copiam - 84. plebe militia volenti - gravior accederet - 93. animum accendit - planiciem perscripsit - pollicitus sese itineris nihil esse docet periculique ducem - 100. proficiscitur propter.

Codices 5754. 5749. 5753. pessimi; prior ideo tantummodo memorandus, quod Editio princeps Parisina, quam dicunt, ex eo expressa est; id quod ex versibus qui in fine libri leguntur, manifestum est; etiam Codd. 1755. 6103. 6100. 6105. 6104. pessimæ notæ, atque indigni qui accuratius conferantur; nisi forte

aliquis Salustio bene consultum putat, quod, quæ corruptelæ in sexcentis libris inveniuntur, eæ iterum typis exprimuntur; tres libri non inventi sunt 8659. 8554. 8609. In Cod. 1778 pauca eaque lacera Jugurthæ et Catilinæ fragmenta insunt. Cod. 6082 sæc. XV. nitidissime scriptus, Oratt. ex Livii Decade prima, bello Punico secundo et historia belli Macedonici ex Q. Curtio et ex Salustio continet. cujus codicis specimen supra expressum Catil. c. 51. 52. ubi falso ejus lectiones codici 6085. (c.) adscriptæ sunt; quare hoc loco lectiones Cod. c. ex capp. 51. 52. integras exprimendas curavi. Cat. c. 51. offitiunt - nichil - inpulsi - lubidinem (*i* sup. lin.) et adversa (*atque* sup. lin.) causa - dimiserunt - cartag. - querebant - ap. vos valeat - neve (*neu* sup. lin.) - adprobo - exuperat - occiderint (*e* sup. lin.) - amplexu - collibuissent - spoliari - inmortalis - et tam atrox - accendit: vel: *ant* - item in maxuma (*i* sup. lin.) - sic existimo - in talis - præsertim cum - inmortalis - aut aliæ leges - 'cdnatis - libido gentibus - ex rebus bonis - ignaros - hi primo cœpere paulatim - libidinose - gravis pœnas. - ut his - in alio temp. - sub alio consule - statuet illi finem - sannitibus - ydoneum - imitari bonos quam invidere bonis - codnatissumo summum - ego hanc causam - puto magnam - maxim. imp. facere - quam sit in nobis - esse publicandas - sciat senatum C. 52. postquam vero - pluris pretii - non modo agitur - tollerabat negligentiam - aud quam magnif. - sed hæc cujusc. - vera voc. rerum - et caveant dum - paulo ante - ut credo - esse publicandas - hbdas esse - paululum modo - copia nobis - nonnulla sunt - ad bellum arcesserunt - dux hostium c. exercitu supra caput est - et nunc dubitatis - h. adulescentuli - sæpe in m. Aul. Mallius - in bello - ni iterum - in faucibus italiæ urguet (*nos* punctis not.) ita censeo ego - hiique indicio - alobrogum - aliaque feda.

CODICIS EINSIEDELENSIS 303. VARIETAS. SÆC. X. LIBER SALUSTII QUI DICITUR CATILINARIUS.

(*Hæc rubris litteris exarata.*)

Cat. 1. omnes - esse videtur 2. ita - ut omnes arant - transiere - 3. sequitur - exequanda sunt - facilia (*factu* per emendat.) 5. cuiq. credibile est - cujus rei libet - paulatim imminuta - 6. sicut ego - enena duce - libertatis causa - se convertit - 7. extollere magis magisque - juventus ac belli - sic quisque - (se omisso) longius nos - 8. sicut ego - qui ea fecere - 9. tardius prœlio excesserunt - quod beneficiis quam metu imperium agit. - 10. Sed ubi respublica justicia crevit atque labore - Cartago - qui labore pericula - hi socium - et ambitio - 11. fidum sibi - 12. atque moderati - decorabant (*u* sup. lin.) - fortissimi homines (*viri* sup. lin.) - 13. constrata - incesserat. viros - antecapere luxu - 14. actu facillimum - frequentabant m. pra - quam cui - quam id comp. - 15. adultum ætate - color ei exs. - facie (*vultuque* expunctum) - 16. aut manus aut an. - victoriæ memores veteris - petendi - 17. Kl. - primos singulos - primum audaciæ - (sup. lin. plurimum) - leca - erant. Præterea - ~~alia neces~~. per emend. *aliqua.* - 18. et m. lepido - gn. - Kl. Jan. - pro curia signum dare - quam plures - pompei - in provintiam - 20. cum singulis multa egerat (aliq. erasum) - eademque mihi - intellexi esse - vindicmus (vocalis erasa) repulsas nobis reliquere - consenuerunt - incepto opus est - ingen. est (*in* sup. lin.) - profundunt (*a* sup. lin.) - divitias suas - en illa (alterum *illa* expunctum) quā quā sæpe - ea omnia vict. præm. - utimini. *e* per emendat. - aberit a vobis - ni forte - 21. postulare. *ve* sup. lin. - ut prop. - quæ armis præmia - sittium - præterea petere - cum eo se consule - increpabat - 22. adiceret - sicut in sollem. - dictu fecisse (sed aliq. erasum) ab his qui - 23. conventione - amoverant - insolentia curii - ocultum habuit - estuabat; quasi - 24. conflaverant (*sibi* sup. lin.) - 25. literis Grecis et latinis docta - eligantius - luxuriæ sunt - fuit m. pr. (*fuere* per emendat.) libido (*ine* m. sec.) creditum (*sibi* sup. lin.) - 26. sentiret (*dis* sup. lin) consulib. in campo (sed *b* deletum) - 27. oportunum fore sibi - consulibus insidias; neque insomniis - (sed unum *i* puncto not.) convocans per m. - opressisset (*ferro* sup. lin.) - 28. domusuæ (*i* sup. lin.) - 29. caperet respublica - nullius earum - 30. Kl. nvbrium

senatus decreto - sexterciorum ducenta milia - uti gladiatoriæ - 31. trepidare, festinare - manus ad cœlum supplices - parvulos liberos - plaucia - et ut sui - sicut jurgio - patrib. c. m. pr. (*res cœpit* sup. lin. - ita se ab - cum eum salvaret. (*servaret* sup. lin.) - quō quidem - 32. optimum factu - possunt - geruntur, manlius - 33. patria - majores nri miseriti - neve nobis eam - 34. senatum pr. - factione *i* sup. lin. - 35. sàl. q. catulo - alienum æs - non possem et alieniš - observandæ sum secutus - rogatus aveto. (*prius* sup. lin.) - 36. reatino - paterent. *r.* sup. lin. duobus senati decretis; (*us* sup. lin.) discesserant m. pr. (*n.* exp.) atque uti (*atque* erasum) - 73. conj. fuerant - adeo videbatur - omnia mutari - de multis - hi romam sicut in sent. - merce manum - tòleraverant - mirandum est - maxima spe. (*u* sup. lin.) - victoria sullæ - ideo malum - 39. in his erat - 40. vidit illos queri - mortem sperare - 41. certum præmium - 42. quos ante *ex sociis* causa. (sed prima manus *S. C.* scripsisse videtur) in citeriore gallia - 43. paratis videbatur - constituerant m. pr. *at* m. sec. - statilius, Gabinius - 44. crotoniensium - quis sim - Ea cogites - postulant - 45. ut in ponte - permittit illis homines - venerunt - 46. reipublicæ perdundæ - ceparium terracinensem - 47. dissimulantem m. pr. - sybillinis - cui foret fatum - urbis. præterea - cottidiano - atque cethegus - properaret urbem accedere - 49. precio - animi mobilitate - 50. et præterea - p. umbreno, p. furio - tiberi neronis - abditis - 51. memorandi, qui populi atque reges - de rhodiis consulatum est - cartaginenses - hoc item vobis - domos spoliari - infestos conjuratione facerent - et tam atrox - in obsuro vitam agunt - minores cruciatus omnes - *severior* m. pr. *sævior* m. sec. - D. sillanum - de pœna possum (sed *us* adpictum) - in sententia non ad. - ac aliæ leges. - gravius verberari - *an* minus grave (*an* per emendat.) grave est - levius est - ex rebus domesticis orta sunt - ad ignaros ejus aut minus bonos pervenit - Hi primo cœpere - alios ejusmodi - aut domum aut villam - aut vas - uti in - in manu sunt m. pr. *sit* m. s. - neque unquam audaciæ eguere - hanc ergo causam - 52. finem facit. *e* sup. lin. - mecum ipse reputo - magis quam - nam cetera malefacta tum persequare (sed in hac voce *a* deletum) - ita cujuscunque modi sunt - non de sociorum - anima vestra m. pr. *n.* sup. lin. - ita se mores habeant - timens ut aut a popularibus (*ne si romæ sint* omissis) in urbe non per totam - si ita esset multo - copia nobis - ad bellum arcessunt - cum exercitu supra caput est - cunctamini etiam nunc dubitatis - atque armatos dimittatis - in miseriam vertat - imo vero maxima - mollicia animi - videlicet diis immortalibus confisi - omnia prospera cedunt - cetera vita eorum - nisi alterum jam - si mehercules - censeo ego - in civis patriamque - 53. ad cœlum ferunt - senati

decretum fit. - 54. miseris profugium erat - quod bono dignum - bellum novum - illum sequebatur - 55. in sententiam catonis - optimum factu - quæ ad - præsidiis dispositis - Est in carcere locus - paulolum ascenderis - inculta tenebris - species (*facies* sup. lin.) post missus est lentulus (*di* sup. lin.) vindices m. pr. indices per emend. - 56. quam ipse adduxerat - coortes - modo ad in galliam versus (sed *ad* puncto notatum) - fretus, alienum suis - 57. Lentulo et cethejo - perfugeret - atq. metellus celer - propere movet - discessus erat - expeditos - optimum factu ratus - affligere - (*con* sup. lin.) - constione advocata (*s* puncto notatum) - 58. Compertum ergo m. pr. (*r* deletum) - cuique animo - pauca admonerem - aperire - ipsi nobisque cladem - frumenti aliarum rerum - municipia atque coloniæ - turpitudine exilio ætatem - ea vera dementia est - his est maximum periculum - 59. paulolum commoratus - ab dextera - reliquorum signa - quendam sinistra parte - 60. unde a signiferis ferentariis - gladiis res agitur - ceteros aggreditur - relictum videt, memor (*catilina* omisso) - 61. quantaque animi fuisset vis - vivus cœperat - quos medios cohors disjecerat prætoria.

Explicit Lib. I. incipit II. qui dicitur Jugurthinus.

Jug. 1. de natura genus - quippe quæ - suum quique culpam actores - 2. et alia hujuscemodi omnia - egregia ~~ingenii facinora~~ - sic et finis est - atque ignaviam - artes sint animi - quibus per fraudem is fuit - 5. in amicitiam receptus - siface - mastanabilis - 6. luxui neque inertiæ - ætate sua - 7. auxilia mitteret; præfecit numidis, quos in Hisp. mittebat, sperans vel etc. occasurum - publii scipionis qui tum romanis (u sup. lin.) imperator erat - numantisiis (*nis* sup. lin.) eum in dies ampl. - incœptum ullum sollertia - 8. et honesto potiores erant - factiosi. domi potentes. - imperio potiretur (*numidiæ* in marg. sup. lin.) in præt. adduxit - ut potius publice - neu pro aliquibus largiri insuesceret - ultro illi gloriam - suam et ipsum pecuniam - 9. cum literis eum - populoque Romano - virum dignum atque avo - ex litteris imp. (unum t. erasum) - parvum ego jugurtha - nam et alia - mortalis est - dexteram - ut hos - alienos conjungere - fratres fratri - si mali imbecillum - atherbale et hiemsale (sed e in fine punctis not.) - 11. imperio disererent - jacit - illum trib. proxumis annis - 12. placuit dividi - hiemsal in opido thirmida - cum magna venturum manu - insupere - cum interim hiemsal - capud ejus - 13. divulgabatur - omni numidæ imperare - tunc jug. - omni numidia potiebatur - uti primum - ex præcepto

hospitibus (*regis* sup. lin.) - 14. sed si ea desideranda erant - sunt a vobis repepti - instituit amicitiam - sed ad impetrandum (*si* sup. lin.) - hucine micipsa pater - nunquamne familia (*ergo* sup. lin.) incolomes - ratus est conjunctum - aut quo potissimum - si quid ex improviso mali - aut regis - ob vram amic. fam. nræ. oboedientia - gravis pœnas - 15. nequisivisset - præterea senatus magna pars - emilius scaurus - vicia sua - 16. aggressos - mauretaniam - 17. de his haud - in parte tercia - in occidente (*ab* sup. lin.) - inportuosum - arbori infecundus - animalia. i. serpentes dicit. *u* sup. lin. (hæc glossa in contextum recepta et ead. manu scripta) - 18. libies - quas nox coëgerat - et pse et armeni magis usque alveos - lateribus; tecto quasi navium - ac postea numidiæ propter - possidere ea loca - 19. multitudinis diminuendæ gratia (*domi* sup. lin.) et aliis - in ora maritima - ad cathabathom - usque ad mauretaneam - 20. hostiliter loca - dolore permotum atherbalem - 21. patratum foret bellum - romam ab atherbale 22. quod roma - ut ab optimo - quod plura - suam minus tolerare injuriam - ad virtutem erigere - litteræ - 24. me extinguendi invasit - acrius urguear (m. pr.) dehortatur me - a quo moveri possit - me ex manibus - 25. his litteris - summa ope nisum - et tum senat. princeps (sup. lin. *genitivus*) navem - litteras ad - rapiebat - (sed fuit signum terminationis *ur* sup. lin.) conducta manu (sup. lin. *di.*) - senati verbis - 26. si advorsaretur - italici censuerant - nagatiatores - interfecit - 27. jurgis (*i* sup. lin.) L. bestia calpurnio numidia - 28. omnia venire - uti illis - et senat. decreto - per italiam regium - pugnando cœpit - 29. scaurum acceperat - vagam (*c* sup. lin.) secreta transegit - satyram - 30. probarentne tantum flagitium patres solliciti erant an decretum consulis subverterent parum constabat - monere p. r. ne - obnoxii inimicis - hæc talia sint - uti contra injurias - m. fulvi cædem - multi necati sunt - in imperio nati - inmani avaricia - pro monimento habeat - tam tutus est - ope nitimini (*e* sup. lin.) magis dedecus est - parta omittere quam - dicit aliquis - obœdiens erit - ad paucos potentis - virum flagiciosissimum - postremo in tam diversis - civis vros - 32. sæpe indicendo - accersebat - venderent - cassius pr. perlata rogatione - 33. more malorum de hoste - vera aperiret - 35. ea erat tempestate - minutio rufum - jugurthamque - malæ fama - si in id parum - ad cedem parati, paulo inconsultius - animadvertit - popularis metus - 37. ex tempestate romæ - p. l. lucullus - tocius anni comitia - adductus albinus - ut a conficiéndi - expedicionem evocat - magnis itineribus - planicies limosa - 38. at jugurtha manifestus - vades (hæc ex cap. 35. repetita sed pr. m. deleta) - subdolus ejus augere - loca extramites - albinum spe - partium uti transfugerent - albini castra - tumultu perculsi insolito - alii

capere arma - nubibus atque nocte - transire ad regem - cum albino - et ferro clausum - memorem humanarum rerum - incolomes - 39. albino omnes - præclari fuerint - auxilia arcessere - invidiæ ardebat, cognitis - sibi nihil agendum - 40. c. mamillus - senati decreta - qui in illa - quantum intenta fuerit - jusserit. magis odio - ex mamilia rogatione - exercita aspere - 41. et senatores factionum - chartaginem deletam - plebes vi soluta (sed s in fine erasum) - urguebatur - semetipsam præcipitavit - quasi permixtione terræ - 42. spe societatis - gracchorum factionibus - ferro necaverant - ex libidine suasa - 43. post albini fœdus - milites scribere - undique arcessere - et amplius alia - 45. cottidie - et eas ipsas - circuire ut cum signis - 46. dederent romano populo - delicta manu - vel præsens - esset incerto haberetur - 47. vaccha - oportunitates loci - et commeatum - 48. sed eo medio quasi - 49. postremo cujusque ingenio - monte dirigens (sed per emend. *digrediens*) nam inter virgulta jugurtham equi numidæque considerant - occultati - dextero - 50. colle digredi - hostis crebro - transvorsis - prætergressos videt - montem occupat peditum - obvii hostibus fuere - romanorum turba - hostis deterrere - campi fuerant - 51. hostes cives - orare et hortari - ullum munimentum - cum delictis - 52. inter se imperatores. (*duo* in margine) die vesper - 53. sicut imperabantur - circumvenire - numero XXX - alter apud alterum - detrectant - quadriduo - refecit - etiam regis tum - inimicum cert. - non acie - in loca numidiæ opulentissima - cujus spes omnis - ex inopia - 55. tamen victor fuisset in ~~virtute ex~~ albini socordia - clarior erat - quarum penuria - 56. siccam - urguent - 57. situm erat - munitum erat - undique clamor simul - alii evadere aut murum modo - qui procul erant - 58. prœlia exspec. - ediciorem - clamorem vel tumultum hostilem - ne vel hostes - 59. adversi sequi concurrere - 60. res jugurthæ - significare niti corporibus - etiam scalis aggressi - dein utrimque - 61. neque jugurtham (sup. lin. *alique*) *niti* ex insidiis aut suo loco (*nec* sup. lin.) - in provinciam quæ proxima est numidiæ - cum jugurtha erat - metuente si pax. - 62. omnibus sese prœliis victos - in illius fidem traderet - ex hiberina accersi - ex consilio decreto - elefantos omnes - tum ipse ad imp. - adversarum rerum - 63. fretus diis agere - consolatus ingens - eo modo agitabat - Tamen is ad id locorum talis vir, nam postea ambicione præceps datus est, etiam tum alios magistratus plebs, consolatum nobilitas inter se appetebat (*re* sup. lin.) non audebat, per manus tradebat - novus nemo - 64. ubi marius cum haruspicis dicta - mirari primum - suas res satis - illum cum consilio suo - res familiaris corruperat - 65. mastanabilis - hunc marius aggreditur atque hortatur - ut contumeliarum impe-

rator - parum valido animo - ingentem virum esse - per legem mamiliam - 66. pacis spe amiserat - alienati voluntate - inermos - et consilium 67. trepidare; arcem - clausæ prohibebant. - 68. animis eorum benigne adrectis - equites eorum in primo latere - 69. ubi animum advertere - vorsum - ex conlatio erat - 70. fatigare, denique - seorsum ab rege - ex utriusque consiliis - hostibus inultis - literas ad eum - molliciam - 71. literæ - pergit ad regem - paulo post - repperit - 73. offensum sibi - missæ erant cognoscentes - majus studia - capitis arcessere - frequentarentur marium - jussit. senatus paulo decreverat. ea res - 74. amissis sociis - sine amministris geri posset, novorum - vanus incertusque agitabat. - hominum omnium - spem iu armis - virtuti popularium an fidei - instructique pro tempore - et aliquanto numero - numidis in - tuta sunt - 25. et quam vasta esse - ac naturam etiam - peccoris eoque - fuerint, prædicit - aquam oppido esse - quod numidis - satis foret superque - religiosa pluvia - nam rati diis - 76. una die - prodicionem - per ocium - penas metuerent - 77. nob. hom. - belli jugurthæ - 78. sidonis condictum - alta alia in temp. - numidarum legum cultusque et pleraque - 79. Kartaginensium - locus nos ammonuit. - harenosos una specie - harenosus - et alteri alteros attriverant - alius adgrederetur defessos - Kartagine - philenis erant - ita accideret - cohortus harenam - excitabit - condicionem - 80. gens hominum - consuefecit - magnis ingressus muneribus - ad studium suum - regem impellit - incepto belli - bocho nupserat - quod singuli - habeant - distrahitur animus - omnia vilescunt - libidine imperitandi - advorsa sint - ubi quisque - quod ibique met. - ne mox agitando - 82. a cirtha - regem operitur - per literas - mario provinciam - aut honestum - in aliis bonis artib. vortebant - laturum si - acerrime desinere - etiam cuivis ignavo - sæpe pacem cupere - probare partim abnuere - 84. numid. provinciam - negare audebat - plebi - scribere velut.

Jug. c. 85. isdem. - suppllciis - pluris est - majorum fortia, cognatorum - præsidio assunt - ex virtute et inoc. - meabenifacta - et illis frustra sint - a puricia fui - ac consueta pericula habeam - antea vra - ætatem optumis artibus egi - reputate animis - sumet aliquem - cœperunt - novum hominem - talia egomet - illi literis - nunc existimate - obiciuntur, faciunt - periculis meis - vita eorum - posteris lumen est - mea me facta dicere licet - iniqui sunt - habunde illis facundiam - ex animi sententia - falsa vita - sed quoniam vra consilia accusantur (his in verbis liber desinit.)

De Codd. Salustii Sangallensibus.

Codd. Salustii Sangallenses in universum parum accurate scripti; præterea la-

ceri, manci, ex variis libris consarcinati, ita ut novo Salustii editori parum inde adiumenti fieret. Sed eos plane negligere nolui, ne quid omitterem, quod ad genuina auctoris verba restituenda aliquid facere posse videretur.

Cod. Sal. No. 636. Salustius de Catilina, de bello Jugurthino. Sæc. XII. 4to minore; manu secunda innumeris locis correctus. multa compendia scripturæ. in Italia scriptus esse videtur.

Omnes. i sup. lin. - prestare - animalibus - transeant - adque ventri. Corporis quam servitio - beluis - querere - forme - et priusquam - consolueris - 2. Igitur initio imperii - etiam, tum - (sæpius duo verba in unum coaluerunt) equabilius - suberbia - inmutatur. (passim interpolationes deletæ) similiter juxta estimo - 3. absurdum est - *actorem* pro auctorem m. sec. correxit - dehinc plerique - malivolentia - facilia facto - equo - dicit (m. sec. ducit) adolescentulus - ibique mihi multa adversa fuere - largicio - avaricia - vicia - inbecilla etas - 4. incepto studioque - eo magis quo mihi - 5. magna vi et animi et corporis - atque pravo - capiundæ - ortari - amonuit - relinquerint - (literæ initiales passim omissæ) - 6. trojani in initio - aborigenes - teptare - a periculis abierant. - se convertit - 7. incredibile valde memoratu est - inceserat - simulac patiens belli erat, in castris per laborem usu militiam discebant - sic se quisque hostem ferire - honestas habebant (volebant sup. lin.) - 8. et obscuratque - estimo - qui ea fecere - quantum ea verbis - corpore nemo exercebat - Optumus quisque - ab aliis sua benefacta - 9. aput - supliciis - in amicos fideles - causis (sup. lin. artibus) - gubernabant - 10. et ingentes populi - ab stirpe intergiit - tolerabant - divitiæ optande - neglegere - aliud promptum in lingua - 11. propius virtuti erat - semper insatiabilis est - in civis (m. pr.) - in asia - magiorum - nimisque remisse liberaliter habuerat - provanaque - ne illi m. sec. - 12. nostri magiores - c. 13. nisi his - conpluribus - subvorsos - constrata - turbitudinem esset famem n. sitim - consumptui - 14. actu facillimum - flagitiorum atque facinorum - adulter alea, manu, ventre, ganeo pene; - alienum es. - juditiis - hi proximi Catilinæ familiares erant - cotidiano - inlecebris - aut (*h* sup. lin.) - dum obnoxios fidosque sibi faceret - juventutem qui - frequentabant - quam quod cuiquam id comp. - fama volabat - 15. oristille - adultum ætate - tardus incessu - 16. inlexerat - inprobat - torpescerent - exercitus - consulatum petendi - 17. g. figulo - alias opes suas - conjuracionis - senatorii scilicet ordinis - p. et servius syllæ, servi filii: m. pr. filius m. sec. - leca - G. Cornelius - domi nobilis. erant Præterea - conscius - dominacionis - 18. de qua - sulla - nequiverat sup. lin. i-

adulescens - decembris - Kl. - Jan. - optinendas - in Non. februarias - set - 19.* pro prætore (m. sec.) questor - boni præsidium complures - etiam dum - in provincia quo sine exercitu - tale (facinus m. sec.) fecisse - in medio derelinquimus - satis dictum. (est. m. sec.) - 20. memoravi addidit m. sec. sæpe m. s. delevit - hortari - in habditam - *Oracio Catiline* - forent - (*mi* m. sec. addidit) mihi cecidisset - dominacioque - per ignav. os m. sec. - mihi esse - eadem (quæ m. sec.) mihi - ea dem. sup. lin. um m. sec. - agitavi sup. lin. co. m. sec. - condicio - dictionem d. concessit - terræ reges (*tetrarchæ* m. sec.) - amittere per dedecus? in manibus est - emunt, diruunt - vos hortetur - a vobis (*erit* m. sec. addidit.) *parati* m. sec. addidit - 21. quietam rempublicam - magna m. sec. merces - quæ armis præmia - (spei m. sec. addidit.) - loquupletium - victorum m. sec. addidit - dicebat esse - adhec. hoc sup. lin. petere m. sec. tempore - speraret sup. lin. bat m. sec. cum eo se consule - admonebat - sillane - 22. populares consocios adiceret - conscii - 23. a senatu - amoverant - et ipsa sup. lin. ne sua m. sec. scelera - et minari - ex insolentia - viri (in medio spatio aliq. erasum) quæ quoquomodo - credebant - homo ignobilis novus - 24. — 25. atque latinis - discerneres - libidine - ut peteret viros quam peteretur - sermone utili - 26. questus erat - id cavendum - propulerat sup. lin. - vinciæ per m. sec. - neque petitionis - consulibus - 27. semtimium - dimisit Catilina - multus simul. *tates* m. sec. moliri - armatis militibus - insomnis - legam - ignominia. navia sup. lin. - 28. ac de - intellegit - impendebat - eo quod sillæ - colonis sollicitabat - 29. potuerat - manilii - quanto con. - habeat - nequic. Res. - nullius harum - 30. ablatas - fieri solet - modesta atque - servo libertatem, libero etc. - sestertiorum ducenta milia - 31. aut sui expurgandi - (sceleris m. sec.) patribus a m. sec. - ne æstimarent - ruina alterius exstinguam - 32. intellegebat - optimum factu - maniliana - prōptam - 33. *Epistola Malii* - matrimonio - pleps - nisi anima simul - 34. ab senato - ut nemo unquam et eo frustra petiverit - literas - non quo sup. lin. (d. m. sec.) sibi - literas - Epistola Catilinæ - diffensionem - perare. sup. lin. a - nominibus sumptum - set cum alienis - persolverit - neque - Orestillam - aput - 36. reatino - manilium - cum occasum - tanta vis morbi uti tales sup. lin. b (medio spatio aliq. erasum) 37. pleps - pleps - præceps erat - de multis - ex victoria sup. lin. ventura - 38. adulescentes - 39. senatus alii sub specie (sub erasum) quia defessis - Isdem 40. impelat. - queri illos videt - expectare - pro certa spe - Isdem - 43. ut videbantur (*n* del. m. sec.) - uti cum catilina - suum quemque negotium - loca urbis accenderent - non consultando - Curiam citeriorem et ulteriorem - 44. jusjurandum signatum - venturum semet - EPTA. LENTvli - Quis

sim - Nam ad hoc - 48. Gaio promptino - molveo permittit - illis homines - conlocatis - obsidunt - exortus. gelli - desertus multa - 46. intelligens - dubitans - perdunde - item quendam Ceparim - 47. fugere. alia *literis* (ita semper) dissimulare de Conjuracione - ante, se tertium - uti - habebantur - ante fuga retractus 48. execrari - cottidiano - aibant sup. lin. e - volturcius - tenerent - leniunda - uti differatur - potestatem faciendam - 49. isdem - neque precibus neque gracia neque premi pecuniarum - adulescentulo Cesare - menciundo - 50. orabat in audacia - quid de is - ventum, rogatus - 51. animi sui recte - perse quid in illos - repperitur - iis utendum censeo - dimissi in obscuro - eos moris, eam modestiam - *caudio.* - sin quia quod judicasti est, qui convenit accidet, - quid in alios - et merito fieri - ut in proscriptum - in manu sit, - lex porcia aliæque leges paratæ sunt, quibus legibus - 52. tamen si - neglegenciam urbe, non - paululum - nulla sunt quæ nobis - neque delicto libidini obnoxius quid - facitis - convertat - si mehercules - contempnitis - faucibus urget italiæ - censeo ego - pericula venerat. i sup. lin. - in civis - *effeta parentum* - bono dignum esset - per vindices rerum - 55. quam et ipse - milibus - (circiter) erasum. pars in Gelliam transalpinam discessus erat - temptare - 58. in prœlio est maximum periculum - (plagula 195. quæ sequitur, aliud fragmentum Catilinæ continet, inde a cap. 46. usque ad cap. 51. a popularibus conjurationis" - ex quo has variantes notavi: de lentulum syllam antea - ante fuga retractus - leniunda - uti referatur - potestatem faciundam - circuendo - c. 50. Drusus junius syllanus - convictus - sin quia levius est - ex - rebus bonis domesticis orta sunt. - ignaros ejus - necatos aigebant - ut is in proscriptorum - Atqui ego - lex Porcia aliæque leges paratæ sunt, quibus legibus - dampnatis permissum est - a popularibus conjurationis.

Jugurtha sine titulo - neque majus neque præstabilius - bonas artes - diffluxere - culpam et mores - transfert - ad nihil profutura - procerent pro mortalibus - 2. genus hominum - ita res cunte - Ad ingenii - omniaque orta occidunt - 3. tenet, impedit - prætereundum - magistratus. NB. omnia erasa usque ad *adsequi.* - *profecto* c. 4. omissum - *majus* om. - exsocio meo - *Q. Maximum* Pu. om. - scilicet non *era illa* - probitatem et industriam - honores noticentur - redeo 5. quia metello nobili adicatus est consulatus et mario ignobili - tunc primum - masinissa - siface - set imperii - Deinipsa - mastunabal - 6. non se luxu neque - carus erat - adulescentem - intellegit - At hoc studia numidarum - 7. cum præsidio equitum - facile eum occasurum - præfecit numidis - mitteret. hat sup. lin. - neque consilium neque conceptum - quis rebus sibi multos - 8. P. cipio - suametipsum - cum literis eum - 9. gratulor. habes vi-

*

rum - ex literis - 10. et egregia tua omittam - finem vitæ fecit - alienos adjungere - pariuntur - et enitemini - 11. intellegebat - in unum convenerunt - 12. finesque imperii constitui - veræ claves - inrupere - 13. paratis consiliis - quis præcepit - quemcunque possent - ambiundo - 14. p. c. pater meus moriens - imperium ejus- cognatorum in affinium locum - quæ cum præcepta parentis mei - masinissæ me nepotem et jam ab stirpe - nolite pati me nepotem masinisse - Carthaginenses - Et heu - parem tu cum liberis tuis - Carthaginenses incolomes - omnia facta - hostes ex latere - quippe quia hostis - sceleris prædam fecit - isdem dolis - in imperio vestro sicut. (his in verbis desinit Jug. pag. 118. pag. 119. incipit Jug. 1. probitatem - artes bonas - diffluxere - actores sup. lin. factores - multaque etiam periculosa - genus hominum - (*humanum* emendatum) corpore et anima est - ad hoc - omniaque orta - agitateque habet - amplius aliud - memet studium meum laudando extollere - proinde quasi - tale proinde ratione habentur - tunc - initium expediam - a publio - fecerat facinora - siface - vitæque ejus finis idem fuit - dein micipsa - mastanabile - absumptis - non se luxui - et minimum - oportunitas - facile eum occasurum præfecit - quis rebus - nothi atque nobiles - sua pecunia et ipsum - summa nitemur ope - tibi quidem nostra - intellegerit - 10. carum esse - neque ea res - tua - facinora sup. lin. - alienos conjungere - paucis post diebus - res jacit - illum tribus proximis annis - 13. sed illum alium - paratis consiliis - quis præcepit - quecunque possent largiundo - ambiundo - 14. imperium ejus - masinisse me nepotem - sed ea si - Cartaginensi - pati me nepotem massinisse - defortunatus ærumnis - Carthaginenses - (et iterum) incolomes - quippi quis - isdem dolis - domo inopem et coopertum - (hic alter codex desinit et incipit rursus prior in verbis quæ supra laudavi - hæc octo folia, quæ sequuntur pessime exarata; igitur hæc a librario perperam confusa.) miseri effecit - tocius - ab jugurtha in crucem acti - incolomia - mali accidisset - Nationesne reges - fortuna mutavit - dis - opulenti - omnia ercle ha et obedientia - faticare - aput - utille - celeribus suis verox - in regno consulam - licuisset honestus exitus esset - (in fine orationis Atherbalis multa peccata) - 15. nequivisset - extollere laudibus - æmilius scaurus (ita plerumque prænomina exarata) - impier - gallidi - et dum in senatu potens - g. craccho - in parte tertia africam posuere - bonus pecori, arbori infecundus - qui regis hiempsalis dicam (cetera omissa) - 18. *quis* - qua nox coegerat, sedes habebant - mundundi - commercio prohibebant - hi persæ - temptantes - mampalia - Nomo - numidæ - 19. et aliis - cupidis (ita m. pr.) prima euiere - cartaginensis - mauretaniam - 20. decessere - convertit - dolore permotum - Itaque non uti cum praeda secus *sei* NB. non bene singula verba disposita esse videntur, neque

hæc pars ut reliqua correcta) - agros vallare - intelligit - uti - adulescentes - rumor demens - ut optimo quoque - ob easdem artis - 23. Africa decessisse - arrigere - uti per - dein Romam - 24. patris mei beneficia - Verum nunc vestrum armis - quanti fecerat. quid est relictum nobis - a quo movere possit - privata gratia devicit - in quis fuit - rapiebat m. pr. - armatis - cœpta illi ministri - (multa in orthographia *peccata*), in quis fuit - secreta transigit. NB. partem a scriba misere corruptam conferre nolui, usque ad cap. 41. verbo: *dilacerata* ubi desinit; incipit pars alterius Codicis inde a cap. 52. verbo *certabant* - *intellegere* - integri abdunt m. sec. *abeunt*. (Ceterum alter liber, cujus paucæ partes exstant, accuratius scriptus) fessi lætique - velut hostes adventare - detrectant. 51. in isdem castris - hortatur (ut m. sec. sup. lin.) ad cætera - ubi gentium esset aut quid agitaret - *nemo omnium numida* - regis etiamtum animum - quod non posse - inimicum - hostibus, minore - gerundum - puberes interfecit, jubet - isdem locis quo (qua ead. manus sup. lin.) venturum - temptare - cognoscit (v sup. lin.) numide (agunt sup. lin.) gerunt - picem sulphure et tæda mixtam ardenti - prœlium (ex m. sec.) spectantibus - quiverunt - frustrati sunt minus - Sin numidæ - (m. pr.) clamorem vel tumultum - et ea huc et illuc - is in ea parte - abierant (abeunt sup. lin.) accersi jubet - agitabat - fretus diis agere - capiundum - alitus - faciundis - vir appetere non audebat - indignus haberetur et quasi pollutus - tempore contubernio - exercitus si sibi - contumelias in imperatorem - uti romam - Mamiliam - Ita Mario cuncta procedere. Interim cap. 66. hoc in verbo - liber desinit.

Cod. Salust. Bibl. Sangallensis 864. *Sæc. XI. insunt Horatii odæ, Lucanus, Libri Amorum, Antiquæ scripturæ ab initio pauca vestigia. Fol. min. Jugurthæ pars deest. multæ plagulæ in medio libro amissæ.*

Cat. Atque obedientia finxit - alterum cum diis - deberi efficere - auxilio indiget - transegere - bonæ artis - 3. auctorem - a studio - multa mala adversa - cum reliquorum m. sec. - intentam ætatem agere - a quo incepto studio - ei metu - atque pravo - adque incredibilia - Reipubl. capiundæ invaserat - pauca supra repetere - trojani in initio - se convertit - in castris per laborem usu - sic se quisque - honestas habebant - in omni re fortuna - celebrat et obscurat - estimo - c. 8. qui ea fecere - quantum ea - optumus - ab aliis sua benefacta laudari - seque et rempublicam gubernabant - vindicatum in eos - neglegere - propius

virtuti - in cives facinora - exædificatas - nisi his qui videre - maria constrata - viros muliebria pati - sompni - consumptui - erat facillimum factu - flagitiorum atque facinorum - alea manu ventre ganeo pene - alienum es - hii Catilinæ proximi familiares erant - a culpa - cotidiano - inlecebris - scorta præbebat - sumptui - ita estimarent - quam cuiquam id compertum foret - nobile fecerat - adultum ætate - fuisse causa - diis impurus, hominibus infestus - ei exanguis - torpescerent - sociis amicis - oportuna - necessitudo - Et illic - p. servius sillæ, servi filius, - lecca - qui ignobiles domi ac nobiles erant - dapnationis - cujus opes illum dicebant contra - *De Conjuratione Catilinæ*. (initio cap. 18. hæc literis majoribus rubris exarata) - nequiverit m. pr. *at*. adulescens - optinendas - Romam - inimicumque Gn. Pompeio - his piso - in provincia - spectata foret mihi - dominatio magnæ - multis ego magnis tempestatibus - nosmet ipsos - boni militis - ubi volunt - patiemini viri - in manu est - ingenium est - alienum es - En illa illa - omnia victoribus - utemini (i sup. lin.) - animus fallit - magis vos - quieta R. R. movere - locupletum - Cum eo se consule - adiceret - sollempnibus - dicitur aperuisse - conscii - et alia multa præterea - quæ quomodo - sumptam mutuo (m. sec.) dissentiret - consuli fecerat - insomnis - intempestate noctis - paraverat - nulli earum rerum consuli - 30. L. servius senator - missi. Utrique - (sestertia centum) hæc erasa - sestertia *orum* m. sec. correxit - ducenta milia - neque loco cuiquam homini satis credere - interrogatus a Lucio paulo - ad simulanda omnia - postulare patribus cœpit - restinguam - ipse secum - optumum factu - plerique patriæ sed omnes fama - sed non imperium, non. salutem m. sec. addidit - non quia - nominibus, ex posses. - solvere non possem - reatino - præter - condempnatos - cui ad occasum - discessit - atque uti tabes - præceps erat de multis - 39. animos arrexerat - gabinium accersit - graccus Muræna - optumo consuli - ipse vulturcius literas ad Catilinam mandat. - Qui sim - mulvio - Permittit illis homines - obsidunt. - intellegens - dubitans - non - velut ex acerbitate erepta - orabat in audaciam - ab odio, a gratia, ira atque amicitia - infida, adversa - cartaginenses - in illos jure - paulo sevior fuit - eamque modestiam - præsertim diligentia - item de condep. - exilium permitti - ex rebus domesticis - ignaros. c. 52. per judices rer. capit - exitium vitæ - in Galliam. *versus* m. sec. emendavit. in Gallium transalpinam - excitant nequicquam hortere - illis supervacuum est - aggrediamini - ab dextra rupes aspera - ad ea castra visendi.

Explicit Lib. I. incipit Prologus Scudi.

Fortuna eget - actores - secuntur.

Explicit Prologus incipit Lib. II. De bello Jugurthino.

Karthag: (quater cum K. scriptum.) siface - manastabile - micipsa cum - facile eum occasurum præfecit - sua pecunia et ipsum - neque ea res - ipsum illum tribus proximis annis - paratis consiliis - parare ne cunctentur - vos in affinium locum - in tanta mala præcipitatus - (desunt multa) - sequitur - omnia venire in animo hæserat - legit sibi homines - in quis fuit - pericula et insidias - inde siciliam - induciæ dabantur - a vero et bono impediebat - in imperio nati - in rempublicam damna atque - desunt multa. (sqq. alia manu scripta et ex alio codice excerpta.) legit sibi homines - in quis fuit - pericula et insidias - inde siciliam - induciæ dabantur - a vero et bono inire - diebat - in imperio nati - in remp. damna atque - (desunt multa) sed se suas spes - ex concione descessit - movere quum senescere omnia - ut insidiatores - invidiam factam esse - in priore partione - popularis - parendum sibi - secordia magis (desunt pauca) - sequitur cap. 47. ces mittere - temptari - humi arido atque arenoso gignuntur - peditibus delectis suos - circuiens - monte digrediens - conspicatur, - obscurati - in dextero latere - desinit liber in verbis: marium post principiâ habere ipse cum . . .

Fragmenta Vaticana.

Commode accidit, ut antequam III volumen Salustianorum Commentariorum evulgaretur, Vaticana Salustii fragmenta, de quibus Garatonii testimonium supra adscripsi, ad nos pervenirent. Nam eodem fere tempore et ab Angelo Majo et a Kreyssigio VV. DD. edita et illustrata sunt. *) Et hic quidem apographo utebatur, quod V. Cl. Niebuhrius ei transmiserat; ille suis ipsius oculis præstantissima literarum Latinarum monumenta perlustravit, quæ et ipse vetus-

*) (cfr. Commentat. de C. Crispi Salustii Historiarum Lib. III. fragmentis ex bibliotheca Christinæ, Suecorum Reginæ, in Vaticanam translatis. Pars I. Misenæ MDCCCXXVIII. Pars. II. MDCCCXXIX. auctore M. Joanne Theoph. Kreyssigio. et Nova Scriptorum Latinorum Collectio Romæ MDCCCXXVIII. ab Angelo Majo edita. Tom. I. 416. sqq.)

tissima habuit, et primo vel secundo Sæc. post. Chr. n. scripta judicat Niebuhrius. Quorum Duumvirorum eruditionem atque diligentiam multum contulisse, ut hæc fragmenta emendatius ederentur, per se patet; præsertim cum Kreyssigii accedat doctrina atque nota in vetustis literarnm ductibus explicandis sagacitas. Gratum igitur me legentibus facturum puto, si quæ ex prioribus apographis manca et corrupta edita fuerant, multo auctiora et emendatiora hoc in apendice adjungerem. Ex Maji igitur editione integra fragmenta excudenda curavi, sed passim mutato ordine, quem Kreyssigius nonnullis locis optime restituit; præterea scripturæ discrepantias ex apographo Niebuhriano et Kreyssigii conjecturas adjeci.*)

Primum quidem Kr. Columnam primam Fol. I. Lat. prim. pag. rectæ 416. ap. Majum cum extrema Fol. III. Lat. sec. pag. vers. 420. ap. M. jungendam esse vidit, ita ut initium et finem versus servatum esse statueret, idque fragmentum extremo loco posuit. Idem columnam secundam Fol. I. Lat. sec. pag. versæ cum Lat. prim. pag. rectæ Fol. III. conglutinavit, eique fragmento quintum locum attribuit. juncturam quod attinet, Kreyssigium secuti sumus, sed locum non mutavimus, et quæ ap. Maj. septimum et octavum fr. numerabantur, primo et secundo adjungere satis habuimus, præsertim cum ex laceris fragmentis de ordine nil certi statuere liceat. primum igitur fragm. cum decimo, et nonum cum secundo junctum ita leguntur:

---

*) Quo tempore hæc, tribus abhinc mensibus conscripta, typis exprimebantur, pervenerunt ad nos Kreyssigii novissimæ curæ: *C. Salustii Crispi Historiarum Lib. III. Fragmenta* ex Codice Vaticano edita ab *Angelo Majo*, Vaticanæ bibliothecæ præfecto. Editio auctior et emendatior, curante *Joanne Theophilo Kreyssigio.* accedit Codicis Vaticani Exemplum Lithographo descriptum. Misenæ sumptibus Frid. Guil. Goedschii MDCCCXXX. ex quo libro si quæ nova addita erant, quantum fieri poterat, animadversionibus adjeci, pauca in ipso verborum contextu emendavi ita ut sequentia non integram Maji recensionem exhibeant, sed eandem passim emendatam, ubi primum editorem errasse luculentis argumentis demonstratum fuerat.

Tom. I. p. 416. Maj.

SALUSTII
HISTORIARUM LIB. III.
FRAGMENTUM VATICANUM.
Folio I.

Laterc. prim. paginæ rectæ.	Laterc. sec. paginæ vers.	Laterc. prim. paginæ rectæ.	Laterc. sec. paginæ vers.
. . . .	. . . .	. . . .	. . . .
. . . .	VA NEQUE	. . . .	. . . .
E	MENSE	NI SECU	.
C	SCRUDE	NE QUA	D
L	OCCUPATOS	ID TEMP	M
A	GRAVIS PLE-	QUE SECLU	M
R	ILLUM DI-	ET EXTIN	L
EM	NOCTEM	CURAM	AS
IB	S DUPLI	SED HAUD	AQUE
CA*TOARMATO* . .	RUM NU-	QUAM	*H*AUD
ME *RO*	*P*RIMA CUM	ALIAM	API
LU *CE*	IN CAMPO	ENDAM	PRU
SAT	NO SEDI FI-	DENTESI	MI
CIS	ET TUM	NOBILE	LAU
MAT	SERANT	DANTQUE	RE
AUT	NTA	PARS STO	TSAD
SED INC	NO DIE GNA-	FLUENT	MO FI
RI EX F	UMORUM	DENSAU	E PATRI
FUG	VENTA	AE INME	RUMI
R	OMNIBUS	SERVIL	ULTRA
. . . .	. . . .	PRÆ *)	. . . .

*) Deest secundum laterculum paginæ rectæ et primum versæ.

Tom. I. p. 417.

Folium II. dimidiatum.

Laterculum primum paginæ rectæ.

. . . .

CON*SILIUM PROFECTO OP*-
TIMUM VIDEBATUR. DEIN-
CEPS MONET IN LAXIORIS
AGROS MAGISQUE PECUARIOS
UT EGREDIANTUR, UBI PRIUS
QUAM REFECTO EXERCITU
ADESSET VARINIUS, AUGER*E*
TUR NUMERUS LECTIS VIR*IS*.
ET PROPERE NANCTUS IDO-
NEUM EX CAPTIVIS DUCEM,
PICENTINIS DEINDE EBURI-
NIS IUGIS OCCULTUS AD N*A*-
*R*IS LUCANAS; ATQUE INDE PRI-
MA LUCE PERVENIT AD AN-
NI FORUM IGNARIS CULTO-
RIBUS AC STATIM EUGITIVI CON-
TRA PRAECEPTUM DUCIS
RAPERE AD STUPRUM VIR*GI*-
NES MATR*ONA*SQUE ET ALII C.*)

. . . .

. . . .

Laterculum secundum paginæ versæ.

. . . .

. . . . . *N*UNC RES
TANTES ET ILLUDEBANT SIMUL
NEFANDUM IN MODUM PER-
VERSO VOLNERE, ET IN TER-
DUM LACERUM CORPUS SE-
MIANIMUM OMITTENTES
ALII IN TECTA IACIEBANT IG-
NIS. MULTIQUE EX LOCO SER-
VI, QUOS INGENIUM SOCI-
OS DABAT ABDITA A DOMI-
NIS AUT IPSOS TRAHEBANT
EX OCCULTO: NEQUE SANCTUM
AUT NEFANDUM QUICQUAM
FUIT IRAE BARBARORUM
ET SERVILI INGENIO. QUAE
SPARTACUS NEQUIENS PRO-
HIBERE, MULTIS PRAECIBUSQUO-
M ORARET, CELERITATE PRAE-
VERTERE, MI*TTERE* NUNTIOS

. . . .

. . . .

*) Lacuna est duorum laterculorum, nempe secundi paginæ rectæ, et primi versæ.

Maj. p. 418.

Folium III. rectum.

Laterculum primum.

..NI TORAERE; QUIBUS PRAETER
SPECIEM BELLO NECESSARIAM
HAUD MULTO SECUS QUAM
FERRO NOCERI POTERAT AT
VARINIUS DUM HAEC AGUN-
TUR A FUGITIVIS, AEGRA PAR-
TE MILITUM AUTUMNI GRA-
VITATE; NEQUE EX POSTREMA
FUGA, CUM SEVERO EDICTO IU-
VERENTUR [1]) ULLIS AD SIG-
NA DEEUNTIBUS, ET QUIRELI-
QUI ERANT PER SUMMA FLA-
GITIA DETRACTANTIBUS MILI-
TIAM, QUAESTOREM SUUM
C. THORANIUM, EX QUO PRAE-
SENTE VERA FACILLIME NOS-
CERENTUR [2]) MISERAT [3]) ET TA-
MEN INTERIM QUOM VO-
LENTIBUS NUMERO QUATTUOR
. . . .

Laterculum secundum.

IUM RUM . . . *CASTRA* M*AG*-
NIS OPERIBUS COMMUN*ITA*
DEINDE FUGITIVI CON*SUMP*-
TIS IAM ALIMENTIS, NE *PRAE*
DANTIBUS EX PROPIN*QUO HOS*
TIS INSTARET, SOLITI MORE MI
LITIAE VIGILIAS STA*TIONES*
QUE ET ALIA MUNIA EX *SEQUI*
SECUNDA VIGILIA *NOCTIS*
CUNCTI EGREDIU*NTUR*, *RE*
LICTO BUCINAT*ORE IN CAS*-
TRIS ET AD VIGIL*UM SPE*-
C*IEM*PROCULVISEN*TIBUSERE*
XERANT FULT*A ARBORIBUS*
RECENTIAC*ADAVERAETCRE*
BROS IGN*IS* FE CERANT
MI DINI . . . .
RINI . . . .
TI . . . .
. . . .

---

[1]) Ita cod. et sic Muratorius pro *IUBERENTUR*. [2]) Cod. *NOSCERENTUM.* Et sic Muratorius. [3]) Cod. *MISERANT.* [4]) Cod. *SOLITI.* Et sic Muratorius.

*

Maj. p. 419.

Folium III. versum.

Laterculum primum.

. . . DA . . . .
. . . INVIIS CONVERTERE AD
*VAR*INIUS MULTA IAM LUCE
*CONSI*DERANS SOLITA A FUGI
*TIVIS CO*NVICIA ET IN CAS-
*TRA C*ONIECTUS LAPIDUM
VOCUM STRFPITUS, TUMUL
TUOSI SONORES UNDIQUE
SUMMITIT EQUITES
. . . . . . UM CIRCUM PRO
. . . . . UT EXPLORARENT
. . . . . S PROPERE VESTI-
*GARENT FUGITIV*OS, CRE-
DENS LO ‖ TO TAMEN AG-
. . . . . . *MINE* PAVENS SE
. . . . M DUPLI
. . . . TUMAS
. . . . GA
. . . .
. . . .

Laterculum secundum.

ALIQUOD DIES CONTRA MO-
REM FIDUCIA AUGERI NOS-
TRIS COEPIT ET PROMI LINGU-
A QUA VARINIUS CONTRA S-
PECTATAM REM INCAUTE
MOTUS, NOVOS INCOGNITOS-
QUE ET ALIORUM CASIBUS PER-
CULSOS MILITES DUCIT TAMEN
AD CASTRA FUGITIVORUM
PRESSO GRADU SILENTIS IAM
NEQUE TAM MAGNIFICE SUMEN
TIS PROELIUM QUAM POSTU-
LAVERANT. ATQUE ILLI CERTA-
MINE CONSILII INTER SE IUX-
TA SEDITIONEM ERANT CRI-
XO ET GENTIS EIUSDEM GAL-
LIS ATQUE GERMANIS OBVIAM
IRE ET ULTRO FERRE PUGNAM
CUPIENTIBUS CONTRA SPARTA-
CO . . .

---

1) Ita cod. pro *AT*. 2) Ita cod. pro *ALIQUOT*. 3) Cod. *INCATÆ*.
4) Cod. *IUSTA*.

Fr. 1] versum primum omissum esse manifestum est, viginti enim versus in pagina fuisse dubitari non potest. lin. 2.] Kr. in fine syllabas VA — QUE non habet. lin. 3] sub fin. Kr. MENSU lin. 4. 5.] recte K. hæc jungenda et *crudelis* vel *crudelitas* legendum esse censuit. lin. 5.] fin. K. UBAIUS quare *sub* legendum censuit, quid reliquis litteris fieret, in medio reliquit. lin. 6. 7.] hæc quoque jungenda: et *plerique* vel *plerumque* scriptum esse statuit Kr. lin. 8.] Kr. EA. sed et ipse EM emendavit. lin. 9.] *ibi* haud dubie scribendum. Kr. ODUPLI lin. 9. 10. 11.] est hoc supplementum Kreysigii; Majus in fine habet DRUM. NU. lin. 11. 12.] *Prima cum luce*: ita ab Kreyssigio restitutum. lin. 13.] melius Kr... nos edificis pro edificiis. lin. 14.—16.] ingeniosa Kr. conjectura hæc ita suppleta: *et tum matura in agris erant autumni frumenta.*" ipsa scriptoris verba restituta dicerem, nisi lucuna major esset, quam quæ verbis *autumni frumenta* expleri posset. quare aliquid excidisse statuo; ceterum de hac dictione cfr. Porph. ad Horat. Ep. II. 1. 40. lin. 17.] Kr. SEDINO. lin. 17. 18.] *gnari* haud dubie legendum. lin. 18.] Kr. recte pro genitivo plur. superlativi habuit. lin. 19.] Kr. una litera auctius FUGI fin. *Cruenta* an *inventa* primaria lectio incertum. lin. 20.] R non habet Kr. idem in fine MINIB. id enim solemne in his fragmentis scripturæ compendium.

Fr. 2.] initio unus versus excidit. lin. 2.] NI SE lin. 3.] fin. Kr. O. lin. 8.] SIT HAU Kr. sed D ex conjectura addidit. in fin. Kr. MO (jam *secum* conj.) lin. 9.] Kr. initio QUAMC fin. UD atque hoc eum sequente lineola conjunctum *aliud aliam* legendum censuit. lin. 10.] fin. Kr. SPE (jam CAPI) lin. 11.] fin. Kr. PR. sed et ipse *prudentes* emendavit. lin. 13.] Kr. PAU sed jam LAUDANTQUE emendavit. lin. 15. 16.] TS. *tis* vel *tes* legendum censuit Kr. reliqua partem verbi *adfluere* habuit. lin. 16. 17.] OFI Kr. et hæc cum sequentibus conjuncta legit: *firmo fidens auxilio*" ex Maji verbis potius colligas: *Proxumo f. aux.* — lin. 17. 18.] *patriæ* recte restituit Kr. *inone* pars vocabuli *inmensus* vel *inmeritus* esse videtur. lin. 18] fin. Kr. UMI. hunc quoque finem superlativi esse putaveris; *miserrumi plurumi* vel tale quid. lin. 19.] Kr. SERUU. *Servilii* ducis, quantum equidem scio, in bello servili nulla fit mentio, sed legati vel præfecti nomen in tanta brevitate scriptorum facile obscurari potuit. lin. 19.] fin. Kr. IUM. (ULTRA PRÆSCRIPTUM)?

Fr. 3.] Fol. II. dimid. Lat. prim. pag. rectæ. apud. Kr. fr. 6. ceterum totum hoc fragmentum, si a paucis discesseris jam Garatonius bene emendavit, cujus explicationem ne Italicum quidem editorem laudasse, nemo, credo, ei laudi ducet. lin. 2.] Kr. CON. reliqua Maj. supplevit. lin. 3.] TIMU. UIDL . . MA. Kr. dubius nil certi statuit. lin. 4.] Kr. AXIOAIS. sed et ipse *laxiores* vel *latioris* scribi

potuisse censet. lin. 5.] PECUAPIOS bene jam Garatonius emendavit lin. 6.] PRIU Kr. sed bene vidit PRIUS esse scribendum. lin. 8.] AUGER. TUR. E in media voce M. et Kr. conjectura restituerunt; eodem modo IS in VIRIS A in NARIS, N in CONTRA. GI Maj. in VIRGINES, cum apud Kr. solum I omissum sit. *ONA* in *matronasq.* M. et Kr. lin. 9.] NUMERO Garat. lin. 12.] *Eburianis* Gar. lin. 20] ETALIIC. Kr.

Fragm. 4. Lat. sec. pag. versæ Fol. II. dim. ap. Kr. VII. lin. 1. vetustate deleta. lin. 2.] INCRES Kr. lin. 3.] EILLUDEBANT. Kr. qui ex his et antecedentibus hæc verba effecit: *incestantes ei illudebant.*" lin. 20.] pro *mittere* quod Majus conjecerat, melius Kr. *missos*; idem bene monuit *nuntios* cum t esse scribendum (jam MITTERE.)

Fragm. 5. Fol. III. rect. Lat. prim. apud Kr. I. falso M. initio duos versus excidisse statuit. lin. 2.] recte Kr. NITOR ERE restituit, cum ap. Majum etiam nunc monstra legantur NITORPERE. lin. 11.] IUVERENTUR est in Codice; sed *jub.* scribendum. lin. 12.] DEEUNTIBUS perperam Codex exhibet. *redeuntibus* verissima conjectura restitutum. lin. 17. 18.] NOSCERENT TUM MISERANT Kr. sed illud unice verum. Niebuhr *Grumentum* conjecit. (Kr. SUMMISERANT.)

Fragm. 6. Fol. III. rect. Lat. sec. — ap. Kr. Fr. II. lin. 1.] Kr. solam litteram U habet, unde MILIUM bene finxisse sibi visus est. reliqua sic supplevit: *pergit ad castra.* cujus conjecturæ fidem infirmat, quod Majo teste duo integri versus exciderunt; sed Niebuhrii auctoritas apud me quidem plus valet quam Maji testimonium. lin. 3.] *consumptis* scribendum esse recte docuit Kr. lin. 4.] NE PRAE ita recte jam a Kreyssigio scriptum. lin. 5.] PROPINQUO HOSTIS hoc quoque bene restituit Kr. item lin. 6.] MORE MILITIAE — Majus *solitas* habet et *more* omisit. lin. 8.] bene Kr. MUNIA FACERE. (jam EXSEQUI) M. ut etiam ante ipse Kr. EXPLENT. lin. 9.] NOCTIS restituit Kr. SIMUL Majus; lin. 10.] NTUR RE jam priores editores bene restituerant; itidem lin. 11.] ORE IN CAS lin. 12.] UM SPECIEM M. et Kr. lin. 13.] TIBUS ERE Kr. in lin. 14. TA ARBORIB. Kr. M. lin. 15. 16.] ADAUERA ET CRE . . . . IS FECERANT. sic Kr. —, ACCENDERANT, quod M. conjecit, lacuna non capere videtur; ceterum in toto hoc fragmento Majus sæpius initium et finem versuum non accurate notasse videtur. quare Kreyssigium secutus sum. lin. 17.] Kr. MIDIN (*formidini* idem conj.) lin. 18.] Kr. RIN 19.] Kr. TU idem in fragmento lin. 18. vocabulum *Varinius* latere censuit.

Fragm. 7.] Fol. III. vers. Lat. prim. ap. Kr. III. initio Majus duos, Kr. rectius unum versum excidisse statuit. lin. 1.] DA ap. Kr. — SA lin. 2.] Kr.

INITIIS perperam, in fine versus idem SED scriptum fuisse auguratur, sed Majus AD i. e *at* exaratum vidit. lin. 3.] init. UAR adjecerunt Nieb. et Maj. lin. 4] CONSI Maj. — Kr. recte intellexit, potius *desiderare* hujus loci esse lacunæque spatio melius respondere. Sed nimis anxius, num Latine dici possint *desiderari*, quæ abesse non doleamus, dubitavit. Quæ enim fieri solent, recte *desiderari* dici putaverim; neque *desiderare a* sed *solita a*, jungenda esse videntur. lin. 5.] TIUIS Maj. Kr. lin. 6.] Kr. IN CASTRA. quod præferendum videtur Maji conjecturæ: INCASSUM — lin. 7.] AD HAEC Kr. VOCUM Maj. illud melius. lin. 8.] TUOSI Kr. TUANTIUM quod Majus conjecit, lacunæ spatium non capit lin. 10.] initio Kr. PRAEDANTIUM conjecit; mihi quidem probabilius videtur IRRUENTIUM lin. 10.] init. SOCIORUM aliquis conjecerit (Kr. *in tumulum*) lin. 11.] init. Kr. SPECULATUM. (*prominentem*) malim circum *propinqua loca*. lin. 12.] initium versus ita suppleveris *Omnia et:* lin. 13.] pro Maji conjectura *vestegarent fugitivos* jam Kr. *vestigia secutos* lin. 14] Kr. OLAMEN. unde nihil efficias. conjicias *loco consedisse occulto* lin. 15.] MINE QUADRATO repono. Kr. AVENS SE. idem lin. 16.] M. ap. Kr. om. — lin. 17.] Kr. CUMAS illud utique rectius et *finitumas* vel *maritumas* scribendum: lin. 18.] Kr. CA. fr. 8. Fol. III. vers Lat. sec. ap. Kr. IV. lin. 6.] Kr. IN CAUTAE.

SALUSTII HISTORIARUM LIB. III. FRAGMENTA A KREYSSIGIO DISPOSITA PASSIM EMENDATA ET SUPPLETA.

. . . . nitor *aere*, quibus praeter speciem bello necessariam haud multo secus quam ferro noceri poterat. At Varinius, dum haec aguntur a fugitivis, aegra parte militum autumni gravitate, neque ex postrema fuga, cum severo edicto iuberentur, ullis ad signa redeuntibus et, qui reliqui erant, per summa flagitia detractantibus militiam, quæstorem suum C. Thoranium, ex quo praesente vera facillime noscerentur, miserat. Et tamen interim cum volentibus, numero quattuor *milium*, *pergit ad castra fugitivorum magnis* operibus commun*ita*. Deinde fugitivi, con*sumpt*is iam alimentis, ne p*rae*dantibus ex propin*quo hos*tis instaret, soliti m*ore mi*litiæ vigilias sta*tiones*que et alia munia ex*sequi*, secunda vigilia *noctis* cuncti egrediu*ntur*. *R*elicto buccinat*ore in cas*tris et ad vigil*um speciem* procul visen*tibus ere*xerant fult*a arboribus* recentia *cadavera et cre*bros ign*is fecerant*. *F*ormidini . . . . *V*arini . . . . ti . . . . sa . . . . inviis convertere. At *Var*inius multa iam luce *desi*derans solita a fugi*tivis* ~~convicia~~ et in *castra* coniectus lapidum, *ad haec* strepitus tumul*tuosi* sonores undique *praedanti*um, mittit equites *in tumul*um circum pro*minentem*, ut explorarent . . . . s, propere vesti*gia secutos* credens lo . . . . *to*to tamen ag*mine* . . . . pavens se . . . . m dupli . . . . tumas . . . . ga . . . . *Post* aliquot dies contra morem fiducia augeri nostris coepit et promi lingua. Qua Varinius contra spectatam rem incaute motus novos incognitosque et aliorum casibus perculsos milites ducit tamen ad castra fugitivorum presso gradu, silentis iam, neque tam magnifice sumentis proelium, quam postulaverant. Atque illi certamine consilii inter se iuxta seditionem erant, Crixo et gentis eiusdem Gallis atque Germanis obviam ire et ultro offerre pugnam cupientibus, contra Spartac*o* . . . . ni secu*m* . . . . ne qua . . . . *ad* id tempu*s* . . . . m-que seclu . . . . m et extin . . . . l curam . . . . asset hau*d* . . . . aque quamc . . . .

*h*aud aliam . . . . *c*apiendam . . . . prudentes i . . . . mi nobile . . . . laudantque . . . . re pars sto . . . . ts adfluent . . . . . . *fir*mo fidens au*xilio* . . . e patriae in me . . . . rumi servil . . . . ultra prae . . . . con*silium* . . . . *op*timum videbatur. Deinceps monet, in *l*axioris agros magisque pecuarios ut egrediantur, ubi, priusquam refecto exercitu adesset Varinius, augeretur numerus lectis vir*is*, et propere nanctus idoneum ex captivis ducem Picentinis, deinde Eburinis iugis occultus ad N*a*ris Lucanas, atque inde prima luce pervenit ad Anni Forum, ignaris cultoribus. Ac statim fugitivi co*n*tra praeceptum ducis rapere ad stuprum virg*in*es matr*on*asque. Et alii c . . . . *n*unc restantes ei illudebant, simul nefandum in modum perverso volnere et interdum lacerum corpus semianimum omittentes: alii in tecta iaciebant ignis, multique ex loco servi, quos ingenium socios dabat, abdita a dominis, aut ipsos trahebant ex occulto; neque sanctum aut nefandum quicquam fuit irae barbarorum et servili ingenio. Quae Spartacus nequiens prohibere, multis precibus cum oraret, celeritate praevertere, mit*ter*e nuntios . . . . *q*ua neque e . . . . mense c . . . . s crudel . . . . *oc*cupatos a . . . . gravis pler . . . . illum diem . . . . noctem ib*i* . . . . s dupli*cato armat*orum numer*o* . . . . *p*rima cum lu*ce* . . . . *in* campo sat . . . . nos aedificiis . . . . et tum mat*ura in agris* erant au*tumni frume*nta.

Sed in c . . . . no die gnari ex f . . . . umorum fugi . . . . venta r . . . . omnibus . . .

JULII EXSUPERANTII OPUSCULUM DE MARII LEPIDI AC SERTORII BELLIS CIVILIBUS.

(*Ex Codice Parisino* 6085 *editum.*)

Cum Luc. Metellus Pro C. contra Jugurtham in Numidiam exercitum duceret, Marium ex gregariis militibus genere ignobilem sed virtute praestantem secum habuit. Quem cum militibus quaestorem fecisset, ita se factis fortibus promiserat, ut hostibus terrori, Romano imperatori carus esset. Sed victimas immolanti numinibus in oppido Numidarum, cui nomen est Utica, haruspices magna quaedam impendere Mario responderunt. Atque hortati sunt, ut quae vellet auderet, peteretque celsiora natalibus meritisque majora; siquidem cuncta videbatur favor spondere fortunae. Tunc capiendi consulatus invasit magna cupiditas, ad quem petendum paratus suffragiis, relicta provincia Metello, Romam venit, ibique de Metelli rebus loquendo corruptius ac suam extollendo virtutem effecit animos vulgi cupidos novitatis, in suum excitando favorem, adjuvantibus tribunis plebis. Nam eo tempore inter patres ac populum studio dominationis erant excitata certamina. Ita factum est, ut quasi in perniciem nobilitatis, quam lacerabat injuriis, Marius novis extolleretur honoribus. Itaque comitiis consularibus universus populus, qui ad eligendum convenerat, Marium consulem jussit: et crepta Metello provincia, in Numidiam missus est. 2. Sed is (ita Cod.) accepto consulatu, quasi spolium victoriae superatis patribus ostentabat; aperteque se eorum potentiae profitebatur adversum. Sed cum militem novum scriberet, primus (sic Cod.) omnium capite censos cives infidosque atque inutiles duxit ad bellum; ut hac ratione cum publico detrimento populo gratiam redderet, a quo speratos honores acceperat. Nam populus Romanus per classes divisus erat et pro patrimonii facultate censebatur. Ex iis omnes, quibus res erat, ad militiam ducebantur. Diligenter enim pro victoria laborabant, qui ex libertate bona patria (ita ex conj. — in Cod. *bona* scriptum sed correctum: *et patria*) defendebant.

*

Illi autem, quibus nullæ opes erant, capud suum, quod solum possidebant, censebantur et hi omnes belli tempore in mœnibus residebant. Facile enim existere poterant proditores, quia egestas haud facile habetur sine damno. Hos igitur Marius, quibus non fuerat committenda Resp. duxit ad bellum. Sed forte secum L. sillam legatum, unum de nobilibus in provinciam duxit. Atque ibi confecto feliciter bello et Jugurtha capto ad urbem rediere victores. Atque statim virtute cognita, Marius in Galliam missus, quæ tunc Romanos fines hostili incursione vexabat. 3. Eodem tempore Mithridates cum magnis copiis universam Asiam urbesque sociorum expugnando atque vastando cœpit affligere. Ad quem cohercendum L. Sylla est cum exercitu destinatus, cujus in Africano bello probata erat corporis atque animi magnitudo. Hoc ubi Mario compertum est, terminare, quod gerebat prœlium, festinavit; et homo infinitæ cupidus gloriæ, non patiebatur libertatem dignitatemque Romanam alterius virtute defendi. Contusis igitur Gallis vastataque natione penitus Barbarorum Romam iterum victor intravit. Itaque instinctu ejus Sulpicius tribunus plebis legem tulit, ut auferretur syllæ provintia ac Mario daretur. Hoc syllæ ubi nunciatum est, Muræmam legatum suum provinciæ Valerianisque præfecit militibus, quos infidos bellis existimabat esse civilibus; et cum parte exercitus, injuriæ dolore commotus, ad extinguendam Marianam venit factionem. Statim ut Romam venit, resistentem sibi Suspicium et seditiosis concionibus R. P. disturbantem, cum multis, quos sibi socios adsciverat, trucidavit, atque Marium ipsum machinatorem tantæ contumeliæ in exilium impetu detrusit armorum, atque ille, quotiens victor, per Gallorum atque afrorum rura, quæ ipse vastaverat, naufragus atque egenus erravit. (4) Dum hæc aguntur Cinna et octavius (anus Cod.) facti sunt Consules; quorum Cinna de partibus Marianis fuit. Hic legem tulit ut novi cives, qui aliqua ratione Romanam acceperant civitatem, cum veteribus, nulla discretione suffragium facerent. Hoc videlicet in eorum gratiam faciebat, qui Marium suffragiis suis extulerant et amplissimis honoribus decorarant.

Sed hæc lex injuriosa erat in veteres cives, qni meritum dignitatis videbantur amittere, si cum novis indignis in ferendo suffragio jungerentur. Ob hoc itaque Octavius collega commotus, ut seditionibus privaretur, collegam suum Cinnam, adnitentibus veneribus civibus, in exilium misit armatus, munitus videlicet copiis Syllæ. Quæ cum agerentur, maximus ex utrisque partibus civium numerus interemptus est. Expulsus igitur Cinna cum vagaretur ad Africam, ubi Marius inops erat, forte pervenit: atque ibi communicato consilio, sollicitatis

animis perditorum, et de ergastulis erutis servis, exercitum confecerunt; et armata validissima manu juventutis, ad urbem venerunt atque Octavium Syllæ satellitem superatum necaverunt. Tunc varia crudelitas pervagata est, ut nobilitas omnis ad fugitivorum trucidaretur arbitrium. Atque ea inmanis sævitia Cinnæ fuit, ut nec illis parceret, quorum opera erat victor effectus. Et cum hac insolentia in omnes communiter bacharetur, cum haberet conciones, a militibus suis occisus est. Tum Marius ne sine socio dominatum sustinere non posset, Carbonem sibi in septimo Consulatu collegam subrogavit. 5. Tum Sylla tanta indignatione commotus, contra Marium atque Carbonem exercitum duxit, et inter se ferali certamine Romani exercitus conflixere. In quo bello superatus est Marius. Tum vero Sylla victor, quicquid in urbe remanserat, crudeliter persecutus est, et R. P. vindicatam non reddidit legibus. Sed ipse possedit, ac se talem præbuit, ut Cinnana ac Mariana, quam ultum ierat, dominatio quæreretur. Hinc Sallustius: *bonis initiis malos eventus habuit.* Nam fuerunt bona principia, quod oppressam voluit civium defendere libertatem: mali eventus ut superatis dominis et ducibus sævis, gravius ipse civitatem quassarit, qui se publicæ calamitatis fore promiserat defensorem. Hic cum teneret imperium multas leges ac jura præscripsit, multis civitatibus immunitates vectigalium, multos Romana civitate donavit. 6. Hujus acta cum conatur Lepidus in suo consulatu subvertere, contra collegam Catulum civile prœlium gessit et victus est. Nam congregatis iis, in quorum possessiones novos colonos de suis militibus Sylla victor inmisit, ac sibi conjunctis liberis proscriptorum, ingentem congregavit exercitum, pollicendo si vicissent, se bona patria restiturum.

Plebi quoque, multis muneribus publice privatimque largitis, carus videbatur ac publicæ libertatis assertor. Sed in Etruriæ litore commisso prœlio cœperat lepidus esse superior, per armatam multitudinem quæ odio rerum syllanarum se Lepidi partibus applicarat. Sed Pompejus de Gallia rediens, non passus est Lepidi audaciam cum publicis detrimentis impune bacchari. Nam fugientes ejus copias ac se implicantes festinatione formidinis ita postravit, ut majore numero privatus in Sardiniam confugeret, ut impedito commeatu populum Romanum fatigaret inopia ac suas vires armis copiisque et omni instrumento reficeret. Atque ibi contrario proprætore variis prœliis gravibusque conflixit. Nam solertissime tutando provinciam effecit, ut Lepidi consilia vana forent. Undique enim prohibitus et munitionibus a civitatium expugnatione depulsus (*ex* sup. lin.), nequivit cogitata perficere; ac dum multa parat, morbo gravi obpressus ac mortuus est. 7. Cujus socius et

administer Perpenna, ob delictum tanti facinoris supplicium timens, ex Sardinia in Hispaniam transvectus est, ac se Sertorio sociavit, qui tum Romanis armis quassabat imperium. Nam hic Sertorius de Marii partibus fuit. Norbano et Scipione Coss. cum ex Asia Sylla contra Marium atque factionem veniret infestus, timens senatus iram, ne malo publico certamina inter duces orirentur, statuit ut curarent consules, ne R. P. acciperet detrimentum. Hoc itaque senatus consulto excitati consules, contra venientem Syllam atque omnibus exitium minitantem præsidia sibi cujusque generis parare cœperunt, et duces idoneos, ad quorum industriam pertineret cura bellorum. In quis elegere Sertorium. Parato validissimo exercitu processere et, vetante Sertorio, colloquia consules permiserunt inter suum et Syllæ exercitum, et facta proditio est, omnisque exercitus Syllæ traditur. Tunc Sertorius destitutus atque omni copiarum nudatus auxilio, in Etruriam confugit, iram metuens Sullæ ne exigeret gravem quasi de superato hoste vindictam. Erat autem (in) Etruria fidissima partibus Marianis, qui ab ipsis Romanam quam antea non habebant, acceperant ciuitatem. Timentes igitur Etrusci, ne beneficium tantæ dignitatis a Marianis acceptum Sylla revocaret, si adversæ partes essent amputatæ, penitus ad Sertorium se atque alios ejusdem factionis duces applicarunt, omnia, quæ imperarentur, sine recusatione promittentes esse facturos. Itaque factum est, ut rursus firmissimus XL cohortium comportaretur exercitus. Nam et multi milites qui se venienti Syllæ tradiderant, frustrati omnibus (ita conj. Burnuf. in Cod. est: *frustrationis*) ad priorum ducum castra reverterunt quæ ante prodiderunt. Inter hæc facti sunt Marius septies et Carbo consules. 8. Tunc Sertorius, de Marii potestate securus Romam venit et omnium cœpit accusare segnitiem, et ex multis promptissimis factis Syllæ industriam virtutemque laudare; cui nisi obviam iretur, actum jam ac debellatum foret. Tum consules principesque alii factionis, tanto verborum pondere castigati sive ut æmulum ac vehementem negligentiæ correctorem ab oculis removerent, sive ut feroci provinciæ, cujus infidelitatem timebant, idoneum præponerent ducem, misere in citeriorem Hispaniam; atque ei mandatum est, ut transiens res in Gallia Transalpina componeret. Sed ubi in provinciam venit, ita strenue sociorum animos jam deficientes atque alia cupientes in favorem partium suarum modeste tuendo atque blandiendo perduxit, ut et carus esset et tamen ab omnibus timeretur. Sed in urbe Sylla et Marius conflixere atque in ipso certamine Marius interemptus est: Carbo perditis rebus aufugit. Tum Sertorius commissis atque deletis partibus, quas sequebatur, optimum consilium credens exercitum non dimittere, ne nudatus supplicia

victoribus penderet, collecta Hispaniæ multitudine, contra Romanum exercitum statuit dimicare. Mortuo itaque Sylla, hostem aperte se professus est. Ad quem expugnandum missi sunt Metellus atque Pompejus; qui eum gravibus atque assiduis pugnis afflixere, qui tamen difficile vinceretur, nisi per conjurationem in convivio a suis esset occisus. Postea Pompejus Perpennam subegit, Auxumen, Clunium, Calagurrim civitates delevit et factis in Pyrenæo tropæis (*trophiis* Cod.) Romam regressus est.

EMENDANDA.

Pag. 10 lin. 4 sup. lege: *Brutus,* Mamercus Aem. pag. 18 lin. 2 inf. l. *Sen.* pag. 48 lin. 5 sup. l. *augur.* pag. ead. lin. 8 inf. l. *videatur.* pag. 55 lin. 3. inf. l. *Vaticanis.* pag. 56. l. 8. sup. *exclusique.* pag. 72 lin. 1 sup. l. *hac.* pag. 84 lin. 7 *redeuntem.* pag. 86 lin. 5 *aliquis.* pag. ead. lin. 10 inf. ἑτεραν. pag. 93 lin. 17 *præsidia.* pag. 96 lin. 15 *qui.* pag. 106 lin. 21 sup. *faciunt.*